

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 04312

BRIV UN REDES

Isaac Leib Peretz

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

י. ל. פרץ

בריוו און רעדעס

געזאמלט און איבערגעזעצט
מיט אריינפירן און באמערקונגען
פון נחמן מייזיל

ווילנע - 1929

ווילנער פארלאג פון ב. קלעצקין

PRINTED IN POLAND

I. L. Perec — „Briw un redes“
Drukarnia „Wyd. Wileńskie“ B. Kleckina, Wilno

בריוו פון י. ל. פרץ

אַר יינ פיר

נאָך פיל מי איז מיר געלונגען צונויפצוזאַמלען די 180 בריוו און בריוולעך פון י. ל. פּרַך, וואָס קומען דאָ אין בוך. ווי באַוויסט, האָט פּרַך גאַנץ-זעלטן געשריבן בריוו. „איך בין בטבע אַ פיינט פון בריוו-שרייבן“ — זאָגט פּרַך אין זיינס אַ בריוול צו שלום-עליכמען. די 180 בריוו זענען געשריבן אין לויף פון 27 יאָר, — פון 1888 ביז 1914 — צו 24 פּערזאָן און אינסטיטוציעס. די גרעסטע צאָל בריוו זענען געשריבן צו יעקב דינעוואָן (89 בריוו), דערנאָך גייען, לויט דער צאָל, די בריוו און בריוולעך צו דער דאַמע ביים מער (22 בריוו), צו שלום-עליכס (13), ש. ניגער (11), י. י. פּראָפּוס (9), לאַזאַר קאַהאַן (7), ד״ר גרשון לעווין (5), דוד בערגעלסאָן (3), א. וויטער (3), ראָזאַ יאַקובאַוויטש (3), ד. י. קאַפּלאַן (2) און צו 1 בריוו צו דוד פּאַלק, צום אַרויסגעבער פון „הזמן“, צו א. י. קאַמינסקי, אינטערנאַציאָנאַלן ״ידישן פּאַרלאַג, ב. וואַלדעק, ד״ר נ. בירנבוים, פּאַרזאַמלונג וועגן „בוך פון פּייער“, מענדעלע מוכר ספרים, ד״ר י. געליבטער, י. צינבערג, וואַרשעווער גמינע, „מפיצי השפּלה“ און צו אַן אומבאַקאַנטן אַדרעסאַט. הגם פּרַך האָט געשריבן ווייניק בריוו, דאָך זענען עס נאָך נישט אַלע פּרעסע בריוו. ווי מיר איז באַקאַנט, האָט פּרַך געשריבן בריוו צו זיין פּרוי נחמה (העלענע) פּרַך, צו ש. ל. ציטראָן, אברהם רייזען, דוד פינסקי, אב. קאהאַן, א. לעסין, ב. וואַלדעק, א. פּאַדלישעווסקי, י. י. טרונקל) א. א. ביי אַ טייל פון די אַנגערופענע זענען די בריוו, ליידער, אין משך פון דער צייט פּאַרלוירן געאַנגען, און ביי די איבעריקע, נישט געקוקט אויף מיינע ווענדונגען, האָט זיך מיר נישט איינגעגעבן ארויסצובאַקומען די אַריגינאַלן אָדער לכל הפחות קאָפּיעס פון די בריוו.

(1) שוין נאָכן אויסזען דאָס גאַנצע בוך האָב איך באַקומען פון י. י. טרונקל 11 בריוולעך, געשריבן דורך פּרַך אין די יאָרן 1909—1915.

די ערשטע בריוו (אין העברעיש צו שלום עליכם) געהערן צום יאָר 1889, דער אינטערעסאַנטער פּעריאָד אין פרצעס לעבן און שאַפן, וואָס איז ביז איצט נאָך זייער ווייניק באַלויכטן און אויפגעקלערט. עס איז די צייט, וואָס ער האָט אָנגעשריבן זיין ערשט יידיש ווערק, זיין „מאַניש“, און געשיקט עס צו שלום עליכמען. אין די ערשטע בריוו וויקלט זיך פאַר אונז ערשט פּאַנאַדער דער פּאַרהאַנג, און ווי פון געפּל טרעט אַרויס פאַר אונז אַ מערקווירדיקע, פּילצוואַנגנדיקע פּערזענ-ליכקייט, וואָס זוכט ערשט ווערטער און אויסדרוקן צו כאַראַקטעריזירן זיין אייגענע גייסטיקע וועלט, זיינע פּאַרלאַנגען און זוכענישן. דורך די בריוו שיקט ער אַרויס די ערשטע פּאַרקניפונגס-פּעדעם, וואָס באַ-העפטן אים מיטן פּאַלק און מיט זיין שאַפן און – אויף שטענדיק. צום סוף קומען בריוו, געשריבן די לעצטע פּאַר יאָר פון זיין לעבן. זיי זענען שוין על פי רוב קורץ, לאַקאָניש. מיר האָבן שוין פאַר זיך די גייסטרייכע, לויכטנדיקע פּערזענליכקייט, וואָס פּילט זיך, לויט פרצעס אייגענעם אויסדרוק, ווי דער „סאַליסט, וואָס לאַזט זיך פון קאפּעלע באַגלייטן“, די פּערזענליכקייט, וואָס איז ווי איבערגעלאָדן און אי-בערגזעטיקט פון אייגענער, פעסטער, אויסגעשפּראַכענער וועלט-אַנ-שוונג און גלובן. דאָ שפּירן מיר די זיכערקייט פונם דיכטער, וועלכער האָט שוין געשאַפן דייכע אוצרות פאַרן פּאַלק.

אין זיינע ערשטע יידישע ווערק – „מאַניש“, „כעלמער מלמד“, „ווענוס און שולמיה“, „וואָס הייסט נשמה“, „דער משוגענער בטלן“, „דער משולח“ – איז פּרץ שוין געווען דער צייטיקער קינסטלער, הן לויט דער פּאַרם, שפּראַך און אויך אינהאַלט. אין די בריוו פון יענער זעלבער צייט בלאַנדזשעט נאָך פּרץ דער דענקער, זיין גייסטיקע וועלט הייבט זיך ערשט אָן צו פּאַרמירן, צו געשטאַלטיקן. דער קינסטלער אין פּרצן איז אַלזאָ געגאַנגען פּיל-פּריער פאַר דעם דענקער, און גישט ווי ס'איז אָנגענומען צו טראַכטן וועגן פּרצן.

אין די בריוו האָבן מיר אומבאַקאַנטע פרטים וועגן ווערק, וואָס פּרץ האָט אַמאָל געשריבן און זיי זענען פּאַרלוירן געגאַנגען. ס'ווערט אויך קלאַר דער צוגאַנג פון פּרצן צו זיינע ווערק, די אויפגאַבעס, וואָס ער האָט זיך געשטעלט. שוין אין זיין ערשטן בריוו צו שלום-עליכמען שרייבט פּרץ: „איך שרייב צוליב זיך, צוליב מיין הנאה-וועגן, און אויב איך דערמאָן מיך אַמאָל אָן דעם לעזער, איז ער פון אַ העכערער מדרגה פון דער געוועלשאַפט“. גלייך פון אָנהייב קומט ער צו דער

ליטעראַטור מיט גרויסע פּאָדערונגען: „בל זמן אונזערע ברידער וועלן נישט קאָנען באמת זעטיקן זייערע נשמות מיט דער יידישער ליטעראַטור, פל זמן זיי וועלן נישט געפינען אין דער ליטעראַטור דאָס אמתע וויסן, וועט די ליטעראַטור זיין נישט מער, ווי אַן אומנוציק שפּילכל“.

ס'איז אינטערעסאַנט דער בהדרגהדיקער איבערגיין פון די פּרץ-בריוו פון העברעיִש צו יידיש. פונקט ווי ס'איז לכתחילה געווען ווי זעלבסט-פאַרשטענדלעך, אַז יידישע קינסטלער זאָלן וועגן זייערע יידישע ווערק זיך אַדורכשרייבן אין העברעיִש, אַזוי איז זעלבסטפאַרשטענדלעך פאַר פּרצן פון די שפּעטערדיקע יאָרן זיין איבערגאַנג צו בליוו-יידישע בריוו.

דאָס רוב בריוו, איבערהויפט פון די לעצטע יאָרן, זענען גע-שריבן דורך פּרצן פון אויסלאַנד, אין דער זומער-צייט, ווען פּרץ האָט זיך אַרויסגעכאַפט פון זיין הויז, פון דער גמינע-אַרבעט און זיך געלאָזט ווילגיין אין דער שויס פון נאַטור און אין דער וועלט פון זעונגען. אָט שרייבט ער אין אַ בריוו: „אַביסל אויסגערוט זיך דעם קאָפּ, אַביסל שטאַרקער געוואָרן דאָס האַרץ. אַ מאָדנער איינדרוק מאַכט אָבער דער פּאַקט פון 5 וואָכן אַנדערש לעבן; פון אַ שטיק צייט, וואָס שווימט נישט אַרויס פון געוועזענעם, שווימט נישט אַריין אינם קומענדיקן: אַ באַזונדערער שטראָם פון שטונדן, טעג און וואָכן, וואָס האָט זיך אַריין און דורכגעריסן, באַוויזן, אָפּגעברויזט און פאַרשווינדן... און די אַלטע צייט, די באַשטענדיקע, די יערלעכע וועט צוריק-קומען, ווייטער פליסן. און דו פּילסט, אַז דאָס באַשטענדיקע איז דאָס ריכטיקע, דאָס ווירקלעכע“... און ווי פּרץ איז נישט איינגעהאַלטן און שטייף אין זיינע בריוו, רייסן זיך ביי אים דאָך אַרויס אַזעלכע ווערטער: „איך בין אַ קנעכט פון מיינע גערוון, און אַלץ וואָס ס'גייט אַרויס פון אונטער מיין האַנט, איז אַ פּרוכט פון מיינע גערוון“.

די בריוו באַווייזן, ווי פּרץ האָט זיך גענויטיקט אין נייע שטאַרקע איינדרוקן, וואָס זאָלן אים אַרויסציען פון זיין סביבה. מיר טרעפן די שפורן פון אָט די פּרישע איינדרוקן אין זיינע ווערק, און אַפילו אין זיינע אַרטיקלען. און נאָך אַזאַ מין אויפטרײסלונג, איז אים שווער זיך צוריקקערן, ווי ער דריקט זיך אַליין אויס, צוריק „אין דער בודע“.

„עס איז מיר זייער, זייער טרויעריק... עס איז מיר נאָך קיינמאַל אַזוי שווער נישט געווען אַהיים צו פאַרן“. אָבער נישט אַלע מאָל איז

זיין האַרץ און פאַנטאַזיע אָפּן געווען אויפצונעמען אָט די אויסערלעכע איינדרוקן. ער איז אָפּטמאַל פאַרטון אינגאַנצן אין זיך, אין זיין אינער-לעכער וועלט, און די פּרעכטיקע נאַטור-בילדער רירן אים לחלוטין נישט. אָט שרייבט ער אין אַ בריוו פון סאַן-מאַריטץ: „מיך אינטע-רעסירט מער דער מענטש, די זעלע. ביי דער טויטער נאַטור, ווי שיין זי זאָל נישט זיין, האָב איך גענוס, אָטעם איך פרייער, רו איך בעסער. אָבער מיין שאַפונגס-עלעמענט איז עס נישט.“ מיר האָבן דאָך אַ ריי בריוו, וווּ פּרץ גיט אונז זייער שיינע, אינטערעסאַנטע שילדע-רונגען-באַשרייבונגען פון די ערטער, וואָס ער האָט באַזוכט.

און דאָס איז דערהויפּט אין די ערשטע יאָרן פון זיין באַזוכן די אויסלענדישע פּרעכטיקע קור-ערטער אויף די בערג. אין די שפּע-טערדיקע יאָרן, ווען פּרץ פאַרטיפּט זיך אַלץ מער אין זיך, פאַרנעמען אים שוין די נאַטור-בילדער ווייניקער. שפּעטער טרעפן מיר אַזעלכע כאַראַקטעריסטישע צושריפטן צו די אַנזיכטס-קאַרטן, וואָס ער שיקט צו י. דינעזאָן: „די קאַרטע איז שענער!“ אויף אַ צווייט קאַרטל (פון 28 יולי 1912, פון דער שווייץ) שרייבט פּרץ צו: „דאָ אונטער די דריי ביימער, — וואָס זענען אַזוי שיין אויף דער קאַרטע — און גאַרנישט מיט גאַרנישט אין דער נאַטור...“

פּרצעס בריוו צו י. דינעזאָן דערציילן אונז וועגן דעם אומ-מיטל באַרן פּרץ, דעם פשוטן, שטוביקן, דעם דורכויס-מענטשלעכן, ווען ער האָט זיך נאָך נישט אינגאַנצן באַהאַפּטן מיטן שאַפן. די בריוו קלערן-אויף דאָס רעטעניש פון די פּרץ-דינעזאָן פאַרהעלטענישן. דינעזאָן מיט זיין פּשוטות, ווייבלעכקייט און נאָכגיביקייט איז פאַר דעם שטו-רעמדיקן, פּלאַקערדיקן פּרץ געווען דער שטילער אינזל, די רויקע היים, דער אָפרו. מיר האָבן דאָ צווישן די בריוו און בריוולעך צו י. דינעזאָן דעם ערשטן בריוו פון 1889, ווען פּרץ באַקאַנט זיך ערשט מיט יעקב דינעזאָן, און לסוף דאָס בריוול פון 1914, פון אַ פאַר חדשים פאַר פּרצעס טויט. דינעזאָן איז צוביסלעך אַריינגעמלאַכטן געוואָרן אין פּרצעס טאַג-טעגלעכן לעבן, פּרץ קאָן זיך גאַר אָן אים נישט באַגיין. פּרץ פילט זיך פיל זיכערער, ווען ער האָט אים אַרום זיך, אונטער דער האַנט, ער נייטיקט זיך אין אים ביים אַדורכפירן די אַלע זאַכן, וואָס זענען פאַרבונדן מיטן פּראַקטישן לעבן. אין אָט די-אָ גרענעצן פאַרבלייבט זייער טריינטשאַפט ביזן סוף.

דאָ און דאָרטן אין די בריוו וואַרפן זיך אַדורך וויכטיקע שטריכן

צו פרצעס ליטערארישער פיזאָנאָמיע און צו זיין וועלט-אַנשווינג. אינטערעסאַנט איז דער בריוו נומ. 144 צו י. צינבערג, ווו ס'זענען געגעבן קורצע און ביז גאָר וויכטיקע פרטים צו דער פּרץ-ביאָגראַפיע. „איך האָב ביז היינט קיין רבין פאַר די אויגן נישט געזען“... און „אינערלעך בין איך געווען און געבליבן י י ד, מיט אַ יידישער, מער אָדער ווייניקער קלאַרער, ביבלישער וועלט-אַנשווינג“... דאָסזעלבע איז דאָס קורץ בריווֹל נומ. 179, ווו פּרץ גיט אין אַ פּאָר ווערטער זיין אַני-מאַמין: „אויב דאָס אויפלעבן פון יידישן פּאָלק הייסט ביי איך „ציוניזם“ – מה טוב! געהער איך דערצו, האָב איך אַ טייל דערינען. צום פּאָליטישן ציוניזם האָב איך קיין צוטרויען: דעם גלות פּאַר-לייקן איך נישט. דאָס איז דאָס שלאַכט-פעלד, ווו מיר מוזן זיגן. ביי דער גאַנצער בענקשאַפט צו ארץ-ישראל (נישט צום „פּאָטערלאַנד“ לויטן גוישן באַגריף), גלויב איך פעסט אין יידישן וועלט-פּאָלק, ווי דער פּראָפעט האָט עס געזען“...

ריינד און מערקווירדיק זענען די 22 בריוו צו דער „דאַמע ביים מער“. פּרץ איז דאָן אַלט געווען איבער 60 יאָר, און רעדט פון זיי נישט אַרויס אַ יונג האַרץ, אַ יונג געמיט?

דער גרעסטער רוב פון די בריוו איז געזעצט לויט די אַר יי-גינאַלן. מיר האָבן זיי געגעבן, ווי זיי זענען געשריבן און לויט דער אַרטאָגראַפיע פון די אַריגינאַלן. די אַ, וואָס איז געברויכט אָפּט ביי פּרצן אַנשטאַט ע, האָבן מיר פאַרביטן מיט אַן ע. די בריוו, וואָס מיר דרוקן פון די קאַפּיעס, זענען געגעבן אין דער איצט-אַנגע-נומענער אַרטאָגראַפיע. צו פרצעס העברעישע בריוו איז צוגעגעבן אַ יידישע, ווי ווייט מעגלעך, ווערטלעכע איבערזעצונג. די באַמער-קונגען צו אָט די בריוו זענען געגעבן צו די יידישע איבערזעצונגען. די איבערזעצונגען, די אַריינפיר-ווערטער און די באַמערקונגען זענען געמאַכט דורך אונז. –

איך בעט ווידעראַמאַל די אַלע, וואָס האָבן ביי זיך בריוו פון פּרצן, אָדער ווייסן, ווו עס געפינען זיך פּרץ-בריוו, צושיקן מיר די אַריגינאַלן אָדער מיטטיילן מיר וועגן זיי. זיי וועלן אַריינגעגעבן

ווערן אין דער צווייטער אויפלאגע פון דעם בוך, וואָס וועט געוויס אינגיכן קומען.

איך דאַנק דאָ די פריינט נחמיה פינקלשטיין, י. ד. בערקאוויטש, ש. ניגער, א. גורשטיין, ש. נייעפאָמיאטשי, ד"ר גרשון לעווין, י. י. פראָפּוס, משה שאַליט, ח. לונסקי, לאַזאַר קאהאַן, דוד פאַלק, מרדכי בעכער, ראָזאַ יאַקובאוויטש און די אַלע איבעריקע, וואָס האָבן מיר צוגעשטעלט די ברייט פון פּרצן און אַזוי אַרום מיטגעהאַלפּן אַרויסצוגעבן די פּרין-בריוו. —

אַ באַזונדערן דאַנק מיין פּרוי, חיענע, וואָס האָט מיר פיל צוגעהאַלפּן ביים צונויפשטעלן דאָס בוך.

בריוו פון י. ל. פרץ

1

צו שלום-עליכם

(פון א קאפי)

[די בריוו פון פרצן צו שלום-עליכם, וואָס קומען דאָ ווייטער געהערן צו דער צייט, ווען פרץ האָט געוווינט אין זיין געבוירן-שטאָט זאמאָשטש, אָפגעריסן פון וואָסער ס'איז געזעשאַפּאלעכער און ליטעראַרישער סביבה. פרץ איז שוין דאָן אַלט געווען אַ 36—37 יאָר, ער האָט שוין דאָן געהאַט אַ שטיק ליטעראַרישע פאַרגאַנגעני-הייט אין דער העברעיִשער ליטעראַטור, געהאַט שוין פאַרעפּנטלעכט אין פאַרשיידענע העברעיִשע אויסגאַבעס לידער, פּאָעמעס און דערציילונגען. ער איז אָבער געווען פאַררוקט אין זיין שמעל, ווייט פון דעם דעמאָלסדיקן ליטעראַרישן צענטער, וואַרשע, און געפירט אַן אייגן, אָפּגעזונדערטן לעבן פון אַ פּעיקן פּריוואַט. אַדוואָקאַט און אַרטיקן, קליינשמעטלדיקן משביל. אין אָט די יאָרן האָט זיך פאַרמירט און געשמאַלטיקט פּרצעס גייסט, כאַראַקטער און ווערט-באַנעם. אין דער צייט, ווען אָט די בריוו צו שלום-עליכם זענען געשריבן, האָט פרץ פאַרעפּנטלעכט די פּאָעמע „מאַניש“, — זיין ערשטע זאַך אין ייִדיש. דערנאָך קומען גלייך, דער בעלמעד מלמד, „ווענוס און שולמית“, דער משוגענער במלך, — אַלץ זאַכן, וואָס באַוווּיזן, אַז מיר האָבן שוין צו טאָן מיט אַ רייפן, אַריגינעלן קינסטלער-מייסטער און מיט די ספּעציפישע פּרצישע אייגנשאַפּט.

די אַריגינאַלן פון די בריוו געפינען זיך אין שלום-עליכם-אַרכיוו
 ביי דער שלום-עליכם פאמיליע אין ניו-יאָרק. י. ד. בערקאָוויטש
 איז אזוי פריינטלעך געווען אָפצשרייבן פון די בריוו גענויע קאָ-
 פיעס אין אין אייניקע ערטער אייך צוגעבן דערקלערונגען. די
 יידישע איבערזעצונג פון די העברעישע בריוו איז געמאַכט גע-
 וואָרן דורך אונז ווי ווייט מעגלעך אַ ווערטלעכע. דער בריוו און די
 ווייטערדיקע בריוו זענען געשיקט געוואָרן דורך פּרצן קיין קיעוו
 וווּ שלום-עליכם האָט דאָן געוואוינט און זיך פּאַרנומען מיטן
 אַרויסגעבן די יאָרביכער. די יידישע פּאַלקס-ביבליאָטעק.]

זאמושץ 7/6 [18]88

אדני היקר!

זה איזוה ימים קבלתי מכתב מאחד מידידי, מאיש לבבי ה' עפשטיין,
 מכתב פתוח וקצר ובלי יום ובו כתוב לאמור:
 „בפה נמצא סופר אחד מהולל בשפת זאָרגאַן מכין א"ע להוציא
 לאור בקרוב בבית הדפוס דפה ספר שנתי בשפה הנ"ל. א נ א שלח
 אליו שיריך ומאמריך ואם יפיקו רצון וכו'."
 „המור"ל הוא הסופר הנודע בשמו „שלום עליכם" וכו'.
 ללקוט איזוה מאמרים או שירים דבר נקל הוא ובכל זאת מחשבות
 רבות עצרוני מלמלאות אחרי חפץ ידידי הנזכר.
 ראשונה בטוח אני, כי שירי ומאמרי לא ימצאו חן בעיני אדוני
 מנקודת הראות (או כאשר יחפצו אחרים: „ממלא העין") על הצורה:
 שונה מאד השפה הנהוגה אצלנו מהשפה הנהוגה אצלכם. השפה הנהוגה
 אצלנו שואלת לה ציורים מהשפה הפולאנית ואצלכם מהרוסית וגם זאת
 כי אצלנו יותר מבטאים טהורים משפת אשכנז.
 שנית יודע אני את מלאכת אדני. חפצו ומגמתו (לפי מה שיכולתי
 להבין) הוא לכתוב למען הקהל המדבר זאָרגאַן בתכלית הזאָרגאַן, ואני
 כותב בשביל עצמי, להנאתי, ואם לפעמים זוכר אני את הקורא, הוא
 מהמדרגה העליונה של ההברה, הוא איש אשר קרא ושנה בשפה חיה.
 שלישית: יש הבדל גדול מאד בין הנושאים בעצמם. אדני מליביש
 רעיונים ערומים אחרים מעולם אחר, ויותר מעולם המעשה, ואני ככותב
 להנאתו ולפי מצב רוחו בשעה שהוא תופש את העט, לקחתי מכל
 העולמות יחד.

ועוד רביעית, כי הכתיבה בעצמה אחרת אצלנו ואחרת אצלכם, ותכבד על אדני הקריאה. מלבד זה לי בעצמי כתיבה, כמדומה לי, עוד אחרת; שונה היא בזה שאני כותב כמו שאצלנו מדברים ובוזע אני המבטעים הנבלעים בשעת הדבור. החסרון הזה (למען הקורא הרוססי) יגדל יותר בכתיבת השירים, שבהם המבטאים ספורים. ואם אך מבטא אחר, או גם אקצענט אחר, יאבד המספר ויחס השווי (האַרמאָניע). את ארבעת המחשבות העוצרות האלה שמתי בכף אחד ובכף השני שמתי אך מחשבה אחת והיא הכריעה.

חושב אני, כי עתה העת היותר כשרה לקרב את הלבבות ולתת מקום בספרות למבטא יהודי פולין ולמבטא יהודי רוסיא יחד; כי עתה הזמן הנועד לעורר לבב כל אחד להבין את אחיו הדומה לו במצב ובזמן ואך שונה במקום.

כל זה נוגע אלי.

לאדני המשפט לקרב או לרחק.

אם לקרב — תודתי נכונה, ואם ירחק, אחת בקשתי — להשיב לי

את הנשלח. —

והנני אחד ממכבדיו ומוקירי פעולתו

י. פרץ

כתובתי:

Льву Перцу, Замостье

ידי יידישע איבערזעצונג

אדוני היקר!

צוריק מיט עטלעכע טעג האָב איך באַקומען פון איינעם פון מיינע האַרציקע פריינט, פון ה' עפשטיין¹, אַ קורצן אָפּענעם בריוו, אָן אַ דאַטע, וווּ עס שטייט געשריבן:
„דאָ 2) געפינט זיך איינער אַ באַרימטער זשאַרגאַנישער שרייבער,

1) לויט י. ד. בערקאוויטש, זאָל עפשטיין זיין אַן אָנגעשטעלטער אין יעב שפּעטעלס דרוקעריי אין באַרדיטשעוו, וווּ ש"צ האָט געדרוקט זיין „די יודישע פּאָלקס-ביבליאָטהעק“. גיכער איז עס פּרעס פּעטער ה' משה עפשטיין (געווען רב אין זאַמאַשטש און אויך דער מחבר פון ספר „בית משה“).

וועלכער גרייט זיך אַרויסצוגעבן אינגיכן אין דער היגער דרוקעריי אַ
יאַרבוך אין זשאַרגאַן. זיי אַזוי גוט און שיק אים צו דיינע לידער און
אַרטיקלען, און אויב זיי וועלן אים געפעלן ווערן א. א. וו.
„דער אַרויסגעבער איז דער באַווסטער שרייבער מיטן נאָמען
„שלום עליכם“ א. א. וו.“

אויפקלייבן עטלעכע מאַמרים און לידער איז אַ לייכטע זאַך,
און דאָך האָבן פיל מחשבות אָפּגעהאַלטן מיך צו דערפילן דעם ווונטש
פונם דערמאָנטן פריינט.

ערשטנס, בין איך זיכער, אַז מיינע שירים און מאַמרים וועלן
איך נישט געפעלן ווערן פונם שטאַנדפונקט („מנקדת הראות“ אָדער
ווי אַנדערע ווילן: „ממלא העין“) פון פאַרם: די אומגאַנגס-שפראַך ביי
אונז און ביי איך איז פאַרשיידן. אונזער אומגאַנגס-שפראַך באַרגט
באַגריפן-אויסדרוקן ביי דער פּוילישער שפראַך, און ביי איך – פון
דער רוסישער. און נאָך: ווייל ביי אונז זענען דאָ מער אויסדרוקן
פון דער דייטשער שפראַך.

צווייטנס, איך ווייס די אַרבעט פון מיין האַר: זיין ווילן און
שטרעבן איז אויף וויפל איך האָב געקענט פאַרשטיין צו שרייבן צוליבן
עולם, וואָס רעדט זשאַרגאַן פון זשאַרגאַנען-לאַנד, און איך שרייב צוליב
זיך, צוליב מיין הנאה-וועגן, און אויב איך דערמאָן מיך אַמאָל אָן
דעם לעזער, איז ער פון אַ העכערער מדרגה פון דער געזעלשאַפט, ער
איז דער מענטש, וואָס האָט געלייענט און געלערנט אין אַ לעבע-
דיקער שפראַך.

דריטנס: פאַראַן אַ גרויסער אונטערשייד צווישן די אַביעקטן
גופאָ. איר קליידט אָן פרעמדע, נאַקעטע געדאַנקען פון אַן אויסערער
וועלט און דער עיקר – פון דער רעאַלער וועלט, און איך, וואָס שרייב
פון מיין הנאה-וועגן און לויט דער שטימונג, בעת איך האַלט די
פּעדער, נעם איך גלייכצייטיק פון פאַרשיידענע וועלטן.

און פּערטנס, ווייל דאָס שרייבן אַליין איז ביי אונז אַנדערש ווי
ביי איך, און ס'וועט איך שווער זיין צום לייצענען. חוצדעם האָב
איך, ווי מיר דוכט זיך, אַן אַנדער מאַניר צו שרייבן; עס אונטערשיידט
זיך דערמיט, וואָס איך שרייב, ווי מען רעדט ביי אונז און שלינג
איין זילבן, וועלכע מ'שלינגט דאָ איין בעתן רעדן. אַט דער חסרון
(פאַר לעזער פון רוסלאַנד) ווערט נאָך שטאַרקער ביים שרייבן לידער,

ווי די זילבן זענען געציילטע. און ביי אן אנדער אויסשפראך און ביי אן אנדער אקצענט פארלירט זיך דער קלאנג און האַרמאָניע.
 אָט די פיר מחשבות, וואָס האָבן מיך אָפּגעהאַלטן צו שיקן אייך, האָב איך אַוועקגעלייגט אויף איין וואַגשאַל, און אויף דער צווייטער – האָב אַוועקגעלייגט איין געדאַנק, וועלכער האָט מכריע געווען.
 איך האַלט, אַז איצט איז די אַממערסטן פּאַסיקע צייט צו דער-נעענטערן די הערצער און צו שאַפן אַ געמיינזאַם אָרט אין דער לי-טעראַטור, ווי עס זאָלן קומען צום אויסדרוק די יידיש-פּוילישע און יידיש-רוסישע אויסשפראַכן; איצט איז די העכסטע צייט צו דערוועקן די הערצער פון יעדן איינעם צו פאַרשטיין דעם ברודער, וואָס לעבט אין איין לאַגע און אין איין צייט מיט אים, נאָר אין אן אנדער אָרט. דאָס אַלץ איז נוגע מיר.
 און איר האָט דאָס רעכט צו דערנענטערן, אָדער צו דערווייטערן. אויב איר וועט דערנענטערן – איז מיין דאַנק גרייט פאַר אייך, און אויב איר וועט דערווייטערן – איז מיין בקשה אומצוקערן מיר, וואָס איך שיק אייך.
 איך בין איינער פון אייערע פאַרערער און שעצער פון אייער אַרבעט

י. ל. פרץ
 Leon Peretz
 Zamość
 4 Lipca [18]88

צו שלום-עליכם

(פון אַ קאָפּיע)

אדני היקר!

1) מכתבך, אדני, שמחני מאד, כי נוכחתי לדעת שההבדל בין המבטאים של יהודי פולין ורוסיא אינו גדול כ"כ ואיש יוכל להבין את רעהו, אם אמנם לא אכחד, כי בהבדל הזה תולה אני את משפטן לשבט בנוגע ליתר השירים (אחרי נכיון הנבחרים). ישנם שירים קטנים, כמו "שקר אין לו רגלים", "נחמן דייטש", "דיא געבילדעטע משפחה" ועוד, אשר אם שאינם נוגעים אל חיי העם בפרט, אולם מראית נגעים הם, נגעים כוללים בכל העמים, אבל נגעים מצואים גם אצלנו. יוכל היות ג"כ, שאהבת עצמי מדברת מתוך גרוני. –
 2) למשיב נפש היתה לי הידיעה, כי מתאחדים בפועל הזה כמה דאָקטורים וסטודענטען! מה רב ההבדל בין יהודי פולין ורוסיא

בתכונת נפש בשאלת השפה! אצלנו לא תמצא חובש אחד מני אלף, אשר לא יבוש לדבר עברית, ואשר גם בעת החיה הרעה הזאת לא יצעק חמס על הרגש הלאומית אשר נעור בקרב הטובים והמתוקנים. ואם החובש כן, הסטודנט, החולם מאחדות כל העולם כלו בחיק העתיד היותר קרוב – עאכ"כ.

(3) את העוזרים על ידך הנקובים בשם, ידעתי היטב; אבל סלח לי, אדני, אם ארהיב בנפשי להורות באצבע על הזקן שבחבורה – גאטלאָבער! האדון הזה, אשר מלא עולם הספרות כבודו, לא בא בזה על שכרו, כי אם על גמילת-חסדים. האדון הזה בעל לשון ארוכה ורחבה ובעל שכל קצר... מעולם לא זכיתי למצא בו רעיון אחד חדש, מבטא חדש... כן בלה"ק וכן בעברית (לפי דעתי השמות הללו מכוונים מאד אל ציורם במחשבתם).

(4) בעד אות האהבה והאהבה הנני משיב לו את תודתי מקרב ולב עמוק. אולם בעד האהבה והאהבה בעצמן אך דמיה תודה. לחרפה לי להעיר לך כי אותך אדני ואת מפעליך ידעתי לא מספיק כי אם מהעתקתם בשפת פולאנית. לחרפה לי להעיר, כי בעירנו לא אמצא גם ספר אחד זארגאני ולקנות לא ירשה הזמן הרע כעת. ע"כ כקבלי, כן בלעתי את מרבית ספריך. משפטך על שמר (אשר לא ידעתי ולא קראתי) המציא לי ענג-נפש במלא מובן המלה ואחרי כן נאנחת: מדוע אין בקרת כזאת בשפת עבר להוציא את המוץ והתבן מן הגורן? (5) מרשה אני בכל לבי להחליף במלאכתי את המבטאים הבלתי מובנים לבני ליטא ורוסיא, אך זאת אבקש ממך, אדני, לשית לבן למדת השירים (פערזען מאאס), ואם לא יכבד על אדני הדבר, להודיעני אודות השנויים, כי האומן בעצמו מתקן בנקל את מעשיו. (6) מהשיר „דער דוכס'ל" לא שמעתי מעולם. זאמעט אינו

זאמושטץ.

(7) הנני להסיר הצעיף מעל פני. אני האחד משני „בעלי האסופות" אשר כתבו והדפיסו ספר שירים שונים (אין לי אף ספר אחד ואיני זוכר את השנה, כמדומה לי שנדפסו זה 15 שנה). השני הי' המנוח ליכטענפעלד. מהקובץ הזה היו מלאכת ידי: חיי המשורר העברי, חנה ועוד מהשירים הקטנים. בהשחר הללו מאד את השירים; גארדאן (מבקר „המגיד") הוציא ג"כ לאור משפט, אשר היה לי לתפארת, אך בעל הצפירה (או סלאָמינסקי לבדו) בחמתו על ליכטענפעלד ע"ד הבקרת, ועלי ע"ד שיר קטן „הכלב והירח", ענה לשואל מדומה: „לא נבקר את

הספר שירים שונים כי הוא תחת הבקרת". בהשחר נדפסו ממני איזה שירים קטנים. בהבקר אור שיר „נגניאל” ומעט פראָזא (הבקר אור יצא אז לאור בגאליציען). בהאסיף שנה העברה הדפסתי „מנגינות הזמן”, „עיר קטנה” (שני שירים) וספורים קטנים. כל זה לא מצא חן בעיני המבקר של הוואסחאד. בהיום הדפסתי נאָוועלע קטנה „הקדיש”; בהכנסת שיר קטן „עלמה עבריה”; בהצמירה איזה פעללעטאָן וספור „הציץ ונפגע”, ובשביל הספור הזה, אשר קלקלו המו"ל בחסר ויתיר מיראתו את היראים, חדלתי מלשלוח לדפוס. ספר אחד עברי „חלום החלזון ופתרונו” הכינותי לדפוס, אך מחסרון כסף לא הדפסתי. — זארגאן לא הדפסתי עוד ועד כה שרפתי אשר כתבתי.

8) עתה ארשה לעצמי לדבר באזנך אודות המפעל לטובת הכלל בכלל. מה תאמר, אדני, על בעל חסדים אשר תחת לחם ובשר יתן לרעב תפנוקים למלאות ולצבות בטן ובלי החליף כח? מה תאמר לבעל חסדים אשר יתן אזור משי יקר המציאות לאיש ערום בלי מחסה ומסתר מקור וקרח? היפליא איש חסדו אם יתן איזה משכית מרהיב עינים למחסור דירה? והלא כן אנהנו עושים כל הימים. תחת חכמה ומדע, שהם הלחם, הבשר, המים, הלבוש והדירה לנפש האדם, אנחנו נותנים לה משכיות ותפנוקי הבעלעטריסטיק! כל פעלנו יהיה מאַפע עד אשר לא נעשיר את הספרות בספרי מדע. כל זמן שאחינו לא יוכלו לרוות את נפשם באמת בספרות ישראל, כ"ז שלא ימצאו בה את הדעת האמתית, תהי' הספרות אך לשעשועים בלי מועיל; אין לי הצדקה להאשים את העוֹזב את שפתותינו (בל"ר¹). כי לאו כל אדם זוכה להיות פאָטריאָט ולהקדיש עתותיו בשביל אהבת העם; ואם מוכרח איזה איש להתפתח בשכלו בשפה אחרת, רחוק מאד להאמין שימצא עוד זמן וכשרון גם למקרא עברית. אם נבקש מעמנו שידע את שפתו, ואם היראים יודעים אותה, כיון שכל צרכי נפשם בה, אז עלינו להכשיר את השפה, שתמציא גם למשכיל את צרכי נפשו. אם כה נעשה, החוק החדש המציר צעדינו בבתי הספר יהיה לנו לברכה (אם גם לחרפה). — לפי מצב המדעים כעת נקל מאד להתחיל לתת לפני העם ספרי חכמה בכל הענפים והבראנוען. לו הרשה לי מצבי הגשמי (זה זמן קצר אשר פרנסתי התמעטה מאד ואין בה די להחיות נפש) לקנות לי איזה ספרי עבר, כי אז הוצאתי זה מכח אל הפועל. פעמים רבות החלתי לכתוב ספרים כאלה, וביחוד רואה אני את

1) בלשון רבים, ד. ה. בידיע שפראכט.

עצמי מוכשר להגיש ספר בחכמות : הנפש (פסיחאלאָגיע) או התברה (סאציאלאָגיע) ואולי גם הטבע (פהיזיק). אבל הספרים שהם אצלי אינם ממלאים את החסרון, אשר ארגיש בגשתי אל המלאכה. כי לא לחכמים ונבונים יוקדשו הספרים האלה, כי אם אך ליודעי מקרא ובשבילם לא אוכל להרבות באידעען וחקים כוללים והעקר הוא עולם המעשים (פאָקטען) המזהירים את נפש האדם. —

אדני עובד לשמה, ידעתי זאת מראש ועתה נודע לי בביור יותר, ע"כ נשית יד ונעשה דבר טוב באמת. יהיה אדני המו"ל ואני הסופר (ואולי יבאו עוד אחרים תחת הדגל הזה) ונעשיר את השפה באמת. ואם בעירי הקטנה חסרון ספרים אינו נמנה ע"י שאילה, כי אינם במציאות, הלא בעירך הגדולה תמצא די והותר. במשך חדש ימים אוכל להכין לתכלית הזאת, „איינע גאַנץ פאָפולערע פסיחאלאָגיע“, אם אך תמצא לי באחת מן השלש לשונות רוסיא פולאנית וןאשכנזית — איזה ספרים כמו Wundt ודומיו. — לי אך מורעי וריבא. —

9) עוד הערה אחת קטנה: אינני מבין מדוע מבקש אדני אך מחיי העם, האם לא נחוץ ללאום לדעת חיי הלאום האחר אשר הוא יושב בקרבו? האם לא נחוץ לו לדעת את אופני החיים הכלליים? מדוע לא ילמד לדעת את השאלות הכלליות ותגבילוהו אך בשאלות פרטיות? אמנם הן העיקר, אך גם התפל אינו מן המותרות. עלינו להמציא לנו הכל. —

10) איזה עקזעמפלאָרען מספריו אוכל למכור — יאבה לשלוח. אחרי העשרה המאמרים הללו הנני מתכבד להבטיחו, כי מלא אני אהבה ותודה לכבודו

7. פרץ

[די יידישע איבערזעצונג

אדוני היקר!

1) אייער בריוו האָט מיך זייער דערפרייט, ווייל איך האָב זיך איבערצייגט, אַז דער אונטערשייד צווישן די אויסשפראַכן פון די פּוילישע און רוסישע יידן איז גאַרנישט אַזוי גרויס, און איינער קאָן פאַרשטיין דעם צווייטן, הגם איך לייקן נישט, אַז פון אַט דעם אונטער-שייד ווענדט זיך אייער נעאַטיווער אורטייל וועגן די איבעריקע לידער (אויסער די אָפּגעקליבענע). פאַר אַן קליינע לידער „שקר אין לו רגלים“

„נחמן דייטש“, „דיא געבילדעטע משפחה“ אן אַנד, וואָס אויב זיי האָבן נישט צו טאָן ס פ פ צ י ע ל מיט יידן, אָבער זיי זענען אַן אַ פ פ ש פ י ג ל ו נ ג פון פּלאַגן, פּלאַגן, וואָס זענען דאָ ביי אַלע פעלקער און אויך ביי אונז.

ס'קאָן אויך זיין, אַז מיין אייגן-ליבע רעדט פון מיר אַרויס. (2) מיר איז אַנגענעם געווען די ידיעה, אַז אין אָט דער אונ-טערנעמונג פּראַייניקן זיך אייניקע „דאָקטוירים און סטודענטן“! ווי גרויס איז דער אונטערשייד צווישן די יידן אין פּוילן און אין רוס-לאַנד אין דער באַצייגונג צו דער שפּראַכן-פּראַגע! ביי אונז וועט איר נישט געפינען קיין פעלדשער, אפילו איינעם פון טויזנט, וואָס זאָל זיך נישט שעמען צו רעדן יידיש, און וואָס זאָל אויך אין דער איצ-טיקער שווערער צייט נישט מאַכן קיין געוואַלטן אויף דעם נאַציאָנאַלן געפיל, וואָס האָט זיך דערוועקט ביי די בעסערע און אינטעליגענטערע יידן. און אויב דער פעלדשער איז אַזוי, איז דער דאָך סטודענט, וואָס טרוימט פון פּאַראַייניקונג פון דער גאַנצער וועלט אינם שוים פון דער גאָר נאַענטער צוקונפט – אַוודאי און אַוודאי.

(3) אייערע מיטאַרבעטער, וואָס איר רעכנט אויס, קאָן איך גוט; אָבער זייט מיר מוחל, אויב איך וואָג אַנצוטייטלעך אויף דעם אַלטן גאַטלאַבער (1)! אָט דער אַלטער, וואָס די גאַנצע ליטעראַרישע וועלט איז פול מיט אים, ער לעבט נישט פונם פּאַרדינטן, נאָר פון גמילת-חסדים. אָט דער מאַן האָט אַ לאַנגן און ברייטן צונג, אָבער אַ קורצן שכל... איך האָב קיינמאַל נישט זוכה געווען צו טרעפן ביי אים אַ נייעם געדאַנק, אַ נייעם אויסדרוק... ווי אין לשון-קודש אַזוי אויך אין יידיש (לויט מיין מיינונג זענען דידאַזיקע נעמען שטאַרק צוגעפאַסט צו זייער פּאַרשטעלונג אין מיין געדאַנק [?]).

(4) פאַר דער ליבע און פריינטשאַפט-אויסדרוקן דאַנק איך אייך פון טיפן האַרצן, און פאַר דער ליבע און פריינטשאַפט גופא – אַ דאַנק אָן ווערטער. איך שעם זיך אייך צו דערציילן, אַז אייך און אייערע ווערק קאָן איך נישט פון אייערע ביכער, נאָר פון זייער אי-בערזעצונג אין פּויליש (2). מיר איז אַ בזיון אייך צו זאָגן, אַז ביי

(1) אברהם בער גאָטלאַבער (געבוירן 1811, געשטאַרבן 1899), באַוואַנטער העברעיִש-יידישער שריפּטשטעלער, רעדאַקטאָר-אַרויסגעבער פֿון „הבוקר אור“.
(2) פּרץ האָט דאָ פּאַרביטן אַ בר אַ מ א ו י ט ש ן (מענדעלע מוכר ספרים) מיט ר א צ י נ א ו ר י ט ש (שלום-עליכם). ער האָט געלימענט די צוה? ביכער אין פּויליש –

אונז אין שטאָט איז נישטאָ קיין איין זשאַרגאַניש ביכל און קויפן דערלויבט מיר נישט די איצטיקע שלעכטע לאַגע, דעריבער ווי נאָר איך האָב דערהאַלטן אייערע ביכער, האָב דאָס רוב פון זיי, גלייך איינגעשלונגען. אייער משפט איבערן שמרן¹) (וואָס איך האָב אים נישט געקאָנט און נישט געלייענט) האָט מיר פאַרשאַפן פאַרגעניגן אין פולן זין פון וואָרט, און דערנאָך האָב געקרעכט: פאַרוואָס איז נישטאָ אַזאַ מין קריטיק אין העברעיִש, וואָס זאָל פאַרטרייבן דעם שטריי און פאַלאָווע פונם שייַער?

5) איך דערלויב אייך מיטן גאַנצן האַרצן צו ענדערן אין מיינע ווערק די אויסדרוקן, וואָס זענען נישט פאַרשטענדלעך פאַר די ליטווישע און רוסישע, אָבער איך בעט אייך אַכטונג צו געבן אויף דער פּערזן-מאַס, און אויב עס איז פאַר אייך נישט שווער, מיר גיבן צו וויסן וועגן די שינוים, ווייל דער מייסטער אַליין קאָן גיכער פאַרריכטן זיינע ווערק.

6) וועגן דעם ליד „דער דוכסל“²) האָב איך קיינמאָל נישט גע-הערט, זאמעט איז נישט זאַמאַשטש.

7) איך נעם אַראָפּ דעם צודעק פון מיינ פנים. איך בין איינער פון די צוויי „בעלי אסופות“, וואָס האָבן אָנגעשריבן און אָפּגעדרוקט אַ בוך מיט פאַרשיידענע שירים (איך האָב ביי זיך קיין אייך ביכל

די איבערזעצונגען פון אַבראַמאָוויטשעס „מסעות בנומין השלישי“ און „די קליאטשע“, האָס זענען געמאַכט דורך דעם באַהוטן פּוילישן שרייַבער קלעמענט וונאַשאַ, און זענען דערי שינען אין וואַרשע אין די יאָרן 1885 און 1886. זע ווייטער דעם בריוו 4. —

1) געמיינט שלום-עליכמס ביכל „שמ"רס משפט“ (א קריטיק אויף שמ"רס ווערק).

2) י. 5. גאַרדאָן האָט דאָן אין אַ בריוו צו שלום-עליכמען פאַרגעלייגט אָפּצווייבן

אַ פּאָלקס-באַלאַדע „דער דוכסל“, וואָס איז געווען אַמאָ פּאָפּולער אין דער ליטע, און צו פאַרעפנטלעכן זי אין דער „יודישער פּאָלקס-ביבליאָטעק“. לויטן זכרון האָט י. 5. גאַרדאָן פאַרצייכנט אין זיין בריוו די ערשטע עטלעכע שורות פון „דעם דוכסל“:

<p>צו גילדן האָט ער געהאַט אַ זמן, אי דאָס נישט צו באַצאָלן, מסתמא איז ער געווען אַ גרויסער אַרעמאָן. ווי איר קאָנט איך באַצן לייכט מאָלן,</p>	<p>אין אַ קליינטעטל אין דער זאמעט — זאמעט איז נאָך געווען פּוילן — איז אַמאָ געווען אַ מלמד, פלעגט מען צו דערציילן;</p>
--	---

ער האָט געלעבט אין דחוקות און אין נוט,
אַ טאָג אָן זאָלן, אַ טאָג אָן ברויט...

שלום-עליכמס האָט דאָן ביי אייניקע אָנגעפרעגט מ'פּוּח אָט דער באַלאַדע, און אויך ביי פּרין, זע „שלום-עליכמס-בוך“, ז. 184. —

נישט און געדענק נישט דאָס יאָר. דוכט מיר, אַז ס'איז דערשינען צוריק מיט אַ 15 יאָר). דער צווייטער איז געווען דער פּאַרשטאַרבּענער ליכטענפעלד(1). אין דער זאַמלונג זענען געווען מיינע לידער „חיי המשורר העברי“; „חנה“ און נאָך אייניקע קליינע לידער(2). אין „השחר“ האָט מען זייער געלויבט די לידער(3); גאַרדאָן (דער קריטיקער פון „המגיד“) האָט אויך אַרויסגעטראָגן אַן אורטייל, וואָס איז געווען פאַר מיר אַ לויב, נאָר דער בעל „הצפירה“ (דאָן סלאָנימסקי אַליין), וואָס איז אין פעס געווען אויף ליכטענפעלדן פאַר דער קריטיק, און אויף מיר פאַר דעם קליינעם ליד „הפּלב והירח“, האָט ער געענטפּערט צו אַן אויסגעטראַכטן פּרעגער: „מיר וועלן נישט רעצעניזירן דעם ספר „שירים שונים“, ווייל עס איז אונטער יעדער קריטיק.“ אין „השחר“ זענען געדרוקט געווען מיינע אייניקע קליינע לידער(4). אין „הבוקר אור“ 5) אַ ליד „נגניאל“ און אַ ביסל פּראָזע (דער „הבוקר אור“ איז דאָן דערשינען אין גאַליציע). אין „האסיף“ פאַריקן יאָר האָב איך

1) דאָס בוך איז דערשינען נישט 15 יאָר צוריק, נאָר אינגאַנצן מיט 11 יאָר צוריק, אין תרל"ז—1877. דער ריכטיקער נאָמען „ספורים בשיר ושירים שונים“ מאַט שני בעלי אספות, וואַרשע, 158 קליינע זייטלעך.

2) אין דעם ביכל גייען אַריין העברעישע לידער געחמתעט פון פּלאַ י ג"פּ דאָס מיינט גבריאל יהודה ליכטענפעלד — דער פּאָטער פון פּרעסע ערשטער פּרוי) און פון י"פּ פּ (בית שומם—ספור שומר היער“; „העצל“ — צל שנת תרכ"ג; חנה — שיר ספורי). אַרף צוויי לידער („חיי משורר עברי“, אין צען קאַפיטלען, „השופט והמליץ“) זענען געחמתעט — ביידע פּלאַ י ג"פּ און י"פּ פּ.

3) פּרַק סמאָלענסקין האָט אין „השחר“ תרל"ט געשריבן, אַז „דער דערציילענדיגער רישער שיר אין צען אָפּטיילן איז דאָס הערק פון אַ טאַלענטפולן און אמתן משורר מיט אַלע פּרטים און געזעצן. ער העט נישט פאַרשעבט הערן פאַר די אַלע איבעריקע גוטע און שיינע לידער, וואָס זענען אָנגעשריבן די לעצטע יאָרן אין העברעיש. דער מחבר פון דאָזיקן שיר האָט דאָס רעכט פאַררעכנט צו הערן צווישן אַלע אמתע דיכטער, און זיי וועלן זיך מיט אים נישט שעמען, און די שפּראַך און אירע ליב־האַבער וועלן זיך פּרייען מיט זיינע הערן און וועלן אים בענטשן פון טיפּן האַרנן.“

4) אין „השחר“ זענען אָפּגעדרוקט פּאָלגנדיקע העברעישע שירים פון י. ל. פּרַק; אין תרל"ה (1875) זיין שיר „השופט“; אין תרל"ו—„חלוקת החכמות“ און „לי אומרים“—

5) אויסער דעם „נגניאל“ (הבוקר אור“ תרל"ו, חוברת א' און ב'), איז אין „הבוקר אור“ (אין תרל"ז—1877) אָפּגעדרוקט געווען פּרעסע אַ גרויס פּראַכטפול העב־דיעש ליד „קידוש השם“, ז. 173—175.

געדרוקט „מנגינות הזמן“⁽¹⁾, „עיר קטנה“ (צוויי לידער) און קליינע דערציילונגען. דאָס אַלץ איז נישט געפעלן דעם קריטיקער פון „וואַסכאָד“. אין „היום“ האָב איך געדרוקט אַ קליינע נאָוועלע „הקדיש“; אין „פנסת“⁽²⁾ אַ קליינעם שיר „עלמה עבריה“; אין „הצפירה“ עפעס אַ פעליעטאָן און אַ דערציילונג „הציץ ונפגע“. צוליב אַט דער דערציילונג, וואָס די אַרויסגעבער האָבן קאַליע געמאַכט מיט צוגאַבן און מעקעכצן, ווייל זיי האָבן מורא געהאַט פאַר די פרומאַקעס, האָב איך אויפגעהערט צו שיקן צום דרוק⁽³⁾. איך האָב צוגעגרייט צום דרוק אַ העברעיִשן ספר „חלום החלון ופתרונו“, אָבער צוליב געלט-מאַנגל האָב איך אים נישט געדרוקט. — זשאַרגאַן האָב איך נאָך נישט געדרוקט און ביז אַהער פאַרברענט דאָס, וואָס איך האָב געשריבן.

8) איצט וועל איך מיר דערלויבן צו רעדן וועגן דער אַרבעט, וואָס מ'טוט בכלל פאַרן פּלל. וואָס זאָגט איר וועגן די בעלי-טובות, וואָס אָנשטאָט ברויט, פלייש און וואַסער גיבן זיי דעם הונגעריקן נאַשערייען אָנצופולן דעם מאָגן און נישט מער? וואָס זאָגט איר וועגן די בעלי-טובות, וואָס גיבן אַ קאָסטבאַרן זיידן גאַרטעלע דעם נאַקעטן מענטשן, וועלכער האָט קיין שוץ נישט פון קעלט און פּרעסט? טוט מען אַ גנאָד, ווען מיר גיבן עפעס אָן אילוזיע, וואָס פאַרבליענדט די אויגן דעם, וועמען ס'פעלט אַ דירה? און אַזוי טוען מיר דאָך איצט שטענדיק. אָנשטאָט וויסן, וויסנשאַפט, וואָס זענען ברויט, פלייש,

(1) אין דער העברעיִשער פּאָעמע „מנגינות הזמן“ (האסיף 1886) זענען אגב דאָ פּאָזיטיווע שורות וועגן ייִדיש. דער דיכטער שרייבט: „ברידער מינע שרייבער, האָט נישט פּאַראַיבל, אויב די שפּראַך פון בערל און שמערל איז מיר ליב און איך רוף נישט אָן מיט פאַרזכטונג זייער שפּראַך — א שטאַמלער-שפּראַך. פון זייער מויל הער איך די שפּראַך פון מיין פּאָלק... די שפּראַך פון גלות-יידן, זי פּאַרטריבענע, די שפּראַך, האָט איז אַן אייביקער עדות אויף דעם פאַרגאַסענעם בלוט, אויף די רציחות, בולות און חורבנות, האָט מ'איז מיט אויב באַגאַנגען אין די אַלע האָלגענישן פון לאַנד צו לאַנד. אין דער שפּראַך ליגט באַהאַלטן דער געוויין פון אונזערע עלטערן, דער היינעשריי פון פיל דורות, דער גיפּט און די פאַרביטערקייט פון דער געשיכטע. דאָס זענען טייערסטע די מענטן, — די ייִדישע טרערן, וואָס, נישט אויסגעטריקט, זענען זיי פאַרגליחערט געהאָרן.“

(2) „כנסת ישראל“ פון ש. פ. ראַבינאָוויטש (תרמ"ז 1887), — דאָס ליד „עלמה העבריה והיא מתמברה“ (צו דעם ייִדישן מידל, וואָס דנרווייטערט זיך פון יידן).

(3) דער „הציץ ונפגע“ איז פּלוצים איבערגעריסן געהאָרן אין „הצפירה“ 1886, נומ. 170. ערשט אין נומ. 193 האָט די דערציילונג היידער זיך אָנגעהויבן צו דרוקן מיט אַ צושריפט פון דער רעדאַקציע, אַז „צוליב עפעס אַ סיבה האָט זיך דער המשך פון דער דערציילונג אָפּגעלייגט צו דרוקן ביז היינטיקן טאָג.“

וואָסער, קלייד און וויינג פאַר דעם מענטשנס נשמה, גיבן מיר איר בע-
 לעטריסטישע נאַשערייען און אילויעס!.. אונזער גאַנצע אַרבעט איז
 גאַרנישט ווערט, ביז מיר וועלן נישט באַרייכערן די ליטעראַטור מיט
 וויסנשאַפטס-ביכער. פּל זמן אונזערע ברידער וועלן נישט קאַנען זע-
 טיקן באמת זייערע נשמות מיט דער יידישער ליטעראַטור, פּל זמן זיי
 וועלן נישט געפינען אין דער ליטעראַטור דאָס אמתע וויסן, וועט די
 ליטעראַטור זיין נישט מער ווי אַן אומנוציק שפּילכל; איך האָב
 קיין רעכט נישט צו באַשולדיקן די, וואָס פאַרלאָזן אונזערע שפּראַכן
 (אין מער צאָל), ווייל נישט יעדער מענטש איז זוכה צו זיין אַ
 פאַטריאַט און ווידמענען זיין צייט פאַר דער ליבע צום פּאָלק; און
 אויב אַ מענטש איז געצווונגען צו אַנטוויקלען זיין פאַרשטאַנד אין אַן
 אַנדער שפּראַך, איז זייער ווייט צו גלויבן, ער זאָל נאָך געפינען
 צייט און מעגלעכקייט צו לייענען אין יידיש. אויב מיר פאַרלאָנגען
 פון פּאָלק, עס זאָל קאַנען זיין שפּראַך, אויב די פּרומאַקעס קאַנען זי,
 ווייל אַלע זייערע באַדערפענישן האָבן זיי אין איר, דאָן דאַרפן מיר
 די שפּראַך צוגרייטן אַזוי, אַז זי זאָל באַפרידיקן אויך אַלע באַדערפע-
 נישן פונם משפּיל. אויב מיר וועלן אַזוי טון, וועט דער געזעץ, וואָס
 פאַרהאַלט אונזער אַריינטריט אין די שולן, זיין פאַר אונז אַ ברכה
 (און אויך אַ חרפה). לויטן צושטאַנד פון די וויסנשאַפטן אין דער
 איצטיקער צייט איז זייער גרינג אָנהויבן צו געבן פאַרן פּאָלק וויסנ-
 שאַפטס-ביכער אין אַלע געביטן און צווייגן. ווען מיין מאַטעריעלע
 לאַגע וואָלט מיר ערלויבט (זינט אַ צייט איז מיין פּרנסה שטאַרק
 פאַרקלענערט און ס'קלעקט מיר נישט צום לעבן) צו פאַרשאַפן מיר
 העברעיִשע ביכער, וואָלט איך עס פאַרווירקלעכט. אַ סך מאָל האָב
 אָנגעהויבן צו שרייבן אַזעלכע ווערק, און באַזונדערס פיל איך מיך
 צוגעגרייט צוצושטעלן ווערק פון פּאָלגנדיקע וויסנשאַפטן: פּסיכאָלאָגיע
 אָדער סאַציאַלאָגיע און אפשר אויך פיזיק. אָבער די ביכער, וואָס איך
 האָב, זענען ווייניק, זיי פולן נישט אויס דעם בלוין, וואָס איך פיל,
 בעת איך טרעט צו צו דער אַרבעט, ווייל נישט פאַר געבילדעטע און
 אינטעליגענטן דאַרפן די ביכער זיין צוגעפאַסט, נאָר פאַר די, וואָס
 קאַנען לייענען און פאַר זיי קאָן איך נישט פיל מאַריך זיין מיט אידעען
 און אַלגעמיינע געזעצן. דער עיקר זענען פאַקטן, וואָס פאַראינטערע-
 סירן און ציען צו דעם לעזער. —

איר אַרבעט לשמה, אָן אויסקוק אויף פאַרדינסט, איך האָב עס

פריער געוואסט און איצט ווייס איך עס נאך קלערער, דעריבער לאָמיר נעמען און טון צוזאמען אַ באמת גוטע זאך. זייט איר דער אַרויס-געבער און איך דער שרייבער (און אפשר וועלן קומען נאָך אַנדערע אונטער דער פּאָן), און מיר וועלן ווירקלעך באַרייכערן די שפּראַך. און אויב אין מיין קליינשטעטל קאָן מען דעם מאַנגל אין ביכער נישט אויסמיידן דורך לייען ביי אַנדערע, ווייל זיי זענען פשוט נישט בנמצא, איז אין אייער גרויסער שטאָט קאָן מען זיי קריגן איבערגענוג. אין לויף פון אַ חודש-צייט קאָן איך צוגרייטן צו דעם צוועק „איינע גאַנץ פּאָפּולערע פּסיכאָלאָגיע“, אויב נאָר איר וועט מיר קריגן אין איינע פון די דריי שפּראַכן רוסיש, פּויליש און דייטש אייניקע ביכער, ווי וואונדט און אַנד. — איך האָב נאר מורעי און ריבא.

9) נאָך איין קליינע באַמערקונג: איך פאַרשטיי נישט, פאַרוואָס פאַרלאַנגט איר נאָר פונם לעבן פון יידן. דאַרף דען נישט קיין נאַציע וויסן דאָס לעבן פון דער אַנדערער נאַציע, וואָס לעבט מיט איר צוזאַמען? דאַרף מען דען נישט וויסן די אַלגעמיינע לעבנס-פאַרמען? פאַרוואָס זאָל דאָס פּאָלק נישט וויסן די אַלגעמיינע פּראָגן, און איר באַגרענעצט אים נאָר מיט אייגענע פּראָגן? אמת, דאָס איז דער עיקר, אָבער דער תּפל איז איך נישט קיין לוקסוס-זאך. מיר דאַרפן זיך פאַרשאַפּן אַליק. —

10) אייניקע עקן. פון אייערע ביכער וועל איך קאָנען פאַרקויפּן-איך בעט צושיקן.

נאָך די צען פונקטן האָב איך דעם פּבּוד צו פאַרויכערן אייך, אַז איך בין פּוּר מיט ליבע און דאַנקבאַרקייט צו אייך

5. פרץ

3

Leon Peretz
Zamość
18 Lipca [18]88

צו שלום-עליכם

(פון 8 קאָס 1888)

אדני היקר

בפתחי את שקי הישן מצאתי בו עוד איזה תמונות מחיי עמנו בפולין, כתובות פּראָזא. אולי ימצאו חן בעיניך, הדיפּיסם. — אולם עיקר פונתי במשלוח הזה למנות החסרון במכתבי הקודם, כי שכחתי לדבר מהנחוץ מאד לתת לפני העם מאמרים מקורות העתים בכלל ומקורות ישראל בפרט. את הדברים הללו לא הייתי כותב למורל בעל עסק (געשעפּט'ס מאַנן), אבל אדוני כותב ואני מאמין לו, שכל הפצו טובת

הכלל מפני שהוא עצמו „מתלונן בצל הכסף“, ע"כ מוצא אני את עצמי מחויב להביע לו את כל לבי בשאלת היום, ואם ימצא בזה דבר חדש, דבר הגון" להוציאו מן הכח אל הפועל, אחשוב את עצמי למאשר. — (1) לפי דעתי, ואני מאמין, כי כל איש משכיל אל דבר-אמת יודה לי, למרות המתמרים בשם הפועל והמעשה (פאָקטען), המשליכים אחרי גום כל משפט מוקדם; למרות כל הרואים במלחמות תנופה של החיים בין העמים והיחידים כל סוד ההתפתחות (גומפלאָוויטש ודומיה) ולמרות מאַלטקע וחבריו, אשר דעתם בזה ידועה; למרות כל אלה, אני אומר, כי כל לב ישר וכל עין טובה רואים תכלית האנושית, תכלית האדם בכלל ובפרט בהתבוללות כללית של כל העמים והלשונות, בהחלל המריבות, המלחמות והקרבות. זה הוא חזיון הנביאים, זה הוא חזיון כל לב טהור...

(2) מעבר השני לפי העת ההוה, לפי יחוס הטוב (הממון, השדות והכלים) אל מספר עורגיו, לפי מצבנו בהשכלה וחכמה מדינית, לפי מצבן האיתן של האמונות השונות, אי אפשר לדבר מהחזיון הוזה כדבר אשר יוכל לצאת מן הכח אל הפועל היום או מחר או גם בעתיד הקרוב אלינו ואל יוצאי חלצינו. נהפוך הוא, רואים אנחנו כעת התפתחות מהשבות זרות, מחשבות ודעות רעות, שאַוויניזם משחית לב ונפש, אַנטיסעמיטיזם מעורר לבות חכמים ונבונים ומוליך שולל את השומעים בלמודים. אנשים עומדים בראש הדור, על הררי המעשים מרימים נס ההבדל והשנאה... עתה ערב, עוד יאתא ליל ואחרי כן, כאשר ילבינו עצמותינו), יבא גם בקר...

(3) שני אנשים אם דעתן אינה אחת וחפצם להשתתף, מחויבים הם למחול כל אחד על חצי רצונו, למען בא אל השווי. אבל אין לאחד מהם הצדקה לבקש מאת רעהו לבטל את כל רצונו מבלי קבל בעד זה קרבן מרצון זולתו. מה שהוא אמת אצל אנשים פרטיים הוא אמת אצל העמים. ה ת ב ו ל ל ו ת מכל הצדדים היא דבר טוב ויפה. לבקש מעם אחד להתבולל, להיות לאהרים למאכל, לרדת מעולם החיים אל תהום הנשיה הוא עון ומעשה רצה, ואם המחשבה הזאת יוצאת מקרב המקריב בעצמו הוא אבוד עצמו לדעת. ע"כ כל זמן שהרעיון הלאומי חי בקרב העמים כלם, יחיה גם בנו ומחויבים ומוכרחים (ע"פ חוק הטבע) אנחנו להתקיים בתור עם עומד בפני עצמו. נוכל למחול

(1) ס'איו, משמעות, א טעות, ס'דארף זין, ילבינו שערותינו.

על קיומנו בעצמנו למען היות חלק בתוך הכלל הפולל אך חלקים, אבל לא נוכל להתבולל במובן אחר ולהבלע ע"י אחרים ולשוב מן היש אל האין.

(3) מלבד זה רעיון ההתבוללות הוא עתה ללא הועיל, כי עבר הזמן שקבלו את המתבוללים ביד פתוחה...

(4) לפי זה ובלי רצוננו עומדים אנחנו למלחמה. במלחמה הזאת אנחנו מעט מזעיר מול השונא החונה עלינו מכל עבר. אמנם בדבר אחד ידינו על העליונה: „אתנו הצדק“. יאמרו אנשי המעשה מה שלבם חפץ, „הצדק“ הוה איננו רעיון רוח, אינו צלצול בלבד; בהשם הזה תוך נפלא, תוך שאינו גוף, אבל שהוא כח בגוף, הוא הכח אשר בנו מיום גלותינו ואשר לא יתן לנו לנפול. זאת זאת גבורתנו, זה הוא קשי ערפנו במלחמה הזאת. אבל מלבד הגבורה נחוצה גם עצה, אך העצה והגבורה אם יבאו לעזרתנו יחד תוכלנה להרחיב צעדינו.

(5) הכל מודים, כי אחד מהדברים המחזיקים את הלאומית היא הלשון. כבר אמרתי במכתבי הקודם, כי למען שתהי' הלשון לעמוד ברזל נחוץ שתהי' לשון, הממציאה למדברים ולקוראיה כל צרכי הנפש וע"כ הספורים בלבד לא יוכלו להחיות את השפה בעצמה, לא יחיו אותנו, אבל העיקר בדבר אחר:

(6) כל חברה אנושית הוא כלל פרטים, המתאחדים לצרך אחד. המצטרפים לדעה (אידעע) אחת וכו'. למען אפשרות האחדות נחוץ שידע כל פרט שני דברים: את הצרך הכללי או את הדעה הכללית, ושידע שזה נודע לכל המון הפרטים. כל כלב חזק לפני בית אדונו, זה הוא רעיון הצדקה; כל צפור מתעודדת בהמון הצפרים, זה הוא רעיון האחדות, וזאת היא המטרה, אשר לנו להעמיד לפנינו כיום: להביא דעת הכלל והפרטים בלב כל פרט ופרט... אם ידע כל אחד מאתנו במה הוא עברי, אם ידע כמה מאחיו יודעים ונכללים בדעה הזאת, או הדעת תכפל לפי מספר הפרטים החיים כעת. ואם ידע כל אחת את הקורות את אחיו בכל הדורות או תכפל הדעת המוכפלת לפי מספר הדורות! הדעת הכללית בשטח כל המקום וכל הזמן היא תוכל לעמוד לנו בימי החשך.

(6) לגברים שתי שפות עברית ולה"ק, לנשים שפה אחת ואליהן נחוץ לסופרי עברית לשית לב. מרבית הנשים הולכות בטלות מבלי

(1) ס'אזי פרצעס אטעות, ס'דארף זיין פונקט 4, און די הייטערדיקע—5, 6, 7, 8.

אויך אויך העס פרץ ע"פ טעות פארצייכנט צוויי מאָ די צאָל 6.

עסק וענין לענות בו. תמיד הנשים הן הראשונות להתבולל וללמוד אל דרכי רעותיהן הנוצריות, לכל איש צרכי נפש ואם צרכי הנפש העבריה אינם מתמלאות בבתינו, לומדת היא מאחרים וע"י אחרים. את הנשים הללו אשר תמיד הן לנו למכשול ולפוקה, נוכל בנקל להפוך לעוזרים על ידינו במפעל הלאומי. לדבר אליה נקל מאד, נקל מאד ללמדה דברים טובים ומה גם קורות הימים. עם תדע כל עבריה במה היא עבריה, אם תבין, כי חובות רבים עליה מלבד שלשת המצות, אז בההרגש, אשר יתר שאת לה בו, תמצא מחסה ומסתר מהרהורים הרעים אשר תפול ברשתן עד היום.

ע"כ:

נחוץ הוא מאד לתת בשביל הנשים מאמרים מקורות בנ"י. ולפי שרוב הקוראים נשים הם — זה הוא עיקר המטרה.

והנני מוקירו

ל. פרק

[דיידישע איבערזעצונג]

אדוני היקר!

אז איך האָב געעפנט מיין אַלטע טעקע, האָב דאָרטן געפונען נאָך אייניקע בילדער פונם לעבן פון אונזער פאָלק אין פוילן, גע- שריבן אין פראָזע. אפשר וועלן זיי אייך געפעלן, דרוקט זיי. — נאָר דער עיקר פוונה מיט מיין איצטיקן שיקן איז — צו פאָרריכטן אַ פעלער אין מיין פריערדיקן בריוו, ווייל איך האָב פאָרגעסן צו רעדן וועגן דעם, וואָס ס'איז זייער וויכטיק — צו געבן פאָרן פאָלק אַרטיקלען פון געשיכטע בכלל און יידישער געשיכטע בפרט. אַט די ווערטער וואָלט איך נישט געשריבן צו אַן אַרויסגעבער אַ געשעפטס- מאַן, אָבער איר שרייבט און איך גלויב אייך, אז אייער גאַנצער ווילן איז נאָר דער טובת-הכלל, ווייל איר זענט אַ פאַרמעגלעכער, דעריבער געפין איך פאַר מיין חוב אויסצודריקן פאַר אייך מיין גאַנץ באַגערן אין די טאָג-פראַגן, און אויב איר וועט געפינען אין דעם אַ נייע זאַך, אַ פאַסנדיקע זאַך, וואָס מ'קאָן פאַרווירקלעכן אין לעבן, דאָן וועל איך זיך פילן גליקלעך.

(1) לויט מײן מיינונג, און איך גלויב, אז יעדער געבילדעטער מענטש וועט מיר מודה זיין, - קעגן די אלע, וואָס טרעטן אַרויס אינם נאָמען פון רעאַלע פאַקטן, וואָס וואַרפן אָפּ וועלכע-ס'איז אָנגענומענע טראַדיציעס; קעגן די, וואָס זעען אין דעם קאַמף צווישן די פעלקער און יחידים דעם סוד פון אַנטוויקלונג (גומפלאַוויטש און זיינס גלייכן), און קעגן מאַלטקע און זיינע פריינד, וואָס זייער מיינונג וועגן דעם איז באַקאַנט; קעגן די אלע זאָג איך, - אז יעדעס ער-לעך האַרץ און גוט אויג זעען דעם צוועק פון דער מענטשהייט, דעם צוועק פון דעם מענטש בכלל און בפרט אין דער אַלגעמיינער אַסיי-מילאַציע פון אלע פעלקער און שפּראַכן, אין דעם אויפהערן פון קריי-גערייען, מלחמות און שטרייען - דאָס איז דער טרוים פון די נביאים, דער טרוים פון יעדן ריינעם האַרץ...

(2) פון דער צווייטער זייט-לויט דער איצטיקער צייט, לויט דער פאַרהעלטעניש פון גיטער (געלט, פעלדער און אַנדערע ווערטן) צו די אלע, וואָס גאַרן נאָך זיי, לויט דעם צושטאַנד פון אונזער וויסן און פּאָ-ליטישן פאַרשטאַנד, לויט דעם פעסטן מצב פון די פאַרשיידענע רע-ליגיעס, קען מען נישט רעדן וועגן אַט דער דערשיינונג, ווי וועגן אַ זאַך, וואָס קאָן פאַרווירקלעכט ווערן היינט, מאַרגן, אָדער אין דער נאַענטער צוקונפט. פאַרקערט, מיר זעען איצט דעם וווקס און די אַנט-וויקלונג פון אַנדערע געדאַנקען און אידעען. מיר זעען איצט אַ פאַרדאַרבענדיקן שאַוויניזם, אַן אַנטיסעמיטיזם, וואָס פאַרכאַפט די הער-צער פון געבילדעטע און אויפגעקלערטע, און פאַרפירט די צוהערער מיט זיין לערע. מענטשן שטייען אין שפיץ פון דור, און אויף רע-אַלע בערג הויבן זיי אויף די פּאָן פון צעטיילונג און שנאה... איצט איז אַוונט, ס'וועט נאָך קומען נאַכט, און דערנאָך, אז ס'וועלן ווייס ווערן אונזערע האַר, וועט קומען אויך דער מאַרגן...

(3) צוויי מענטשן, אויב זייערע געדאַנקען זענען נישט אייניק און זיי ווילן געמיינזאַם אַרבעטן, זענען זיי מחויב יעדער איינער מוותר צו זיין אויף אַ האַלבן ווילן, פּדי צו דערגרייכן אַ גלייכגע-זויכט. אָבער קיינער פון זיי האָט קיין רעכט נישט צו פאַרלאַנגען פונם צווייטן, ער זאָל מבטל-זיין זיין ווילן און נישט באַקומען דערפאַר קיין שום קרבן פון יענעמס, דעם צווייטנס ווילן. דאָס, וואָס ס'איז ריכטיק ביי פּרוואַטע מענטשן, איז אויך ריכטיק ביי פעלקער. אַ ס'י-מיל אַ ציע פון אלע צדדים איז געוויס אַ שיינע און גוטע זאַך.

צו פארלאנגען אָבער פון איין פּאַלק, עס זאָל זיך אַסימילירן, עס זאָל זיין שפּייז פאַר אַנדערע, עס זאָל אַראָפּ פון דער לעבנס־אַרענע אין תּהום פון נישט־זיין, איז געוויס אַ זינד און אַן אַטנאַטאָ, און אויב אָט דער געדאַנק גייט אַרויס פון דעם זעלבסטאָפּפּערער גופא, איז עס זעלבסטמאָרד. דעריבער פל זמן דער נאַציאָנאַלער געדאַנק לעבט צווישן אַלע אַנדערע פעלקער, וועט ער לעבן אויך צווישן אונז, און מיר זענען מחויב און געצוונגען (לויט דעם נאַטור־געזעץ) צו עקזיסטירן, ווי אַ זעלבסטשטענדיק פּאַלק. מיר קענען מוחל זיין אויף אונזער עקזיסטענץ, פּדי צו זיין אַ טייל אין פּלל, וואָס פּאַשטייט נור פון טיילן, אָבער מיר קאָנען נישט צעמישט ווערן אויף אַן אַנדער אופן און איינגעשלונגען ווערן דורך אַנדערע און ווערן פון גאָר – גאַרנישט.

(3) חוץ דעם קאָן דער געדאַנק פון אַסימילאַציע איצט גאַרנישט העלפּן, ווייל ס'איז שוין אַוועק די צייט, ווען מ'האַט די אַסימילירטע אויפגענומען מיט אָפּענע אַרעמס.

(4) דעריבער, קעגן אונזער ווילן זענען מיר אַוועקגעשטעלט אין קאַמף. אין אָט דעם קאַמף זענען מיר אַ קליינע מינדערהייט קעגן דעם שונא, וואָס לויערט אויף אונז פון אַלע זייטן. אמת, אין איין זאַך האָבן מיר די אויבערהאַנט – „די גערעכטיקייט איז מיט אונז.“ זאָלן די פּראַקטישע מענטשן זאָגן וואָס זיי ווילן. „גערעכטיקייט“ איז נישט קיין אבסטראַקט־אויסגעטראַכטער געדאַנק, ס'איז נישט נאָר אַ שיינער קלאַנג; אין אָט דעם וואָרט איז דאָ אַ ווונדערבאַרער אינהאַלט, אַן אינהאַלט אַן אַ קערפּער, אָבער ס'איז אַ קראַפט אין אַ קערפּער, אָט די קראַפט, וואָס איז אין אונז, זינט מיר זענען אין גלות און וואָס לאָזט אונז נישט אומפּאַלן. אָט דאָס איז אונזער שטאַרקייט, דאָס איז אונזער האַרטעקייט אין דעם קאַמף. אָבער אויסער דער גבורה פּאַרלאַנגט זיך אויך אַן עצה, אַ ראַט. נאָר אויב דער ראַט און די גבורה וועלן אונז צוזאַמען באַהילפּיק זיין, וועלן זיי קאָנען פאַר־ברייטערן אונזערע טריט.

(5) אַלע זענען מודה, אַז איינע פון די זאַכן, וואָס באַפּעסטיקן דעם נאַציאָנאַליזם איז די שפּראַך. איך האָב שוין אין מיין פּאַריקן בריוו געשריבן, אַז פּדי די שפּראַך זאָל זיין אַ פעסטער זייל, איז נוי־טיק זי זאָל זיין אַ שפּראַך, וואָס זאָל באַפּרידיקן אַלע באַדערפענישן פון די, וואָס רעדן און לייענען אויף איר, און דעריבער דורך דער־

צײלונגען אַליין קאָן מען נישט באַלעבן די שפּראַך, קאָן מען אונז
נישט באַלעבן. די הויפּט-זאַך איז אין עפעס אַנדערש:

6) יעדע מענטשלעכע געזעלשאַפט איז אַ קיבוץ פון איינצעלנע,
פון פרטים, וואָס פאַרייניקן זיך צו איין באַדערפעניש, וואָס באַהעפטן
זיך צו איין אידעע א. א. וו.; כדי אָבער מעגלעך צו מאַכן די פּאַ-
רייניקונג איז נויטיק, אַז יעדער איינער זאָל וויסן צוויי זאַכן: די
אַלגעמיינע באַדערפעניש אָדער דעם אַלגעמיינעם געדאַנק, און, אַז
ער זאָל וויסן, אַז דאָס איז באַוווּסט אויך אַלע איינצעלנע. אַ שטאַר-
קער הונט פאַר זיין האַרס הויז-דאָס איז אַן אַקט פון גערעכטיקייט;
אַ פייגל, וואָס ווערט געמונטערט צווישן די פיל פייגל, - דאָס
איז דער געדאַנק פון אהדות. און דאָס איז דער צוועק, וואָס מיר
דאַרפן זיך שטעלן ביי היינטיקן טאַג: אַריינצוברענגען דעם באַוווּסט-
זיין פון פּלל און פרטים אינם געוויסן פון יעדן פרט באַזונדער...
אויב יעדער פון אונז וועט וויסן, מיט וואָס ער איז אַ
י. ד, אויב ער וועט וויסן, וויפּיל פון זיינע ברידער ווייסן און זענען
באַהעפט דורך אַט דעם באַוווּסטזיין, דאַן וועט אַט דער באַ-
וווּסטזיין ווערן געכופּלט אויף דער צאָל פרטים, וועלכע לעבן איצט.
און אויב יעדער וועט וויסן דאָס, וואָס ס'האַט געטראָפּן מיט זיינע
ברידער אין אַלע דורות, דאַן וועט דער באַוווּסטזיין ווערן געכופּלט
לויט דער צאָל פון די דורות. דער אַלגעמיינער וויסן און באַוווּסט-
זיין אין רוים פון אַלע ערטער און אַלע צייטן קאָן אונז ביישטיין אין
די שווערע, פינסטערע טעג. -

6) די מענער האָבן צוויי שפּראַכן יידיש און לשון קודש. פרויען
האָבן נאָר איין שפּראַך, און אויף זיי דאַרף מען לעגן אויפּמערקזאַמ-
קייט. דאָס רוב פרויען גייען אַרום ליידיק, אַן וואָסער ס'איז באַשעפּ-
טיקונג. שזענדיק זענען די פרויען די ערשטע צו אַסימילירן זיך און
אַפּצולערנען זיך פון זייערע קריסטלעכע חברטעס. יעדער מענטש
האַט זיך זיינע גייסטיקע באַדערפענישן, און אויב די גייסטיקע באַ-
דערפענישן פון דער יידישער פרוי ווערן נישט באַפרידיקט אין דער
היים, לערנט זי זיך ביי פרעמדע און דורך פרעמדע. אַט די פרויען,
וואָס זענען פאַר אונז שטענדיק אַ שטרויכלונג און פּלאַג, קאָנען מיר
גרינג פאַרוואַנדלען אין מיטהעלפער ביי דער נאַציאָנאַלער אויפּלעבונג.
ס'איז זייער גרינג צו רעדן צו איר, ס'איז זייער גרינג אויסצולערנען
זי נוצלעכע זאַכן און בפרט געשיכטע. אויב יעדע יידישע פרוי וועט

זויסן פארוואָס זי איז אַ יידישע, אויב זי וועט פאַרשטיין, אַז זי האָט אויף זיך פיל אַנדערע חובות אויסער די דריי מצוות, דאַן אין דעם באַוווּסטזיין, אַז זי טראַגט אויף זיך אַ באַזונדערע פאַראַנטוואָרטלעכקייט, וועט זי געפינען אַ שוץ און אַ שטיץ-פונקט פון די אַלע שלעכטע גע-דאַנקען, וואָס זי פאַלט אַריין ביז איצט אין זייער נעץ.
דעריבער:

ס'איז זייער וויכטיק צו געבן פאַר די פרויען אַרטיקלען פון דער יידישער גע-שיכטע און אַזוי ווי דאָס רוב לייגענער זענען פרויען - איז עס דער עיקר-צוועק.

און איך בין אייער פאַרערער

[פרץ]

L. Peretz

4

Obrońca

Zamość

d. 22 [VII] [1888]

צו שלום-עליכם

(פון אַ קאַפיט)

נפּלתי מן הפּה אל הפּחת... ראשונה הודיתי בחרפה, כי לא ידעתי לא אותך ולא את פעולתך, כ"א מן העתקות בשפת פולין, ועתה עלי להודות בחרפה יתרה, כי גם זה משגה, כי נחלפת לי אדוני באברצמאָוויטש אשר הקליאטשע שלו ומסעות בנימין השלישי נעתקו לשפת פולין, ולך הסליחה. בכל זאת לא אפונה, כי באחד העלים של המ"ע Prawda או Przegląd Tygodniowy קראתי אודות הליטעראַטור הזאַרגאַניזאציע ושם נזכרת, אולם למורת רוחי, לא אוכל למצא את העלים, כי אך אני האחד מקבל אותם והקוראים אצלי רבים, ואך נומר אחד מעשרות שבים אלי. וגם הם קרועים.

מבלי חכות על תשובתך בנוגע להפּראָזע אשר שלחתי, הנני מוסיף ושולח „אבן ואבן איפה ואיפה“ -

את הנאָוועלען ואת הרצוף בזה כתבתי בבת אחת (אני קראתי ועוזרי כתב), ואין לי העתק מהם, ע"כ אם לא ימצאו חן בעיניך, השיבם לי בטובך.

והנני מוקירך ומכבדך -

י. ל. פרץ

[ד י י י ד י ש ע א י ב ע ר ז ע צ ו נ ג]

איך בין אריינגעפאלן פון א נעץ אין א גרוב אריין... לכתחילה האָב איך זיך מיט חרפה מודה געווען, אז איך קאָן אייך און אייערע ווערק בלויז דורך די פּוילישע איבערזעצונגען, און איצט מוז איך נאָך מיט מער חרפה זיך מודה זיין, אז ס'איז אַ טעות, ווייל איך האָב אייך פאַרביטן אויף אַבראַמאָוויטשן, וואָס זיין „קליאַטשע“ און „מסעות בנימין השלישי“ זענען איבערגעזעצט אין פּוילישן, און זייט מיר-מוחל. דאָך צווייפּל איך נישט, אז אין איינעם פון די נומערן „פּראָוודאַ“ אָדער „פּשעגלאַנד טיגאָדניאָווי“ האָב איך געלייענט וועגן דער זשאַר-גאַנישער ליטעראַטור און דערביי זיינט איר דערמאָנט. אָבער צום באַדויערן קאָן איך נישט געפינען די נומערן, ווייל נאָר איך איינער באַקום זיי, און לייצערע האָב איך פּיל, און נאָר איין נומער פון צען קערט מען מיר אום צוריק, און דאָס אויך אַ צעריסענעם. נישט וואַרטנדיק אויף אַ תשובה וועגן דער פּראָזע, וואָס איך האָב געשיקט, שיק איך נאָך און נאָך „אַ שטיין צו אַ שטיין, אַ מאָס צו אַ מאָס.“ —

די נאָוועלן און דאָס, וואָס ס'איז בייגעלייגט דערביי, האָב איך געשריבן מיט איין מאָל (איך האָב געלייענט און מיין געהילף האָט געשריבן) און איך האָב פון זיי קיין קאַפּיע נישט, דעריבער, אויב זיי געפּעלן אייך נישט, שיקט עס מיר אָפּ צוריק. און איך בין אייער פאַרערער

ל. פ ר ז

5

צו ש ל ו ם - ע ל י כ ם [דאָס אָרט און די דאָ-
טע נישט אָנגעוויזן] (פון אַ קאַפּיע)

אדוני!

אומר אתה במכתבך הקצר, כי מצאת דברים טובים ודברים רעים בשירי ויוכל לבא בדפוס אך „באופן אם תסכים על האופנים והברית אשר כתבתי לידידנו דינעסאן“, ומרוב עבודה שכחת, כי לא נביא אנכי לדעת מה הם האופנים והברית הללו ולא אוכל להסכים או לא. אמנם ככל בני ישראל אנסה לרדת לסוף דעתך ע"פ „נגיחה“ —

אם ישנם דברים טובים ודברים רעים, בלי ספק חפץ המו"ל לזרות הרעים מן הטובים, והתנאים והברית הם לתת לך אדני כח הרשאה לעשות תקונים. אם כן, אף כי לא אסכים לזה בלי כל תנאי, אדמה כי נוכל להתפשר.

אדני אמנם בצדק, כי ערב הוא המו"ל בפני קהל הקוראים בעד טוב המאמרים והשירים שהוא נותן לפניהם, והוא ערב בעד טוב הספר בכלל, אבל גם הסופר בעצמו יש לו הצדקה לבקש שמירת כבודו בפני קהל הקוראים, והי' אם יעשה המו"ל תקונים, אשר לא ימצאו חן בעיני הסופר ואשר לפי דעתו יחבלו את מעשי ידיו, הלא אז בצדק ירגיש הסופר כאב גדול, כאב נפש ולב. ע"כ נחוצה הסכמת שני הצדדים. יאבה ע"כ המו"ל להשיב לי את שירי והגהות בצדו לאמור: את זה עזוב וזרה הלאה, זה תקן באופן זה, את זה סרס וכו', ואני אראה אם אוכל לעשות כדברך.

מטבעי, אדמה, שאני מודה על האמת, וכפי שהכרתיך אדני [מ]מכתביך, אינני רואה שתהי לך הבנת היופי שונה מאד מהכללית ומהבנתי הפרטית, וע"כ בצדק אקוה כי גבא לידי פשרה.

אמנם [אם] לא כונתי לדעתך „בנגיחתי" זאת, ראה בטובך להאיר חשכי ולהוריעני מה כתבת לדינעסאן אודותי. —

בין שיודפס שירי זה ובין שלא יודפס, הלא אנשים אחים בני מלאכה אחת אנחנו ודעותינו, אם תהיינה שונות, לא תפריענו מלבא בברית אחרת, כי יש לי רב. —

מדוע לא תענני אם תאבה ספור גדול (בערך אל הקטנים מאד) בשם „דיא שטיממע", קרא אותה דינעסאן והנו עוד אצלו.

והנני מוקירך ומכבדך

י. ל. פרץ

[די יידישע איבערזעצונג]

אדוני!

אין אייער קורצן בריוו שרייבט איר, אז איר האָט געפונען גוטע שטעלן און שלעכטע שטעלן אין מיין שיר, און ער וועט קאָנען געדרוקט זיין נאָר „מיטן תנאי, אויב איך וועל מספים זיין אויף די באַדינגונגען און אָפּמאַך, וואָס איר האָט געשריבן צו אונזער פריינט

פּרעס בריוו (3)

דינעסאָן, און פון צופיל אַרבעט האָט איר פאַרגעסן, אַז איך בין קיין נביא נישט צו וויסן די באַדינגונגען און אָפּמאַך, און איך קאָן נישט דעריבער מסכים זיין, צי נישט. אָבער ווי אַ ייד וועל איך פרוּוון אַריינצודרינגען אין דעם געדאַנק דורך „אַנשטויסן זיך“, – אויב עס זענען דאָ גוטע און שלעכטע שטעלן, האָט איר געוויס געוואָלט אָפּצו-טיילן די שלעכטע פון די גוטע, און די באַדינגונגען און דער אָפּ-מאַך איז – צו געבן אייך אַ פּח-הרשאה צו מאַכן ענדערונגען. אויב אַזוי, הגם איך בין נישט מסכים דערויף סתם אָן קיין שום באַדינג, רעכן איך, אַז מיר וועלן קומען צו אַ פּשרה.

איר זיינט געוויס גערעכט, אַז דער אַרויסגעבער טראַגט אחריות בנוגע צו די לעזער פאַר די אַרטיקלען און שירים, וואָס ער גיט זיי, און ער טראַגט אחריות בכלל פאַרן גאַנצן בוך, אָבער אויך דער שריי-בער האָט דאָס רעכט אָפּצוהיטן זיין כבוד פאַר די לעזער, און אויב דער אַרויסגעבער וועט מאַכן ענדערונגען, וואָס געפעלן נישט דעם שרייבער און וואָס לויט זיין (דעם שרייבערס) מיינונג פאַרדאַרבן זיי גאַר זיין ווערק, וועט דאָך דער שרייבער פילן אַ שטאַרקן אינערלעכן ווייטיק, דעריבער באַדאַרפט מען האָבן דעם היספּס פון ביידע צדדים. דעריבער קערט מיר אום מיין שיר מיט די באַמערקונגען אין דער זייט, וואָס איבערצולאָזן און וואָס אויסצומעקן, וואָס צו פאַריכטן און וואָס צו פאַרבייטן אַנדערש א. א. וו., און איך וועל אַליין זען, צי איך קאָן טאָן ווי איר שרייבט.

פון מיין נאַטור, האַלט איך, בין איך אַ מענטש, וואָס כ'בין מודה אויפן אמת, און ווי איך האָב אייך דערקענט פון אייערע בריוו, זע איך ניט, איר זאָלט האָבן אַן אַנדער געשמאַק, וואָס זאָל זיך פאַנאַנדערגיין פון דעם אַלגעמיינעם און פון מיין אייגענעם געשמאַק. דעריבער האָף איך אויפריכטיק, אַז מיר וועלן קומען צו אַ פּשרה. אויב אָבער איך האָב זיך שלעכט „אַנגעשטויסן“, בעט איך אייך צו באַלויכטן מיר מיין פינסטערניש און מיר מיטטיילן, וואָס איר האָט געשריבן צו דינעסאָנען וועגן מיר.

סיי מיין שיר וועט זיך יאָ דרוקן און סיי נישט – זענען מיר דאָך מענטשן ברידער פון איין מלאכה, און אונזערע מיינונגען, אַפילו אויב זיי זענען פאַרשיידענע, וועלן אויב נישט שטערן צו שליסן אַן אַנדער אָפּמאַך, ווייל איך האָב פיל. – פאַרוואָס ענטפערט איר מיר נישט, צי איר ווילט אַ גרויסע

דערציילונג (בערך צו די זייער קליינע) מיטן נאָמען „די שטימע“,
דיגעסאָן האָט עס געלייענט און עס איז נאָך ביי אים.
איך פאַרער אייך
ל. פרץ]

6

L. Peretz   צו שלום-עליכם
Obrońca
Zamość, d. 3/II 1889   (פון אַ קאָפּיע)

התשובה קבלתי, ספרך הוא באמת אוצר מלא כל טוב.
מוקירו

ל. פרץ

אם אין זה מן הנמנע, אבקש מכבודו להשיב לי בהחזרה את
כתב יד „מאָניש“.

הנ"ל

[די יידישע איבערזעצונג

די מתנה (1) האָב איך באַקומען, אייער בוך איז באמת אַן אוצר
מיט אַלדאָס גוטס.

אייער פאַרערער

ל. פרץ

אויב ס'איז נאָר מעגלעך, בעט איך אייך אומצוקערן מיר דעם
[כתב-יד „מאָניש“ (2)]

(1) דער ערשטער באַנד פון שלום-עליכם „יודישע פאָלקס-ביבליאָטהעק“.
(2) ווי באַקאָנט, האָט שלום-עליכם געענדערט אייניקע שטעלן אין „מאָניש“,
אייניקע אַרויסגעוואָרפן און אייניקע צוגעשריבן. פרץ איז דערפון געווען שטאַרק אויפגע-
בראָכט, און אין 1892 האָט ער אַרויסגעגעבן „מאָניש“ ווי אַ באַזונדער ביכל מיט פאָלג-
דיקער צושריפט: „געדרוקט אין „פאָלקס-ביבליאָטהעק“, האָט די באַלאַדע געליטן פון רע-
דאָקטאָרס שער און סעזער, די געקריענקטע אייגן-ליבע האָט מיך באַוויגן זי איבערצושרייבן,
און גוטע-פריינט איבערצודרוקן“ (י. ל. פרץ, פאָעזיע, צווייטעס העפט, מאָניש, (באלאָדע),
וואַרשע, תרנ"ב, (1892) 40 זייטלעך).

7

צו יעקב דינעזאן

(טונס אריגינאל)

[עס איז דער ערשטער בריוו פון פרצן צו יעקב דינעזאן. מיט אַם דעם בריוו איז געשלאָסן "געוואָרן די ווונדערבארע פריינטשאפט פון פרץ און דינעזאן, וואָס האָט זיך אָן איבעררייס געצויגן עטלעכע און אַוואַנציק יאָר, ביזן טײַט פֿון פרץ אין 1915. אָט דער בריוו, ווי אויך אַלע איבעריקע בריוו פון פרץ צו דינעזאן איז פֿאַרבלײַבן נאָך דינעזאָנען צווישן זיינע פֿתּוּבִים. יעקב דינעזאן האָט, מִשְׁמַעוֹת, געשריבן פֿרצן אַ בריוו, וווּ ער האָט געלײַבט די פֿאַעמע, מִאָנִישׁ, וואָס האָט זיך געדרוקט אין שלום-עליכמס, יודישע פֿאַלקס-ביבליאָ-טהעק" 1888]

L. Peretz
Obrońca
Zamość, 24.2.1889 r.

W. P.
J. Dinesohn
w Warszawie

מתהלתך, אדוני, מבלי דעתי אותך, התפעלתי מאד, וינעם לי מאד להכירך בקרוב נפש. האם אתה, אדוני, מחבר „הנאהבים והנעימים“ ו„קרעפלעך זאָלטו עסן“?

מוקירו

ל. פ ר צ

[ד י י ד י ש ע א י ב ע ר ז ע צ ו נ ג]

פון דיין לויב, מיין האַר, הגם איך קאָן דיך נישט, האָב איך זייער הנאה געהאַט. מיר וועט זייער אנגענעם זיין צו באַקענען זיך מיט דיר. צי דאָס ביסטו עס, מיין האַר, דער מחבר פון „הנאהבים והנעימים“ און „קרעפלעך זאָלטו עסן“?

- (1) „הנאהבים והנעימים“ אָדער דער שוואַרצער יונגערמאַנטשיק, איז יעקב דינעזאָנס ערשטער געדרוקטער ראָמאַן, דערשינען אין ווילנע אין יאָר 1877.
- (2) „קרעפלעך זאָלטו עסן“ איז אָפּגעדרוקט אין שלום-עליכמס, יודישע פֿאַלקס-ביבליאָטעק I (1888), וווּ ס׳איז אויך געווען געדרוקט פֿרצעס „מִאָנִישׁ“.

צו ש ל ו ם - ע ל י כ ם

(פּוֹן אַ קאָפּיע)

זאמאָשטש, 17 מאי 1889

אדני הנכבד !

הנני עושה כדבריך ושולח לך את השיר, וזאת ההקדמה:
 השיר הזה הוא ספר ראשון מחבור גדול אף כי הוא כמעט דבר
 בפ"ע ויוכל למצא חן בעיני הקוראים המבינים.
 תכלית כל החבור הוא להעביר תחת שבט ולהציג אל עמוד הקלון
 את כל גדולי הדור, גדולי החסידים, המתנגדים, הסוחרים, בעלי
 הצדקות והטובות ולהוכיח את המעיין הנרפש אשר מהם נובעים החיים
 שלו. וזאת אקוה לעשות באופן כזה: המשורר, בעל לשון להמליץ
 ולשיר, בעל תחבולות שונות, ע"פ כל הדעות (שולעץ) וכל הדרכים בשיר,
 חפץ להציב לו יד ושם בעולם הספרות ע"י פאעמע גדולה. נחוץ לו
 ע"כ לבקש לו גבור שיהי לנושא ספרו. בעירו הקטנה טשאכנאווקע,
 אף כי הגברים בעלי תורה והנשים צנועות, אף כי תמימים הם עם
 אלהים ואדם, לא ימצא את מבוקשו.

טבע הגבור של פאעמע מחייב שיהי' הנושא איש חי, בריא
 אולם, איש פועל. והנה בעיר הקטנה החיים אינם חיים, הנשים מבשלות,
 האנשים בלים בלא עתם, וטרם יזרח עליהם שמש-העלומים כבר הובא
 בעול צוארם והם נובלים כקיקיון דיונה. נחוץ לו איפוא לנסוע
 לבובערניק עיר ההשכלה. שם יש לו דוד ודודה, שם ישב ימים, עד
 אשר יכיר את החברה ויברר לו „גבור“. אמנם הכיר וראה עול ימים,
 יפה תאר ויפה מראה, והחצונות (כי פנימיות אין) לקחו את לב
 המשורר ליהנות מהמאור של הסאליאָנען — והנה פתאם הופיע לפניו
 המשרת של החברה (לאַקיי), והמשורר ראה ואינו יודע עוד את החלוק
 בין העול ימים הגבור בעיני כל החברה, תאות נפש נשים ועלמות,
 והלאַקיי. עד כאן החלק הראשון.

אהרי כן יבאו חברות אחרות: סופרים, מבקרים, בעלי טובות
 וכו'. כנפול הככב משמי המסחר, כן יפלו ככבים אחרים. ואדמה, כי
 זה לא יעמוד לך לשטן ותוכל להדפיס חלק ראשון, ולהעיר כי ההמשך
 יבא. ואו אמנם [ואמנם] אי אפשר להדפיס ספר גדול כזה בפעם אחת.

וכיון שאני מאמין ובטוח כי הפאָלקסביבליאָטעק לא יסוף ויוסיף לחדור אל לבות העם, כן אתאר לי אותך אדני כמאמין בזה.

עוד זאת אינני יודע עוד אם ימצא השיר חן בעיניך, אך חפץ אני להצטדק על דבר אופן כתיבתו. כאשר הודפס המאָניש קבלתי מכתבי תהלה רבים וכן שלמים, אך כל המריצים וכל המהללים העירו, כי לא יובן המאָניש מאת העם. ואם כן – למה זה אנכי? – אולם מעיד אני עלי את כל ההמון אצלנו כי אם מבינים הם את השיר ערכם, הם מרגישים את היופי, את הרוח המרחף על פני השיר וזאת תכלית השיר, לא להביע במליצות את הנודע, כי אם לפתוח שמים חדשים, לברוא להעם מושגים חדשים, לחדור אליו ברעיונות מקדימים ולא לספר את הישן והיושן. אמנם הקורא צריך לקרא אחת ושתיים, שנית ושלישית, אך כאשר יוסיף לקרא, יוסף להרגיש, יוסף להבין וזאת התעודה!

כאשר נאבה להביא אל הלב רעיונות חדשים, כן מוכרחים אנחנו לתת גם צורות חדשות, מבטאים חדשים, כי שמלת הנושן לא ייטב על החדש. המבטאים הללו זרים הם לראשונה, אך סוף כל סוף יבאו כמים בקרב הקורא ויעשיר את רוח מבינתו. לתכלית זאת לא נדחקתי לקמץ את מחשבתי ולצמצם אותה בכלי המבטא של ההמון. נהפוך הוא, שמתי לבי לא את לשונו, כי אם אל הלשון אשר תתאר ביתר שאת את המורגש ועל הקורא שלא למד – ללמוד. למען הוקל הלמוד אוכל להעתיק לו בהערות את המלות הזרות לו עוד.

אנכי לא אביט על הזאָרגאָן כעל „כלי שני” ולא כעל אמצעי חולף עובר, אני חפץ שיהי ללשון, וע”כ עלינו להרחיב אוצרות ולהוסיף מדי רגע מבטאים חדשים לבל יאמר איש סופר: צר לי המקום...

עוד זאת: אם ימצא המשלוח חן, יודיעני וישיבנו לי בהחזרה למען עשות בו תקונים עוד. ישנם מקומות מבובלים, ישנם ציורים מטושטשים, לא בכל מקום החרוז עולה יפה. אך מטעם שאני נוסע על משך ימים מביתי, אמרתי יהי לאדוני פנאי לשום עינו בעבודתי. גם זאת לדעת כי המעתיק שלו הי’ איש עבריין, וטעותיו ושגיאותיו עודן קבועים.

יוכל היות כי לא ימצא השיר חן בעיניו, ואז יאבה בטובו ג”כ להחזירו לי במהרה, אך – א ח ר י ה ק ר י א ה ע ד ס ו פ ף. יש לי

הצדקה על זה בשביל ההוצאות שהוצאתי על ההעתקה. אצלנו העתקת
כתבי עברית ביוקר מאד. שלמתי כעשר רו"כ!!!

והנני מוקירו ומכבדו

ל. פרץ

יש אתי ספורים גדולים וקטנים, הלשוח? רבים התקבלו אל
ההויזפריינט וגם ישנם שיהיו נדפסים בהפ"צ.

הנ"ל.

[די יידישע איבערזעצונג]

אדוני הנכבד!

איך פאָלג אייך און שיק אייך דעם שיר(ו), און אַט איז די
הקדמה.

דער שיר איז דאָס ערשטע בוך פון אַ גרויסן ווערק. עס איז
פמעט אַ זאָך פאַר זיך און ס'וועט קאָנען געפעלן די פאַרשטענ-
דיקסטע לעזער.

דער צוועק פון דעם גאַנצן ווערק איז — אַדורכצופירן אונטער
דער קריטיק און צושטעלן צום שאַנדסלופ אַלע גדולי-הדור, די אָנגע-
זענסטע חסידים, מתנגדים, סותרים, די בעלי-צדקה און בעלי-טובות

1) עס איז, רעכן איך, די פּאָעמע, האָט י. דינעוואָן שרייבט העגן איר אין אַ
בריוו צו שלום-עליכמען (סוף 1888 אָדער אָנהויב 1889): „די טעג האָט ער מיר מיט אַ
עקסטרעם מענטשן צוגעשיקט זיין גראַנדיעזע פּאָעמע, וועלכע ער שרייבט פאַר איער
צווייטער ביבליאָטעק. לה דומיה תהלה... אַ קינד וועט פאַרשטיין און אַנקוועלן פון נחת
פון דער פּאָעמע, און מבינים, ווי ווייניק זיי זענען אויך ביי אונז יידן, וועלן זיין דרוין
אין דער פּאָעמע געפֿינען, איך, אַז איך לעזע זי, און געלעזן האָב איך זי שוין חונדערט
מאָל, דערמאָן איך מיר אַן בייראָן, אַזוי ווילד, אַזוי רייך אין אומגעצאָמט איז די מוזע
זייע, זי האָט קיינע גרענעצן און קאָן קיין צוואַנג און דרוק נישט ווילן, איר ברויכט
זי לעזן... און בייראָן וועט איך אַ לעבעדיקער פון קבר אויפשטיין, און איר וועט נישט
היסן, אויב אין פּוילן וואָלט בייראָן אַנדערש געשריבן און געקאָנט שרייבן... (זע דעם
קאָפיטל „פּרץ און שלום-עליכם“, אין בוך „פּרץ“. לויט דוד פינאָקי, האָט פּרץ אָנגע-
שריבן דאָן אַ גרויסע פּאָעמע אונטערן טיטל „ווי נעם איך אַ העלד“? געשריבן אין דעם
טיטל פון בייראָנס „טשאַילד האַראָלד“ און אין דער בייראָנישער שטימונג. די פּאָעמע איז
נישט פאַרענדיקט געווען, און, ליידער, פאַרלירן געגאַנגען, זע זלמן רייזענס „זענסיקאָן“,
פאַרלאַג ב. קלעצקין 1927, ז. 991—992.

און אויפדעקן דעם פֿאַרעיווּשטן קוואַל, וואָס פון אים שעפט אונזער לעבן. און דאָס האָף איך צו טאָן אויף אַט דעם אויפן:

דער משורר, אַ מענטש, וואָס איז אַ בריה צו שרייבן און צו דיכטן דורך פֿאַרשיידענע מאַנירן לויט פֿאַרשיידענע שולן און וועגן אין דיכטונג, וויל שאַפן זיך אַן אָרט און אַ נאָמען אין דער ליטעראַטור דורך אַ גרויסער פּאָעמע. ער באַדאַרף דעריבער געפינען אַ העלד פֿאַר זיין ווערק. אין זיין קליינשטעטל טשאַכנאַווקע, הגם די מענער זענען בעלי-תּוה און די פּרויען זענען פרומע, הגם זיי זענען גוט צו גאָט און צו לייטן, געפינט ער נישט, וואָס ער זוכט. דער העלד פון דער פּאָעמע דאַרף זיין אַ לעבעדיקער מענטש, אַ געזונטער, מונטערער און אַקטיווער. און אין זיין קליינשטעטל איז דאָס לעבן קיין לעבן נישט, די פּרויען פֿאַרנעמען זיך אין קיך, די מענער ווערן אַלט פֿאַר דער צייט, און נאָך איידער עס שיינט-אויף פֿאַר זיי די יוגנט-זון, ווערן זיי פֿאַר-יאַכט און וועלן ווי אַ קיקיון דיונה. ער דאַרף דעריבער אַוועקפֿאַרן קיין בובערניק, אין דער השפּלה-שטאָט, דאָרט האָט ער אַ פעטער מיט אַ מומע, דאָרט וועט ער פֿאַרברענגען אַ צייט, ביז ער וועט זיך באַ-קענען מיט דער געזעלשאַפט און וועט זיך אויסקלויבן אַ „העלד“. ער האָט טאַקע דאָרט דערזען אַ יוגנט-און אַ שיינעם און אַ פיינעם, און זיין אויסערלעך אויסזען (קיין אינערלעכע וועלט האָט ער נישט) האָט צוגעצויגן דאָס האַרץ פונם דיכטער, אַנצוקוועלן פון דעם סאַלאַנען-גלאַנץ, — אָבער פּלוצים האָט זיך פֿאַר אים פּאַוויזן דער לאַקיי, און דער דיכטער קוקט, און ער ווייסט נישט דעם אונטערשייד צווישן דעם יוגנט-און, דעם העלד אין די אויגן פון דער גאַנצער חברה, דעם ליבלינג פון פּרויען און פּריילינגס, און דעם לאַקיי. ביז אַהער איז דער ערשטער טייל.

דערנאָך קומען אַנדערע געזעלשאַפטן: שרייבער, קריטיקער, בעלי-טובות און אַנד. און אַזוי ווי עס פֿאַלט אַראָפּ דער שטערן פון דעם מסחר-הימל, אַזוי אויך פֿאַלן די איבעריקע שטערן. און איך רעכן, אַז דאָס וועט פֿאַר אייך נישט זיין קיין אָפּהאַלט, און איר וועט קאָנען דרוקן דעם ערשטן טייל און צוגעבן אַ באַמערקונג, אַז דער המשך וועט קומען. און מען קאָן דאָך נישט דרוקן אַזאַ גרויס ווערק מיט איין מאָל, און אַזוי ווי איך גלויב און בין בטוח, אַז די „פּאַלקסי-ביבליאָטעק“ וועט נישט אונטערגיין און וועט וואָס-ווייטער אַלץ מער

אַריינדרינגען אין פּאָלק, אַזוי שטעל איך מיר פּאַר, אז אויך איר גלויבט אין דעם.

און נאָך. איך ווייס נאָך נישט, צי דער שיר וועט אייך געפעלן, איך וויל זיך פּאַרענטפּערן פּאַר דעם אופן, ווי ער איז געשריבן. אַז „מאַניש“ איז פּאַרעפּנטלעכט געוואָרן, האָב איך באַקומען פּיל לויב-בריוו, אָבער די אַלע, וואָס האָבן געלויבט, האָבן באַמערקט, אַז דאָס פּאָלק פּאַרשטייט נישט „מאַניש“. און אויב אַזוי – צו וואָס טויג עס? אָבער איך נעם עדות אונזערע מאַסן, אַז אויב זיי פּאַרשטייען נאָר לויט וייער פּאַרשטאַנד, דערפּאַר אָבער פּילן זיי די שיינקייט, דעם גייסט, וואָס שוועבט איבערן שיר, און דאָס איז דאָך דער צוועק פונם שיר – נישט אויסצודריקן דורך מליצות דאָס באַקאַנטע, נאָר אויפצודעקן נייע הימלען, צו שאַפן פּאַרן פּאָלק נייע באַגריפן, אַריינ-צודרינגען צו אים מיט נייע געדאַנקען, און נישט איבערדערציילן דאָס אַלטע און פּאַרעלטערטע. דער לעזער באַדאַרף טאַקע לייענען איין מאָל און אַ צווייט מאָל, אַ צווייט מאָל און אַ דריט מאָל, אָבער וואָס מער ער וועט לייענען, וועט ער אַלץ מער פּילן, אַלץ מער פּאַרשטיין – און דאָס איז די אויפגאַבע!

אַז מיר וועלן אַריינברענגען נייע געדאַנקען, מוזן מיר געבן אויך נייע פּאַרמען, נייע אויסדרוקן, ווייל דער אַלטער לבוש פּאַסט זיך נישט צו צום נייעם, די אויסדרוקן זעען אויס לכּתחילה פרעמד, אָבער סוף-כל-סוף וועלן זיי אַריינדרינגען ווי וואַסער אין דעם לעזער און וועלן באַרייכערן זיין פּאַרשטאַנד, דעריבער האָב איך זיך נישט געמיט צו באַשרענקען מיינע געדאַנקען און באַגרענעצן זיי מיט די אויסדרוקן פון המון. פּאַרקערט, איך האָב זיך געווענדט נישט צו זיין שפּראַך, נאָר צו דער שפּראַך, וואָס דריקט אַמסטאַרקסטן אויס דאָס פּילבאַרע, און דער לעזער, וואָס איז נישט געבילדעט, זאָל זיך אויס-בילדן. פּדי צו פּאַרגרינגערן אים דאָס לערנען, קאָן איך פּאַרטייטשן מיט באַמערקונגען די ווערטער, וועלכע זענען אים נאָך פרעמד.

איך קוק נישט אויפן „זשאַרגאָן“ ווי אויף אַ פּלי שני און נישט ווי אויף אַ פּאַרמיטלונג, וואָס גייט אַריבער. איך וויל, עס זאָל ווערן אַ שפּראַך, און דעריבער באַדאַרפן מיר פּאַרברייטערן און פּאַרמערן אירע אוצרות און צוגעבן יעדע רגע אַלץ-נייע אויסדרוקן, אַז דער שרייבער זאָל נישט זאָגן, מיר איז ענג דאָס אַרט...

און נאָך: אויב דאָס, וואָס כ'האָב געשיקט, וועט אייך געפעלן,

טיילט מיר מיט און קערט עס מיר אום, כדי איך זאל מאַכן נאָך
ענדערונגען. עס זענען דאָ סאַרדרייטע שטעלן, פאַראַן מוטשטשע ביל-
דער, נישט אומעטום איז דער פּערז געלונגען. אָבער אַזוי ווי איך פאַר
אַפּ אויף עטלעכע טעג פון דערהיים, וועט איר האָבן צייט איבערצו-
לייענען מיין אַרבעט. אויך דאָס דאַרף מען צוגעבן, אַז דער איבער-
שרייבער איז אַ גראַבער יונג, און זיינע טעותים און גרייזן זענען פעסטע.
קאָן זיין, אַז דער שיר וועט אייך נישט געפּעלן, דאַן, זייט אַזוי
גוט און קערט מיר אים גלייך אום, — ווי נאָר איר וועט אים א-
בער ליי ענען ביזן סוף. איך האָב רעכט צו פאַדערן עס צו-
לייב די הוצאות, וואָס איך האָב אויסגעגעבן אויף איבערצושרייבן. ביי
אונז קאָסט איבערשרייבן יידיש זייער טייער. איך האָב באַצאַלט אַ
צען רובל.

איך בין אייער פאַרערער

ל. פּר ז

איך האָב ביי זיך גרעסערע און קלענערע דערציילונגען, שיקן
זיי? פיל פון זיי זענען אָנגענומען אין „הויז-פריינד“ און אַ טייל פון
זיי וועלן זיך אויך דרוקן אין פ"צ 1.

הנ"ל

9

צו שלום - עליכם

(פון אַ קאָפּיע)

[געשריבן אויף אַן העברעישן בלאַנק י"ל פּר ז, זאָמושטן]

אַן אַ דאַטע]

אדני!

מעולם לא דמיתי ולא עלה על לבי שיבא יום ואהי מוכרח
להשתכר מפרי עטי. לאסוני בא היום והנני מוכרח לתת לו הרעה
לתקן, כי הכסף הוא נחוץ לי מאד מאד.

מעולם לא דמיתי ולא עלה על לבי לבכר איזה מו"ל עליך,
אדוני, נהפוך הוא, בכל לב אמסור לך את כל ספורי — אך בך האשם,

(1) אפשר מינט פּר ז ס"ב — „פּאָלקס-בלאַט“, וואָס איז דערשינען אין פעטערבורג.

אין „פּאָלקס-בלאַט“ איז, דוכט זיך, גאַרנישט געווען געדרוקט פון פּר ז.

אם לא עשיתי זאת עד כה. בשנה העברה לא הדפסת ספורי, שאלתי אודותם איזה פעמים ולא קבלתי מענה.

בוז הרגע אני כותב לידידנו ה' דינעטאן שישלח לך את ספורי—
אם יוכל אדני לשלוח לי תיכף את משכרתי בעד השיר ואולי
גם אוראנס על הספורים יעשה עמדי חסד כי נצרך אני לזה.
ואם לא — ישלח לי המחצה.

עוד הפעם אבטיחך, כי לא היה עם לבי מעולם להתרחק
ממך בעבודתי, כי אם גם יהיו לי דין ודברים וטענות אודה בפה
מלא, כי הפ"ב עולה בערכו מכל הנדפס בשתי ספריותינו.

את הנדפס כנגדך לא קראתי, אך כנגד מאמר קאמינקא בהצפירה
ערכתי מענה חד וחלק. לו היה בכתי להדפיסו בפ"ע, אז חלקתי חנם.
אך איננו בכח וה' ציטראן חפץ להדפיסו בספר שנתי שהוא מוציא
לאור. אם אמת הדבר לא אדע עוד.

חפץ אני לשלוח לציטראן את המאמר, אך אולי תאבה לקראו,
או אולי גם להשתמש בו, ענני תיכף ואשלחנו מקודם לך. המאמר טוב
מאד, מעצמו מובן, בעיני. —

והנני מחכה לתשובתך

ל. פרץ

[די יידישע איבערזעצונג]

אדוני!

איך האָב קיינמאָל גאַרנישט געטראַכט און ס'איז מיר אויפן גע-
דאַנק נישט אַרויף, אַז ס'זאָל קומען אַמאָל אַ טאָג און איך זאָל גע-
צוונגען זיין צו פאַרדינען פון מיין פעדער. צו מיין אומגליק איז
געקומען אַזאַ טאָג, און איך בין געצוונגען צו געבן אייך אַ
דערלויבעניש צו פאַרריכטן, ווייל איך נויטיק זיך זייער און זייער אין געלט.
איך האָב קיינמאָל גאַרנישט געטראַכט און ס'איז מיר אויפן גע-
דאַנק נישט אַרויף, איך זאָל וועלכן ס'איז אַנדערן אַרויסגעבער אָפגעבן
די בכורה לגבי אייך. פאַרקערט, מיטן גאַנצן אַרצן וועל איך אייך אַוועק-
געבן אַלע מיינע דערציילונגען — און ס'איז אייער שולד, אויב איך האָב
עס נישט געטון ביז איצט. אין פאַריקן יאָר האָט איר נישט געדריקט
מיינע דערציילונגען, איך האָב וועגן זיי אייניקע מאָל געפרעגט און
קיין תשובה נישט באַקומען.

די מינוט שרייב איך צו אונזער פריינט ה' דינעסאָן, ער זאָל אייך שיקן מיניע דערציילונגען.

אויב איר קאָנט מיר צושיקן תיכף דעם האַנאַראַר פאַרן שיר און אפשר אויך אַן אַוואַנס אויף די דערציילונגען, וועט איר טון מיט מיר אַ גנאָד, ווייל איך נייטיק זיך איצט. און אויב נישט - שיקט מיר צו אַ העלפט.

נאָכאַמאָל פאַרויכער איך אייך, אַז איך האָב גאַר קיינמאָל נישט געטראַכט צו דערווייטערן זיך פון אייך מיט מיינ אַרבעט, און אויב ס'וועלן זיין ביי מיר טענות און מענות, וועל איך זיי זאָגן מיטן פולן מויל, ווייל די פּאָלקסביבליאָטעק שטייגט איבער מיט איר באַדייטונג אַלץ, וואָס איז געדרוקט אין אונזערע ביידע ליטעראַטורן. דאָס, וואָס ס'איז געווען געדרוקט קעגן אייך, האָב איך נישט געלייענט, אָבער קעגן דעם אַרטיקל פון קאמינקא (1) אין "הצפירה", האָב אָנגעשריבן אַ שאַרפן ענטפער. ווען איך זאָל אימשטאַנד זיין צו דרוקן אים באַזונדער, וואָלט איך עס פּאָנאָדערגעטיילט אומזיסט. אָבער איך בין נישט אימשטאַנד, און ה' ציטראָן וויל אים דרוקן אינם יאָרבוך, וואָס ער גיט אַרויס. אויף וויפל ס'איז ריכטיק, ווייס איך נאָך נישט.

איך וויל שיקן דעם אַרטיקל ציטראָנען, אָבער אפשר ווילט איר אים לייענען, אָדער אפשר אים אויסנוצן, ענטפערט מיר גלייך, און און איך וועל אים פריער שיקן אייך. דער אַרטיקל איז זייער אַ גוטער, זעלבסטפאַרשטענדלעך, אין מיניע אויגן. און איך וואַרט אויף אייער תשובה.

5. פּר. ק

10

צו שלום - עליכם

[אָן אַ דאַטע]

(פון אַ קאָפּיע)

ארני היקר

לפי מכתב ידידינו דינעסאן, הספורים נשלחו זה זמן כבר; את

(1) געמיינט דעם אַרטיקל פון א. קאמינקא, "אזורה למכתבי עמ" (הצפירה 1889, די נומערן 116, 119, 120, 121, 122, 123, 125, 126). ס'איז אַ שאַרפער פּאָלעמישער אַרטיקל קעגן "זשאַרגאָן" אין צוזאַמענהאַנג מיט דער פּאָלעמיק אַרום דעם דערשיינען פון דער "יידישער פּאָלקסביבליאָטעק".

השיר לתקונים עד היום לא קבלתי? ואני הנני ב מ ב ו כ ה, כי נחויך לי הכסף מאד. לא אוכל לבקש ממך אמנה מראש, כי לא נדע איש את אחיו במו"מ, אך מוכרח אני לבקש ממך למהר להחיש את המשלוח לתקונים או לשלוח לי שכרי מראש.

עוד הפעם אבטיחך, כי לולא המבוכה אשר באתי בה, לא הייתי

דורש.

מכבוד

ל. פרץ

[די יידישע איבערזעצונג

אדוני !

לויטן בריוו פון אונזער פריינט דינעסאָן, זענען די דערציילונגען אייך שוין לאַנג אַרויסגעשיקט; דעם שיר צו פאַרריכטן האָב איך עד היום נישט באַקומען, און איך בין אין פאַרלעגנהייט, ווייל איך באַדאַרף זייער נייטיק האָבן געלט. איך קאָן נישט בעטן ביי אייך פאַרויס, ווייל געשעפטלעך קענען מיר איינער דעם צווייטן נישט, אָבער — איך בין געצוונגען צו בעטן ביי אייך וואָס גיכער מיר צוריקשיקן, וואָס כ'האָב אייך געשיקט, צום פאַרריכטן אָדער מיר שיקן דעם האָנאָראַר פאַרויס.

נאָכאַמאָל פאַרויכער איך אייך, אַז ווען נישט מיין איצטיקע פאַרלעגנהייט, וואָלט איך עס נישט פאַרלאנגט.

אייער פאַרערער

ל. פרץ

11

צו יעקב דינעזאָן

(פונם אַריגינאַל)

[דערדאָזיקער פראַגמענט פון פּרצעס אַ בריוו אָדער אַרטיקל איז געלעגן צווישן דינעזאָנס איבערגעבליבענע פּאַפּירן, מיט אַן אויפֿשריפט, — קאָנטיק מיט דינעזאָנס האַנט, — פון פּרצעס ערשטע בריוועלעך צו דינעזאָנען. אָבער אין יענער צייט האָט פּרץ געשריבן זיינע בריוו אייך צו י. דינעזאָן אין העברעיִש. אויף דעם

(1) פּרץ האָט דאָן פאַרלוירן דאָס רעכט צו פאַרנעמען זיך מיט אַדאָקאַטור.

בריו אָדער אַרטיקל איז נישטאָ קיין דאַטע. אָבער דאָ רעדט זיך, אז צעדערבוים קרייגט זיך מיט גאַרדאַנען. דער ערשטער איז גע- שטאַרבן אין 1893, דער צווייטער — אין 1892. איז עס ועדנפאלס געשריבן נישט שפעטער ווי 1892. די ריכטיקע דאַטע דאַרף נאָך פעסטגעשטעלט ווערן

אין אונזער העברעישער (לשון-קודשער) ליטעראַטור איז שטענדיק אַזוי שטיל, אַזוי מנוחהדיק... אד"ם הפהן איז, לא עליכם, געשטאַרבן, און קיינער זוכט שוין נישט קיין גרייזן אין זיינע שירים... ליכטענפעלד איז גע- שטאַרבן, און קיינער שרייט שוין נישט, אַז סלאָנימסקי קאָן נישט רע- כענען... סמאָלענסקין איז געשטאַרבן און קיינער שרייט שוין נישט „קאַראָל“ קעגן מענדעלסאָנס שולע... אַט אַמאָל קרייגט מען זיך, מען זידלט זיך אַפילו, צעדערבוים מיט גאַרדאַנען מאַכן אַמאָל אויף 4 וואַכן אַ סקאַנדאַל און ווייטער שטיל... דאָס שטילע וואַסערל פליסט, פון אויבן אַביסל גרין-פאַרשימלט, הינטן שלינגט אַמאָל אַ לעבעדיק העכטל איין אַ ווערעמל, מען הערט אַ פישטש, קוים אַ פישטש און ווייטער שטיל... עס מאַכט זיך אַמאָל אַ נייעס, עס טרעט אַרויס אַ נייער „שטערן“, אַ וויכטיק ספר... אַ גרויסער יידישער ניוטאן דערזעט אויף דער זון מיט אַ שלעכט-פאַרשטאַנענעם פראַנצויזישן מחברס אויגן — נשמהלעך... קליינע, גרויסע, אַפגעצערטע נשמהלעך. דער צווייטער „שטערן“ מאַכט אויך אַביסל אַ רעש און ווייזט אויס צום מיליאַנסטן מאָל, אַז די נסים ונפלאות קענען זיין ע"פ דרך הטבע. נאָר דאָס אַלץ פליט פאַרביי און ווייטער מנוחה... אין דער רויקער צייט אַנאַן-סירן די רעדאַקטאָרן אין יעדן נומער צייטונג נייע ספרים און זאָגן צו גרויסע רעצענזיעס צו געבן מיט דער צייט, און האַלטן מיט דער צייט קיינמאָל נישט קיין וואָרט — אַבי שטיל! קיינער מאַנט נישט, אַפגענאַרט, — ווייל אַפנאַרן איז אוודאי אַ נס ע"פ דרך-הטבע, צו זאָגן און נישט האַלטן קען אַפילו דער גרעסטער גביר... עס איז אַזוי ווייט שטיל, אַז מע הערט אַפילו די אלטערטומס-פאַרשיקע פליגן אויף דער פאַרפּוילטער וואַנט... עטלעכע פון זיי דזשאָבען אַ שטיקל אבן-עזרא גאָר געשמאַק, אַבי שטיל — שאַ! עס איז אַזוי שטיל, און עס איז אַזוי גוט און מנוחהדיק אינם שטילן, אַז אַפילו דער „חלזון“ האָט קיין אויפזען נישט געמאַכט!

איינער האָט קוים אויסגענוצט אַ לאַנגן „אַז“, דער צווייטער האָט געוואָלט עפעס זאָגן און האָט זיך אין מיטן פאַרהוסט, דעם דריטן האָט מען אַ צי געגעבן ביי דער פּאַלע, האָט ער זיך באַלד צוריק אַנדערגעזעצט דרימלען און ווייטער שטיל...

דער עולם איז געשלאָפן, און דעמאָלט איז די בעסטע צייט גע-ווען פאַר די וואַנצן, עס האָט זיך אָנגעהויבן זייער ממשלה. עס זענען פון אַלע זייטן פונם קראַנקן בעט אַרויסגעקראַכן קליינע און גרויסע וואַנצן... ווי שטיל און ווי פּיין עס קריכט! נאָר איינע האָט שוין באַמערקט, אַז צעקוועטשן טאָר מען זיי נישט... ראַפּטום טראַך!

עס האָט אַריינגעשלאָגן אינם שטילן בית-המקדש אַריין אַ דונער!

צי איז דאָס באמת געווען אַ דונער? אפשר אַ קלאַפּ פון אַ דאָך-באַשלאַגער אין דער בלעך אפשר גאָר. איך בעט איבער אייער פּוּר - אַ נייעס נאָך אַ גרויסן שמעק-טאבאק?

איך מיינ, עס איז נאָר געווען אַ נייעס, העכסטנס - נאָך טשע-מירזיצע אָדער שטאַרקע יו"ב-טראַפּן. נאָר מיינע ליטעראַרישע שכנים זאָגן, אַז עס האָט געדונערט. עפעס אַ ישיבה-בחור האָט געמאַכט אַ ברכה איבער אַ דונער. טייל האָבן געלייגט שמירה אויף די פענסטער, און אַ דענערווירטער האַלב-פאַריקטער האָט זיך באַהאַלטן אונטערן איבערבעט!

דער דונער איז איינגנטלעך געווען אַ גראַבער! עס האָט געשפּריצט מיט שטיקנדער בלאַטע, עס האָט געשטעקט דערינען אַ שטיקל מלשינות אויך... און דאָס האָט געזאַלט טרעפן אונזערע זשאַרגאַניסטן! געוואָלט, דער זשאַרגאַן פירט אונז איבער! דער זשאַרגאַן וועט אונז ברענגען אין שאַול-תּחיה אַריין... די זשאַרגאַניסטן זענען פּושעים, רוצחים, הולטאָיעס וכדומה אַזוינע שיינע זאַכן...

12

צו דוד יוסף קאפל'אן

(איבערגעזעצט פון פויליש 1)

[ר. י. קאפל'אן, דער שפעטערדיקער ארויסגעבער פון א. רייזענס
דאָס צוואַנציקסטע יאָרהונדערט, האָט איבערגעזעצט ש. פּרוגס
באַקאַנט ליד, דער פּוס' פון רוסיש אויף יידיש, און צוגעשיקט
פּרצן פאַר די זאַמלביכער. די יודישע ביבליאָטעק, וואָס פּרץ
האַט דאָן אַרויסגעגעבן אין וואַרשע. דער בריוו, געשריבן דורך
פּרצן אין פויליש, איז אַן ענטפער ד. י. קאפל'אנען. פּרץ האָט די
איבערזעצונג נישט פאַרעפנטלעכט, און שפּעטער אַליין איבערגע-
זעצט פּרוגס ליד אויף יידיש, געדרוקט אין צווייטן באַנד, די
יודישע ביבליאָטעק, וואַרשע 1891]

וואַרשע, 7 אָקטאָבער 1891

די איבערזעצונג איז זייער גוט. מיר בעטן דעם איבערזעצער
ער זאל צושטעלן אונז דעם אַריגינאַל (פונם ליד) אָדער אַן אַפּשריפט,
כדי צו פאַרגלייכן. די אונטערשריפט איז נויטיק. פון די, וואָס באַ-
האַלטן זיך מיט זייער אַרבעט פאַרן פּאָלק, נעמען מיר נישט אַן קיין
מיטהילף. אַנדערע מאַטיוון פון אַ פּסיידאָנים מוזן זיין אויפגעקלערט.
אויב צוליב וועלכע ס'איז סיבות, וועט דער איבערזעצער נישט
וועלן קומען (פון דער קומענדיקער וואָך אָן — צעגליאַנא 1, די רע-
דאַקציע איז אָפּן פאַר ליטער. ענינים פון 4 ביז 6 נאָכמיטאָג) צו פאַר-
גלייכן, זאל ער אונז איבערגעבן די רעכט צו פאַריכטן, אויב ס'וועט
נייטיק זיין. —

רעדאקציע

1) די קאָפּיעס פּין פּרצעס פוילישן און העברעישן בריוו צו ד. י. קאפל'אן
זענען מיר צוגעשיקט דורך יצחק צבי לעווי פון לייפציג, וווּ ד. י. קאפל'אן הוינט איצט,
מיט די דערקלערונגען, וואָס ד. י. קאפל'אן האָט אים זעגן די בריוו געגעבן. —

צי דוד יוסף קאפלעאן

(פון א קאפייע)

[נאך דער איבערזעצונג פון פרוגס ליד, דער פוס, האט ד. י. קאפלעאן צוגעשיקט פרצן אן אריגינעל ליד אין יידיש, פותל-מערביי. דער בריוו איז א תשובה צו קאפלעאנען. אין דעם בריוו דערמאנט פרץ ווידער וועגן דער איבערזעצונג פון פרוגס, דער פוס.]

רעדאקציאן

דער

יודישען ביבליאטעק

הארשע, אקטאבער 1891

אדוני!

ההעתקה, אדמה, תהי נדפסת אך — אחרי תקון איזה מקומות, אם ירשה. — „כותל-מערבי“ יקבל בהחזרה — מחמת רפיונו. „מחשבה רבה ומלין מעט“ צוה ניעקראסאָוו ופה מחשבה קטנה (וזקנה, ובלה מזוקן) וששעשרה חרוזים מרבה מהכיל. אם תוכל לתקן באופן כזה, אשר יהיו לכל היותר 3 חרוזים (כי די בשתיים)

1

„ערים נפלו למשאות

ואת עומדת —

ארמונים והיכלי מלכים נעלמו

ואת זכר עולמים.

2

כי לא מתה את, לא דומם

רוח הלאום בתוך אבניך...

ודמעת עשוקים שקוין

אתה חיה חיי עמך

3

וחיי עמך עולמים וכו' —

(4) פרצעס בריוו

אז יצלה לדפוס. -
 את המקומות הרעים ביתר שאת הרשיתי לעצמי לסמן בעט-עופרת
 אדומה. -

מכבדו המו"ל

ידי יידישע איבערזעצונג.

אדוני!

די איבערזעצונג, רעכן איך, וועט געדרוקט זיין נאָר נאָך דעם,
 ווי אייניקע ערטער וועלן פאַריכט ווערן, אויב איר וועט דערלויבן. -
 „כותל מערבי“ וועט איר צוריק באַקומען - מחמת ס'איז שוואַך. „פיל
 געדאַנקען און ווייניק ווערטער“ האָט נעקראַסאָוו געזאָגט, און דאָ איז
 אַ קליינער געדאַנק (און אַן אַלטער, פויל פון אַלטקייט), און זעכצן
 פערזן זענען צופיל פאַר אים. אויב איר קאָנט פאַריכטן אויף אַזאַ
 אופן, ס'זאָלן זיין אַממערסטן 3 פערזן (ס'זענען גענוג אויך צוויי).

[דאָ ווערן געבראַכט אין העברעאישער איבערזעצונג צוויי סמראָ-
 פעס פון דעם ליד צו 4 שורות, און אין דער דריטער סמראָפע
 1 שורה. זע דעם ריוו אין העברעישן]

דאָן וועט ראוי זיין צום דרוק.
 די ערטער, וואָס זענען באַזונדערס שלעכט, האָב איך מיר ער-
 לויבט אַנצומערקן מיט אַ רויטן בליישטיפט. -

מכבדו

דער אַרויטגעבערן

14

צו דוד פאלק

(פונם אַריגינאַל)

[דער בריוו איז געשריבן צו דוד פאלק אין זאַמאַשטש. - דוד
 פאלק, דאָן אַ יינגל פון אַ 12 יאָר, האָט צוגעשיקט צו פרעגן אין
 וואַרשע פאַר דעם זאַמלבוך, די יודישע ביבליאָמעק אַ יודיש

ליר, ווי פרצעס א בן-עיר, האָט ער באַקומען אַן אויספירלעכע
תשובה מן פרצן. דוד פאלק איז עד-היום א זאמאַשטער תושב,
איינער פון די זאמאַשטער פארערער פון פרצן]

Л. Перець

י. ל. פרץ

L. Peres

זאָרשע, 19 נאָיעמבער 1891

אדוני!

בשביל המענה, אשר לי לתת לך, קצר מכתב פתוח מהשתרע,
אך בשביל בן-עירי הנני עושה לפנים משורת הדין (לבלי לעשות בלי
תשלומי מענה-חזרה) ועונה במכתב סגור.

שירך אשר שלחת לי לא יוכל לבא בדפוס מפני הטעמים הללו:
(1) מלבד רגש חם אין בשירך לא יופי ולא רעיון חדש. כל
בעל חי מרגיש, כמו שכל בעל חי חושב מחשבות, אך כמו שהסוטר,
החפץ להדפיס איזה מאמר בחכמה ומדע עליו להתנשא ראשונה
במחשבותיו על העם, אשר הוא חפץ ללמוד, למען יוכל למלאות את
חסרונו במחשבה ולא למען הוסיף קש ותבן אל המוחות המלאות קש
ותבן, כן על המשורר החפץ להרעיש לבבות ברגשותיו לתת רגש חדש
או בצורתו או בהתנשאות-הרוח, או במדרגת החום והכל בערך היופי.
הרגש שאתה מרגיש לירושלים ולא"י איננו נופל ואיננו גבוה מכל הרגשות
של כל חובבי ציון ואם נחפוץ לקבוע רגשות כאלה בדפוס, או יהיה
מספר המשוררים כמספר הקוראים.

(2) שירך מלבד זה תלוי באויר. חפצת לספר את רגשותיך לארץ
הקדושה, ואל המטרה לא הגעת, כי אין בשירך מאומה מארץ הקדש,
לא נוכל לדעת במה לקחה את לבבך, במה נקשרה נפשך בה? למען
תוכל להבין את הדבר הזה, קח לך את שירך אשר כתבת ומבלי שנות
בו אות, קרא אותו באזני אחד מחבריך באופן שתשנה אך את השם
ותאמר לו כי השיר מוסב לא על ארץ ישראל, כי אם על איזה
מאטרענא או מאריא, או שיינדיל או עלמה יפה אחרת, אז תשמע, כי
השיר ית כן מאד מאד מאד:

טרערען פליעסען געמישט מיט בלוט

און איך בענק (נאָר) וועגען דיר

דיך פאָרגעסען קאָן איך ניט

בייא יעדען טריט פעהלסט דו מיר.

על לב מי יעלה כי פה הענין ירושלים ולא מאטרענא?
ומה גם, הבא אחרי זה:

(ווייל) דוא ביסט מיין בעסטער זעגען
אין דיר הענגט מיין גאנצעס גליק
איך ווילל קיין געלד און קיין פערמעגען
איך ווילל נאָר דיין לייעבען בליק.

„העין היפה“ מוסבת ביתר שאת על איזה אילה שלוכה ולא מצודת ציון, גם הבחירה שאתה בוחר בין הכסף והאהבה נופלת יותר על ה„שדוך“ שטוב לך עלמה עניה ואהבתה ויפיה מעלמה עשירה, אשר לבך רחוק ממנה. לך לדעת, כי הרגש הוא תולדת הפגישה של שני עצמים, ולפי טבע שניהם יהי טבע הרגש, וע”כ רגש בלי תואר המרחף באויר איננו מרגש לאחר, כי לא יצא מן הכח אל הפועל כהוגן. —

(3) יש משקל לשיר ואתה לא תדענו. לפנים היו מחשבים את התנועות לא לעזר ולא להועיל. ע”כ המשקל, אשר למדנו כעת מיתר הלשונות העקר היה סדר התנועות לפי ההברות הקלות והחזקות, ועליך ע”כ ללמוד ראשונה את חכמת המעטריק (די לה שבוע מקרא עם עבודה) אשר תמצא בכל הלשונות.

(4) החשק לכתוב והקלות לכתוב באים ע”פ הרוב לפני היכולת להודיע איזה דבר חדש, לפני הלימודים. אם הפך אתה להשתמש בכלי, אשר אתה מרגיש, עליך ללמוד לקרוא הרבה, לשקוד על ספרים חדשים, להגית ולמלאות כרסך ממעדני הדעת, אחרי כן עוף על ראש הפסגה (שיר) או תעלה (פראזע) ותשיר או תדבר באזני העם.

מוקירך

ל. פּרץ

מחיר הביב' חלק א' (בפ"ע) 1 ר"כ 20 קאפ.

„ ב' („) 1 „ 20 „

שניהם יחד: 2 „

החלק השני יצא לאור במהרה. —

אולי תוכל להמציא לי סוכן טוב על ספרי: ביב', ארגענטינא ועוד, אשר אוציא בקרב לאור? כתוב.

[די יידישע איבערזעצונג.]

צוליב מיין תשובה, וואָס איך דאַרף אייך געבן, וועט קאַרג זיין אַן אָפּן בריוול, נאר ווי פאַר מיינעם אַ בן-עיר טו איך לפנים משורת הדין (נישט צו טון עס אָן באַצאַלס פאַר אַ צוריק-תשובה) און איך ענטפער אייך אין אַ פאַרמאַכטן בריוו.

אייער שיר, וואָס איר האָט מיר געשיקט, קאָן נישט געדרוקט זיין צוליב פּאָלגנדיקע טעמים:

(1) אויסער אַ וואַרעם געפיל איז אין אייער שיר נישטאַ ניט קיין שיינקייט און נישט קיין נייער געדאַנק. יעדער בעל-חי פילט, פונקט ווי יעדער בעל-חי דענקט, אָבער פונקט ווי דער שריפטשטעלער, וואָס וויל דרוקן אָן אַרטיקל איבער אַ וויסנשאַפּטלעכע פּראָגע, מוז זיך פריער דערהויבן מיט זיינע געדאַנקען איבער דעם פּאָלק, וועמען ער וויל לערנען, פּדי ער זאָל קאָנען דערגאַנצן, וואָס עס פעלט זיי אין געדאַנק און נישט גלאַט צוגעבן היי און שטרוי אין די מוחות, וואָס זענען שוין אָנגעשטאַפט מיט היי און שטרוי, אַזוי אויך דאַרף דער דיכטער, וואָס וויל רירן הערצער מיט זיינע געפילן, געבן אַ ניג געפיל אָדער אין דער פאַרם אָדער אין דער גייסטיקער דערהויבנקייט אָדער מיט דעם פאַטאַס און אַלץ אין דער באַציונג צו שענקייט. דאָס געפיל, וואָס איר פילט צו ירושלים און א"י איז נישט מער און נישט וויי-גיכער פון די אַלע געפילן פון די חובבי-ציון, און אייב מיר וועלן גיין פאַרעפנטלעכן אַט די אַלע געפילן, דאַן וועט די צאָל דיכטער מערער זיין, ווי די צאָל לעזער.

(2) אייער שיר הענגט חוץ דעם אין דער לופטן. איר האָט גע-וואָלט דערציילן וועגן אייערע געפילן צו דעם הייליקן לאַנד, און צו דעם ציל האָט איר נישט דערגרייכט, ווייל אין אייער ליד איז נישטאַ גאַרנישט פון דעם הייליקן לאַנד. מיר קאָנען נישט וויסן מיט וואָס האָט עס גענומען אייער האַרץ, ווי אַרום איז אייער האַרץ אַזוי גע-בונדן מיטן לאַנד? פּדי איר זאָלט קאָנען פאַרשטיין די זאַך, נעמט דעם שיר, וואָס איר האָט אָנגעשריבן, און נישט געענדערט אין אים קיין אות, לייכנט אים איבער פאַר אייערן אַ חבר און איר זאָלט פאַרבייטן נאָר דעם גאַמען און איר זאָלט אים זאָגן, אַז דער שיר באַציט זיך נישט צו ארץ-ישראל, נאָר צו עפעס אַן מאטרענאַ אָדער מאַריאַ אָדער שיינדל אָדער עפעס אַן אַנדער שען מיידל. דאַן וועט איר זען, אַז דאָס ליד איז זייער און זייער צוגעפאַסט:

טרערען פליעסען געמישט מיט בלוט
און איך דענק (נור) וועגען דיר
דיך פערגעססען קאָן איך נישט
בייא יעדען טריט פעהלסט דו מיר.

וועמען וועט דאָ איינפאלן, אז דאָ רעדט זיך וועגן ירושלים און
נישט וועגן מאטרענא!
און נאָך מער, די שורות וואָס קומען נאָך דעם:

(ווייל) דוא ביסט מיין בעסטער זעגען
אין דיר הענגט מיין גאַנצעס גליק
איך ווילל קיין געלד און קיין פערמעגען
איך ווילל נור דיין לייעבען בליק.

דער „ליבער בליק“ האָט מער אַ שייכות צו עפעס אַ פיין מיידל
און נישט צו ציונס-פעסטונג, און אויך דעם אויסוואַל, וואָס איר
מאַכט צווישן געלט און ליבע, פאַסט זיך מער צו צו אַ „שדוך“, אַז
ס'איז אייך בעסער אַן אַרעם מיידל מיט איר ליבע און שיינקייט,
איידער אַ רייכע, וואָס איז אייער האַרץ פרעמד.

איר באַדאַרפט וויסן, אַז דאָס געפיל ווערט געבוירן דורך דעם
באַגעגעניש פון צוויי אַביעקטן, און לויט דער נאַטור פון זיי ביידן
איז דער כאַראַקטער פון דעם געפיל, און דעריבער אַ געפיל אָן אַ
פאַרשטעלונג, וואָס שטייט פאַר די אויגן, קאָן נישט אויפגענומען
ווערן דורך אַן אַנדערן, ווייל ער קומט נישט אַרויס ווי ס'דאַרף צו
זיין אין אַ קאָנקרעטער פאַרשטעלונג.

פּאַעזיע האָט אַ מעטריק, און איר ווייסט וועגן דעם נישט, אַמאָל
האַט מען געהאַלטן, אַז די זילבן (התנועות) זענען גאַרנישט מיט גאַר-
נישט.

לויט דער מעטריק, וואָס מיר האָבן איצט געלערענט פון
פרעמדע שפּראַכן איז דער עיקר דער סדר פון די זילבן לויט די
לייכטע און שטאַרקע קלאַנגען. איר באַדאַרפט צוערשט אויסלערענען
מעטריק (ס'איז גענוג פאַר איר אַ וואָך לייצענען מיט איבונגען), וואָס
איר וועט געפינען אין אַלע שפּראַכן.

4) דער ווילן צו שרייבן און די גרינקייט צו שרייבן קומען
ע"פ רוב פאַר דער מעגלעכקייט צו קאַנצען זאָגן עפעס אַ ניי

וואָרט, קומען פאר דעם לערנען. אויב איר ווילט זיך באַנוצן מיט אַ פאַרם, וואָס איר פילט, דאַרפט איר לערנען, ליינען אַ סך, זיך אָפגעבן מיט נייע ביכער, צו דענקען און זיך אָנשטאַפן מיט די איצטיקע וויסנשאַפטן, און ערשט דערנאָך וועט איר זיך לאָזן שוועבן אויף די שפיץ-בערג (פּאַעזיע), אָדער גיין (פּראָזע) און זינגען און רעדן פאַר דעם פּאַלק.

מיט אַכטונג

י. ל. פּרץ

דער פרייז פון דער „ביבליאָטעק“:

באַנד א' 1 ר' 20 קאַפּ

באַנד ב' 1 „ 20 „

ביידע צוזאַמען 2 רובל

דער צווייטער באַנד וועט דערשיינען אינגיכן. —

אפשר קאָנט איר מיר פאַרשאַפן עפעס אַ גוטן אָנענט פאַר מיינע ביכער: „ביבליאָטעק“, אַרגעטינע און אַנדערע, וואָס איך וועל אינגיכן אַרויסגעבן! שרייבט.]

15

צו יעקב דינעוואָן

(פּונם אַריגינאַל)

[דעם בריוו און די עטלעכע ווייטערדיקע העברעיִשע בריוו האָט פּרץ געשיקט צו יעקב דינעוואָן קיין קיעוו, וווּ דינעוואָן האָט געווינט אין די יאָרן 1892—1896. עס איז שוין געווען נאָך דעם, ווי דינע-וואָן האָט אַרויסגעגעבן פּרצעס ביכל, בעקענטע בילדער (אין יאָר 1890) און נאָך דעם, ווי ס'זענען אַרויסגעגעבן געוואָרן דורך פּרצן מיט דער הילף פון יעקב דינעוואָן די ערשטע צוויי בענדער „די יודישע ביבליאָטעק“ (זאַרשע 1891). אגב, אין צווייטן באַנד „די יודישע ביבליאָטעק“ איז געווען געדרוקט דינעוואָנס „הערשעלע“, וואָס איז עפעטער אַרויס אין אַ באַזונדערן אויסגאַבע]

Л. Перецъ

י. ל. פרץ

L. Peretz

הארשוני, 27, VI, 1892

אינך כותב לי את סוף מעשיך בניעזין, אות הוא כי לא קבלת עוד את כספך וע"כ צר לי מאד... מאניש לא יצא עוד מתחת "המכבש" ובצאתו יהיה מכוער מאד. מדפיס אחד יש בווארשו וישמו ארגעלבראנד, אבל הוא סוקין-סין, והשאר כלם לשרפה. "רועד אני כדג במים" ביום הדין של ספורי הקטנים. אשר הפך הים ליבשה יהפוך לב הקאראש [?] עלי לטובה. הביב' מוצאת חן גדול מאד מאד. אומרים כי נעלה החלק השני על הראשון מאד - 50% ! בקבלי את מכתבך, "עשיתי רעש גדול", וגם טרם קבלתי אותו שפכתי את הקיטון על ראש ארגעלבראנד והשלישי יהי תחת ידינו כל עקר, והשוטה מה שעשה עשה.

ה' שולמאן חטא ואשם. אמנם שלח מהיר החלק הראשון, ולא אדע מי קבל את הכסף (תמול הייתי בבית הדואר, כתבתי מודעה כנהוג ומחר אקבל תשובה ואדע מה נעשה עם הכסף), אבל ה' שולמאן לא ענה על מכתבי. מדוע? הבשביל שהוא עשיר וסופר, ואני סופר ועניי? בקבלי את הידיעה מהפאסט אכתוב לו ואודיענו, מה נעשה עם כספו. אבל, האוכל לבקש ממנו מאמר, לבא עמו בדברים ולחכות עוד הפעם על תשובתו עד ימות המשיח? רואה אני את פניך והנם עצבים, דברי אלה לא ימצאו חן בעיניך; יהי כחפצך, אכתוב לו עתה, ה"ב שלחתי לו אתמול.

מתי תבוא? כבר נלאיתי לחכות עליך: מעצמו מובן, כי אשתי דורשת בשלומך.

אחיך

י. ל. פרץ

די יידישע איבערזעצונג.

ידידי!

דו שרייבסט מיר נישט, וואָס דו האָסט אויפגעטאַן אין נייעזין, אַ סימן, אַז דו האָסט נאָך נישט באַקומען דיין געלט, און דאָס באַ-
דויער איך זייער שטאַרק... מאָניש! איז נאָך נישט אַרויס פון דרוק,

(1) גישט זייענדיק צופרידן מיט די ענדערונגען, האָט שלום-עליכם האָט געמאַכט אין "מאָניש", בעת ער האָט עס פאַרעפנטלעכט אין דער "יווישער פּאָליקס-ביבליאָטעק", האָט פרץ, ווי שוין אָנגעוויזן, אַרויסגעגעבן "מאָניש" אין אַ באַזונדער העפּט.

און אז ער וועט אַרויס וועט ער זיין זייער מיאוס. פאַראַן אַ גע-
וויסער דרוקער אין וואַרשע, הייסט ער אַרגעלבראַנד, אָבער ער איז אַ
גרויסער פּלב, און די איבעריקע — טויגן אַלע אויפן פּייער.

איך ציטער „ווי אַ פּיש אין וואַסער“ פאַרן יום-הדין פון מיינע
קליינע דערציילונגען¹⁾. דער, וואָס האָט פאַרוואַנדלט דעם ים אין אַ
טריקעניש, זאָל גוט מאַכן צו מיר קאַראַשעס (?) האַרץ. די „ביבליאָטעק“
איז אַלעמען זייער שטאַרק געפּעלן. מען זאָגט, אַז דער צווייטער באַנד²⁾
שטייט פּיל העכער פּונם ערשטן — 50 פּראָצענט!

ווען איך האָב באַקומען דיין בריוו, האָב איך געמאַכט אַ גרויסן
טומל, און נאָך איידער איך האָב באַקומען דעם בריוו, האָב איך אויס-
געגאַסן מיינן שווער האַרץ צו אַרגעלבראַנדס קאַפּ, און דער דר-
ט ע³⁾ וועט זיין אויטער אונזער האַנט, און וואָס דער שוטה האָט
אָפּגעטאַן, האָט ער שוין אָפּגעטאַן.

ה' שולמאַן⁴⁾ האָט זיך שטאַרק פאַרזינדיקט. ער האָט טאַקע גע-
שיקט דאָס געלט פאַרן ערשטן טייל, איך ווייס אָבער נישט, ווער
ס'האָט אָפּגענומען דאָס געלט (איך בין נעכטן געווען אויף פּאַסט,
אָנגעשריבן, ווי דער שטייגער, אַ מודעה, און מאַרגן וועל איך באַקומען
אַ תשובה און וועל וויסן, וואָס ס'איז געוואָרן מיטן געלט), אָבער

1) געמיינט די קליינע דערציילונגען, וואָס האָט באַדאַרפט דערשיינען אין אַ
באַזונדער ביכל. —

2) אין צווייטן באַנד „די יודישע ביבליאָטעק“, אַ זשורנאַל פאַר לייטערטאָר,
געוועלשאַפט און עקאָנאָמיש. ערשיינט צוויי מאַל יעהרליך, רעדאַגירט און הערויסגעגעבען
דורך י. ל. פּרץ, האַרשע 1891. אין צווייטן באַנד זענען צווישן אַנדערן אָפּגעדרוקט
פּאָליגנדיקע זאַכן פון פּרצן: וואָס הערט זיך (פּאַרוואַס); בילדער און נאָדעלן; האַלט
ס'מויל, מענדל ברייניס אַ קלעזמערס טויט, ס'הערצל צאַפּלט, די אלמנה, די לעצערין,
דאָס זיבנטע בענטש-ליכטל, אין דעם באַנד איז אויך אַריין פּרצעס „בילדער פון אַ פּראָ-
ווינק-רייזע אין טאַראַשאַווער פּאַרויאַט אים 1890 יאָהר“, מיט אַן אויפּשריפט: „געווינדעט
די אַלע וואָס האָבן געוואָלט, נאָר, ליידער, נישט געקאָנט העלפּן“ (זייטן 75—141)
און „קליינע געדיכטע“ פון פּרצן: אמת ושקר, דער לבנהס שוועסטער, אַ טרער, און אדום
(נאָך היינע), ער און זי (אַן אַלטע היסטאָרישע פּאַבל), דער כּוס (פון פּרוג), מיט-מאַשי
דערנאָך אַן אַרטיקל פון פּרצן וועגן געשיכטע, פּעלעטאַן טון לץ פון דער רעדאַקציע
און „קריטיק וועגן פּאַרשיידענע ביכער און ביכלעך“ געחאָמעט בן-תמר (אויך פּרץ). —

3) דער דריטער באַנד פון דער „יודישער ביבליאָטעק“ איז דערשיינען ערשט
אין יאָר 1894. —

4) אליעזר שולמאַן — דער באַזוכטער זעברעישער שריפטשטעלער און פּאַרשער
פון דער אַלטער יודישער לייטערטאָר (געבוירן 1838, געשטאָרבן 1904). געהערן אָנגע-
שטעלט אין קיעוו ביי די בראַדסקיס. —

ה' שולמאן האָט נישט געענטפערט אויף מיינע בריוו. פאָרוואָס? צי דערפאַר, ווייל ער איז אַ גביר און אַ שרייבער, און איך בין אַ שרייבער און אַן אַרעמאָן?

ווען איך וועל באַקומען די ידיעה פון דער פּאָסט, וועל איך אים שרייבן און מיטטיילן, וואָס מיט זיין געלט איז געשען. אָבער צי קען איך בעטן ביי אים אַ מאמר, אָנקניפן מיט אים באַציונגען און ווידעראַמאָל וואַרטן אויף זיין ענטפער ביז משיחס צייטן? איך זע דיין פנים, עס איז אומעטיק; מיינע ווערטער וועלן דיר נישט זיין צום האַרצן; נו, זאָל שוין זיין, ווי דו ווילסט, כ'וועל אים שרייבן א י צ ט, דעם צווייטן באַנד האָב איך אים נעכטן אַרויסגעשיקט. ווען קומסטו? איך בין שוין מיד געוואָרן צו וואַרטן אויף דיר. פאַרשטייט זיך. פון זיך אַליין, אַז מיין פרוי לאָזט דיר גריסן.

דיין ברודער

ל. פּרָק]

16

צו יעקב דינעוואָן

(פונם אַריגינאַל)

[געשריבן אויף אַ פּאָסט־קאַרטל, פון וואַרשע קיין קיעוו. דער אַדרעס ראָגנעדינסקע גאַס, הויז פון זשיוואַגליאדאוו, נ. ד. לוריע, פאַר ה' דינעוואָן]

וואַרשע, 21 סעפטעמבער, 1892

ידידי !

כי חלית וגם החלמת ידעתי מפי אחותך. ב... — נראה שביב של רגש... הן דעפעשען שלחה!!! פגשתי אותה בר"ה (בחלק הב' מהיומא אריכתא) ותשפוך את נפשה ה... לפני. מדבריה נודע לי, כי הנך עושה את עסקיה בקיוב... גם זאת אמרה לי, כי קבלת מעט כסף מב"ח וגם השאר נבטח לך, אולי ממכתבך לא אראה זאת. מווילנא (לא מוויטעבסק) לא קבלת כסף, יען כי לא נשלחו לך: פתאום נסתם כל חזון משם, וגם אני איננו מקבל מכתב. העומד בראש הוא גאָידא ולפי מכתבו האחרון יבא הנה (לווארשוי) לדבר אתנו.

בנוגע למאוויסיזאן תוכל למסור את הדבר לב"ד ועוד נדבר מזה
בבואך, הן מקיוב לא תצא עוד תורה. —

המגפה עומדת אחרי כתלנו. לפני יום הכפורים קרו איזה מקרים
בעולם הערלים ואחרי יר"כ מתחילים המולים [?] להשתלשל. וכבר הקיפה
השמיעה כי אחד מאב"י (בלשונו של וועבער) „נפל שדוד על במתי-
המגפה!" (בלשונו של שאר החכמים). ואתה תלך מחיל אל חיל! אחרי
ראותך את המגפה פנים אל פנים בקיוב, תשוב ותראנה בווארשוי, אבל
נעשית לבלי חת, כי פעמים לא תקום צרה. (מי יודע?)

עד כה אמרנו כי הרבוננו של עולם הוא פראוואסלאוויני,
ואך את הפראוואסלאוויני הוא ייצר פאשון עינו, עתה רואים אנחנו
בחוש, כי הוא בורזיוא לכל משפטיו וחקותיו, כי הוא אלוה העשירים.
בלובלין היתה מגפה נוראה, וגם עתה, כאשר נחלשה, היא מוציאה יום
יום להרג רב, אבל מתים אך העניים, ובעלי כרס חיים ושלמים וקיימים.
עד כה קרה לפעמים, כי הגבירים מתו מפחד. עתה נודע הדבר, כדבר
ברור, כי המגפה הוא אך מגפה של עניים, והגבירים ששים ושמחים...
ומתנדבים...

נבחרתי לסופר הקאמיטעט לעזרת העניים בזמן המגפה... מזה
יהי לי: א צושפרינג צו דער פרנסה; זאלץ צום וואסער אויף קאשע.

אחיך

ל. פרץ

ידידי יע איבערזעצונג. —

ידידי!

אזו דו ביסט געווען קראנק און דו ביסט געזונט געווארן, האָב
איך זיך דערוויסט פון דיין שוועסטער. אין דעם... איז קענטיק געווען
א פונק פון מיגעפיל... זי האָט דאָך געשיקט דעפעשן!!! כ'האָב
זי געטראָפן ראש-השנה (אין דער צווייטער העלפט פון דעם „יומא
אריכתא"), און זי האָט פאַר מיר אויסגעגאַסן איר גאַנץ... האַרץ. פון
אירע רייד האָב איך זיך דערוויסט, אַז דו פירסט אירע עסקים אין
קיעוו... זי האָט מיר אויך געזאָגט, אַז דו האָסט באַקומען אַפּיסל
געלט פון אַ בעל-הוב, און, אַז מען האָט דיר צוגעזאָגט אויך דאָס
איבעריקע, אַבער פון דיין בריוו זע איך עס נישט אַרויס.

פון ווילנע (נישט פון וויטעבסק) האָסטו קיין געלט נישט באַ-
קומען, ווייל מען האָט נישט געשיקט; מיטאַמאַל איז פון דאָרט אַלק
איבערגעריסן, און אויך איך באַקום נישט קיין בריוו. אין דער שפיץ
שטייט דאָרט גאַידאָ¹, און לויט זיין לעצטן בריוו — וועט ער קומען
אַהער (קיין וואַרשע) צו רעדן מיט אונז.

וואָס שייך מאַווישיסזאָנען, קאָנסטו איבערגעבן די זאַך אין גע-
ריכט. מיר וועלן נאָך רעדן מכוּח דעם, ווען דו וועסט קומען, וואָרום
פון קיעוו וועט שוין קיין תורה נישט אַרויס. —

די מגפה² שטייט הינטער אונזערע ווענט. פאַר יום-כּפּוּר זענען
געווען עטלעכע פּאַלן אין דער גוישער וועלט, און נאָך יום-כּפּוּר הויבן
אָן אויך די געמאַלעטע [?] צו באַקומען שלשול. און ס'איז שוין אַרויס
אַ קלאַנג, אַז איינער פון אחינו בני ישראל (אין וועבערס³ שפּראַך)
„איז געפאַלן טויט אויף דעם מגפה-מזבח!“ (אין דער שפּראַך פון די
איבעריקע חכמים).

און דו גייסט פון זיג צו זיג! נאָכדעם, ווי דו האָסט געזען די
מגפה פנים אל פנים אין קיעוו, וועסטו זי נאָכאַמאַל זען אין וואַרשע;
אַבער דו ביסט געוואָרן אומבאַרירלעך, ווייל צוויי מאָל קען די צרה
נישט געשען. (ווער וויסט?)

ביז היינט האָבן מיר געזאָגט, אַז דער רבּונו-של-עולם איז אַ
פּראַוואָסלאָוונער, און אַז נאָר די פּראַוואָסלאָוונע היט ער אָפּ, ווי
אַן אויג אין קאָפּ; איצט זעען מיר בחוש, אַז ער איז אויך אַ בור-
זשוי מיט אַלע פּיטשעווקעס, אַז ער איז דער גאָט פון די רייכע. אין
לובלין איז געווען אַ שרעקלעכע מגפה, און אַפילו איצט, ווען זי איז
שוין שוואַכער, נעמט זי אַוועק טאַג-טעגלעך פיל קרבנות. אַבער עס
שטאַרבן בלויז אַרעמע לייט, און די בייניקע גבירים לעבן און זענען
געזונט און שטאַרק. ביז איצט פלעגט נאָך אַמאַל טרעפן, אַז די
גבירים זענען געשטאַרבן פון שרעק, איצט אַבער איז שוין געוואָרן
קלאַר, אַז די מגפה איז אַ מגפה פאַר אַרעמעלייט, און די גבירים
פרייען זיך און... געבן נדבות...

(1) יצחק גוידא (ב. גארין) האָט דאָן אין ווילנע אָנגעהויבן אַרויסצוגעבן יידישע
ביכער א. נ. „קליינע פרעזיונגען“, אין דער סעריע איז שפּעטער אַרויס אויך פרעט
אַ ביכע-מעשות. —

(2) די כּאַלערע, וואָס האָט דאָן געהערשט אין רוסלאַנד. —

(3) מיכעל וועבער — העברעישער שריפטשטעלער, דאָן מיטאַרבעטער פון הצפירה.

איך בין אויסגעקליבן געוואָרן פאַרן סעקרעטאַר פון קאָמיטעט
 צו העלפן די אַרעמע בעת דער מגפה! ...
 דערפון וועל איך האָבן: אַ צושפּרינג צו דער פרנסה, זאָלן צום
 וואַסער אויף קאַשע. —

דיין ברודער
 ל. פרק

17

צו יעקב דינעזאָן

(פונם אַריגינאַל)

[וואַשטע, אָן אַ דאַטע, אין יאָר 1892]

ידידי!

את מכתבך קבלתי במועדו וכרגע עניתי לך ונתתי את הגליון,
 הכתוב על כל גדותיו, במעטפה וגם מארקה הדבקתי... אך עתה לא
 אזכור עוד אם נשלח המכתב או נאבד ואיננו. וע"כ הנני מוכרח
 לכתוב לך שנית.

ראשית חכמה — לבל תשמע לעצתי אם אתננה; יודע אתה, כי
 לא אני היודע להלוך כנגד החיים, וע"כ נתליתי על בלימה... אחרי
 שני חדשים עלי לשלם שכר דירה ומוצא לכסף אין ולא יהיה; כעבור
 ימי חפשי לתלמידי האוניווערזיטעט יהיה עלי לשלם סך 50 ר"כ שכר
 למודים, והביב' לא מצאה לה מהלכים עד כה ואת הספרים הקטנים
 מכרתי בסכום מצער מאד עד כי אין מספר—מבשת... אבל כל זה נוגע
 (או חודר) אל עצמי ואל בשרי, ועלי ליעץ לך.

לפי דעתי עליך לשוב לווארשוי. מוטב למוג ברעב בהיתר ולא
 לרחוץ בחימה [בחמאה?]. באסור. עאכו"כ אם גם שם אין לך משען
 לחם. לחיים באסור נחוצים עצבי איש אחר, ולא עצביך, אתה תפול
 למשכב. לו הייתי אני תחתך, כי אז כתבתי הרבה והבחור מאיישישאק

(1) אין 1892 האָט פרק, אַגב, פאַרפּאַסט אַ ביכל, ווער עס וויל נישט — שטאַרמט
 נישט אויף חלי-רע, אַרויסגעגעבן פון וואַרשעווער יידישן הילפס-קאָמיטעט קעגן כאַלערע.
 די הספּמה פון דער וואַרשעווער מעדיציני-פאַרוואַלטונג איז דאַטירט דעם 6 נאָוועמבער
 1892. —

היה קורא יותר, אבל אתה לא תוכל לכתוב, כי אם בשלוח ומנוחה, וע"כ משיבתך בקיוב לא יהנה גם הבחור מאישישאק. לו הייתי תחתך בקיוב, כי אז מצאתי גם תענוגים לנפש, כי ב"ס גם שם אידעאלען בעלות (ולא בעלי) עינים שחורות או עיני תכלת, אבל אתה לא תשית לב גם לזאת, ולמה אתה שם? בא לווארשוי ושב עמדי עד כמה שיתן לנו בעה"ב לשבת, לחמי – לחמך ושקויי – שקוייך. אל תשכח גם זאת, כי חב אני לך הרבה, ואם אאכילך ימים רבים לא אצא עוד ידי חובתי. יודע אתה את עקרת ביתי, כי גם היא תקבלך בעין יפה ובכל לב. ואם רבים הם מכיריך בקיוב וחפצים המה להושיע לך, אז אחת משתי אלה: או יתנו לך מכתבי מליצה לה' פיינבערג, העומד בפ"ב בראש הקאמיטעטען ויתן לך איזה משרה, או ישלחך לארגענטינא עם בית הדפוס או מכתב עתי (הן זה דבר נחוץ הוא שם לפעול על לבות הבאים ולא יוליכום שולל „אנשים מן הצד“), או יתנו לך מכתבי מליצה למכיריהם הסוחרים בווארשוי והם יספיקו לך איזה משרה. הלא צרכיך מועטים ובעל-סמכא אתה בנוגע להאוצר, כמלא כריך.

זאת היא עצתי, אבל עוד הפעם אזכירך, שלא איש עצות אני. ואל תדמה בנפשך, כי מקדים אני בזה לגול מעלי את האחריות בעד עצתי; באמת ובתמים אני אומר לך. אל בינתי בעולם המעשה אל תשען, פן יכשל עוזר ונפל עזר, ואם באת בין המצרים ושכלך לא יפתור שאלתך, שאל את פי מיודעיך ומכיריך שלא מעולם הספרות...

מתאונן אתה עלי, כי לא השמעתיך חדשות. הנני פותח לך את שקי, את אוצרי הטוב ורוה את עיניך במרגליות הטובות:

(1) אחרי הצהרים אין לי עוד עבודה. ישנה איזה [עבודה] קטנה וקלה על איזה ימים ובמהרה בימינו אהיה חפשי כצפור מהשעה השלישית עד הערב לצאת ולראות בבנות הגן והשוקים.

(2) כלנו בקו-הבריאה. תהלה לאל חי המחיה נפשות בימות הקיץ בווארשוי גם ברחובות נאלעווקי ופראנצ'סקאנסקא. בערב הנני יוצא ככל אסורי ווארשא מאור הכבשן ואהתפלא עלי, כי לא נתכתי כליל ועוד יש נשמה להפקידה ביד הקב"ה על כל הליל, ובבקר אקיץ ואתפלא על הקב"ה אשר בזמן הזה לא החמיץ את פקדונו.

(3) אוכלים אצלי סאקאלאו והד"ר מינץ, אשר שלחו את נשותיהם לרעת בשדה... הם אוכלים מעט, מדברים במתינות, צועקים לעתים רחוקות, מתוכחים על דבר החלי-רע, העומד אחת כתלינו ומספרים חדשות, אשר אקרא ביום מחר בהצפירה.

(4) בעד מודעות החילותי לכתוב להצפירה. כתבתי : (1) בקרת על ספרו של ווייסברעם והוא עודנו „כעזות-מחוצף סנים“, ולא תפן, כי הצדק אתי. (2) פעליעטאָן : „רחמי אכזרים“ כמענה לו בפרט ולכל „הרח“ ש של הספרות“ בכלל. וגם פעליעטאן (3) עיר המתים, אשר יודפס היום, ערב שבת קדש, פרשת אינני יודע. מלבד זה (4) מחלקת לשם הפאטריאטיזם (הראשון), אשר לא הבינו הקוראים הפשוטים והקוראים-הסופרים על אחת כמה וכמה.

N B חפץ אני לכתב גם להמליץ מדי-שבוע בעבור מודעות, אך הכיתי על בואך ואתה תציע את „העסק“ לפני המליץ. אם תאבה תכתוב משם התנאים: מחיר מאמרי-מחיר „הגדולים“; מחיר המודעות-בנכיון ראבאט הגון. מותר להמול „להשיב אחר“, אך לא לתקן, לגרוע ומה גם להוסיף.

(5) כהנובסקי הוציא לאור אחרי „המלשין“ ספר „מטרפליין“.
 (6) כהנובסקי גם זינגער חוקרים ודורשים אותי ואת מכירי, אם לא שמתי אותם למטרה לחצי („רחמי אכזרים“), וכל אחד ואחד מהם מעורר את רעו, כי הוא בעל הדמות. ברחמי אכזרים נזכרו: מלשין ומשורר בפשוטם כמשמעם, אבל „על ראש הגנבים בווערת המצנפת“, וכהנובסקי מתירא מן „המלשין“ וזינגר מתחולל מן „המשורר“, וכל אחד מהם ישות לי, בפגשו אותי, בחוקות [?], אשר חלקו מחמאות ומביאות לידי הקאה...
 (7) שולדבערג אומר כי חייבים אנחנו לו 20 רובל! איככה? לא חפצתי לראות את החשבון, עד בואך.

(8) „בעקענטע בילדער“ ספו תמו... (אולי תוכל לשלוח מהנמצאים אצלך בקיוב?) ולשנים שלשה שואלים אני עונה בגאון: „ספו תמו ובעזה״ת יוצא לאור שנית“.

(9) חושד אני את אחת השפחות אשר בבית, שאני גר בו, כי היא „מטילה ריאה“ (כן?) על בני.

(10) קבלתי זה ימים רבים מכתב מהגבירה מאגידאוויטש (או מגיד'אוויטש) בתודה-קרירה מאד מאד... ת"ח שמחל על כבודו אין כבודו מחול, והאשה, ומה גם אשת הבר, לא תמחול לעולם.
 יש לך חדשות כמספר עשרת השבטים: מייך ליעבכען וואָס ווילסטו דוא נאָך מעהר?

בנוגע למאמרו של ה' שולמאן הנני מקבלו בכל לב ונפש ומדפיסו בלי שנוי ותמורה יתיר או חסר. תוכל להבטיחו בשמי ושמן יחד.

הגד נא לי: מה שלום קיוב? מה „אומר“ ווייספערג? איה מז"ח?
 ב. היה בווארשוי ולא מצא חן בעיני... היה אצלי שתי פעמים ובפעם השלישית לא מצאני ויעזוב כרטיסו... קרא באוני מאמרי זיארגאן ו„הכל כאשר לכל“—O גדול, גבור ונורא. — נקודה אחת ישנה בתוך האדם הזה והוא — גרוש (גרָאָשען), וכל מאוויו, דבריו, מעשהו, כתיבתו, תנועותיו, יוצאים ושרים מואל הנקודה הזאת. גרוש אחד ולא מאת אלף רז"כ, גרוש אחד ולא סוסים, גנים, פרדסים, נשים יפות, טעאטר וכו'. אלא גרוש במזומן פשוטו כמשמעו, בשבילו יפשוט נבלה בשוק וגם יונה אשה זונה... גם כן פשוטו כמשמעו. דברי אלה, עכ"פ האחרונים, יהיו לך כספר החיים, אבל המפרש חי וכבאך יפריש את השמלה לגעל נפשך.

„הביב' איננה הולכת“, ה„קטנים“ אינם זוחלים, הבטחתי לכתוב בשביל בן אביגדור, אבל כיון שהבטחתי, העט נופל מידי ולא אוכל לכתוב מאומה, וגם הפרוטה האחרונה לא אזלה עוד מכיסי ועוד חזון למועד. לפי הנשמע גם הוצאות בין אביגדור אינן זוחלות עוד כמקודם. סוף דבר אין חדשות, אין טובות, אין ישועות ונחמות ואין תקוות לעתיד לבא...
 בני העיט אשר עטו על פגרי פּאָלעסטינא פנו לה עורף לרדוף אחרי פגרי ארגענטינא... להם — חוטם! הם יודעים להלך כנגד החיים. —

צר לי מאד מאד על ספורי הקטנים, אך מה אעשה? לו היה לאל ידי להדפיסם בחוץ לארץ! אל תחזירם חנם עד בואך, עוד אפנה לראות את הפגרים, לבכות את חללי. הנני מתחיל לסדר את הח"ג, אך בלעדיך איש או בד עצות אני, ואינני מוצא את ידי ורגלי.

לא אוכל להבין מדוע לא תוכל להוציא את הגולה מיד עושקך? כפי אשר אזכור ישנן בידך ראיות מהימנות, ומה נהיה? איך נפל דבר? אם קבלת גם את מכתבי הראשון, אז תראה ההבדל ביניהם; זוכר אני, כי בכתבי את הראשון היה לבי רך כשמן במקום אחד וחזק מצור במקום שני.

עבד עצבי אנכי, וכל אשר אוציא מתחת ידי יליד עצבים הוא. אולי ישנם סופרים בקיוב.

ומה דעתך: לשלוח לשעפטעל קאָמיס? כמה? על איזה תנאים?

והנני אהבך ומוקירך

אשתי ובני דורשים בשלום. ל. פ ר ז

[אויף דער פערטער זייט פון דעם גרויסן בריוו, איז נאך פארבליבן נישט דערשריבן א דריי פערטל זייט, האָט פרץ צוגעשריבן די באַוויסענע ווערטער, כדי שלא להוציא הנייר חלקי, אין אַראָפּנע-צויגן א ליניע ביז אַראָפּ זייט].

[די יידישע איבערזעצונג

ידידי!

דיין בריוו האָב איך דערהאַלטן אין דער ריכטיקער צייט, און ב'האָב באַלד דיר געענטפערט, אַריינגעלייגט דאָס בויגעלע פאַפיר, פאַרשריבן פון אַלע זייטן, אין אַ קאָנווערט און אויך אַרויפגעקלעפט אַ מאַרקע... אָבער איצט קען איך זיך נישט דערמאָנען, צי דער בריוו איז אַרויסגעשיקט, אָדער ער איז גאָר פאַרפאַלן געוואָרן און איז נישטאַ. דעריבער בין איך געצווינגען דיר צו שרייבן נאָכאַמאָל.

ראשית חכמה - זאָלסט נישט פאַלגן מיין עצה, אויב איך וועל זי דיר געבן; דו ווייסט, אַז נישט איך בין דער מענטש, וואָס ווייס ווי צו באַגיין זיך אין לעבן, און דעריבער הענג איך אין רוים... אין צוויי חדשים אַרום דאַרף איך באַצאָלן דירה-געלט, און פּונדוואַנען צו קריגן געלט איז נישטאַ און וועט נישט זיין; נאָכדעם ווי ס'וועלן זיך ענדיקן די פּעריען פאַר אוניווערזיטעט-סטודענטן, דאַרף איך באַ-צאָלן 50 רובל שכר-לימוד, און די ביבליאָטעק האָט ביז איצט נישט געפונען קיין אָפּנעמער, און די קליינע ביכלעך האָב איך פאַרקויפט פאַר זייער אַ נישטיקן פרייז, אַז איך קען דיר פאַר חרפה פשוט נישט אַנרופן דעם פרייז... אָבער דאָס אַלץ רירט אָן (אָדער דרינגט אַריין) אין מיר און אין מיין לייב, און איך דאַרף דיר גאָר געבן אַן עצה. לויט מיין מיינונג, דאַרפטו זיך אומקערן קיין וואַרשע. בעסער אויסצוגיין פון הונגער בהיתר, איידער באַדן זיך אין פוטער באסור, בפרט אַז דאָרט האָסטו אויך נישט קיין זיכערן בריוו. פּדי צו לעבן אָן רעכט, דאַרף מען האָבן אַנדערע גערוון, נישט דינע, דו קענסט נאָך קראַנק ווערן. ווען איך זאָל זיין אויף דיין אָרט, וואָלט איך גע-שריבן אַ סך, און דער בחור פון איישישאַק וואָלט מערער געלייענט, אָבער דו קענסט נישט שרייבן אַנדערש, סיידן אין רו און שטילקייט, און דעריבער וועט אויך דער בחור פון איישישאַק קיין הנאה נישט האָבן פון דיין זיצן אין קיעוו. ווען איך זאָל זיין אויף דיין אָרט

אין קיעוו, וואָלט איך געפינען אויך הענוגים פאַר דער נשמה, ווייל דאָרט זענען אויך דאָ אידעאלן. וועלכע פאַרמאָגן שוואַרצע אָדער בלויע אויגן, אָבער דו לייגסט דאָך דערויף אויך קיין אַכט נישט, צו וואָס-זשע זיצסטו דאָרט? קום קיין וואַרשע און זיך צוזאַמען מיט מיר, ווי לאַנג דער באַלעבאַס וועט אונז לאָזן וווינען, מיין ברויט וועט זיין דיין ברויט און מיין געטראַנק - דיינער. פאַרגעס אויך נישט, אַז שולדיק בין איך דיר אַ סך, און אַפילו אויב דו זאָלסט ביי מיר עסן זייער לאַנג, וועל איך נאָך אַלץ נישט דעקן דיר מיין חוב. דו קענסטו דאָך מיין פרוי, אַז זי וועט דיך אויך אויפנעמען גאַסטפריינט-לעך און מיטן גאַנצן האַרצן.

און אויב דו האָסט אין קיעוו אַ סך באַקאַנטע, און זיי ווילן דיר אַרויסהעלפן, איז איינס פון די ביידע: אָדער זאָלן זיי דיר געבן רעקאָמענדאַציע-בריוו צום ה' פיינבערג, וועלכער שטייט אין שפיץ פון קאָמיטעט פון פ"ב [פעטערבורג]. ער זאָל דיר געבן אַ שטעלע; אָדער זאָלן זיי דיך שיקן קיין אַרגענטינע צוזאַמען מיט אַ דרוקעריי אָדער ציי-טונג (עס איז דאָך זייער נויטיק דאָרטן צו ווירקן אויף די וואָס קומען אַהין, כדי „מענטשן פון דער זייט“ זאָלן זיי נישט פאַרפירן). אָדער זאָלן זיי דיר געבן רעקאָמענדאַציע-בריוו צו זייערע באַקאַנטע סוחרים אין וואַרשע, מען זאָל דיר שאַפן עפעס אַ שטעלע. דייע באַדער-פענישן זענען דאָך קליין, און אַ בר-סמכא בנגוע קאַסע-ענינים ביסטו דאָך.

אַט דאָס איז מיין עצה, איך דערמאָן דיר אָבער נאָכאַמאָל, אַז איך בין נישט קיין מענטש פון עצות-געבן. דו זאָלסט נישט מיינען, אַז איך בין דערמיט אויסן באַצייטנס אַראָפּצוואַרפן פון זיך די אחריות פאַר מיין עצה; איך זאָג עס דיר באמת און ערלעך: אויף מיין פאַרשטאַנד אין פראַקטישע ענינים זאָלסטו זיך נישט שטיצן, ווייל דו קענסט געשטרויכלט ווערן, און אויב דו ביסט געקומען אין אַ טעמפן ווינקל, און דיין שכל קען נישט ענטפערן אויף דייע פראַגן, דאַן פּרעג ביי דייע באַקאַנטע, וועלכע געהערן נישט צו דער ליטעראַרי-שער וועלט...

דו קלאָגסט זיך אויף מיר, פאַרוואָס כ'האַב דיר נישט געלאָזט הערן קיין נייעס. אַט עפן איך דיר אויף מיין זאַק, מיין טייערן אוצר, און דו שטיל דעם דורשט פון דייע אויגן מיט די טייערע פּערל:

(1) נאַכמיטאָג האָב איך מער קיין אַרבעט נישט. ס'איז נאָך פאַראַן אַ קליינע, לייכטע אַרבעט אויף עטלעכע טעג, און גאָר אינגיכן וועל איך ווערן פריי ווי אַ פּויגעלע פון דריי אַ זייגער אָן ביזן אָוונט, צו גיין קוקן אויף די טעכטער פון גאָרטן און פון די בולוואָרן. (2) מיר זענען אַלע געזונט, אַדאָנק דעם אויבערשטן, וועלכער שפייזט די נפשות אין די זומער-טעג אין וואַרשע אויך אויף נאַלעווקעס און פּראַנציסקאַנער. אין אָוונט גיי איך אַרויס, ווי אַלע וואַרשעווער געפאַנגענע פונם קעסל, און איך ווונדער זיך, וואָס איך בין נישט אינגאַנצן צעקאַכט געוואָרן און וואָס איך האָב נאָך אַ נשמה איבער-צוענטפערן זי אין די הענט פון הקדוש-ברוך-הוא, „אויף אַ גאַנצע נאַכט“. און אינדערפרי: כאַפּ איך זיך אויף און איך ווונדער זיך אויף גאָט, וואָס ער האָט אין אַט דער צייט נישט פאַרלאָזט און פאַרגעסן זיין פּקדון.

(3) ביי מיר עסן סאָקאַלאָוו און ד"ר מינג, וועלכע האָבן געשיקט זייערע וויבער „פאַשען זיך אין פעלד“... זיי עסן ווייניק, רעדן געלאָסן, לאַכן זייער זעלטן, פירן וויפוחים בנוגע דער כאַלערע, וואָס שטייט הינטער אונזערע ווענט, און דערציילן נייעס, וואָס איך לייען צומאָרגנס אין „הצפירה“.

(4) איך האָב פאַר אַנאַנסן אָנגעהויבן צו שרייבן אין „הצפירה“; כ'האָב אָנגעשריבן: (1) אַ קריטיק וועגן ווייפּרעמס בוך, אויף וואָס ער האָט מיר געענטפערט, ווי אַן „עזות-מחוצץ-פנים“, און דו צווייפּלסט דאָך נישט מסתמא, אַז גערעכט בין איך; (2) אַ פעליעטאָן „רחמי אכזרים“ אַלס ענטפער אים בפרט און אַלע „רח"ש פון דער ליטע-ראַטור“ בכלל, און (3) אויך אַ פעליעטאָן („עיר המתים“ - „די מתים-שטאַט“, וואָס ווערט היינט גערוקט, ערב שבת-קודש, וועלכע פרשה ווייס איך נישט. הוצדעם „מחלוקת לשם פאַטריאַטיזם“ (ערשטער), וואָס די פּשוטע לעזער האָבן אים נישט פאַרשטאַנען, און די לעזער די שרייבער אַוודאי און אַוודאי נישט.

N. B. איך וויל אויך שרייבן יעדע וואָך אין „המליץ“ פאַר אַנאַנסן, איך וואַרט אָבער אויף דיר, דו זאָלסט דעם „עסק“ פאַרלייגן דעם „המליץ“. אויב דו ווילסט, שרייב פון דאָרטן. די באַדינגונגען: דער פרייז פון מיין מאמר - ווי דער פרייז פאַר „גדולים“; דער פרייז פון די אַנאַנסן - מיט אַ גרויסן ראַבאַט; דער רעדאַקטאָר מעג „אַפשיקן צוריק“, אָבער נישט פאַרריכטן, פאַרמינערן אָדער פאַרגעסערן.

(5) פהנובסקי) האָט אַרויסגעגעבן נאָך דעם „המלשין“ אַ בוך „מטרפלין“.

(6) פהנובסקי און זינגער²) פּרעגן זיך נאָך ביי מיר און ביי מיינע באַקאַנטע, צי האָב איך נישט זיי אַמאָל גענומען ווי אַ ציל פאַר מיינע פּיילן („רחמי אכזרים“), און יעדערער פון זיי רעדט איין דעם צווייטן, אַז אים מיינט מען עס. אין די „רחמי אכזרים“ ווערן דערמאָנט: אַ מלשין און אַ משורר, פּראָסט-פשוט, אָבער „אויסן גנב ברענט דאָך ס'היטל“, האָט פהנובסקי מורא פאַרן „מלשין“ און זינגער ציטערט פאַרן „משורר“. און ווען איך באַגעגן עמעצן פון זיי, חנפעט מיר יעדערער מיט פוטער-חניפהלעך, וואָס עקלען ביז צום ברעכן...

(7) שולדבערג³) זאָגט, אַז מיר זענען אים שולדיק 20 רובל! ווי אזוי? כ'האָב נישט געוואָלט זען דעם חשבון, ביז דו וועסט קומען.

(8) די „בעקענטע בילדער⁴)“ זענען אויספאַרקויפט... (אפשר קענסטו מיר צושיקן פון די, וואָס געפינען זיך ביי דיר אין קיעוו?) און די צוויי-דריי, וועלכע פּרעגן זיך דערויף נאָך, ענטפער איך שטאַלץ: „אויסגעגאַנגען און מיט גאַטס הילף וועלן מיר אַרויסלאָזן אַ צווייטע אויפלאַגע“.

(9) איך בין חושד איינע פון די דינסטמיידלעך, וואָס געפינען זיך אין שטוב, וווּ איך ווײן, אַז זי וואַרפט אַן אויג אויף מיין זון.

(10) כ'האָב באַקומען שוין מיט אַ צייט צוריק אַ בריוו פון דער מאַדאָם מאַגידאָוויטש (אַדער מאַגידאָוויץ) מיט זייער, זייער אַ קאַלטן דאַנק... אַ תלמיד-חכם, וואָס איז מוחל אויף זיין כבוד, איז זיין כבוד נישט געשענקט, און אַ פרוי, בפרט נאָך אַ ווייב פון אַ תלמיד-חכם, וועט דיר קיינמאָל נישט מוחל זיין.

אַט האָסטו דיר נייַעס לויט דער צאָל פון די צען שבטים: „מיין ליבכען, וואָס ווילסטו דו נאָך מער“?

וואָס שייך דעם מאמר פון ה' שולמאַן, נעם איך אים אָן מיטן גאַנצן האַרצן, און איך דרוק אים אָן ענדערונג, אָן צוגאַבן און אָן קיצורים. קענסטו אים פאַרזיכערן אין מיין און דיין נאָמען.

(1) העברעישער שריפטשטעלער, פּאַרפאַסט אַ ריי לערנפּיכער און דערציילונגען.
 (2) אברהם זינגער, העברעישער און יידישער שריפטשטעלער (1864—1920).
 (3) אַ דרוקער אין וואַרשע, האָט האָט געדרוקט פּרצעס אויסגאַבעס. —
 (4) אַ זאַמלונג דערציילונגען פון פּרצן, האָט י. דינעזאָן האָט אַרויסגעגעבן

זאָג מיר נאָר: וואָס מאַכט עפעס קיעוו? וואָס „זאָגט“ וויסבערג?
ווי איז מז"ח?

ב. איז געווען אין וואַרשע און איז מיר נישט געפעלן גע-
וואָרן... ער איז געווען ביי מיר צוויי מאָל און צום דריטן מאָל האָט
ער מיך נישט געטראָפן אין דערהיים און געלאָזט זיין וויזט-קאַרטע...
ער האָט מיר פאַרגעלייענט זיינע מאַמרים אין זשאַרגאָן, „והכל כאשר
לכל“ – אַ נול, אַ גרויסער, מעכטיקער און מוראדיקער. – איין פינטעלע
איז פאַראַן אין אַט דעם מענטשן, דהיינו – דער גראַשן, און אַלע
זיינע פאַרלאַנגען, רייד, מעשים, שרייבעכץ, באַוועגונגען, אַלץ גייט און
קומט פון און צום דאָזיקן פינטעלע. איין גראַשן – און נישט קיין
הונדערט טויזנט רובל; איין גראַשן און נישט קיין פערד, גערטנער,
סעדער, שיינע פרויען, טעאַטער א. ד. גל, נאָר אַ מזומענער גראַשן,
פראַסט-פשוט; צוליב אים וואָלט ער אָפגעשינדן אַ נבלה אין גאַס און
וואָלט אַפילו פאַרפירט אַ גאַסן-פּרוי... אויך פשוטו פמשמעו. מיינע
דאָזיקע ווערטער, יעדנפאַלס די לעצטע, זאָלן זיין פאַר דיר אַ וועג-
ווייזער, אָבער דער בעל-דבר לעבט, און אַז דו וועסט קומען, וועט
ער אויסשפרייטן פאַר דיר דאָס קלייד, און עס וועט דיר אַזש עקלען.
די „ביבליאָטעק“ גייט נישט, די „קליינע“ קריכן נישט; כ'האַב
צוגעזאָגט אַנצושרייבן פאַר בן-אביגדורן, נאָר אַזוי-ווי כ'האַב צוגעזאָגט,
פאַלט מיר די פעדער אַרויס פון האַנט און איך קאָן גאַרנישט נישט
שרייבן, דערצו איז די לעצטע פרוטה נאָך נישט אויסגערינען פון מיין
טאַש, און עס איז נאָך דאָ צייט.

ווי עס איז צו הערן, קריכן אויך בן-אביגדורס אויסגאַבעס! נישט
ווי אַמאָל.

דער סוף איז, אַז קיין נייעס איז נישטאָ, קיין גוטס איז נישטאָ,
קיין ישועות ונחמות נישטאָ און ס'איז אויך נישטאָ קיין האַפענונג אויף
דער צוקונפט... די קראַצען, וועלכע זענען אָנגעפליען אויף די פּגרים
פון פאַלעסטינע, האָבן זיך אויסגעדרייט צו איר מיטן רוקן, פּדי נאָכ-
צולויפן די פּגרים פון אַרגענטינע... זיי האָבן – אַ נאָז! זיי ווייסן,
ווי צו גיין אַנטקעגן דעם לעבן.

עס איז מיר אַ גרויסער שאַד אויף מיינע קליינע דערציילונגען,
נאָר וואָס קען איך טאָן? ווען איך וואָלט קאָנען דרוקן זיי אין
אויסלאַנד! קער מיר זיי נישט אום איידער דו קומסט, איך וועל נאָך

(1) העברעיִשע ביכלעך א. נ. „ספרי-אגורה“ צו ביליקע פרייזן. —

באווייזן צו זען די פגרים, צו באוויינען מיינע קרבנות. איך הויב שוין אָן צוזאַמענשטעלן דעם דריטן טייל(1), אָבער אָן דיר בין איך אומבאַהאַלפֿן און איך געפֿין נישט מיינע הענט און פֿיס. איך קען נישט פֿאַרשטיין, פֿאַרוואָס דו קענסט נישט אַרויסקריגן די גולה פֿון דיין רויבערס האַנט? אויף וויפֿל איך געדענק, האַסטו דאָך אין האַנט שטאַרקע באַווייזן, און וואָס וועט זיין? וואָס איז געשען?

אויב דו האַכט דערהאַלטן אויך מיין ערשטן בריוו, וועסטו זען צווישן זיי דעם אונטערשייד; איך געדענק, אַז בעת כ'האָב געשריבן דעם ערשטן בריוו, איז מיין האַרץ געווען ווייך ווי בוימל אין איין אָרט. און שטאַרקער פֿון אַ פעלו אין אַ צווייטן אָרט. איך בין אַ קנעכט ביי מיינע נערוון, און אַלץ, וואָס איך לאָז אַרויס פֿון מיין האַנט, איז אַ פֿראַדוקט פֿון די נערוון. אפשר זענען פֿאַראַן שרייבער אין קיעוו? און ווי איז דיין מיינונג: זאָל איך שיקן צו שעפטעלן קאַמיס? וויפֿל? אויף וועלכע צאָדינגונגען?

והנני אחיד ומוקירך

מיין ווייב און זון גריסן דיר. י. ל. פֿרץ

פדי נישט צו לאָזן קיין פֿריי שטיק פֿאַפֿיר...

(דאָ קומט אַ לאַנגער שטריך איבער דער גאַנצער זייט).

צו יעקב דינעזאָן

(פֿונם אַריגינאַל)

Л. Перець

י. ל. פֿרץ

L. Perec

[אָן אַ ראַטע]

ידידי!

שלשם קבלתי את מכתבך ולא ענית לך עד היום, יען-יען כי כי לא אוכל לכתוב...

עמוק עמוק בחדרי לבבי ישנו פצע עתיק-יומין ולפעמים מבלל משים יפתח, ואז יזוב לבבי דם ואני לא אדע נפשי.

(1) דער רייטער באַנד פֿון דער יודישער ביבליאָטעק. —

אך הרגעים עברו ושערי-החושים פתוחים לרוחה לקבל את הרע מכל עבר ופנה.

ממכתבך רואה אני, כי אזל הכסף מכיסך. מבקש אתה ממני ללכת אל מאושיסזאן, אך אני לא אוכל לעשות את חפצך זה... אני לא אוכל להיות למאושיסזאן בשום אופן כנושה; נושה הוא באחי (וכמו בי, כי אני הייתי באמצע) סכום גדול מסכומך, ומה אענה לו אם יאמר: תן על חשבוני? ואחי הוא עתה במצב נורא... תוכל להביך את מצבו, אם אני שלחתי לו 25 רוב"ל וד"ל... אדמה, כי כאשר תבוא הנה יפרע לך, אך לא ע"י מלאך ולא ע"י שליח. חשבתי מחשבות הרבה לשלוח אחר תחתי, אך לא מצאתי איש כלבבי. עצתי, שתשאל אצל אחד ממיודעין איזה ר"כ ותשוב הנה. אם לא תאבה, כתוב לי ואני אשתדל להשיג איזה סכום בהלוואה; מובטח אני, כי כאשר תבוא הנה נוכל למכור איזה סכום עקזעמפלארן, כי מיום נסעך מפה לא מכרתי אף אחד למ"ס, כי אני אינני יודע אותם מכל וכל, וגם הם אינם יודעים אותי.

כל זמן שהיו מודעות ב„הצפירה“ מכרתי לאחדים כמעט בכל שבוע איזה עקזעמפלארן; עתה חדלו המודעות, כי חדלתי מכתוב, או טוב מזה – הצפירה חדלה מהדפיס. הספור האחרון „שמעיה הגבור“ לא מצא חן בעיני החסידים, וחז"ס קבל איזה מכתבי מחאה, ויערוך גם הוא מחאה כנגדי ויתלה את הקולר בסאקאלאוו.

אינך קורא את הצפירה ואינך יודע עד כמה גדלה אי-בשת הכלב הזקן והשוטה הזה. אמנם, מבטיחך אני, כי לא הרגשתי שום צער מזה; נהפוך הוא, ביום קראי את ההערה הקצרה של חז"ס, כי „שמעיה הגבור“ הוא ע"ה סאקאלאוו שמחתי מאד מאד, אבל לכתוב אי אפשר ואם אכתוב לא ידפיסו.

כן איני מקבל ממך מענה אודות הצעתי לכתוב להמליץ; לא אדע אם כתבת להרעד. או לא כתבת כלל מזה. אני ראה את המודעות כדבר נחוץ מאד, אבל לא אתפלא כל עקר, אם לא יאבה המליץ לתת לי מודעות מחיר ספורי.

נוכחתי לדעת כי הקוראים העבריים הם רעים מאד מהזארגאניים, בפרט החסידים דפה הם כבוגרת זקנה, אשר לא תוכל נשא דבר וחצי דבר, לא תחפוץ במתהלות וחדודין ויראה היא מן התהלות פן דברים בגו. יודעת היא הבלה הזאת, כי אין בה אף מתום עדנה, ואם יהללוה

אות היא כי דבר בליעל יצוק בזה. וכן הי' עם שמעי' הגבור, וכן יהי' לעולמים.

ראה אני בעליל ששני הזקנים צעדערבויים ולהבריל חז"ס יעמדו על דרכי כל ימי חייהם, וכל ימי חייהם הם חיי וחייך וחיי סאקאלאו ועוד תוכל לשות נוספות. עוד ישאו החמורים הזקנים על שכמם את פגרי הבריאים.

בנוגע לארגענטינא לפ"ב סאקאלאו עוד חזון למועד, ועתה אין כשרון למעשה כזה.

מתי תבוא?

אשתי ובני דורשים בשלומך בכל לב, והחדר ריק בשבילך. אחיך ל. פרץ

הנני מקצר, כי אינני עוד בקו הבריאות המוסרית, וד"ל.

ן די יי די ש ע אי ב ע ר ז ע צ ו נ ג . -

ידידי!

כ'האָב דיין בריוו דערהאַלטן אייערנעכטן, און האָב דיר נישט געענטפערט ביז היינט, ווייל — ווייל איך קען נישט שרייבן... טיף, טיף אין מיין האַרצן איז פאַראַן אַן אַלמע ווונד, און טיילמאָל עפנט זי זיך אָן קיין סיבה, און דעמאָלט ווערט מיין האַרץ באַגאַסן מיט בלוט, און איך ווייס נישט, וואָס מיט מיר קומט פאַר... נאָר די מינוטן זענען אַריבער, און די טויערן פון מיינע חושים שטייען אָפן אויפצונעמען דאָס שלעכטס פון אַלע זייטן און ווינקלען. פון דיין בריוו זע איך, אַז דו ביסט געבליבן אָן אַ גראַשן געלט. דו בעסטט מיר, איך זאָל אַריינגיין צו מאַושיסזאָנען, נאָר איך קאָן נישט דערפילן דעמדאָזיקן פאַרלאַנג דיינעם... איך קאָן בשום-אופן נישט אַריינגיין צו מאַושיסזאָנען ווי אַ מאַנער, ער מאַנט ביי מיין ברודער (און אויך ביי מיר, ווייל איך בין דאָ אינמיטן) אַ גרעסערע סומע ווי דיינע, און וואָס וועל איך אים ענטפערן, אויב ער וועט מיר זאָגן: גיב אויף מיין חשבון? און מיין ברודער איז איצט אין אַ שרעקלעכן מצב... קענסט פאַרשטיין זיין לאַגע, אַז איך האָב אים געשיקט 25 רובל און וד"ל [ודי לחכימא ברמיזא]... איך מיינ, אַז ווען דו וועסט קומען אַהער, וועט מען דיר באַצאָלן, אָבער נישט דורך קיין מלאך און נישט דורך קיין שליח. כ'האָב געקלאַרט לאַנג, אפשר

צושיקן צו אים אן אנדערן אויף מיין אָרט, האָב איך אָבער נישט געפונען דעם מענטשן, וואָס זאָל מיר זיין צום האַרצן. מיין עצה איז, דו זאָלסט באַרגן ביי איינעם פון דיינע באַקאַנטע עטלעכע רובל און זאָלסט קומען אַהער. אויב דו ווילסט נישט, שרייב מיר, וועל איך זיך באַמיען צו קריגן אַ געוויסע סומע א הלואה; איך בין זיכער, אַז ווען דו וועסט אַהער קומען, וועלן מיר קענען פאַרקויפן אַ גע-וויסע צאָל עקזעמפּליאַרן, ווייל זינט דו ביסט אָפּגעפאַרן פון דאַנען, האָב איך קיין איינעם נישט פאַרקויפט צו קיין מוכר-ספרים, ווייל איך קען זיי נישט, און זיי קענען מיך אויך נישט.

פל-זמן עס זענען געווען אַנאַנסן אין „הצפירה“, האָב איך איינ-ציקווייז פאַרקויפט אַביסל עקזעמפּליאַרן כמעט יעדע וואָך; איצט האָבן זיי אויפּגעהערט געבן אַנאַנסן, ווייל איך האָב אויפּגעהערט צו שרייבן, אַדער ריכטיקער – די „הצפירה“ האָט אויפּגעהערט צו דרוקן. די לעצטע דערציילונג „שמעיה דער גבור“ האָט נישט נושא-חן געווען ביי די חסידים, און חו"ם האָט באַקומען עפעס פּראָטעסט-בריוו, האָט ער אויך קעגן מיר געמאַכט אַ פּראָטעסט און האָט אַרויפּגעוואָרפן די שולד אויף סאַקאַלאָוון.

דו לייענט נישט די „הצפירה“, און דו וויסט נישט, ווי ווייט עס איז גרויס די אומפאַרשעמטקייט פון דעמדאָזיקן אַלטן, נאַרשן פּלב. אמת, איך פאַרזיכער דיך, אַז איך האָב נישט געהאַט דערפון קיין עגמת-נפש; פאַרקערט, ווען איך-האָב געלייענט די קורצע באַמערקונג פון חו"ם, אַז „שמעיה דער גבור“ גייט אויף סאַקאַלאָווס חשבון, האָב איך זיך זייער, זייער געפרייט, אָבער מיר איז אוימגעגלעך צו שרייבן, און אויב איך וועל שרייבן, וועלן זיי נישט דרוקן. –

איך באַקום אויך נישט קיין ענטפער פון דיר בנוגע מיין פאַר-שלאַג צו שרייבן אין „המליץ“; איך ווייס נישט, צי האָסטו געשריבן אין דער רעדאַקציע אַדער דו האָסט גאָר נישט געשריבן. איך האַלט די אַנאַנסן פאַר אַ וויכטיקע זאַך, איך וועל זיך אָבער לחלוטין נישט וווגדערן, אויב דער „המליץ“ וועט מיר נישט וועלן געבן קיין אַנאַנסן פאַר מיינע דערציילונגען.

איך האָב זיך איבערציילט, אַז די העברעיִש-לייענער זענען אַסאַך ערגער פון די זשאַרגאַנישע, דער עיקר די היגע חסידים; זיי זענען ווי אַן אַלטע בוגרת, וועלכע קען נישט פאַרטראַגן קיין וואָרט און האַלבן וואָרט, זי האָט פיינט לויב-געזאַנגען און קאָמפּלימענטן און זי

האָט מורא פאַר די שבחים, טאַמער ליגט אין דעם עפעס אַ מיין. זי ווייסט, די אָפגעפאַרענע, אַז קיין ביסל יוגנט פאַרמאָגט זי אַפילו נישט, און אויף מען רימט זי, איז אַ סימן, אַז אין דעם ליגט עפעס אַ מיאוס שפיצל. און אַזוי איז געווען מיט „שמעיה דעם גבור“, און אַזוי וועט זיין שטענדיק.

איך זע קלאָר, אַז אָט די צוויי אַלטע צעדערבוים (און, להבדיל, חז"ט) וועלן, זינט זיי וועלן לעבן, שטיין מיר אין וועג, און זייער גאַנץ לעבן איז דאָך מיין לעבן און דיין לעבן און סאַקאַלאָווס לעבן און דו קענסט נאָך צוגעבן אַסאָך. דיראַזיקע אַלטע עזלען וועלן נאָך טראָגן אויפן אַקסל די פּגרים פון די געזונטע.

בנוגע אַרגענטינע, פ"ב און סאַקאַלאָוו, איז נאָך צייט, און איצט איז נישטאָ די פאַסיקע געלעגנהייט דערצו. ווען קומסטו?

מיין פרוי און מיין זון גריסן דיך האַרציק, און דאָס צימער שטייט ליידיק פאַר דינעטוועגן.

דיין ברודער

ל. פּרעץ

איך בין מקצור, ווייל איך פיל זיך נישט גייסטיק געזונט. וד"ל]

צו יעקב דינעוואָן

(פונם אַריגינאַל)

Л. Перецъ

י. ל. פּרעץ

L. Peres

ידיד נפשי!

את מכתבך כתבתי [קבלתי] אתמול, ולא יכולתי לענות לך עד היום.

לדברי... לא נתתי אמן אף רגע, אף כי בתה, אשר טרם שמנה, עבה, עמדה על יד ימינה ותעד באומר ובדמע. מאמין אני בחכמת הפרצוף... נדמה לי תמיד לעששית גדולה של שמן, אשר פתילתה נדעכה מרוב... שמן.

(1) די רעדאַקטאָרן פון „המליץ און „הצמירה“.

יכן לא יכולתי נשוא את פ"ב מרגע הכרתיו ; סלח לי, אמנם, כי שגיתי. לא מרגע ההוא לא יכולתי נשוא אותך, כי אם מרגע, אשר הודעתני בשמו, כי עתיד הוא לבקר אותי בה חזרה ! לך סלחתי, יען כי ראיתוך שוגה בו, אבל לי לא יכולתי לסלוח את הגאווה, שנזאת נפשי מעולם, ואמרתי אז בלבבי, אם בכלי שני, במי דינעזאן המלים האחדות הללו מלאות גאווה, בכלי ראשון, בפיו של פ"ב עצמו. עאכו"כ, וחילתי מדברו לשלום בכל לב.

אצלנו עד היום הזה אין עוד מגפה במלא מובן המלה ; ישנם אך מקרים בודדים על גדות הווייכסעל, פראנצ' ובחוצות הצפופים כגון קראכמאלנא, וואָלינסקא.

תודות לקלעגעלס העיר טהורה ונקיה, ואולי תראה אותה, והיא עולה עתה על קיוב.

אני כל היום, בסבך עסקים, כי הנני, רגלי הועד, ממלא את החלטותיו.

זה חדשים, אשר לא מכרתי אף עקועמפלאר אחד. חבים בזה : חסרון מודעות והחלי-רע. כבר יכולתי לשכוח, כי הנני מו"ל הביבי, לולא המעתיקים לשפת פולאניא, אשר ידריכוני מנוחה לפעמים בבקשם ממני הרשאה להעתיק ולהדפיס, ואברהם רייזען השולח שירים עד היום הזה, וראה שירו אשר קבלתי אתמול :

ד י א ה א ר

Подражаніе Пушкину „Цвѣтокъ“

[רער שיר איז געבראכט ווייטער, אין דער יידישער איבערזעצונג:]

הזה הוא אברהם רייזען ? — — — — —
 אצלי אין חדשות, אַבל אצל אחי חדשות לא טובות, ולא אוגה
 את נפשך לפורטם. העסק רע ויורד לטמיון, והוא יושב עם ב"ב בין
 שתי מדורות של גיהינם, בין לובלין ולעבארטאָוו, המלאות פגרי החלי-רע.
 חדשות : בה"ד של שולדבערג נ ש ר ף אתמול.
 הקאמיטעט, אשר אני רגליו, לא עשה עוד מאומה.
 קרובת-אשתי לא תאבה ללכת מאתנו עד באך, וזה מרבה לה
 לתשוקתנו לבואך.

בני החליף את חכמת הרפואה בהנדסה.

ואתה — בא ואל תאחר.

אולי תוכל להביא אתך הנה איזה קאמיסט ?

אחיך

ל. פרק

רעדאקטאָר הוואָסכאָד מסר את הביב' לה' פערבער לכתוב בקרת; כן מודיע זה האחרון.

[די יידישע איבערזעצונג]

טייערער פריינט !

דיין בריוו האָב איך באַקומען נעכטן, און נישט געקאָנט דיר ביז היינט ענטפערן.

אין די רייד פון... האָב איך קיין איין רגע נישט געגלויבט, הגם איר טאָכטער, אַ דיקע און אַ פעטע פאָר דער צייט, איז געשטאַנען ביי איר רעכטער האַנט און עדות געזאָגט מיט וואָרט און טרער. איך גלויב אין חכמת הפרצוף ! זי האָט מיר שטענדיק אויסגעוויזן ענלעך צו אַ גרויסן אייל-לאַמפּ, וואָס זיין קנויט ווערט אויסגעלאָשן פון צופיל... אייל.

אַט אַזוי האָב איך אויך נישט געקענט פאַרטראַגן פֿ"ב, זינט איך האָב אים דערקענט; זיי מיר אָבער מוחל, ווייל איך האָב זיך טועה געווען. נישט פון יענער רגע האָב איך אויפגעהערט אים צו פאַרטראַגן, נאָר פון דעם מאַמענט, ווען דו האָסט מיר אין זיין נאָמען געמאָלדן, אז ער וועט מיך באַזוכן אויף צוריקוועגס ! דיר האָב איך מוחל געווען, ווייל כ'האָב געזען, אַז דו ביסט זיך אין אים טועה, אָבער זיך אַליין האָב איך נישט געקאָנט מוחל זיין די גאווה, וועלכע איך האָב פון שטענדיק אָן פיינט, און איך האָב מיר געטראַכט אין האַרצן: אויב אין דער צווייטער פּלי, אין דינעזאָנס מויל, זענען די-דאָזיקע עטלעכע ווערטער פול מיט גאווה, היינט ווי איז שוין אין דער ערשטער פּלי, אין מויל פון פֿ"ב גופא אודאי און אודאי. און איך האָב מיטן גאַנצן האַרצן אויפגעהערט צו רעדן צו אים פריינטלעך.

ביי אונז איז שוין ביים היינטיקן טאָג נישטאָ מער קיין מגפה אין פולן זין פון וואָרט; עס טרעפן נאָר איינצלנע פּאַלן ביים ברעג פון ווייסל, פּראַגע און אין די געדיכט-באַפעלקערטע גאַסן, ווי קראַכ-מאַלנע, וואָלינסקע.

א דאנק קלעגעלסן) איז די שטאָט ריין, און אַז דו וועסט זי זען, וועסטו זיך איבערצייגן, אַז זי איז איצט שענער פון קיעוו.
 איך בין דעם גאַנצן טאָג פאַרפלאַנטערט אין עסקים, ווייל איך בין „די פיס פונם ועד“, איך דערפיל זיינע באַשלוסן.
 שוין חדשים, ווי איך האָב נישט פאַרקויפט קיין איין עקזעמפליאַר.
 שולדיק אין דעם זענען: וואָס ס'זענען קיין אַנאַנסן נישטאָ און די כּאַלערע. כ'האָב שוין געקאָנט פאַרגעסן, אַז איך בין דער אַרויסגעבער פון דער ביבליאָטעק, ווען נישט די איבערזעצער אויף פּויליש, וועלכע שטערן מיר אָפטמאַל די רו און קומען מיך בעטן אַ דערלויבניש איבערצוזעצן און צו דרוקן; און אברהם רייזען, וואָס שיקט מיר לידער ביז אויף היינטיקן טאָג. און אַט איז דער שיר, וואָס כ'האָב נעכטן פון אים באַקומען:

דיא האָר

Подражаніе Пушкину „Цвѣтокъ“

איך האָב אין שוהל אַ ספר געעפענט
 און פון אַ באַרד אַ העריל געפינגען,
 ווער איז דאָס העריל, פון וועמענס אַ באַרד,
 וואָס איך האָב געטראַפען אין מיטן דעראינען?

ווער האָט פון באַרד זי אויסגעריססען
 און האָט אַוועקגעלייגט אַהער
 צי ניט אַ בטלן אַ געוויססער
 ווען ס'איז דער פּשט געווען איהם שווער?

צי אפשר גאָר אַ יונגער פּרוש,
 האָט דעם ספר זיא געשענקט,
 פאַר ווייטאָג האָט ער זיא געריססען,
 ראַפטיים האָט ער זיך פערבענקט!

און אפשר גאָר איין אַרעמער למדן,
 וואָס האָט דעם טאָג נישט אָנגעביססען,

צי דריקט האָט איהם דער הונגער,
און ער האָט זיא אויסגעריססען

און אפשר האָט געזוכט אַ מגיד
אַ נייעם פשט צום עץ-הדעת
און ער האָט איהם נישט געפינגען
און געריססען זי פאַר פעס...

צי איז דאָס אברהם רייזען? — — — —

ביי מיר איז קיין נייעס נישטאָ, אָבער ביי מיין ברודער איז
נישט קיין גוטע נייעס, און איך וויל דיר נישט אָנטאָן קיין צער מיט
די פרטים. דער עיסק איז שלעכט און גייט אונטער, און ער זיצט מיט
זיינע בני-בית צווישן צוויי גיהנום-פייערן, צווישן לובלין און לעבאַר-
טאָוו, וואָס זענען פול מיט די קרבנות פון דער כאָלערע.
נייעס: שולדבערגס דרוקעריי איז געכטן פאַרברענט געוואָרן.
דער קאָמיטעט, וואָס איך בין זיינע פיס, האָט נאָך גאַרנישט
נישט אויפגעטאָן.

מיין ווייבס קרובה וויל נישט אַוועק פון אונז, ביז דו וועסט
קומען, און דאָס פאַרגרעסערט נאָכמער אונזער חשק דיך צו זען
ביי אונז.

מיין זון האָט אויסגעטוישט מעדיצין אויף מאַטעמאַטיק.
און דו — קום גלייך.

אפשר קאָנסטו מיטברענגען אַהער עפעס אַ קאָמיס?

דיין ברודער

ל. פ. ר. ז.

דער רעדאקטאָר פון „וואַסכאָד“ האָט איבערגעגעבן די „ביבליאָ-
טעק“ דעם ה' פערבער צו שרייבן אַ קריטיק; אַזוי גיט צו וויסן
דער לעצטער.]

צו יעקב דינעזאן

(פונם אריגינאל)

ידידי!

את מכתבך קבלתי. הראשון הפחידני מאד, אך קייתי להשני, ויבוא
זהו הרגיע את רוחי. בכל לב ונפש הנני מודה לך על הבטחתך לבא
אל ביתי. הנני מודה ומתודה לפניך, כי תמיד הי' טינא בלבי עליך,
על אשר לא האמנת בפתח הפתוח הזה, על אשר כסית ממני הרבה.
אבל הימים האלה, ימי הסודות, עברו, שני קבצנים אנחנו ואיש את
אחיו נושיע כאשר נוכל.

אומר עתה עם ספרך, כי עלי להשתדל בדבר ארגנטינא ולא
עליך. האמינה לי, ידידי, כי אני לא אוכל עשות מאומה. אינך מאמין
לי, כי בעסק הנוגע אל עצמי ואל בשרי לא אוכל לפעול ואיש אובד-
עצות אני במלא מובן המלה. מרחם משחר למדתי לפעול בשביל אחרים,
זכרמי שלי לא נטרתי ולא אוכל לנטור. מעצמו מובן, כי אם יעלה
בידך לקבל איזה משרה כאשר כתבתי, אז נסע יחדיו ונעבוד בשורה
אחת. גם מרשה אני לך בכל לב לבקש בשמך ובשמי, אך אל תקוה
ממני עצה או פעולה.

במכתבך החלפת את וויספרעם בוויסבערג. כנגד וויסבערג דברתי
אך בהביבליאטעק, ובהצפירה מחצתי את וויסברעם בבקרת על ספרו
„הגורל והירושה“. לא אתפלא על הדבר הזה, כי שניהם תאמי הסכלות.
כפי הנראה השדוך ביני ובין „הצפירה“ לא יעלה יפה. הזוגה
הזאת לא תוכל לתת אף מודעות. זכרון המו"מ הזה מביא לידי הקאה,
וע"כ אחדול מזה, ודי אם אספר לך בע"פ בבואך הנה.

אם ז. — הוא מביא לשון ארמית ומשתמש בה בכל תוקף ועוז, וגם
כל זאת — אספר לך בפרוטרוט בשובך, ואתה תצחק עלי ותכעוס עליו
חנם — כי הוא לא יבוש ואני לא אתפעל... הסכן הסכנתי מאז להיות
למאכל לכל חנוף ומבין-לשון ארמית... אשר אך מלאכי השרת אין
נוקקין לה בזמן הזה.

את הבעקענטע בילדער עוד לא קבלתי, ובטח אקבל במהרה.
צר לי מאוד, כי לא ראית את יהל"ל, ולא תוכל לתארו לי
כמשפטו אתה.

את הספרים לשעפטעל לא אשלח עד בואך - וד"ל, ואם לא תבין את הרמז, אגלה לך את הסוד בבואך.

כמה דברים לי להגיד לך בבואך, ועוד - אמרת עם ספרך - שני שבועות לבואך הנה. האמינה לי, כי איש עליו כמשוש חתן על כלה, ודוקא כשהם קשורים ע"י חבה יתירה ולא לשם ממון או יחס-משפחה.

משכילי ווארשוי העומדים במדרגה אחת עם משכילי קיוב ישנאוני שנאה עזה כמות, אך שנאה מסותרת מיראה מלשוני החדה. שמח אני מאוד על שנאת הרשעים הללו ועל יראתם מלשוני החדה; לא אוכל נשוא אהבת חטאים, לא אוכל נשוא כבוד מחנפים ופושעים וכסילים ואוילים.

הכסיל בפ"ע [בפני עצמו] הוא אדם ישר עד כמה שאיננו סופר. לא נתן לנו הרשות לסגור על מסגר פה אחד הבעלי-בתיים, החפץ לנגן בפ"ע על מקומו ובלחש איזה נגון, אף כי יודע נגון הוא כחמור, אבל מותר לכל אחד מהקה"ק לעמוד לחמור ושמן לבל יעבור לפני התיבה. עלינו אחת משתי אלה - או לעזוב את ביהמ"ד ולצאת, או לגרש משם את החמורים המנגנים. אמנם ה' סאקאלאו למד לישא ולסבול מנגינות חמורים, אבל הוא הולך לשטתו, שטת האימפראסאריא המקבל שכר בעד כל נגון ונגון של זרים.

אך נחזור לעיננו (9) הראשון.

מכתבך הסגור הוא זהב סגור של רגש טהור ושל סאטירא... על המחילה של הסופרת א... צחקתי מלא פי לא אחת ושתיים, ועד היום הזה אינני יודע את מחילת המחילה מחילה, או, במחילה, אינה במחילה, כי אם לפנים אבל לא... לאחור. הנני הולך בדרכך ומדבר נבול-פה, אבל אם מותר ליונה מותר גם לפרס...

חדה היא איך נאבד מכתבי הראשון. עזבתי על השלחן, בקשתי שלשה ימים ולא מצאתי והוכרחתי לכתוב אחר. אמנם היו אצלי מחברים, ואללי לי, אם נפלה המציאה ליד אחד מהם...

מוכר אני אחד אחד את הביב' ואוכל את הכסף. לו היו מודעות, כי אז מכרתי הרבה. אך אתה בלעדי O, ואני בלעדיך פחות מזה, אני מינוס. מתי תבוא ומן המינוס והנול יצא איזה מספר.

אקוה כי תביא אתך את ספרו של ה' שולמאן.

אשתי פורסת בשלומך בכל לב. בני ג"כ, נחפו אני לכלות את

מכתבי, כי הולכים אנחנו אל „פּאָד גוויאזדאָן“ לשמוע מנגינות, כי מחכים עלינו בית גרינבוים.

והנני אחיך

יצחק לייבוש פּרץ

ידידישע איבערזעצונג

ידידי!

דיינע בריוו האָב איך דערהאַלטן. דער ערשטער האָט מיך זייער איבערגעשראַקן, נאָר איך האָב געהאַפּט אויף אַ צווייטן, איז ער גע- קומען און מיך באַרײקט. איך דאַנק דיר פון טיפּן האַרצן פאַר דיין הבטחה צו קומען צו מיר. איך בין זיך מודה ומתודה פאַר דיר, אַז איך האָב שטענדיק אין האַרצן געטראַגן אויף דיר אַ פאַרדראָס, וואָס דו האָסט נישט געגלויבט אין אַט דער אָפּענער טיר, און וואָס דו האָסט פון מיר אַ סך אויסצאהאַלטן. אָבער די דאָזיקע טעג, די טעג פון סודות, זענען שוין פאַרביי, צוויי קבצנים זענען מיר, און מיר וועלן העלפן איינער דעם צווייטן, ווי נאָר מירן קענען. —

דו זאָגסט אין דיין בריוו, אַז איך דאַרף זיך באַמיען אינם ענין אַרגענטינע) און נישט דו. גלויב מיר, מיין פריינד, אַז איך קאָן גאָר- נישט אויפּטאָן. דו גלויבסט מיר נישט, אַז אין אַן ענין, וואָס איז נוגע מיך אַליין, מיין אייגן לייב, קען איך גאַרנישט אויפּטאָן און בין אַן אומבאַהאַלפענער מענטש אין פולן זין פון וואָרט. פון קינדווייז אַן האָב איך זיך געלערנט טאָן פאַר אַנדערע, און כ'האַב מיין גאַרטן נישט געהיט און קאָן אים נישט היטן. זעלבסטפאַרשטענדלעך, אַז אויב דיר וועט זיך איינגעבן צו קריגן אַ שטעלע, ווי כ'האַב געשריבן, דאַן פאַרן מיר ביידע און מיר אַרבעטן צוזאַמען; איך דערלויב דיר אויך מיטן גאַנצן האַרצן צו רעדן אין אונזער ביידנס נאָמען, זאָלסט אָבער נישט האָפּן פון מיר קיין עצה און קיין טאַט.

אין דיין בריוו האָסטו פאַרביטן ווייסברעמען מיט ווייסברענגן. ווייסברענגן האָב איך קריטיקירט אין דער „ביבליאָטעק“, און אין „הצפירה“ האָב איך צעקלאָפּט ווייסברעמען מיט דער קריטיק וועגן זיין בוך „דער גורל און די ירושה“. איך ווּנדער זיך נישט דערויף, ווייל זיי זענען ביידע אַ צווילינג פון שטות.

(1) פּרץ און דינעוואָן האָבן דאָן געהאַט בדעה צו עמיגרירן קיין אַרגענטינע. —

ווייזט אויס, אז דער שידוך צווישן מיר און דער הצפירה וועט נישט געלונגען. דידאָזיקע זונה קאָן אַפילו נישט געבן קיין אַנאַנסן. ווען איך דערמאָן זיך דעמדאָזיקן עסק, נעמט מיך עקלען צום ברעכן, און דעריבער לאָז איך עס. גענוג אַז כ'וועל דיר עס דערציילן מינדלעך, ווען דו וועסט אַהערקומען.

צי ז. פאַרשטייט אַראַמיש [?] און באַנוצט זיך דערמיט פריי, וועל איך דיר דערציילן גענוי, ווען דו וועסט קומען, און דו וועסט לאַכן פון מיר און וועסט אומזיסט אויף אים זיין אין פעס – ווייל ער שעמט זיך נישט, און איך ווער נישט נתפעל... איך בין שוין פון לאַנג געוווינט צו זיין אַ שפּייז פאַר יעדן חונף און פאַרשטייער פון אַראַמיש... וואָס נאָר די מלאכי-השרת פאַרשטייען עס נישט אין דער איצטיקער צייט.

די „בעקענטע בילדער“ האָב נאָך נישט באַקומען, געוויס וועל איך זיי באַקומען אינגיכן.

איך באַדייער זייער, וואָס דו האַסט נישט געזען יהל"ל(ן) און, וואָס דו קענסט מיר אים נישט שילדערן לויט דיין מיינונג נאָך. די ביכער צו שעפטעלן²) שיק איך נישט ביז דיין קומען – וד"ל, און אויב דו פאַרשטייסט נישט דעם רמז, וועל איך דיר אַנטפלעקן דעם סוד, ווען דו וועסט קומען.

איך האָב פיל זאָכן דיר צו זאָגן, ווען דו וועסט קומען, און עס וועט נאָך – זאָנסטו אין בריוו – דויערן אַ צוויי וואָכן צו דיין קומען אַהער. גלויב מיר, אַז איך וועל זיך פרייען מיט דיר, ווי ס'פרייט זיך אַ חתן מיט זיין פלה, און דווקא, ווען זיי פאַרבינדן זיך צוליב אמתער ליבע און נישט צוליב געלט אָדער יחוס.

די וואַרשעווער משפּילים, וועלכע שטייען אויף איין מדרגה מיט די משפּילים פון קיעוו, האָבן מיך שרעקלעך פיינט, נאָר זייער שנאה איז אַ באַהאַלטענע, ווייל זיי האָבן מורא פאַר מיין שאַרפער צינג. איך פריי זיך זייער, וואָס דידאָזיקע רשעים האָבן מיך פיינט און וואָס זיי האָבן מורא פאַר מיין שאַרפער צינג. איך קאָן נישט פאַר-טראַגן די ליבע פון זינדיקע, איך קאָן נישט פאַרטראַגן דעם כבוד פון חניפה-לייט און רשעים, פון נאַראַנים און שוטים.

(1) יהל"ל (1844—1925) באַוויסטער העברעאישער דיכטער, דאָן געוויינט אין

קיעוו.

(2) בוכהאַנדלונג אין קיעוו.

דער נאָר פאַר זיך איז אַן אָרנטלעכער מענטש, אויף וויפל ער איז נישט קיין שרייבער. מיר האָבן קיין רעכט נישט צו פאַרמאַכן אויף אַ שלאָס דאָס מויל פון איינעם פון די באַלעבאַטימ, וועלכער וויל פאַר זיך, אויף זיין אָרט שטילערהייט זינגען עפעס אַ ניגון, הגם ער קאָן זינגען ווי אַן עזל, אָבער יעדער איינער פון דער קהלה מוז דאָך זיך שטעלן דעם עזל אין וועג, ווען ער לאָזט זיך דאוונען פאַרן עמוד. מיר האָבן צו טאָן איינס פון די ביידע: אָדער פאַרלאָזן דעם בית-המדרש און אַרויסגיין – אָדער אַרויסצוטרייבן פון דאָרט די עז-לען, וואָס ווילן זינגען. ה' סאָקאַלאָוו(1) אָבער האָט זיך אויסגעלערנט צו פאַרטראָגן און צו ליידן דאָס זינגען פון עזלען, ער גייט זיך מיט זיין שיטה, די שיטה פון אַן אימפרעסאַריאַ, וועלכער באַקומט שכר פאַר יעדן ניגון... פון פרעמדע.

נאָר לאָמיר זיך אומקערן צו אונזער ערשטן ענין(2).
דיין פאַרמאַכטער בריוו איז ריינער גאָלד פון לויטערן געפיל און פון סאַטירע... וועגן דער מחילה פון דער שריפטשטעלערין א... כ'האָב געלאַכט מיט אַ פולן מויל נישט איין מאָל, און ביזן היינטיקן טאָג ווייס איך נישט, צי אַ די מחילה פון דער מחילה איז מחילה אָדער זי איז, במחילה, אַ מחילה נאָר פון פאַרנט און נישט... פון הינטן. איך גיי אין דייע דרכים און רעד נבול-פה. אָבער אויב עס איז דערלויבט דער טויב, איז עס דעם ים-אָדלער אויך דערלויבט... ס'איז אַ רעטעניש, וויאָזוי עס איז פאַרפאַלן געוואָרן מיין ערשטער בריוו, כ'האָב אַדורכגעקוקט דעם טיש, געזוכט דריי טעג און נישט געפונען, האָב איך געמוזט דעריבער אָנשרייבן אַ צווייטן. עס זענען, אמת, געווען ביי מיר מחברים, און אפשר איז די מציאה אַריינ-געפאַלן איז די הענט פון איינעם פון זיי...

איך פאַרקויף איינציקווייז די „ביבליאָטעק“ און עס אויף דאָס געלט. ווען עס זאָלן זיין אַנאַנסן, וואָלט איך פאַרקויפט אַ סך. אָבער דו אָן מיר ביסט אַ בול, און איך אָן דיר – נאָך ווייניקער, איך בין אַ מינוס. ווען וועסטו שוין קומען, כדי פון דעם מינוס און פונם בול זאָל אַרויס עפעס אַ צאָל.

איך האָף, אַז דו וועסט ברענגען מיט זיך דאָס בוך פונם ה' שולמאַן.

מיין ווייב גריסט דיר האַרציק. מיין זון אויך. איך אייל צו

(1) נחם סאָקאַלאָוו, דאָן רעדאַקטאָר פֿון „הצמירה“.

ענדיקן דעם בריוו, ווייל מיר גייען אין „פאָד גוויאָזאָדאָן“ הערן מוזיק אויף אונז וואָרטן די גרינבוים.

און איך בין דיין ברודער
ל. פרץ]

21

צו יעקב דינעזאָן

(פונם אָריגינאַל)

[געשריבן אויף אַ פאָטאָ-קארטל, פון וואַרשע קיין קיעוו, דעם 3-טן-
נאָוועמבער 1893]

ידיד נפשי

את מכתבך המלא עצב ותמרורים קבלתי, אך צחוק עשית לי, בבקשך ממני תנחומים לנפשך. איך אנחם, ונפשי אבלת עלי תמיד, ובזמן ששפתי צוחקות, תולעת תאכל קרב ולב. – אבל אין סוף, אין תכלה הוא הוט-החיים.

ומה אספר לך אודותי? את חצי ימי אבלה בבית פקדות הקהל, אחרי כן אני פקיד הועד הנלחם את הרחיים – חפצתי להגיד את החלי-רע, ואחרי-כן – סופר עברי אנכי... בזמן האחרון – מהולל ומפאר ע"י דובנאָוו, בן-דוב, פרידבערג וכל דכוותין... יתר הזמן הנני אוכל ושותה וישן וכאשר תקוץ נפשי בחיי, הנני מהפך את הסדר ואני שותה אוכל וישן, ישן, שותה ואוכל וכו', כמספר החליפות של מכשפה לא תחיה.

לא רעבתי עוד ללחם, וארעיב מחר או אחרי ימים... במשך הזמן אשר לא ראינו איש את אחיו, קפצה עלי זקנה – מצחי נקמט, עיני נבהל, שערותי החלו להתלבן. ימים רבים חליתי: כל ימי הקיץ וראשית הסתיו. שנים-שלשה ימים שכבתי למעצבה כאבן שאין לה הופכין מכאב עצור בעצמות השדרה (בלי כל „על חטא“) ויום אקום ואלך על משענתי. – עתה חלפה מחלתי, אך לא כלה. מרגיש אני, כי תשוב אלי כיונה אל ארובתה, ואז אעלה על המטה לבלתי רדת ממנה.

אם לא... מעט כסף, מדוע לא תבנו בית בשותפות, ותעשו מסחר, למען כאשר תבוא בימים ויכשול כוחך, תגרש אותך החוצה. אולם מדוע לא תכתוב מאומה? הספרות היא לי עיר מקלט, בית-מפלט, מנת כוסי לשכרון ולשכחה, ואתה נחבא, וקולך נחבא ועטך נקצץ. גוידיא משלם, ואתה לא עניתו; לאמריקא מבקשים עבודה בכסף, ואתה מחשה; אני שלמתי כסף רב (חנם) למעתיקים, ואתה עמדת מרחוק. לא אוכל להבין את דרכך ומעשיך, ומה היה לך. התשכח אשה עולה ואתה את הספרות השלכת אחרי גו? כתוב פירוש וביאור.

אחיך

י. ל. פרץ

ידידישע איבערזעצונג

טייערער פריינט!

דיין בריוו, וואָס איז פול מיט טרויער און פאַרביטערונג, האָב איך דערהאַלטן, דו האָסט נאָר געשפּאַסט פון מיר, ווען דו בעסטס ביי מיר אַ טרייסט פאר דיר. ווי קען איך דיר טרייסטן, בעת מיין נשמה איז אַליין שטענדיק פאַרטרויערט, און אין דער צייט ווען מיינע ליפן לאַכן, פּרעסט-אויף אַ וואָרעם מיין האַרץ. — אָבער אָן אַ סוף, אָן אַן עק צייט זיך דער פּאַדעם פון לעבן.

און וואָס זאָל איך דיר דערציילן וועגן זיך? אַ האַלבן טאָג פאַרברענג איך אין דער גמינע, דערנאָך בין איך אָנגעשטעלט אינם קאַמיטעט, וואָס קעמפט מיט אַ ווינט-מיל — כ'האַב געוואַלט זאָגן: מיט דער כאַליערע, — און דערנאָך בין איך אַ יידישער שרייבער... די לעצטע צייט — גערימט און געלויבט דורך דובנאָוו, בן-דוב, פּריד-בערגן און אַנדערע... די איבעריקע צייט עס איך און טרינק און שלאָף, און ווען דאָס לעבן ווערט מיר מיאוס, קער איך אום דעם סדר און איך טרינק, עס און שלאָף, שלאָף, טרינק און עס א. א. וו., לויט דער צאָל ענדערונגען פון „מכשפה לא תחיה“.

איך האָב נאָך נישט געהונגערט, איך וועל מאַרגן אָדער אי-בערמאַרגן הונגערן...

אין משך פון דער צייט, וואָס מיר האָבן זיך נישט געזען, בין איך שטאַרק פאַרעלטערט געוואָרן, מיין שטערן איז געקנייטשט, מיינע אויגן קאַליע געוואָרן, מיינע האַר האָבן גענומען גרוי ווערן. איך

האָב אַ לאַנגע צייט געקרענקט: אַ גאַנצן זומער און דעם אָנהויב ווינטער. אַ צוויי-דריי טעג בין איך געלעגן מיט געהאַקטע ווונדן, ווי אַ שטיק קלאַץ, געהאַט ווייטיקן אין חוט-השדרה (אַן שום „על-הטא“), און ווען איך בין אויפגעשטאַנען, בין איך געגאַנגען אָנגעשפּאַרט אָן אַ שטעקן. — איצט איז מיין קראַנקהייט פאַרביי, אָבער נאָך נישט אינגאַנצן. איך פיל, אַז זי וועט זיך אומקערן צו מיר, ווי אַ טויב אין איר טויבנשלאַק אַרײַן, און איך וועל זיך לײַגן אין בעט, כדי שוין מער פון איר נישט אויפצושטיין.

אויב דיין ... האָט אַביסל געלט, פאַרוואָס זאָלט איר נישט בויען קיין הויז בשותפות און נישט מאַכן קיין מסחר, כדי ווען דו וועסט אַלט און שוואַך ווערן, זאָל זי דיך קאַנען אַרויסטרייבן אין גאַס אַרויס!

אָבער פאַרוואָס שרייבסטו גאַרנישט? די ליטעראַטור איז פאַר מיר אַ מקלט, אַ רעטונגס-הויז, דער פּוס, וואָס פאַרשיפורט מיך און מאַכט מיך פאַרגעסן, — און דו באַהאַלטסט זיך, און דיין קול באַהאַלטסטו, און דיין פעדער האַטטו אָפּגעהאַקט. גוידאָ צאָלט, און דו האַסט אים נישט געענטפערט; פון אַמעריקע פאַדערט מען אַרבעט פאַר געלט, און דו מאַכסט אַ שווייג; איך האָב באַצאַלט אַסאַך געלט (אומזיסט) אי-פערשרייבערס, און דו שטייסט פון דערווייטן. איך קען נישט פאַרשטיין דייןע דרכים און דייןע מעשים, וואָס מיט דיר איז געוואָרן? צי קאָן אַ פרוי פאַרגעסן איר קינד? און דו האַסט די ליטעראַטור אַוועקגע-וואָרפן הינטער זיך? שרייב מיר, וואָס דאָס באַדייט.

דיין ברודער

י. ל. פרק

צו יעקב דינעוואָן

(פּונם אַריגינאַל)

[דאָס יאָר 1894 איז געווען ביי פּרען אַ באַזונדערס פּראָדוקטיווע. נאָך אַ הפּסקה פון אַ 3 יאָר, זינט ס'איז דערשינען זיין צווייטער זאַמלבוך „די יודישע ביבליאָטעק“ (1891), האָט פּרען פּונסניי זיך גענומען מיט אַ ברען צו אַרויסגעבערישער אַרבעט. אין דער צייט האָט זיך פּרען דערנענטערט צו די יידישע אַרבעטס-מאַסן, און אין

זיין שאפן פלן מיר נייע מונטערן טענער, נייע געזעלשאפטלעכע טענדענצן. — אין דעם יאר האָט פרץ אַרויסגעגעבן דעם דריטן באַנד „די יודישע ביבליאָטעק“, 10 זאַמלונגען „יום-טוב-פלעטלעך“ און דעם זאַמלבוך „ליטעראַטור און לעבן“. פרץ האָט דאָן פאַר-עפנטלעכט: אַ פעס פון אַ יידענע, דער פעטער שכנא און די מומע יאכנע, בשעת מגפה, אין אַ קעלער שטוב, די רויז, מקובלים, נס חנוכה, די נייטאַרין, דעם רבינס ציפיק, ביי דעם פּרעמדן חופּה-קלייד, דאָס שאַריימל, באַנצע שווייג. — אין ספּעקטאַרס „הויז פּריוויד“ — נעילה און אַ ליד „אויס דאָסאַנצעראַ“ — הויך דעם האָט פרץ אין דעם יאר אַרויסגעגעבן די העברעיִשע זאַמלונג „החץ“ און אַ ביכל העברעיִשע לידער „העונגב“. — דער בריוו איז געשריבן אויף אַ פּאַסט-קאַרטל.

וואַרשע, 23 אַפּריל 1894

ידידי!

כּדברייך כּן נהיה. מעתה ועד עולם לא יקרא עוד שם ס. על הוצאתי. איך הגעתי אל התכלית הזאת אספר לך פה אל פה. אבל לא אתך הצדקה! אנכי עשיתי זאת אך למעןך ולא מהודאה לך. נהפוך הוא — טבחתי ולא חמלתי את ההוצאה, אשר תהיה אצלי פאבן שאין לה הופכים. ובזמן שלכבוד פסח נפזר במשך שבועות בסכום 3,000 עקזמ. הנני בטוח, כי את המותר לא אמכור עוד, ושארית הספרים ימכרו אך למאות. אני חפצתי להיות לקול והוא הדין. אמנם גם עתה עליו למכור, אבל מבלי שיקרא שמו על הספרים, המכר שלו אינו שוה כלום, הלא טוב לו למכור אך את שלו. — לא כתבתי עד הנה, כי התעכבתי עד אשר אוכל להודיעך, כי תאותך נהיה. עוד הפעם אני, כי בעיני ה„חלול השם“, אשר נגע עד לבבך, הוא דבר שאין בו ממש. אבל די בזה. — אלאפין מבטיח לשלוח לך את כספך תיכף אחרי השבת. אם לא תשלח לי את הספורים במשך שבועים ימים. אתה הורג גם את יתר ההוצאת ודי לך אם בכנפך ימצא דם ה„יום“ט בלאטליך“ ולמה תעמוד עוד על דם ה„ליט. אונ לעבען“? אולי בכל זאת תוכל לכתוב איזה דבר? ומתי תבא?

הדפסתי את כל הירשעלע, אבל טרם בואך הנה, לא אמכור אף עקז. אחד. הדפסתי כולו — אולי זה והי' לאבן שואפת לך.

ל. פרץ

נדיידישע איבערזעצונג. —

ידידי!

זאל זיין ווי דו ווילסט. פון איצט אָן און אויף שטענדיק וועט
 (1) נאָמען נישט זיין אויף מיינע אויסגאָבעס. ווי אַרום איך בין
 געקומען צו אַט דעם, וועל איך—דיר דערציילן פּערזענלעך. אָבער דו
 ביסט נישט גערעכט. איך האָב עס געטאָן נאָר צוליב די נעט וועגן,
 און נישט ווייל איך בין מודה, אַז דו ביסט גערעכט. פאַרקערט —
 איך האָב אַוועקגעהרגעט אָן רחמנות די אויסגאָבע, וואָס וועט בלייבן
 ליגן ביי מיר ווי אַ שטיין. און אין דער צייט, וואָס „לכבוד פסח“
 איז פאַרשפּרייט געוואָרן אין לויף פון וואָכן אין צאָל פון 3.000
 עקו., בין איך זיכער, אז די איבעריקע וועל מער נישט פאַרקויפּן, און
 די איבערגעבליבענע ביכער וועלן פאַרקויפּט ווערן אין די הונדערטער.
 איך האָב געוואָלט זיין די שטימע, און ער (3) די הענט. אמת,
 אויך איצט דאַרף ער פאַרקויפּן, אָבער, ווען זיין נאָמען וועט נישט
 זיין אויף די ביכער, איז זיין פאַרקויפּ גאַרנישט ווערט, ווייל אים
 לוינט בעסער צו פאַרקויפּן זיינע אויסגאָבעס. — איך האָב דיר ביז
 איצט נישט געשריבן, ווייל איך האָב אַלץ געוואָרט, ביז איך וועל דיר
 קאָנען מיטטיילן, אַז דיין פאַרלאַנג איז דערפילט. איך זאָג דיר נאָכאָמאָל,
 אַז אין מיינע אויגן איז דער „חלול-השם“, וואָס האָט דיר אַזוי דער-
 לאַנגט צום האַרצן, גאַרנישט ווערט. אָבער גענוג וועגן דעם. — אַלאַפּינ (4)
 זאָגט צו צו שיקן דיר געלט באַלד נאָך שבת. אויב דו וועסט מיר
 נישט שיקן די דערציילונגען (5) אין משך פון צוויי וואָכן, הרגעסטו אויך
 די איבעריקע אויסגאָבעס, און גענוג, וואָס אין דיינע פּאָלעס געפינט
 זיך דאָס בלוט פון די „יומ“ט בלעטלעך, ווילסטו נאָך פאַרגיסן בלוט

(1) מרדכי ספעקטאָר, וואָס מיט אים צוזאמען האָט פּרץ אָנגעהויבן אַרויסגעגעבן
 די „יום-טוב-בלעטלעך“. — פּרץ האָט דאָן פאַרענטפלעכט אייניקע זאָכן אויך ביי ספעקטאָרן
 אין „הויז-פּרינד“.
 (2) דאָס ערשטע „יום-טוב-בלעטל“, וואָס פּרץ האָט אַרויסגעגעבן אין 1894
 בשותפות מיט מ. ספעקטאָר. —
 (3) מ. ספעקטאָר. —
 (4) אַן אַרויסגעבער אין האַרשע. —
 (5) פּרץ האָט פאַרלאַנגט דאָ פון י. דינעוואָן, ער זאָל שיקן פאַר די אויסגאָבעס, וואָס
 ער האָט אַרויסגעגעבן, דערציילונגען. —

פון דעם „ליטעראַטור און לעבן“? אפשר קענסטו דאָך אַנשרייבן עפעס אַ זאָך? און ווען קומסטו?

איך האָב אָפּגעדרוקט גאַנץ „הערשעלע“¹⁾, אָבער ביז דו וועסט קומען אַהער, וועל איך נישט פּאַרקויפּן אַפילו איין עקז. נישט. איך האָב עס אינגאַנצן אָפּגעדרוקט, אפשר וועט עס זיין פאַר דיר עפעס אַן אויסזיכט.

ל. פרץ]

צו יעקב דינעזאָן

(פונם אַריגינאַל)

[דער בריוו איז אָנגעשריבן אויף אַ בלאַנק רעדאַקצאַן: יודישע ביבליאָטעק, ליטעראַטור און לעבען, ירמ-בלאטליך און אַנ-דערע העבראישע און יאָרגאַנישע אויסגאַבען. י. ל. פּרץ. וואַרשע, צענלאַנא 1 №. — דער בריוו איז אַן אַראַטע, ערגעהערט צום יאָר 1894. י. דינעזאָן האָט נאָך אַלץ געוויינט אין קיעוו]

ידידי!

לא נקעה ממך נפשי; נהפוך הוא, שוגה אני תמיד באהבתך, אולם... הגד בעצמך, מה היה לי לחשוב אודותיך:
 (1) אם באמת על מכתבי האחרון (לא אזכור עוד באיזה ענין) לא קבלתי מענה (כל מכתב ממך על דבר חשבונו של ספעקטאר לא קבלתי).
 (2) אם שלחתי לך את ספרי ואתה לא הוצאת מפיד אף מלה אחת אודותם. —
 (3) אם בכל העת הזאת, למרות כל בקשותי, עזבתי גלמוד בקשרי מלחמה נוראה אם [עם] כל השודדים והגנבים בהספרות, כאלו אין בכוחך לכתוב למעני שתיים ושלוש דלתות. —
 (4) ואם לא חשבת גם לנכון להודיעני, כי מכרת את ספרך לפונק... כל איש ואיש במקומי יחשוב: רעי עזבני לנפשי או — יצא את העיר, שנה את מקומו ולא השיג את כל מכתבך.

(1) י. דינעזאָנס דערצייַלונג. געדרוקט געווען ווי אַ ביילאָגע אין פרצעס „יודישע“ (1891).

אך מה שהיה היה.
ראשונה אודיעך, כי ספעקטאר לא נתן על חשבונוך אף פרוטה אחת; נשבע במעמד כלנו, כי אתה חבת לו ולא הוא לך. הבטיח להראות לנו את מכתביך, ששם אתה קורא אותו בשם נדיבך וידידך הנאמן ומודה ומתודה אתה שאין לך עליו שום טענה ומענה מלבד לב מלא תודה וברכה על חסדיו הרבים... ומבקש אתה ממנו שלא יצה בך.
כן שקר בפני ראָזען באמרו כי מוכר אני את הביב' במחיר 35 קאָפּ. לא היו דברים מעולם. אינני מוכר פחות מן 75 קאָפּ.

מצבי ברע. פרנסתי דלה וריקה.
יצא לאור ח"ג מן [הביבליאטעק וכיון שראיתי שאתה מחשה, הדפסתי בשכר טרחתך למענך 500 הירשעלע על ניר משובח והננו מונח למענך ולאשר תצוה.
כן הוצאתי לאור: החץ, העוגב, 10 יו"מ טוב ביכליך - והנני שולח לך את כל הכפרים שנית.

כיון שכבר הוצאתי כסף על ההירשלי - תקחנו ותצוה למכור אותו לאשר תחפוץ, כי אני לא אוכל (כאשר ידעת) לסחור ואצלי הכסף והזהב יהיו לאשפה ולעפר.
חייב אני „למעלה מראשי“ ולמעלה מן השכל.
כבר למדתי את ידי לחתום שטרות וסופי - לבית האסירים.
אך [עד] העת ההיא אדפיס ואחריה גחלים...
צר לי מאד, כי גם עליך עובר תמיד הזכוס...
אך מה לעשות?
האמנם לא תעזוב את קיוב לנצח? האמנם תשב שם משמים כל הימים?

רואה אני במראה, וגם פני נהפכו לירקון ופסי השלג, שבין שצרותי, הולכים ומתרחבים... חדל לי זה כבר אורח בין הנשים, ואחד מתענוגי העולם הזה נחרב למעני ונתרה הספרות לבדה...

אוהבי ועוזרי הם: פינסקי, פינסקי ופינסקי... לפעמים פרענק, פרייד... וגם - אני לבדי בתור: י. ל. פרץ, ד"ר שטיצער, לצפר, לץ פון רעדאָקציע וכו' וכו', כבר שכחתי כמה שמות יש לי, כמאה ושמונים... ואתה?

אתה שותק.

אני מאמין באמונה שלמה, שלו היית אתה בווארשוי, כי אז „עשינו עסקים טובים“ - אך מה לעשות!...
חלקי מכל עמלי - שביחתי מלא ספרים, פי משנאי מלא קללות, מעט מאהבי - מנוד ראש...

והנני אחיך

י. ל. פרץ

[די יידישע איבערזעצונג. -

ידידי!

מיין הארץ האָט זיך נישט אָפגעקערט פון דיר; פאַרקערט, איך האָב דיר שטענדיק ליב, נאַר... באַטראַכט נאַר, וואָס האָב איך געזאָלט קלערן וועגן דיר:

- 1) אויב איך האָב, באמת אויף מיין לעצטן בריוו (איך געדענק שוין נישט, אין וועלכער צייט) קיין ענטפער נישט באַקומען (איך האָב נישט באַקומען פון דיר קיין שום בריוו וועגן ספּעקטאַרס חשבון) -
- 2) אויב איך האָב דיר געשיקט מיינע ביכער, און דו האָסט וועגן זיי קיין איין וואָרט פון דיין מויל נישט אַרויסגעבראַכט -
- 3) אויב דו האָסט מיך די גאַנצע צייט, נישט געקוקט אויף אַלע מיינע בקשות, געקענט לאָזן איינעם אַליין אין אַ שווערן קאַמף מיט די אַלע ריבער און גנבים אין דער ליטעראַטור, פונקט ווי דו וואָלסט נישט געווען בפּוח אַנצושרייבן מיר אַ צוויי דריי שורות -
- 4) און אויב דו האָסט אַפילו נישט געהאַלטן פאַר נויטיק מיר מודיע צו זיין, אַז דו האָסט פאַרקויפט דיין בוך פונקט...
יעדער מענטש אויף מיין אָרט וואָלט געטראַכט: מיין פריינט

(1) גובהענדלער און אַרויס צעפער אין חילוצ.

האָט מיך פאַרלאָזט אָדער ער איז אַוועק פון שטאָט, געביטן זיין אָרט
און נישט דערהאַלטן אַלע דיינע בריוו.
נאָר וואָס געווען איז געווען.

ראשית וויל איך דיר מודיע זיין, אַז ספּעקטאָר האָט מיר אויף
דיין חשבון נישט געגעבן קיין איין פּרוטה; ער האָט געשוואָרן אין
אַלעמענס קעגנוואָרט, אַז דו ביסט גאָר אים שולדיק און נישט ער
דיר. ער האָט אונז צוגעזאָגט צו ווייזן דיינע בריוו, וווּ דו רופסט
אים אָן בעל-טובה און טרייער פריינט און דו ביסט זיך מודה ומתודה,
אַז דו האָסט נישט צו אים קיינע טענות-מענות, און נאָר אַ האַרץ
פול מיט דאַנקבאַרקיט און ברכות פאַר זיינע פיל חסדים... און אַז
דו בעסט ביי אים, ער זאָל נישט צאָרנען אויף דיר.
עס איז אויך אַ ליגן, וואָס ראָזען⁽¹⁾ זאָגט, אַז איך פאַרקויף די
ביבליאָטעק צו 35 קאָפּ. עס הויבט זיך גאַרנישט אָן. איך פאַרקויף נישט
ביליקער, ווי צו 75 קאָפּ.

מיין מצב איז אַ שלעכטער. די פּרנסה איז געשלאָגן און נישטיק.
עס איז אַרויס דער דריטער טייל⁽²⁾ פון דער ביבליאָטעק, און
אַזוי-ווי כ'האַב געזען, אַז דו זאמסט זיך, האָב איך אָפּגעדרוקט פאַר
דיין שכר-טרחה 500 „הערשעלע“ אויף גוטן פאַפּיר, און ער ליגט
גרייט פאַר דיינעטוועגן, וואָס דו וועסט הייסן צו טון.
כ'האַב אויך אַרויסגעגעבן: החץ⁽³⁾ העוגב⁽⁴⁾, 10 יום-טוב-ביכלעך⁽⁵⁾
און איך שיק דיר צו אַלע ביכלעך אַ צווייט מאָל.

(1) בוכהנדלער אין וואַרשע.

(2) „די יידישע ביבליאָטעק“ (א וואַרשאַל מיר ליטעראַטור, געזעלשאַפט און עקאָ-
נאָמיס). דער דריטער באַנד איז אַרויס זומער 1894 (דאָטירט 1895). אין באַנד זענען צוהיטן
אַנדערן אָפּגעדרוקט פּראָעס: א פּעס פון אַ יידענע, דער פּעזער שכנא און די מומע
יאָנע, בשעת מגפה א. א.

(3) העברעאישע זאַמלונג—ילקוט ספרות, אַרויסגעגעבן דורך ש. ב. שוואַרצבערג.

(4) אַ זאַמלונג העברעאישע לידער פון פּרץ — „שירי אהבה“, 32 ז.

(5) „וואַרשאַל מיר ליטעראַטור, געזעלשאַפט און עקאָנאָמיס.“ — די איבעריקע

7 ביכלעך זענען אַרויס שפּעטער אין אַ יאָר אַרום.

אזוי-ווי כ'האָב שוין אויסגעגעבן געלט אויף „הערשעלע“ – נעם עס צו און הייס עס פארקויפן וווּ דו ווילסט, ווייל איך קען נישט (ווי דו ווייסט) האַנדלען, און ביי מיר וועט זילבער מיט גאָלד פאַר-וואַנדלט ווערן אין אַש און בלאַטע.

פאַרשולדיקט בין איך „איבערן קאַפּ“ און איבערן שכל. כ'האָב זיך שוין אויסגעלערנט אונטערצושרייבן וועקסלען, און דער טוף מיינער וועט זיין אין תפיסה. נאָר ביז יענער צייט וועל נאָך דרוקן, און שפעטער – ברענענדיקע קוילן... עס טוט מיר זייער וויי, – אויך ביי דיר גייט דער בעכער שטענדיק אַריבער...

אַבער וואָס זאָל מען טון?
 צי וועסטו שוין קיינמאָל נישט פאַרלאָזן קיעוו? צי וועסטו דאָרט אייביק פאַרבלייבן שטעקן?

איך גיב אַ קוק אין שפיגל, – און אויך מיין פנים איז גרין און געל געוואָרן, און די שניי-פאַסן צווישן מיינע האָר ווערן אַלץ ברייטער...

כ'האָב שוין אויפגעהערט צו זיין אַן איינגייער צווישן פרויען, און איינער פון די תענוגים פון דער וועלט איז פאַר מיר בטל געוואָרן, געבליבן איז בלויז די ליטעראַטור אַליין...

מיינע פריינט און מיטהעלפער זענען: פינסקי, פינסקי און פינסקי... טיילמאָל פרענק, פרייד... און אויך – איך אַליין אַלס: י. ל. פּרץ, דר. שטיצער, לצפר, לץ פון רעדאַקציע א. א. וו. כ'האָב שוין פאַרגעסן, וויפיל נעמען איך האָב, אַן ערך הונדערט מיט אַכציק... און דו?

דו שווייגסט.

איך גלייב מיטן גאַנצן האַרצן, אַז ווען דו זאָלסט זיין אין וואַרשע, וואָלטן מיר „געמאַכט גוטע געשעפטן“ – אַבער וואָס זאָל מען טון!...

דער שכר פאַר מיין גאַנצער מי – וואָס מיין שטוב איז פול

מיט ביכער, דאָס מויל פון מיינע שונאים — פול מיט קלות, מיינ קליינע צאָל פריינט — שאַקלען, באַדויערנדיק, מיט די קעפּ...]

און איך בין דיין ברודער
ל. פּרץ]

24

צו יעקב דינעזאָן

(פונם אַריגינאַל)

[עס איז דער לעצטער בריוו, וואָס פּרץ האָט געשיקט צו יעקב דינעזאָן קיין קיעוו. י. דינעזאָן פאַרט אַריבער קיין וואַרשע, און דער בריוו-אויסטייש ווערט איבערגעריסן אויף אַכט יאָר, (אויסער איין בריוו פון אַטוואָצק קיין וואַרשע, פון יאָר 1901) ביז 1903, ווען פּרץ פאַרט אַרויס קיין אויסלאַנד אויף זומער-אַפּרו און שיקט דינעזאָנן קורצע אַנזיכטס-קאַרטעס און—אין די שפּאַטערדיקע יאָרן— אויך גרעסערע בריוו אויף יידיש]

וואַרשע, 4 אַפּריל, 1895

ידידי!

הטרים ידעת, כי איננו תלוי בדעת עצמי. טרם התאספו והחליטו, מה יכולתי לענות לך?
הספור הנדפס למענך היא בעד „שכר טרחתך“ או „שכר סופרים“ בערך, וע"כ אומרים הם שהפלאטען והמעטריצין הם קנין הביבליאטעק. ואם חפץ אתה בפלאטען ומעטריצען, עליך לשלם מחיר העקזומפלאצין 75 רובל. —

ההחלטה הזאת על אפי ועל חמתי, אך מה אוכל עשה, והם הטביעו כשני אלפים בהעיסק, ואינם רואים אף אגורה אחת בהחזרה. נחלט ג"כ לשלוח על חשבונך. הכיתי איזה ימים אולי תמצא ידי לשלם התשלום, אך ריקות נשארה מכל... דל אני — ואתך הסליחה. הודיעני את חפצך. אני אדמה, שלא תחפז לקנות הפלאטען והמעטריצען מידם, כי [נישט לייענבאַר] צרך, כל זמן שישנם עקזומפלאצערן?

אחיך

ל. פּרץ

ידידי!

וויסט דען נישט, אז איך האָב נישט אַליין די דעה, און איידער מען האָט זיך צונויפגעקליבן און באַשלאָסן, וואָס האָב איך געקאָנט דיר ענטפערן?

די דערציילונג, וואָס איז אָפגעדרוקט פאַר דיינעטוועגן, איז פאַר דיין „שכר-טרחה“ אָדער פאַר דיין האַנאַראַר, און דעריבער זאָגן זיי, אז די פּלאַטן מיט די מאַטריצן זענען אַן אייגנטום פון דער ביבליאָטעק. און אויב דו ווילסט די פּלאַטן און מאַטריצן¹, באַדאַרפסטו באַצאָלן די ווערט פון די עקזעמפּלאַרן 75 רובל. —

אַט דער באַשלוס איז קעגן מיין ווילן, אָבער וואָס זאָל איך טאָן. זיי האָבן אַריינגעבראַקט אינם עיסק² אַ צוויי טויזנטער און זעען קיין פּרוטה נישט צוריק.

ס'איז אויך באַשטימט געוואָרן צו שיקן עס אויף דיין חשבון. איך האָב געוואַרט אייניקע טעג, אפשר וועט מיר געלונגען צו באַצאָלן די סומע, אָבער איך בין געבליבן אויסגעליידיקט פון אַלץ... איך בין אַרעם — און דו וועסט מיר מוחל זיין.

טייל מיר מיט דיין ווילן. איך רעכנן, אז דו באַדאַרפסט זיך נישט איילן אויסצוקויפן די פּלאַטן און מאַטריצן, ווייל דו באַדאַרפסט זיי דאָך נישט האָבן, פל זמן עס זענען דאָ עקזעמפּלאַרן.

דיין ברודער

י. ל. פרץ |

צו י. י. פראָפּוס

[די אַלע ווייטערדיקע בריוו פון פּרעזן צו י. י. פּראָפּוס זענען געשריבן אין די יאָרן 1896—1900 קיין קאָונע און מיטאווע. י. י. פּראָפּוס האָט דאָן געשיקט צו פּרעזן לידער און נאָוועלן אין יידיש פאַר די

(1) ס'האַנדלט זיך, מסתמא, וועגן די מאַטריצן פון דינעוואַנס, הערשעווע.

(2) אין די אויטאָגעס פון, די יידישע ביבליאָטעק.

אויסגאבעס, וואָס פּרָק האָט געהאַט בדעה אַרויסצוגעבן, אין קאַונע
האַט, אַנב, דאָן געדינט אין מיליטער אברהם ריווען, מיט וועמען
י. י. פּראָפּוס איז געווען באַפריינדעט. — דאָס ערשטע בריוול איז
געשריבן אויף א פּאַסט-קארטל מיט א פירמע: „רעדאקציע: י. י.
דישע ביבליאָטעק, ליטע-אמור אין לעבען, וויט-בכאַטליך“ און
אנדערע העברעישע און זשארנאַלישע אויסגאַבן י. ל. פּרָק,
וואַרשא, צעגלאַנא № 1]

(פּונם אַריגינאַל)

[אַן א דאַטע, געשריבן לערך
אין יאָר 1896—1897]

אדוני!

השירים אינם רעים, גם היו טובים, לולא השפה, שאיננה
המדוברת, כי אם יותר מדאי אשכנזית.

מוקירו

ל. פּרָק

[די יידישע איבערזעצונג. —

אדוני!

די שירים זענען נישט שלעכט, זיי וואָלטן געווען גוט, ווען נישט
די שפּראַך, וואָס איז נישט יידיש, נאָר צופיל דייטשמעריש.

זיין פאַרערער

ל. פּרָק]

26

צו י. י. פּראָפּוס

(פּונם אַריגינאַל)

[אַן א דאַטע, לערך אין יאָר 1897]

אדוני!

הנני משיב לך את ספורך. בכלל הוא טוב וגם ראוי מאד לדפוס.
אך אינני מוציא לאור עוד.

עברתי בעפרוני על איזה מקומות. (1) ישנן עוד מלין אשכנזיות יותר מדי. (2) ישנן מלין גסות המוניות, המקלקלות את השורה. וגם יש לי הערה אחת כללית:

ספור כזה צריך להכתב בתמימות, במעט אמונה ואך שמץ לעג נסתר! צריך אתה לעמוד על נקודת הראות של המאמינים, לדבר ולספר כמו שהם מספרים; נחוצה גם התלהבות קטנה, והספור, והמאורע בפני עצמו יוכיח!

פרצופים אין. נחוץ באיזה שרטוטין קלים לתת תמונת האנשים. למה לך להאכיל טרפות את הרופא? הלא על ידי זה יוקטן ערך הבטחון. הרופא רופא פשוט הוא, אלא הבעל אינו קורא לו משום בטחון. והחולה בעצמה - צר לה על ההוצאה, או מחכה היא שיקרא הוא את הרופא... ואולי זאת היא שאלתה, שאינה מבטאה בפה... ואם תבטא תוכל לומר, לא למעני, כי אם למען הילדים, כי אם למענך, כי מי יתן לכם פת לחם? ואולי היא השליח לרפואתי?

נחוץ למחוק את הטבע ולתת מקום להקב"ה. מלחמת הבית איננה מובנת, או למחוק או לתאר את המלחמה שהיתה לו עם הרוחות מבחוק והרמה ותולעי העץ מבפנים.

והנני מוקירו

ל. פרץ

P. S. אם יעתיקנו לשפת עבר, ישלחנו אלי בשביל הצפירה, ואם יהי נצרך לתקן - אתקננו.

] די יידישע איבערזעצונג. -

ידידי!

איך קער אייך אום אייער דערציילונג. בכלל איז די דערציילונג גוט און געוויס דרוקפעיק, אָבער איך גיב מער גאָרנישט אַרויס. איך האָב מיט מיין בליישיטפט אָנגעצייכנט אייניקע ערטער. (1) ס'זענען דאָ נאָך צופיל דייטשישע ווערטער. (2) ס'זענען דאָ גראַנע המונישע ווערטער, וואָס מאַכן קאַליע. איך האָב אויך איין אַלגעמיינע באַמערקונג.

אַזאַ מין דערציילונג דאַרף געשריבן געוואָרן מיט תמימות! איר דאַרפט זיך שטעלן אויף דעם שטאַנדפונקט פון די גלויביקע, און רעדן און דערציילן אַזוי ווי זיי דערציילן; ס'פאַרלאַנגט זיך אויך

אַביסל התלהבות, און די מעשה, און די פאַסירונג פאַר זיך פאַר-
לאַנגט עס!

קיין געשטאַלטן זענען נישטאָ. מ'באַדאַרף אין אייניקע לייכטע
שטריכן געבן די געשטאַלט פון מענטשן. צוליב וואָס באַדאַרפט איר
דעם דאָקטאָר צווינגען צו עסן טרייפה? דורכדעם ווערט דאָך קלענער
דער ווערט פונם בטחון. דער דאָקטאָר איז דאָך אַ פשוטער דאָקטאָר
און דער מאַן רופט אים נישט צוליבן בטחון, און די קראַנקע גופאָ-
ס'טוט איר באַנג די הוצאה, אָדער זי וואַרט, אַז ער זאָל רופן דעם
דאָקטאָר... און אפשר איז עס איר ווילן, וואָס זי רעדט נישט אַרויס
מיט איר מויל... און אויב זי זאָל אַרויסרעדן, וואָלט זי געזאָגט:
נישט צוליב מיר, נאָר צוליב די קינדער, נאָר צוליב דיר. ווייל
ווער וועט אייך געבן אַ שטיקל ברויט? און אפשר איז ער דער שליח
אויף מיין געזונט ווערן?

מ'דאַרף אויסמעקן די נאַטור און געבן אַן אַרט פאַר גאָט. דער קאַמף
אין שטוב איז נישט פאַרשטענדלעך, - אָדער אויסמעקן, אָדער שילדערן
דעם קאַמף, וואָס ער האָט געהאַט מיט די ווינטן אין דרויסן, און די
ווערים פון דעם בוים איבערווייניק.

און איך בין אייער פאַרערער

ל. פ ר ז

P. S. אויב איר וועט עס איבערזעצן אויף העברעיִש, שיקט
מיר עס צו פאַר דער „הצפירה“, און אויב ס'וועט גייטיק זיין
צו פאַרריכטן - וועל איך עס פאַרריכטן.] -

27

צו י. י. פראָפּוס

(פונם אַריגינאַל)

[וואַרשע, 28 מערץ 1898, קיין קאָוונע]

אדוני!

הא תודתי בעד מכתבך. השירים היו טובים מאד, ואני יכול
לכתוב אודותיו הערות, אף כי בכמה מקומות הרגשתי חסרונים, לפי
שבאותה הרגע שקבלתים, שלחתים לארץ החדשה ולמכ"ע חדשי. -

בזו הרגע הנני טרוד מאד וע"כ אפרד ממך לעת אחרת.

מוקירך

ל. פרץ

P. S. I כמדומה לי, שיודע אתה, אדוני, את ה' רייזין; הגד נא לו שלא עלה על דעתי לכועס, אך עתותי אינן בידי וגם לא יכולתי לענות מפני חוסר חומר. שלח לי ה' [רייזין] שירים אחדים ונאבדו מעל שלחני בשעת "חירום" שלפני החג הכפול, כי האמה חוגגת את חגה הנוצרי. הגד נא לו גם זאת, שאין ביכלתי לשלם מראש בעד עבודה, כי אם בעד עבודה שכבר קבלתי. ה"נ" ל -

P. S. II על אודות נחוצת שירי העם (לישנא דדהבא!) אכתוב בקרוב. אבל כנ"ל, טרוד אני מאד בענינים אחרים. ה"נ" ל -

[צושריפא פון אויבן]

המכתב מונח על שלחני זה ימים רבים, כי שכחו לשלוח אותו ואתו הסליחה.

הכתובת לאמערקע: ניו-יאָרק, ב. גארין, 170 הענרי סטר.

[ד י י ד י ש ע א י ב ע ר ז ע צ ו נ ג -

אדוני!

נעמט צו מיין דאָנק פאַר אייער בריוו. די לידער זענען געווען זייער גוט. איך קאָן נישט שרייבן וועגן זיי קיינע באַמערקונגען, הגם איך האָב באַמערקט אין אייניקע ערטער פעלערן, ווייל אין דעם מאַמענט, וואָס כ'האָב זיי באַקומען, האָב איך זיי אַוועקגעשיקט אין דעם נייעם לאַנד, אין אַ חודש-זשורנאַל.

אין דעם מאַמענט בין איך זייער פאַרנומען און דעריבער שייד איך זיך איצט אָפּ פון אייך ביז אַן אַנדער צייט.

אייער פאַרערער

ל. פרץ

P. S. I מיר דאָכט, אַז איר קענט דעם ה' רייזין; גיט אים איבער, אַז מיר איז גאַרנישט איינגעפאַלן צו זיין ברוגז, נאָר איך האָב קיין צייט נישט און נישט געקאָנט ענטפערן, ווייל ס'פעלט מיר שטאַף.

ה' רייזין האָט מיר געשיקט אייניקע לידער, זענען זיי פאַרלוירן געגאַנגען פון מיין טיש אין דער „הירום-צייט, וואָס פאַר דעם טאָפּל-יום-טוב, ווייל די דינסט פייערט איר קריסטלעכע חגא. זאָג אים אויך, אַז איך האָב נישט קיין מעגלעכקייט צו צאָלן פאַרויס פאַר אַרבעט, סיידן פאַר אַרבעט, וואָס איך האָב שוין באַקומען.

ה נ"ל

P. S. II וועגן דער נויטיקייט פון שריי-העם (א גאַלדענע שפּראַך!) וועל אינגיכן שרייבן. אָבער ווי געזאָגט בין איך זייער פאַר-נומען אין אַנדערע ענינים.

ה נ"ל

[צושריפט פון אויבן, אויף דעם בריוו]

דער בריוו ליגט אויף מיין טיש אַ לענגערע צייט, ווייל מ'האָט פאַרגעסן אים אָפּצושיקן, און איר וועט מיר מוחל זיין. דער אַדרעס קיין אַמעריקע: ניו-יאָרק, ב. גאַרין 170 הענרי סטראַ.

28

צו י. י. פראָפּוס

(פּונם אַריגינאַל)

[געשריבן אויף א פאַסט-קארטל, ווארשע, 20 יוני 1899, קיין מימאָוען]

ידידי,

במכתב קודם לזה הודעתך, כי מחדש אני את היו"ט בלאטליך, אך המכתב לא בא לידך מפני שנוי מקום. ה' רייזין מסר לי את כתובתך החדשה, והנני משנה את בשורתי ומבקש לשלוח לי הרבה, הרבה למבחן.

מוקירו

ל. פּרץ

[די יידישע איבערזעצונג. -

ידידי,

אין מיין פריערדיקן בריוו האָב איך אייך מיטגעטיילט, אַז איך

באַניי די „יו״ט-בלעטלעך“⁽¹⁾. אָבער דער בריוו האָט צו אייך נישט דערגרייכט, ווייל איר האָט געביטן אייער אָרט. ה' רייזן האָט מיר איבערגעגעבן אייער נייעס אָדרעס, חזר איך איבער מײן בשורה און בעט צושיקן מיר פיל, פיל אויף אַ פּראָבע.

אייער פאַרערער

ל. פֿרֿץ

29

צו י. ל. פֿרֿאָפּוס

(פּונם אָריגינאַל)

[אָן אַ דאַטע]

אדוני

הספור „חיים טרעגער“ לא יצלת. חיים טרעגער איננו חי נושא את עצמו ואינו שוה להיות לנושא הספור, — השירים טובים. את ההוצאה „צייט גייסט“ אין לי כל דין ודברים ולא אוכל אפילו להיות לך למליץ.

בנוגע לשפה — קלולה היא יותר מדאי. אין לך „דאָס“, „כ״א“, „דער“ או „די“. (אין אויסגעבלאָזענע „איי“ — וצ״ל דאָס איי.) רבו מאד המבטאים הרוססים. וגם מבטאים אשכנזיים לגמרי.

עוד זאת: החילות אדוני לכתוב מה שאני קורא „ציערליך“ מאניערליך, השפה איננה ט ב ע י ת, אינה נובעת ממקור הלב, — אתה משתדל ליפותה, לעשותה לנאה ומחוכמת — והשפה שאינה פשוטה, חזקה, כי אם מלאכותית, לא תפעול על הלב. —

בסגנון זה נכתב מכתבך, מכתב צעצועים...

חדל לך מזה.

„הכתיבה כדת אין אונס“ — אם נמלא הגביע יותר מדאי הוא נוטף סביבו ממילא; לא טוב להפוך את הלב למען ידלוף... חכה עד אשר יתמלא, עד אשר יטיף בעצמו. וספורך אמנם אינו בא ממלוא הלב. הפצת לכתוב ספור כזה וכתבת. לא סבלת יסוריו של הפועל

(1) פֿרֿץ האָט מער די „יו״ט-בלעטלעך“ נישט אַרויסגעגעבן. אין אויגוסט 1899 איז פֿרֿץ אַרעסטירט געוואָרן פֿאַר זײַן אָנטייל נעמען אויף אַן אומלעגאַלער פּאַרזאַמלונג און אָפּגעזעסן עטלעכע וואָכן אין וואַרשע אין 10-טן פּאַזיליאָן. דערנאָך איז געגרינדעט געוואָרן „דער יוד“, הוּ פֿרֿץ איז געווען אַ שטענדיקער מיטאַרבעטער.

ואתה חפץ לתאר אותם... אין אני מבקש „כלי ראשון“, לא מן הצורך שתהיה בעצמך הפועל, אם אך „מבשרך לא תתעלם“, תרגיש כמוהו, תחיה בצערו. אבל לא בא לך עוד הזמן...

מוקירך

ל. פרץ

[די יידישע איבערזעצונג.]

אדוני.

די דערציילונג „חיים טרעגער“ טויג נישט. חיים טרעגער איז נישט קיין זעלבסטשטענדיקער טיפ און ער איז נישט ווערט צו זיין א העלד פון א דערציילונג. די לידער זענען גוט.

מיט דער אויסגאבע „צייט גייסט“ האָב איך קיין שום שייכות נישט און איך קאָן אָפילו נישט רעקאָמענדירן אייך.

בנוגע דער שפראַך – איז זי צופיל צעמישט. איר האָט נישט קיין „דאָס“, נאָר „דער“ אָדער „די“ (איין אויסגעבלאָזענע איי-מ'דאָרף שרייבן דאָס איי). זייער פיל רוסישע אויסדריקן, און אויך דורכויס-דייטשע אויסדריקן.

און נאָך: איר האָט אָנגעהויבן צו שרייבן דאָס, וואָס איך רוף אָן „צירלעך-מאַנירלעך“. די שפראַך איז נישט נאַטירלעך, זי שטאַמט נישט פון טיפן האַרצן, – איר באַמיט זיך זי צו פאַרשענערן, צו מאַכן זי שייך און קלוג – און די שפראַך, וואָס איז נישט פשוט, פעסט, נאָר געקינצלט, ווירקט נישט. –

אין דעמזעלבן סטיל איז געשריבן אייער בריוו, אַ צאַצקע-בריוו... לאַזט עס צורו.

„דאָס שרייבן איז לויטן געזעץ – מ'טאָר עס נישט צווינגען“ – אויב דער בעכער איז איבערפולט, גיסט ער זיך ממילא אַריבער; ס'איז נישט גוט איבערצוקערן דאָס האַרץ, ס'זאָל פון אים רינען... וואָרט אָפּ ביז ס'וועט פול ווערן, ביז ס'וועט רינען פון זיך, און אייער דערציילונג קומט נישט פון פולבלוטקייט. איר האָט גע-וואַלט שרייבן אַזאַ מין דערציילונג – און אָנגעשריבן. איר האָט נישט געליטן די יסורים פונם אַרבעטער, און איר ווילט זיי שילדערן... איך פאַרלאַנג נישט קיין „כלי-ראשון“ [פון דער ערשטער האַנט], ס'איז נישט נויטיק, איר זאָלט אַליין זיין אָן אַרבעטער. אַבי נאָר איר

„פארבאָהאַלט זיך נישט פון אייער האַרציק-נאָענטן“, וועט איר פילן ווי ער, און איר וועט לעבן מיט זיין פיין, אָבער דערווייל זענט איר נאָך נישט געקומען דערצו...
 אייער פארערער
 [ל. פרץ]

צו י. ל. פראָפּוס

(פונם אַריגינאַל)

[די עטלעכע בריוו פון פּרצן צו י. ל. פּראָפּוס, געשריבן שוין אין יידיש, גיבן מיר אין דער אַרטאָגראַפיע אין מיט די אויסשפּראַך-איינגארטיקייטן, ווי זיי זענען געשריבן דורך פּרצן. נאָר אַנשטאַט אַ גיבן מיר אַן ע זיי געהערן צו די יאָרן 1898—1900]

העררן פּראָפּוס, קאוונא

קודם כל האָב איך צוין אייך אַ בקשה - שרייבט בריעף נישט איינגעמאַכטס, זייט מיר נישט צו זיסס. איך שטעה אייך אַללס צו דיענסטען, נור האָט פאַר מיר איין איינפאַך קאַלעגענגעפיהל, נישט מעהר.

וועגען דער שפּראַכע:

ביי'ן אייך האָט איהר מעהר דייטשע אויסדריקקע, פאַר דאָס האָט איר פון רוססישען גענומען 2 געשלעכטער אונג איהר זייט מיט זיי יוצא פאַר דריי. („די קאַפּף, די ווייב“ וכדומה). מיר, דאַגעגען, האָבען מעהר סלאַוויאַנישע אויסדריקקע, נור פאַר דאָס - אַללע דריי געשלעכטער, מעהרנסטענטיילס די זעלבע וואָס אין דייטשען. צי אונג-זער שפּראַכע איז עהנליך די אדעסער.

פּדי איינער זאלל דען צווייטען פּערשטעהן, מוסס איינער בייט צווייטען אנגעמען דאָס גוטע. מיר וואַרפען אַרויס פּרעמדע ווערטער, איהר וואַרפט אַרויס די רוססישע גראַמער און מיר וועללען זיך צו-זאַמענקוממען.

זאלל וועניגסטענס זיין איין זארגאָן.

צנד איין עצה טובה. סימבאָליום איז אַ גוטע זאך; דעקאדענטיזם

איז גאנץ אָפּט אַפּעטיטליך ווי ווערמיגער שוויצער קען... טהייל מאל האָבען מיר אַליין קיין קלאָר-אויפגעפאַסטע אידעען, און איידער מיר פּערשטעהען זיי, פיהלען מיר זיי אין בילדער; גאַנץ אָפּט ווייטער זענען מיר מיעד און פינסטער, עס איז ביי אונס נאַכט, נור עס בלאַנקיט זיך נאך עטליכע שטראהלען ווי פון דער זונן פּערגעססען – עס איז אלץ גוט. נור איין זאך איז שלעכט – די שוה לע. פון קיין שוהלע קומט קיין גוטס נישט אַרויס. אללענפאלס שטאמט די פּאַעזיע פון האַרץ, נישט פון דער שוהלע...

איך לעז אייער געדיכטע און טראַכט ביי מיר: בטבע איז הערר פּראָפּוס קיין דעקאדענט נישט. ווי קומט עס ער זאָלל זיך קראצען מיט ד'אייגענע נעגעל אונטער די אַרײַם? בטבע אַרט איהן, וואָס די יוגענד ענטלויפט, די ליצע פּערבליהט, וואָס זיין פּאַלק קרעכצט אונטער דער יאָך, – בטבע האָפּט ער צו גוטע צייטען, ווען קרעכצען וועט זיין פּערבאטען אין Уложение о наказаніяхъ אין אַ בפירוש ארטיקל – ווי זשע קומט ער צו גריזשען פּוילע ביי-נער? מאי פּוילי האיי?

איך לעז אייער געדיכטע און פיהל אין זיי ריינע, אין אייערע יאָהרען נאַטירלעכע, פרייע ראַמאַנטיק, נור בעדעקט מיט אַ געקינסטעלט מאַדערנען דעקאדענטען-שלייער – נאָך וואָס?

אין אייער געדיכטע ברענט שוין די אידעע, טהייל מאַל רויכערט זי אַפילו סוואַנדיג, נור שטענדיג ווייסט איהר קלאַר, וואָס איהר ווילט, רעדט איהר אַרויס וואָס אייער האַרץ באַגערט – ווי קומט איהר צו סימבאָליק און דעקאדענטיזם? נייט אייך די צענזור צו סימבאָליק און די מאַדע צו דעקאדענטיזם?

אלס פּראָבע זענען אייער געדיכטע גוט, זעהר גוט, נור מאכט אייך דערפון קיין מנהג נישט; געפרופּט, עס איז געראַטען און גענוג – זייט געזונד און צורייטעלט ביי אַנדערע נישט די נערווען...

(א) בית עולם בלעטליך

(1) האַרץ, דער ווינד רייסט אימער פרייער
פרייער אונפאַססענד – שטאַרקער. (P. S. – נישט וויכטיג)

(2) און „אין וועלט-בית-עולם-ברייטען“
אָדער: אין ברייטערן וועלט בית-עולם,
אָדער: אין וועלט-בית-עולם, אינעם ברייטען.

- (3) הערט זיך יאָמערליך אַ קינח"א
אַ „קינח" צו שוואַך. (נישט וויכטיג)
- 4 „פון אַ גוסס, פון אַ טויטען" –
פון אַ גוסס הערט זיך האַרחהלין, פון אַ טויטען גאָר נישט.
(און דאָך איז דאָס בילד שען)
- (5) „טיעף-שנעט"
עס ברויך זיין טיעפער שנעט
- (6) „הכריכים געצויגען" –
איבער געצויגען? איבער וואָס?
- (7) „ווי פּייל פונעם בויגען"
אָדער: פּייל פון בויגען
אָדער: די פּייל פון דעם בויגען.
- (8) „עס בייטען זיך צייטען –
אַ פרייהלינג אַ שענער".
צו קורץ – „שענער" צו בעל-בתיש.
(9) „וואו בלייבסט דו א הינטער".
אפשר רעדט מען אזוי ביין אייך; דאָך – וואולגער.
- (10) דאָס האַרץ איז אַ קבר, דער קבר פון א ויבן איז פער-
וואָרפען מיט שטיינער, איננער ווען די גליעגען בילדער-
זכרונות – פערשימעלט ביינער.
מען מוסס קלאָר שרייבען.
- (11) וועגן אייער נשמה איז הונגעריג – עסט איהר טויטע
ביינער, קריגט אייער מאָגען אַ קאטאר!..."
שוואַך!
- (12) „אח, ווי נעמט מען..."
נאָך וואָס צוויי מאָל „אח ווי נעמט מען?"
- (13) „זעה איך פון מיר איהר"
5 איינזליביגע ווערטער צוזאמען זענען אונמעלאָדיש.
- (14) „ווען טרערען וואָלט איך גור האבען"
אַ קינסטליכער זאָץ. שרייבט איינפאָך!
- (ב) פ א ר אָ ד י ע
- (15) „קירצע פרעק", נישט פראקען".
- (16) „אח, קוים וואלטען מענשען זיין זיי..."

הינקענדיגער פערזמאָס, וואָס פּאַלט נישט צוזאַמען מיטן
 לאַגישען אַקצענט; געקניסטעלטער, אונפערשטענדליכער זאַץ.
 וואָלטען זיי האָטש מענשען געוועזען!
 (17) „מערקור“ – וואַרפט איהן איך בעט אייך אַרויס, איין אי-
 בעריגער פּוילער ביין, אונ דער יידישע לעזער באַקומט נאָך
 איין איבעריגען מאָגען־קאטטאר.

ג א נ י מ א מ ין

- (18) שנעע – געהט נישט אויס
 (19) אָבגעטינקט – גראב אונפערשטענדליך.
 (20) „פון די קייטען זיך בעפרייען“ –
 ווער?
 (21) די איבערזעצונג פון החץ איז שוואכליך, צו ברייט און צו
 לאַנג. מען מוסס זיך קורץ פאסען. –

אונ צינד האָב איך צון אייך און אייער קאַלעגען אַ בקשה
 (געוויסס האָט איר קאַלעגען). העלפט מיר, יונגע לייט, צו זאַמלען
 פּאַלקס־ליעדער. איר קענט אויף מיין רעכנונג אייך עטלעכע רובל
 קאָסטען מאַכען. גוט?

מיט אַכטונג

ל. פּרץ

וואָס הערט זיך ביין אייך וועגען ציוניזם?
 וואָס זאָגען געפילדעטע, בעלי-בתים, בעלי-מלאכות, אַרבייטער
 און פּראָצענטניקעס? –
 שרייבט!

הנ"ל

צו י. י. פראָפּוס

(פינס אַריגינאַל)

געעהרטער הערר.

אים אַלגעמיינעם איז דאָס געדיכט: „איין ערנסט וואָרט איבער קיידאנאר בלאָטע“ נישט גוט, עס איז נישט שען, צו וועניג וויציג און מעהר ווי מען מעג — פּלאַך. לאָזט געמאָך די בלאָטע, איהר [זענט] געוויסט צו יונג, אייער געמיטה איז געוויס צו וועניג ביטטער, איהר זאָלט בעזינגען בלאָטע און בלאָטע-פּראַצען.

און דאָך געפינען זיך אייניגע זעהר גוטע סטראָפּען. בכלל איז דאָס געדיכט צו לאַנג און דעריבער לאַנגווייליג. דאָס געדיכט איז געוויסט סימבאָליש, נור דאָס נמשל קוקט נישט אַרויס פון דער בלאָטע, און די בלאָטע אַליין עקעלט, בפרט אַז איהר זאָנט אונס צו, אַז די בלאָטע וועט בלייבען, נור מען וועט אויף איהר רחמנות האַפּען. די טרייסט, אַז פון דער בלאָטע וועלען אַרויס „פּראַצען“ — ווייס איך? ערנסט צי חוזק — בלאָטע בלייבט בלאָטע. איך אַליין האָב שוין אויך צו פיעל גערעדט.

דעם „פּאַעטס יאוש“ — שטייט פיעל העכער. אייניגע

פעהלער:

(1) דעם „פּאַעטס-יאוש“ קלינגט נישט גוט. עס דערמאָנט אין די פאַרצייטישע געטטער — האַלב פיש, האַלב פויגעל... „יאוש“ מיט „פּאַעט“ לאָזן זיך נאָך אין איין נאָמען נישט צושמעלצען. מיט דער צייט — אפשר יאָ. דערווייל שרייבט בעסער: דעם פּאַעטס פער-צווייפּלונג.

(2) אויפ'ס ניי ערוואַכט א וואונד — עס עפּפענט זיך איין אַלטע וואונד, דאָס איז ריכטיג. נור אַ זיפּף ערוואַכט נישט, עס קאנן נור צוריק קוממען: דאָס אַלטע זיפּפן, דאָס אויסגעזיפּצע קומט נישט צוריק נאָך אַמאָל אויסגעזיפּצט צו ווערען.

(3) איך האָב אַלץ געגלויבט יאָ מיט ליעדער צו קעננען — וואָס טויג דער „יאָ“? — און אַפילו דער „אליץ“?

4) נישט מינדער איז אָבער „צו קענען“ - אַ פּאָעט מוס זיך פּאסען אביסל קירצער: „איך האָב געגלויבט מיט ליעדער צו פּערוויגען, איינצושטיללען דען שמערץ“ -

5) פּערלעשען - чты? און נישט чemy - על כן-דאס און נישט דעם העללישען פייער.

6) יעממערליך - הארץ, געוויס האָט איר געוואָלט זאָגען; יאָמ-מערנט הארץ“ - נישט וואָהר?

7) אין היממעל געבויט מיין אָרט. ערשטנס האָט ער געוואָלט און נישט געבויט, צווייטענס, איז גענוג צווישען די וואַלקען, דריי-טענס וואָלט בעססער געוועזען אַ נעסט אָדער איין אָרט און פיערטענס וואָלט בעססער געווען איין איינפאַכער, אַ ווייניגער הויכער, נאָר פאַר דאָס אַ טיעפערער אויסדרוק.

8) נישט „דער“ נור דאָס פייער.

9) אראָב וועט פון איך אייערע קייטען. צ"ל: וועללען, ווי אויך: „אָוועק וועללען די קינות“, נישט אָוועק וועט - נור דער גאַנצער אויסדרוק, אַז „די קינות וועללען אָוועק“ און דערצו „פון הארץ“ און דוקא „ביי נאַכט“ - איז פאַלש. קלאַג-ליעדער קאננען אויפ-הערען, נור נישט „אָוועק“!

10) „מיין פּאָלק וועט אָבלעבען“ - אָבלעבען הייסט: דאָס לעבען ענדיגען, שטארבען. „אָבלעבען זיינע יאָהרען אין נחת און - שטאַרבען מיט פּבוד איז גאָר אַלץ איינס.

11) מיט קרעפטען בענייט - שוואך, וואולגאָר...

12) מיט מוטה און מיט שטאַלץ... דאָס זאָלל הייסען מוטהיג און שטאַלץ, נו שרייבט בעסער: מוטהיג און שטאַלץ. און דאָך - דער פונק איז דאָ.

זעהר שעהן און ריהרענט, פּמעט ערהאבען איז די סטראָמע: פּערוואַרצט גאָך דיין היממעל וכו'.

נור פאַר דאָס טאָר מען [נישט] שרייבען: זודיגע טרערען, נור זודענדיגע! איהר הערט, מען טאָר נישט אַנדערש, ווייל...

איי אלגעמיינעם פעהלער האָט דאָך דאָס געדיכט, וואָס די ערשטע סטראָפּען זעהן אויס ווי סוביעקטיווע - די רעשט באַהאַנדלען פּאָלקס ליידען.

די בעסטע שפּראַכע איז אינם געדיכט: „דאָס יודישע קינדהייט“

אויב צוואהר עס דאַרף הייסען „די יודישע קינדהייט“. עס האָט זאָגאַר
אונמעגליך געשריבענע סטראָפּען ווי :

ער פאַרליערט אַלץ, אַלץ

דאָס וואָס נויטיג איז

איז פאַר יעדערן

מענשען אין דער וועלט

אַ סטראָף, וואָס הינקט און לאַמט מיט אַ שלעכטער פּראָזע, דאָך
זעהט מען שוין אַ ריינערן פּערז-מאַס, בפרט אין אָנהייב.
ווי אויך צום ביישפּיל:

אז גאָר וויסען זאָלל

פון אַ קינדהייט ער -

עס דאַרף צו פּיעל אַרבייט אַזאַ זאָך צו פּערשטעהן.
אַזוי טאָר מען נישט, עס דאַרף זיך גיעסען ריין און קלאָר.
גראַממאַטיקאַלישע פּעהלער אין די מאַסען. איהר פּערשטעהן
דאָך דייטש?!

נישט שלעכט איז „דער פּאָעט“. נור איך ווייס נישט, ווי אַזוי
אַ שטערן בייגט זיך אין ברעקליך?

ווי אַזוי דער שווייס קאַפּיט שטרומענדיג?

וועגן פּעראייניגט זיך שווייס (מיעדקייט) מיט טרויער? שלעכט
איז „טויט-שטילל“, וועגן אויף שטילל דאַרף פּאללען דער אַקצענט,
אַבצוואַר, „שטילל“ און „געפּיהל“ זענען זאָ ווי זאָ שלעכטע ריימען.
אויך ווייס איך נישט ווי אַזוי די מוזע בעט דער דיכטער
זאָלל איר זינגען; געוועהנליך איז פּערקעהרט.

שווערליך איז אויך צום פּערשטעהן אויף וואָס אַ גורל ווערט
געבוירען. געבוירען ווערט אַ מענש.

געקניצעלט און אָהן געפּיהל איז דאָס לעצטע געדיכט: פּערי
פּלאַכטען מיט אייזערנע... הויך-קלינגענדיגע ווערטער, פּאַלשע בילדער,
אַ „צערריסענער מוטה“, „פּערפּלאַכטען און פּערשטיעפּיט“ און דערצו
„פּערוועבט ווי אין געצען“ און אייזערנע פּעדעס... „באַן“ געריימט
מיט „פּאַנג“ - ...

און איהר ליגט פּערגלאַצט - און איהר זינגט קיין ליעדער,
נור זיפּצען זינגט איהר... און „זיפּצען אַרויס“ -

הערט אויף! זוכט קיין שטארקע ווערטער, שרייבט נור וואָס, וויאָזוי און וויפיעל איהר אַליין פיעלט! נור שרייבט, קיין מייסטער ווערט נישט געבוירען און דער טונק איז דאָ.

ערגעבענסט

ל. פרץ

PS אין בריעף מוזען זיין אייניגע פעהלער. פערציט, עס פעהלט מיר צייט איבערצולעזען און צו פערריכטען. וועגען „וויססען וואָלט איך“ האָב איך פערגעססען צו שרייבען. „אויפלעבען“ איז צו שוואַך פאַר תחית המתים. און פריהער הערט מען שופר של משיח, דערנאָך שטעהט מען אויף. שלעכטע אויסדריקקע האָב איך אונטערציכענט.

39

צו י. פ. אָ פּוּס

(פונם אַריגינאַל)

[אַן אַ דאַטע]

געעהרטער הערר פראָפּוס.

אייער בריעף מיט אייערע געדיכטע האָב איך ערהאַלטען. דען אמת צו זאָגען, וואָלט איך יוצא געוועזען מיט אונטערשרייבען אייער אייגענע קריטיק, נור, ווייל איהר האָט פאַראויסגעזעהן די מעגליכקייט און פערלאַנג איהר [איך] זאָלל איך אויספיהרליכער שרייבען, טהו איך עס. איך טהו עס, ווייל איהר זייט ווערטה, ווייל אייערע לעצט-געשיקטע געדיכטע בעווייזען איין אַ נגעהייער פאַרשריט. נאָך אַזא גרויסען, האָטש איין אמתען קאָמפלימענט, מעגען זיין אויך עטליכע ביטערע ווערטער.

פ א ר א ל ל ע ל

- (1) מיט דעם שטאַרקען ריזען פּוּס. פאַלש. „ריזען-פּוּס“ איז מעהר אַלס שטאַרק. — „ריזען-פּוּס“ איז שלעכט געבונדען, דייטש העבראיש אין איין וואָרט.
- (2) פינטגיגע הערנער זענען נישט נור קיין גוזמא נישט, נור אַפילו צו אַ שוואַכער אויסדרוק.

- (3 „גלות-שכינה“ – עס דאַרף זיין „גלות השכינה“.
 (4 „זיין שטאַלצקייט אין זיין היממעל“ – צו פינסטערליך.
 (5 די „קרינאַלינע“ פאַסט פאַרן שטיער-אַקס זעהר וועניג.
 (6 „יענע פרומע לעמעל“, עס דאַרף זיין – יענץ פרום לעמעל.

Средний родъ

און דאָך – דאָס געדיכט איז גוט.

* * * II

- (1 „די ווייהטאָג“ נישט דער. –
 (2 זעהסט דער פריהלינג קומט אַהער. דער אַהער איז שוואַך, איבריג.
 (3 ליכט פלאַקערט נישט, נור פייער.
 (4 דאָס נישט דער גראָז.
 (5 אויפהייבען גראָז פון דער ערד, הייסט: אַבגעריסטען גראָז
 אויפהייבען, אין האַנד אַריין נעמען; נישט מעהר.
 (6 „אויך דער וואָרם, וועלכער קריעכט“. – שוואַך. עס דאַרף זיין: דען קריכענדיגען וואָרם.
 (7 אַ זאפט. „א“ איז איבריג. ה“א הידיעה למה?
 (8 נישט „איהרע“ נור „איהר“ קאַרן.
 דאָס געדיכט איז אין גאַנצן שוואַכליך. עס שטופט אייך די אידעע, נור די פאַרם פאַר איהר האָט איהר נאָך נישט געפונען.

* * * III

- (1 „שטראהלען-געפאללען – אַ שלעכטער רייס.
 (2 עס דאַרף זיין אַראַבגעפאללען.
 (3 „אין קבר מיטראָגען“ – עס דאַרף זיין פשוט: טראָגען מיט מיר אין קבר אַריין. אַניט איז אונלאָגיש, אונפערשטענדליך.
 (4 „קדיש זאָגען דעם צער“ – צו פיעל „סימבאָליזם“, אויב עס איז סימבאָליזם. צו וועניג לאָגיש, אויב עס איז פראַסט.
 (5 פאַר וואָס אייגענטליך „נישט דו“ מיט איין אונטערגעשטראַך-כענעם „דו“ – איין אַנדערער אַדער איין אַנדערע – יאָ?
 (6 „בעלייגען דעם קבר“ – צי גראַבליך-פראַסטאָואַטע.
 (7 מיט „בלהענדע“ איין איבריג וואָרט. עס דאַרף זיין: לעגען בלומען אויף מיין קבר.

* * * IV

- (1) „דאָך האָט זי געפיהלט יענע „צוואַנגען אונ שטריק“ – גראָב.
- (2) וואָס האָבען זי, נישט איהר, צו'ן איהם געצויגען.
- (3) אויף איהר בעטיל. אַ קליין מיידעלע – אַ קליין בעטעלע?
- (4) וואָס האָט ער מיט די בלומען געטהון? דאָס דאַרף מען זאָגען.
- (5) צו שוואַך איז געוועזען די ש נ א ה (?) ענקענען (?)
וכו'. שוואַך, נישט העלל, פּערוויקעלט.
- (6) „ליעבליך געוואַרימט“ – וואָס איז דאָס? עפּיס דערמאָנט עס
אין דוד המלך... גענוג די אויגען זאָללען לייכטען; נור דוקא – נישט
ל י ע ב ל י ך . לייכטען, פּראָסט!
- (7) דאָס געדעכט וואָלט געוועזען עקסטרא-גוט, ווען נישט, וואָס
אין ערשטען טהייל שטאַרבט ער, אונ אין צווייטען (אויב עס איז
נישט איין אַנדערער) לעבט ער. –
- (7) די נאכטיגאל דאַרט אויף די צווייגען. „דאַרט“ איז
איבריג. „אויף“ איז פּאַלש. די נאכטיגאלל זינגט אַדער אויף אַ צווייג,
אַדער אַרויס פון צווישען די צווייגען.
- (8) אונ אויפּגעהערט שוין „פּאַנטאַזיערען“ – שוואַך אונ פּאַלש,
וואָרען ליעבע איז דאָך קיין פּאַנטאַזיע.
- (9) די לעצטע סטראָפּע איז איבריג, גאַנץ איבריג אונ נישט
גוט. דאָס שלאָגוואָרט איז שוין געגעבען אין דער פּאַריגער סטראָפּע.
„געבע שוין גאָר וועלטליכע ני'ס“... וואָס דאַרפט איהר נאָך? נאָך
וואָס האָט איהר זיי נאָך געלייגט צוזאַמען? נאָך וואָס מאַכט איהר פון
זיי מאַן אונ ווייב? און מען קושט נישט, ליגט מען נישט אין שוויס. –

5. דער שופר

- (1) דער ערשטער זאָץ (די ערשטע סטראָפּע), איז שלעכט געבויט.
וואָס הייסט: „פון דער ערד, וואָס קלאַגליך, אַרים...“ איך
פּערשטעה נישט אַ וואָרט. פּריווט עס איבערזעצען אויף רוסיש, למשל.
- (2) דער שופר רופּט נישט.
- (3) קיין קברים וועקט מען נישט, נור מתים.
- (4) שאַרבענס לעבען נישט אונ שטאַרבען נישט.
- (5) „שאַרבענס אונ סקעלעטען“ – אַ שיינער צוזאַמענהאַנג. –

- (6) אויסגעטריקענט (ווער?) זאפט און חיות. דאָס הייסט: פון זאפט און חיות?
- (7) איינגיעסען (ביי אונז זאָגט מען אָנגיעסען) קאנן מען אין עפיס, אין אַ בלי.
- (8) „וועקט ער אויף צו תחית המתים“ — עס קלינגט נישט גוט. איבריגע קלאנגע.
- (9) „אַבגעטובעלט“ — נישט פאַססענד. מאָרגען-שטערן און מקוה-וואַסער...
 (10) אַ בלייען (בלאהען אָדער פון בליי?) וואַלקען שווערען“ איהר „זענט טהייל מאָל ווי אַ בעקקער“ — „דורך אַ שווערן בלייע-נען וואַלקען“ מיינט איהר?

6. גאַט זאָגט

דאָס גאַנצע געדיכט איז צו שוואַך, אָנפאַססענד. נישט פאַר גאַטט און נישט פאַר לייט. וועניג ווייך, נישט קלוגער ערנסט; אַ סך גערעדט, וועניג געזאָגט.

7. די פאַפירענע בריק

- (1) „ציהען ברעכען זיך ווי טייכען“. טייכען ציהען זיך אפשר, נור ברעכען ברעכען זיי זיך געוויס נישט.
- (2) עס דאַרף זיין „איינגעפאַלנע“.
- (3) אויף דער וועלט לעבט מען, נישט מען וואהנט.
- (4) ווי קומט איהר. ייד, צו גלעקקער — ?
 (דאָך — גענוג שטאַרק, שרייבט עס ווייטער)

8. פאַר אַלעל

- (1) „רייכע לעבען“ — אָדער יידיש: „רייך לעבען“ אָדער דייטש „רייכעס לעבען“.
- (2) גאַלד און זילבער געפּוּצט ע. וואָס הייסט עס?
- (3) עס איז מעגליך, אַז אין אייער געגענט זענען פּערהאַנגען אויפגעקומענע גבירים, וואָס ליעגען אויף די דיהלען זייד און אַטלאַס. געוועהנליך לעגט מען דיוואַנען. נור סיי ווי סיי ווערען דיהלען נישט געבעטט, און „געבעטט“. אויב מיר וועללען שוין דאָס וואָרט בענוצען, קאנן נור זיין אויף די דיהלען. דיהלען ווערען אפשר ביי אייך אריס געבעטט?

4 קאַניאַק, וויין און באַלזאַם. גראָב, נישט געשמאַקק, אַ שלעכט-טער צוזאַמענהאַנג, נישט בילדלעך.

5 ביי דעם ברוזשוא דער ריקקען - גראָב.

6 „וויין“ און „וויינען“ - אַ שלעכטער, אַלט מאַדישער וויין אַלאַ אדם הכהן זכרוננו לברכה.

און אַזוי ווייטער, ווייל דאָס גאַנצע געדיכט איז שוואַך. עס שטופט אייך, ווייטער דאָס זעלבע, די אידעע, נור די פאַרם פעהלט...
9. ד י א ל ט ע פ י ד ע ל

1) די סטרונוע ווערט „אַנגעפויגען“ אפשר בייַן פּיילענפויגען.
2) אבגעעקט האָט אַלטע פחות. אַלטע פחות זענען לידער מעהר צאָהל, זיי האָבן אַבגעעקט. נור ביי אונס בענוצט מען [נישט] דאָס וואָרט „אַבגעעקט“ און דעריבער, פּילליכט, ווייזט עס מיר אויס צו פּראָסט.

3) שטאַלץ, מוטה און האַפּנונג קאַנן זיין. נור צוויי נעמען אין איין וואָרט לאָזען זיך נישט בינדען.

4) אויפבלאָזען קאַנן מען אַ לונג-און-לעבער, נישט קיין סטרונועס.

5) אויגען שטעהען נישט, זענען אויך נישט צום פּערגלייכען צוין אַ בלום. אויב אויגען וויינען שוין (געוועהנליך וויינט אַ מענש), וויינען זיי אַיבער, נישט אויף דעם פּיעדעל.

6) די רעשט סטראָפּען זענען גענצליך איבריג, און וואָס איבריג איז, איז שלעכט.

* * * 10

1) קיין זיפּן ברעכט זיך נישט. אויך איז „ברעכען“ אַ גראָב וואָרט, וואָס דערמאָנט נישט אין זיפּצען, נור אין עפעס אַנדערש.

2) „אַ שטראַהל פון רחמנות, אַ רוח פאַר צובראַכענע גלידער“ - אַ שלעכטער צוזאַמענהאַנג. פּאַעזיע מיט גראָבער פּראָזא. פאַר וואָס נאָך „אַ“ רוח? ווייטער דאָס זעלבע ה"א הידיעה למה?

3) די „עוויגע צייט“, וואָס שטעהט מיטן פּאַרטוך און ווישט אויס טרערען פון די אויגען איז אַ ביסל קאָמיש...

4) עס ברעכט נישט דעם מעסער?

מיין ליעבער הערר פּראָפּוס: ווער ברעכט? - די עוויגע צייט אָדער די טרער? „דעם“ צי דאָס מעסער? און וואָס בעטייט: מעסער-ברעכען?

1) אדם הכן לעבננואָהן, העברעישער דיכטער.

די גאַנצע סטראָפּע איז שלעכט געבויט, שלעכט צוזאַמענגע-
קלעבט. קלינגט רוסיש: *Ножъ не ломается и пр.*
די איבערזעצונג קאָן איך נישט אורטהיילן. איך האָב נישט
פאַר מיר דאָס אַריגינאַל.

ליעבער ה' פּראָפּוס, שרייבט אונ שיקט צום לעזען, וויפּיעל
איהר ווילט, איך וועלל אייך גערן ענפערן. יעדער עלטערער איז דאָס
שולדיג דעם יונגערן. נור שרייבט מיר נישט קיין זיסע בריף. גלויבט,
עס איז איבריג אונ — (פּערצייהט) נאַריש. אויב איך ענפער נישט
אַמאָל, איז נור דעריבער, ווייל גאַנץ אָפּט קאָן איך נישט ענפערן.
איך האָב אַמאָל נערווען, איך קאָן גאַנץ אָפּט נישט לעזען. —
די פּאַלקס ליעדער וואָס איך האָב געזאַממעלט, האָט ביי מיר
צוגענומען דער פּראָפּעסער לעווי פון אַמעריקא אונ איך הער נישט
אונ זעה נישט קיין צוועק. אויב איהר האָט עפּעס — שיקט. —
אייער י. ל. פּרָץ.

33

צו י. י. פּראָפּוס

(פּונם אַריגינאַל)

[אן א דאטן]

געעהרטער הערר פּראָפּוס,

איך בין זעהר פּערנומען און דעריבער האָב איך אייך בין
אַהער נישט געענפערט. דאָס געדיכט איז ווירקליך שוואַך, ערשטנט
האָט עס ערטער, וואו איהר בענעהט אייך מיט דער שפּראַכע ווי אַ
שטיפּפּאַטער, אַמאָל נעמט איהר פון אַלט-דייטשען, פון וועלכען איהר
טרעפט שפורען ביי היינע, אונ שרייבט: „אויף מיין פנים בלאָסס“,
„ווי אַקקאָרדען אַלט“ וכדומה. אויף יודיש מוז מען זאָגען: „אויף מיין
בלאָסס פנים, ווי אַלטע אַקקאָרדען“. איבערהויפּט קאָן מען צום פּער-
קירצערן אַבוואַרפען נור נישט נויטיגע זילבען, אָבער נישט צ. ב. ש.
דעם צייכען פון דער מעהרצאָהל ווי די „ע“ פון אַלטע. — טהייל
מאָל געהט איהר נאָך ווייטער אונ פּערקנידערט אַ גאַנצע סטראָפּ אונ
עס איז גאָר נישט מעגליך צו פּערשטעהן:

ווי אקקארדען אַלט'

וואו יעצט קלינגען נור

הערען טענער זיך

פון א טויטען כאָר... (נישט „חאָר“, ווייל עס קאן

זיין קאָהר)

אסור, אויב איך פערשטעה דען זאָך, ווער וואָס פון וואָס עס רעדט :

אַדער די פערדרייטע פראָזע : אה, צי ווייסט איהר ווער, ברי-

דער, וואָס בעטייט זי מיין הייסע טרער, בשעת ווען מענשליך

וואָלט עס געהייסען, צי ווייס ווער פון אייך ברידער, וואָס

זי, מיין הייסע טרער, בעטייט, און פאָעטיש, אויב נישט אַלאַ קאַל-

צאַוו), איז די פראָגע קיין פראָגע נישט, און דאָס ווענדען זיך (אין

דער שטיללער נאָכט דערצו) צו'ן אַ חברה ברידער האָט קיין טעם און

קיין ריח נישט.

ריימען האָט איר דאָ וואונדערליכע :

נור-כאָר ; פלאַם גראַם (Nur, Cohr; Flamm — gram)

פערטרויט — טויט...

אפשר רעדט מען ביי'ן אייך אזוי, נור שרייבט [שרייבען]

און ריימען, שרייבט זיך, און ריימט זיך (אויב מען ווילל דרוקקען)

פאַר פל ישראל !

אויף דער פריהער עלטער זייט איהר נאָך אַ צדיק געוואָרען און

זייט שוין נישט מבחין בין זכר לנקבה ; איהר שרייבט : „פרעגט די

גאַלדענע זאַנג, וועם איך האָב פערטרויט“, וועם איז אויסערדעם

צו פיעל דייטמעריש.

איך געפינן אים אַלגעמיינעם, אַז איהר האָט זיך מיט דער צייט

נישט פיעל פערבעסערט. איהר מוסט לעזען צו וועניג, יודיש

פיללייכט גאָר נישט. און דאָך איז ביי מיר געוועזען ה' לוריא, דער

רעדאָקטאָר פון יוד, און עט איהם דאָס געדיכט געפעללען. איך ווילל

נישט דאָ אין מיטן זיין, איך ווילל נישט, אַז דורך מיר זאָלל פאַר

אונזער עולם געדרוקט ווערען אַ צונויפגעקנוידערט געדיכט, איך שיקק עס

צוריק, טהוט דערמיט, וואָס איהר ווילט...

מיט אַכטונג

ל. פּר ז

(1) אַן עלטערער רוטישער דיכטער.

[צושריפט פין אברהם רייזען]

ליבער פריינט פאפאס

איך קאָנן דיר מבשר זיין ישועות ונחמות, אז מיין צוואנציגסטע יאָהר-הונדערט איז שוין אין מאַשין אין מאָרגען-איבערמאָרגען געהט עס אַרויס אויף דער ליכטיגער וועלט. הלואי זאָל עס מאַקי גע הן, מען זאָלל עס, חלילה, נישט דארפן מרגען...

ווי עס וועט הערויס, וועל איך דיר צושיקען איין עקזעמפלאַר מיטן שענסצן כבוד מיט אַ פיינעם געציגמען, רבבוד... — פאָלג מיך, קומס צו פאָהרען קיין וואַרשוי, וואָס וועסטו אויס זימצען אין ד.בבעלן, ענטווער וועגען דעם.

דיין א. רייזען

צושריפט פון ה. ד. נאָמבערג.

אַ משלנו-ריגער חסיד גריסט איך.

ה. ד. נאָמבערג]

34

צו יעקב דינעזאָן

(פונם אַריגינאַל)

[עס איז שוין נאָך דעם, ווי מ'האָט געפייערט (ל"ג בעומר-תרט"א — 1901) פּרצעס יובילי, — 25 יאָר פון זיין ליטעראַ-רישער טעטיקייט און זיין 50-טן געבורטסטאָג. אין די יאָרן 1899--1901 זענען אין תּושיה-פּאַרלאַנג (אַנפּורער-בן-אַבונדור) דערשי-נין 4 בענדער פון פּרצעס העברעיִשע, פּתּבים" (תּזונות, ציורים, ספורים, ישנים גם חדשים). — אַייניקע זאַבן זענען געשריבן גע-ווען דורך פּרצן אין העברעיִש, די איבעריקע זענען איבערגעזעצט געוואָרן פון ייִדיש. בן-אַבונדור (פּאַרלאַנג, תּושיה") האָט דאָן אויך אַרױסגעגעבן אַ העברעיִשן קינדער-זשורנאַל, עולם קמון, וווּ פּרץ האָט פּאַרעפּנטלעכט אַייניקע זאַבן. — דער בריוו איז געשריבן זומער 1901 פון אַמוואַצק, וווּ פּרץ האָט דאָן געוווינט, און געשיקט צו יעקב דינעזאָן קיין וואַרשע]

אטוועק כ"ח מ"א [מנחם אב] תרס"א [1901]

ידידי!

הנני מבקש שתעשה למעני את הדבר הזה:
תלך אל מר בן אביגדור ותעשה עמו חשבון עבודתי. כמדומה
לי, שהוא משתמט ממני ואיני יודע למה, ואני, כידוע לך, אוהב
דברים ברורים.

יחשוב את הספרים האחרונים ואת הנדפס בעולם קטן.
בנוגע להספרים, הלא אתה יודע, שיש בהם מעט מקוריים והשאר
העתקות, יחשוב את הכל להעתקות, אם לא תוכל לדעת בדיוק.
הפץ אני ג"כ לדעת, כמה הוא משלם בעד שורה בעולם קטן
יש לי איזה דברים ואיני יודע אם כדאי להשלימם ולשלחם.
ג"כ איני יודע, אם כדאי להשאיר בשבילו להבא לספרים.
העיקר: שלפי דעתי שייך לי ממנו הרבה כסף והוא אומר: להד"ם.

אחיך

ל. פרץ

ן די יידישע איבערזעצונג. -

ידידי!

איך בעט דין, זאלסט טון פאר מיר אָט וואָס:
גיי אריין צום ה' בן-אביגדור און מאַך מיט אים אַ חשבון
פאר מיין אַרבעט. מיר דאַכט זיך, אַז ער דרייט זיך פון מיר אַרויס.
און איך ווייס נישט פאַרוואָס, און איך, ווי דו ווייסט, האָב ליב
קלאַרע זאַכן.

זאַל ער אויסרעכענען פאַר מיינע לענטע ביכער און פאַר דאָס,
וואָס איז געדרוקט אין „עולם קטן“.

וואָס שייך די ביכער, ווייסטו דאָך, אַז עס זענען פאַראַן צווישן
זיי אַביסל אַריגינעלע און דאָס איבעריקע - איבערזעצונגען; קענסט
רעכענען אַלץ פאַר איבערזעצונגען, אויב דו קאַנסט נישט דערגיין
פּינקטלעך.

איך וויל אויך וויסן, וויפּיל ער צאַלט פאַר אַ שורה אין „עולם
קטן“. איך האָב אייניקע זאַכן, און איך ווייס נישט, צי ס'איז פּדאי
זיי צו פאַרענדיקן און שיקן זיי.

פון רעכטס: י. ל. פריץ, העלענע פריץ,
שבתו ראפאפארט - זייט 119

איך ווייס אויך נישט, צי עס איז כדאי אויף ווייטער איבער-
צולאָזן פאר זיינעטוועגן ביכער.
און דער עיקר: וואָס לויט מיין מיינונג קומט מיר פון אים
אסך געלט, און ער זאָגט גאָר להד"ם.

דיין ברודער

י. ל. פרץ]

35

צו יעקב דינעזאָן

(פונם אַריגינאַל)

[ס'איז וואָרשיינלעך, דאָס ערשטע מאל, ווען פרץ איז אַרויסגע-
פאָרן אין זיין אורלויב-צייט פון דער גמינע-אַרבעט קיין אויסלאַנד.
אין 1901, ווען ער האָט ציערשט באַקומען אורלויב, האָט ער
פאַרבראַכט אין אַטוואַצק, אַרום וואַרשע. די אלע בריוולעך זענען
געשריבן אויף אַנויכטס-קאַרטלעך פון די ערטער, וואָס פרץ האָט
באַזוכט.—געשריבן אויף אַן אַנויכטס-קאַרטל פון אַ מאַריענבאָרער
האַטעל און קאַפע. עטלעכע אונטערשריפטן און אויך פרצעס]

[מאַריענבאָד, 7 אויגוסט 1903]

Leon Perec

36

צו יעקב דינעזאָן

(פונם אַריגינאַל)

[געשריבן אויף אַ פאַטאָגראַפיש קאַרטל, אויף וועלכן ס'זענען אַראָפּ-
גענומען פרץ, פרוי פרץ — העלענא אין שבתי ראַפּאָפּאָרט, דער
אַרויסגעבער פון „פּריינד“. פרץ האַלט אַ שטעקל אין די הענט,
ש. ראַפּאָפּאָרט—אַ פאַפּיראַס]

[מאַריענבאָד 9 אויגוסט 1903]

זיי וויסען, אַז איך האַלט ראַפּאָפּאָרטס שטאַק און ער רויכט
מיין פאַפּיראַס.
עס איז אַזוי אויסגעקומען.

דיין י. ל. פרץ

גריס נומבערג און אַנדערע שליממזלען גאָר פריינדליך, עס קען זיין, איך וועל צוריק קומען געזונד.

37

צו יעקב דינעזאָן

(פונם אַריגינאַל)

פאָרעריי 4 סעפטעמבער 1903

ליבער ר' יענקל!

מיר זיצן האַלבער - צוויי
 איך און אַ נאָטאַר
 נישט קיין שרייבער, דאָך אַ נאַר)
 און קוקן אויף לאַרעליי -
 מיר קוקן שוין אַ שטונד -
 זיי געזונד. -

38

צו יעקב דינעזאָן

(פונם אַריגינאַל)

[היסבאָדען, 18 סעפטעמבער 1903]

בעסטער דינעזאָן.

מיינע קארטע האָט אייך אומזיסט איבערגעשראַקען. דער אַרצט געפינט, אַז עס איז מיר בעסער, אַז דער נערוו, אָדער ווייס דער טייזעל וואָס, שטאַרקט זיך. נור די איבעראַרבייטונג איז געווען איין אונגעהייערע, אַ משוגענע (האַט ער געזאָגט) און ער וויל דוקא איך זאָל נאָך אויף 4 וואָכען אויף אַ וואַרימער אָרט און אַ בַּס אַ ל י ו ט רוהען. שרייבען קען איך און וויל, נור מיין וויסבאַדענער פרייך, דער ד"ר הייסט עס, איז זעהר אַ שטרענגער פרייך, ער זאָגט: לאַ מיט אַ ספּאַדעק, נאָר רוהען, שטאַרק, טיעף רוהען. פּאַלג איך. זיי געזונד. מיר פּאַהרען יעצט אַרויס, שרייב און אַדרעסירע נאָך קאָמאַ פּאַסט רעסטאַנט, אין אַ חדש אַרום זעהען מיר זיך. אפשר וועט אין קאָמאַ זיין אַ ליבעראַלער ד"ר, וועל איך עפּיס שרייבען. איך וואָלט געוואָלט

וויסען, וואָס די „גמיע“ טראַכט וועגן „נאָך אַ חודש“. אַהין שרייבען
שרייב איך נישט, גלאַט אַזוי. גאָר נישט. ווער געוואָהר פון אַ זייט.

דיין י. ל. פרץ

וואָס קלערט דער „הצפה“? גריס קלויזנער, נאָמבערג וכו'.

39

צו יעקב דינעזאָן

(פונם אַריגינאַל)

לאַגאָ די קאָמאָ 26/9, 1903

הנני בקאָמא. כמדומה לי שהנני שב לבריאתי, בעוד שנים שלשה
ימים נסע מזה ונשוב הביתה. איני יודע, מי הפחיד אותך?

שלך יל"פ

[די יידישע איבערזעצונג.]

איך בין אין אין קאָמא. מיר דוכט זיך, אַז איך קער זיך אום
צו מיין געזונט, אין אַ 2—3 טעג אַרום פאַרן מיר אַוועק פון דאַנעט און
קערן זיך אום אַהיים. איך ווייס נישט, ווער ס'האַט דיך איבערגעשראַקן.

דיין י. ל. פ

40

צום אַרויסגעבער פון „הזמן“

(פון א קאָפּיע)

[דערדאָזיקער העברעישער בריוו איז אָפּגעדרוקט אין העברעישן
זאַמלבוך „רשומות“ (תל-אביב, כרך ה', תרפ"ז) מיט א צושריפט,
אז ווי ס'ווייזט אויס, איז דער בריוו געשריבן צום פארשטאַנ-
דענעם א. קאַפּלאָן, איינער פון די אָנפירער פון „אחיאבה“ אין
וואַרשע. דער בריוו אָבער, ווי מ'זעט פון זיין אינהאַלט, איז גע-
שריבן צום אַרויסגעבער פון ווילנער „הזמן“, לערך אין יאָר 1905]

(1) א העברעיש טאָג-בלאַט אין וואַרשע, —

אדוני הנכבד!

בעיקר הדבר לא תנאי הכסף עומד ביני ובינך. כי אם תנאי מוסרי.

אמנם כלתה נפשי להפטר מהמשרה אשר לי והגזולת ממני את הצי המעת לעת (המעשה והמנוחה), וקוה קויתי להזמן, שיחלצני מן המיצר הזה, אבל אין לי הזכות לבקש מכם איזה קרבן, ואם אינכם יכולים, ואם מוכרחים אתם לחסכון כזה, אפשר שאמצא דרך אחרת... העיקר הוא מה שהתניתי: שחתימת ידי ערבה בעד מה שאני כותב, ושאני מבקש לחפשני מן הרדקציה, מן האיזמל כמן העופרת... התנאי תנאי מוסרי הוא. הרידקציה ביד פרישמאן, ופרישמאן ואני חולקים תמיד. ואני חפץ לבא לפני הקורא בצורתי השלמה ולא בצורת אחר. אני חפץ להגיד מה שאני חפץ ובל שונו... פרישמאן הוא איש חפשי, אבל גם לאיש החפשי לעצמו מוסרות לאחרים.

פרישמאן מוחק למשל את ה"עתון" וכותב תחתיו "מכתב עתי" ואני מתרגז, והוא אינו מבין את כעסי, ואינו יכול בשום אופן להבין, שההבדל הזה עקרי, ותלוי בשאלת התחיה של השפה. נותן אני אך משל ממעשה שהיה, ואשר לא נתנני לעבוד עבודת "הדור"... אם לא אהיה בטוח, שיתמלא התנאי הנ"ל, איני יכול בשום אופן וצד לעזור אתכם.

כי תנאי כזה התניתי כמה וכמה פעמים עם פרישמאן, כשערך את ה"דור", אבל פרישמאן עושה מעשה שטן: פרישמאן כשאחרים מתלהבים, מצחק, ובצחוק של שטן עבר על כל תנאי שהתניתי עמו. וע"כ בקשתי את הש"ס [שכר סופרים] מראש, לתודש או לחצי חודש...

אבל על זה לא עניתם, ושתיקה בזה אינה כהודאה... איני יכול ג"כ להסכים בשום אופן להתנאי, שלא אעבוד בשדה אחר. כשם שאתם מבקשים סופר, כך מבקש לו הסופר בימה... וכשאני חפץ לדבר הרבה ואתם יכולים להדפיס אך מעט, איני רוצה לבלום פני... ולמכור "ספורים" בכסף איני יכול, כשם שאיני יכול לכתוב ע"מ לקבל בעד השורה...

ואיני יכול לבא במאסף שלכם בסחורתי... הזמן נחוץ לי, ואם נחוץ אני גם לו, הרי שדוך טוב...

מלאו אחרי תנאי —
 יהי נא חמש פעמים לחודש, ארבע בעד הזמן, וספור בעד המאסף.
 מאה רובל לחודש ש כ ר ב ט ל ה...
 חתימת ידי ערבה —
 בלי תקונים —

ישלחו את השכר מראש, ומראש אני אומר ומתנה: שאם ישונה
 אף דבר קל במאמרי או בספורי, אחדיל ככתב ולא אחזיר מן השכר.
 כששלחתי דעפעשע אמרתי לכתוב מכתב מבור, וסלחו לי על
 עצלותי ושכחתי...

מחכה לתשובתו
 מוקירו י. ל. פרץ

[די יידישע איבערזעצונג.]

אדוני הנכבד!

אין תוך פון דער זאך שטייען נישט צווישן מיר און אייך קיין
 געלט-באדינגונגען, נאָר אַ מאַראַלישער באַדינג.
 אמת, מיר ווילט זיך שטאַרק פטור צו ווערן פון מיין אַמט⁽¹⁾, וואָס
 רויבט צו ביי מיר אַ האַלבן מעת-לעת (די צייט פון אַרבעט און אָפּרו) און
 איך האָב געהאַפט אויפן „הומן“⁽²⁾, אַז ער וועט מיך אויסלייזן פון
 אַט דער געפענקעניש, אָבער איך האָב קיין רעכט נישט צו פאַדערן
 פון אייך אַ קרבן, און אויב איר קאַנט נישט און איר מוזט אָנקומען
 צו אַזאָ עקאָנאָמיע, וועל איך אפשר געפינען אַן אַנדער אויסוועג...
 דער עיקר וואָס איך וויל אויסנעמען מיט אייך: אַז מיין
 אונטערשיפט איז ערב פאר דעם, וואָס איך שרייב, און איך בעט
 מיך באַפרייען פון דער רעדאַקציע, פון דעם שערל ווי אויך פון דעם
 בלייער...

עס איז אַ מאַראַלישער באַדינג. די רעדאַקציע⁽³⁾ געפינט זיך אין
 פרישמאַנס הענט, און פרישמאַן און איך גייען מיר זיך שטענדיק
 פאַנאַנדער [„חולקים תמיד“], און מיר ווילט זיך קומען פאַרן לעזער

(1) פון דעם אַמט אין דער וואַרשעווער גמינע.

(2) העברעישע טאַגצייטונג מיט אַ חודשלעכן העברעישן זשורנאַל אין ווילנע.

(3) די רעדאַקציע פונם חודש-זשורנאַל „הומן“.

אין מיין פולער געשטאלט, און נישט אין דער געשטאלט פון אן אנדערן. איך וויל זאגן דאָס, וואָס מיר ווילט זיך און אין מיין שפראַך...

פרישמאָן איז אַ פרייער מענטש, אָבער אויך דער מענטש, וואָס איז פריי פאַר זיך – האָט קייטן פאַר יענעם...

פרישמאָן מעקט, למשל, אויס דאָס וואָרט „עתון“ און שרייבט אַנשטאָט דעם – „מכתב עתי“, און איך ווער אויפגערעגט, אָבער ער פאַרשטייט נישט מיין פעס, און בשום אופן וויל ער נישט פאַרשטיין, אַז אָט דער אונטערשייד איז אַן עיקר און איז געבונדן מיט דער פראַגע פון דער שפראַך-אויפֿלעבונג. איך גיב נאָר אַ משל פון אַ מעשה שהיה, וואָס האָט מיך נישט געלאָזט אַרבעטן אין „הדור“.

אויב איך וועל נישט זיין זיכער, אַז אָט דער תנאי וועט דער-פילט ווערן, קאָן איך אין קיין פאַל און אין קיין אופן אייך נישט העלפן.

אָט דעם תנאי האָב איך וויפל מאָל אויסגענומען מיט פרישמאָנען, ווען ער האָט רעדאָקטירט דעם „הדור“⁽¹⁾. אָבער פרישמאָן טוט מעשה-שטן; אַז אנדערע ווערן נתפעל, לאַכט ער, און מיט אַ טייוול-געלעכ-טער האָט ער באַגלייט אַלע מיינע תנאים, וואָס איך האָב מיט אים אויסגענומען.

און דעריבער האָב איך געבעטן דעם האַנאָראַר פאַראויס, פאַר אַ חודש אָרער פאַר אַ האַלבן חודש...

אָבער אויף דעם האָט איר נישט געענטפערט און דאָס שווייגן דאָ איז נישט ווי אַ צושטימונג...

איך קען אויך בשום אופן נישט מסכים זיין אויף אייער פאַר-שלאַג, איך זאָל נישט אַרבעטן אין אַן אנדער אָרט. אַזוי ווי איר זוכט אַ שרייבער, אַזוי זוכט דער שרייבער אַ טריבונע... און אַז איך וויל רעדן פיל, און איר קאָנט דרוקן נאָר אַ ביסל, וויל איך נישט פאַרשטאָפן מיין מויל...

און פאַרקויפן „דערציילונגען“ פאַר געלט קען איך נישט, אַזוי ווי איך קאָן אויך נישט שרייבן און באַקומען האַנאָראַר פאַר דער שורה...

און איך קאָן נישט קומען אין אייער זאַמעלבוך מיט מיין סחורה...

(1) העברעיש וואָכנבלאַט, רעדאָקטירט דורך דוד פרישמאָן, דערשינען אין די

דער „הזמן“ איז וויכטיק פאר מיר, און אויב איך בין וויכטיק
 אויך פאר אים, איז עס אַ גוטער שידוך...
 דערפילט מיינע באַדינגונגען. —
 זאָל זיין 5 מאָל אַ חודש, 4 מאָל פאַרן „הזמן“ און אַ דערציילונג
 פאַרן זאַמלבוך.

100 רובל אַ חודש פאַר שר בטלה...
 מיין אונטערשריפט איז פאַראַנטוואָרטלעך. —
 אָן אויסבעסערונגען —

שיקט מיר דעם האָנאָראַר פאַרויס, און פאַרויס זאָג איך און
 נעם אויס אַ תנאי: אַז אויב אַפילו אַ קלייניקייט אין מיין אַרטיקל
 אָדער דערציילונג וועט געענדערט ווערן, וועל איך אויפהערן צו שרייבן
 און איך וועל נישט אומקערן דעם האָנאָראַר. —
 אַז איך האָב געשיקט די דעפּעש, האָב איך געטראַכט צו שרייבן
 אַן אויספירלעכן בריוו, און זייט מיר מוחל מיין פּוילקייט, איך האָב
 פאַרגעסן...
 איך ווארט אויף אייער ענטפער.

מוקירו

י. ל. פרק

41

צו ד"ר גרשון לעווין

דאָס צווייטע מאָל — דאָס מאָל אין יאָר 1906, — ווען פרק איז
 אַרויסגעפאַרן אויף זומער-אַפרו קיין אויסלאַנד
 (פונם אַריגינאַל)

דאָס בריוול איז איבערגעזעצט פון פּויליש

[היינטיגער, דייטשלאַנד, I אויגוסט 1906]

מיר זענען דאָ. זייער שיין! פאַרענדיקט אַ דראַמע. ווי איז
 אייער געזונט.

Leon Perec

צו יעקב דינעזאן

(פונם אָריגינאַל)

[ה'שויער, 1 אויגוסט 1906]

עס איז דאָ זעהר שעהן...

י. ל. פ.

[א צושריפט פון פרוי העלענא פרק:

פון די הויכע בערג אַ גרום פאר דעם שוואַרצן יונגן יונגערמאַנטשיק"]

צו יעקב דינעזאן

(פונם אָריגינאַל)

האַהע-מענוע [גרונדוואַלד], 13 אויגוסט 1906

ליבער דינעזאָהן!

אַ לופט אַ שמעקענדיגע, אַ מילדע

(איך גריס וואַרשווער געשטאַנק!)

אַ געבראָטענע טויב אַ ווילדע -

(ליידער, נישט אויף לאַנג!)

טויזענד הונדערט מעטער איבערן ים

(ביסט אַזוי פיעל אַרונטער, מן הסתם!)

אַ טהורם - אַ וועלט אָהן איין עק!

(פון „וועג¹“, פון „היום²“ קיין לעק!)

ווייט און ברייט עס פערנעמט די אויגען,

די נשמה וואָלט נאָך ווייטער, ווייטער געפליגען,

עס ווערט אָבער וואָס וועניגער מאַרקען.

(1) אַ ייִדיש טאָנבלאַט אין וואַרשע. —
(2) אַ העברעיִש טאָנבלאַט אין וואַרשע. —

בריוו פון י. ל. פרץ

זיי געזונד, זאל דיך גאָט שטאַרקען,
 אין סווידערי! —
 אין אַ פאַר וואָכען זעהן מיר זיך ווידער...
 פון פרייען לעבן קיין שפור;
 מ'וועט רעדן פון ליטעראַטור!

י. ל. פרץ

44

צו ד"ר גרשון לעווין

(פונם אַריגינאַל)

[גרינדונגס, 18 אויגוסט 1906]

אַרום [אַראָפּ?] געקומען פון טהורם,
 וואו געזעה'ן אַ וועלט,
 (פאַר צעהן פעניג געלד)
 זיין מיר איבער אַ ווילדע טויב,
 (די זון פערגאַלד די שויב!)
 און טראַכטען מיט שרעק,
 אַז אַלץ מוז האַבען איין עק,
 עס ווערט אויפ'ן האַרץ פאַסקינע,
 צייטונג, פאַליטיק, גמינע — —
 און דער חבר, יענער חבר...
 עס ווערט אויפ'ן האַרץ קאַלט און קעלטער —
 להיים! וויין מיט זעלטער
 מאַכט אַ ביסל פריש,
 ווילט איר, גיט עמעצען פאַר מיר אַ קיש —
 נאָר איר זאַלט מיך נישט פאַרשעמען,
 זוכט שוואַרצע אויגן, לאַנגע ברעמען,
 די רעשט אויפן טיש! [נישט לייענבאַר!]

צו ד"ר גרשון לעווין

(פונם אריגינאל)

[פון שנאפע ביי ניישטאט אום מ'ן, 14 אויגוסט 1906]

דער זייגער קלינגט,
 דער לוח ווערט געריסן, —
 עס בלייבט אמאל שטיין אין האלז
 דער ביסן,
 און ביטער ווערט דער זיסער שליך,
 און אלץ ארום טרייבט: צוריק! צוריק!
 עס לאכט דיך אויס בארג און טאל: —
 וועסט דען צוריקקומען אהער אמאל?
 דאָ גייט מען, ווי אַ שקאפע,
 פון דער „האָהע מענזע“
 צו דער „שנאָפע“;
 אָן אלע צרות פּערגעסען,
 מען קומט אַהיים אַ פּגרה...
 אָהן חלומות אַ שלאָף!
 פּערהאַן אָבער גאַנץ שטראָף:
 אַ לוח, אַ זייגער —
 נאָך אַ טאָג, נאָך אַ טאָג
 איז אוועק
 נישט נור אַ מענש, אלץ האָט זיין עק!

צו יעקב דינעזאָן

(פונם אריגינאל)

[גיטהיבעל ביי ניישטאט, 15 אויגוסט 1906]

כ'זין אויף דער שנאָפע, אַ גרויסער האַר!
 אַ היהן אַ געבראָטענע, אַ גוטע ציגאַר;

25 פעניג דאָס שטיק,
 קאפע „פערקעהרט“,
 (כ'ציה שווער ווי א פערד)
 עס שפיעלט די מוזיק -
 (פאַר 10 פעניג אין טעלער)
 דער טאָג ווערט העלער,
 און צוריק אין שטאָט,
 אין ריינעצער באָד. -
 שלופ-שלופ; שלופ-שלופ..
 פריהער באַרג אַרויף צינד באַרג אַראָב.

47

צו יעקב דינעזאָן

(פונם אַריגינאַל)

נאָאָד, 19 אויגוסט 1906

נאָאָד איז אַ שטעטיל אין בעמען,
 מיט'ן ראַטהויז האָט זיך עס נישט צו שעמען
 אויך זעה איך אַ שיינע באַנק
 (אַ שאָד די קעשענע איז קראַנק
 און האָט נישט וואָס צו בייטען)
 מיר איילן זיך אום באַצייטען צו זעהן וואלענשטיינס שלאָס.
 נאָאָד, צום שוואַרצען ראָס.

48

צו ד'ר גרשון לעווין

(פונם אַריגינאַל)

[אין אַ דאָס]

צי האָט איהר פון נאָאָד געהערט?
 דאָ איז וואַלענשטיינס שלאָס,
 דערווייל טרינק' מיר קאָווע פערקעהרט
 „צום שוואַרצען ראָס“ -

(9) פרצעס בריוו

דערנאך ערשט צווייט אין דער הייך.
 דערווייל ווערט דער טאג אזוי בלייך
 ס'ווערט פינסטער ווי אין שטייג,
 און מען וועט זעהן א פייג.

49

צו אברהם יצחק קאמינסקי

(פונם אריגינאל)

[דער בריוו וועלכער איז דאמירט דעם 30-טן יאנואר (יאָר 1907?)
 איז געשריבן צו א. י. קאמינסקי, דער באקאנטער ארטיסט אין
 טעאטער-דירעקטאר. אין אפריל 1906 איז דורך א. י. קאמינסקי
 און זיין טרופע אויפגעפירט געווארן פרצעס „דער נסיון“ א ווארי-
 אנט פון דער שפעטערדיקער דראמע „די גאָדדענע קיימ“ שפּאַטער,
 זומער 1906, איז דורך דוד הערמאן, איצט באקאנטער יידישער
 רעזשיסער, געגרינדעט געווארן א יידישע טעאטער-סמודיע, מיט
 וועלכער י. ל. פריץ האָט זיך שטארק פאראינטערעסירט. דער
 בריוו פון פריצן האָט א שייכות צו אַט דער הערמאן-סמודיע. —
 דער אריגינאל-בריוו געפינט זיך אין אסתר-רהל קאמינסקי-מוזיי
 אין ירושלים וויסנשאפטלעכן אינסטיטוט אין ווילנע]

ליעבער הער קאמינסקי.

שוין דריי טעג, אַז איך האָב אייער ברייף ערהאַלטען און ענ-
 פער ערשט צינד, ווייל ערשטען [ערשט] שפעט ביינאַכט האָט זיך די
 ליעבהאַבער-גרופע דעצידיערט אויף אַ פּעראייניגונג.
 מיט הערמאַנען קען מען בשום אופן נישט ענדערן.
 ערשטענס — פאַר וואָס?
 צווייטענס — הענגען אָן איהם אַלע ליבהאַבער. און ליבהאַבער
 וועט זיין אַ מאַסע.
 בעסער רייסט מיר און אַ ש ען אָב (אויב ער וועט
 בעשטעהן).
 צינד צו דער זאַך :

- 1) אויב עס וועט זיין צו בעקומען דאָס זומער-טאָטר [טעאָטער] אין וואַרשוי, וועט מען קענען אָנהויבען אין וואַרשוי?
- 2) האָט איר צענזורירערט?
- 3) ווען פאַרטיילט מען די ראָלען?
- 4) צי דאַרף מען זיך נישט צוזאַמענקומען?

וואָס אַמבעלאַנגט דעם פאַרשפּיעל: ערשטענס האָט איהר איהם נישט אין גאַנצען. איך שיק איך ערשט צו די רעשט. צווייטענס — האָב איך געוואוסט פריהער, אַז אַזוינע זאַכען מוז דער אויטאָר אַליין לעזען, אייער וויכטיגקייט איז אַרויס בולט [?]. — עס איז אַ פּלאַם, וואָס פאַלט אויף די ערשטע אַקטען און בעלייכט זיי, נור דערפון מוז מען רעדען. שיקט מיר, איך בעט איך זעהר, ווי אַמגעשווינדסטען, נאָכען איבערשרייבען, צוריק „עס ברענט“²⁾ — כ'האָב קיין עקזעמפּלאַר נישט. איך וועל איך קענען העקטאָגראַפיערען און צוריקשיקען עטליכע. פּער געסט נישט. איך ענדיג אין קורצען דעם „קלעזמער“³⁾ אין דריי אַקטן. גרוס פון הערמאַן און אַש. און פון אַלע דריי גרוסען פיר פּרוי קאַמינסקאַ.⁴⁾

י"ל פרץ

50

צום אינטערנאַציאָנאַלן יידישן פאַרלאַג

(פון א קאָפּיע)

[פון דעמאָזיקען בריוו-אַפּמאַך צום אינטערנאַציאָנאַלן יידישן פאַרלאַג אין אמעריקע און פאַרבליבן אין דינעזאָן-אַרכיוו אַ קאָפּיע]

- 1) „טעאָטער לעטני“ אין זאַקסיטן גאַרטן, זומער 1907 האָט די הערמאַן-סטודיע געגעבן דאָרט אַ פאַרשטעלונג. די זעלבע ליבהאָבער-טרופע איז אַרויסגעטראַסן אין יוני 1907 אין פּלאַצק. זע מיין אַרטיקל „פּרץ און דאָס יידישע טעאָטער“.
- 2) „ס'ברענט“ האָט פּרץ דאָן אָנגעשריבן. ס'איז אין 1906 אויסגעפירט געוואָרן אין פּלאַצק. —
- 3) באַקאַנט מיטן נאָמען „האָס אין פּידעלע שטעקט“. —
- 4) אַזער רחל קאַמינסקי. —

געשריבן דורך י. דינעוואן. שפעטער, ווי באוואוסט, האָט זיך ארויס-
געוויזן, אז דער אָנפירער פונם פארלאג, עוואלענקא, האָט אַ נאָ-
ענטע שייכות צו דער רוסישער אַבראנקע, און דער אָפּמאָך איז
איבערגעריסן געוואָרן]

וואַרשע, 20 מאי 1907

איך טרעט אָב דעם פערלאַג

International Library Publishing C-o New-Jork

דאָס רעכט אַרויסצוגעבען מיינע ווערק, ביז הונדערט צוואנציג
בויגען. נעמליך, זעכציג בויגען יובילעאום אויסגאַבע און זעכציג נייע,
וואָס זענען אין דער זאַמלונג „שריפטען“ נישט אַריין. דאָס ווערק וועט
די געזעלשאַפט אַרויסגעבן אין בעזונדערע בענדער. אונגעפער 300—400
זייטען אַ באַנד אין פאַרמאַט פון אַנדערע פאַרלאַג אויסגאַבען.
דאָס רעכט פון פערלאַג ווערט נישט בעגרעניצט בלאס אויף
אַמעריקא און פערשפרייט זיך אויף אַללע אַנדערע לענדער, וואו עס
געפינען זיך יודען, וואָס לעזען יודיש. דעסגלייכען ווערט נישט בע-
שרענקט דאָס רעכט פון פערלאַג דורך אַ געוויסען טערמין.
פאַר דאָס רעכט אַרויסצוגעבען מיינע ווערקע בעצאהלט דער פער-
לאַג דריי און אַ האַלב טויזענד רובעל. נעמליך: 500 רובעל באַלד ווי
דער אָבמאַך וועט אַקצעפטירט ווערן. ווערנד דעם דרוקען צו 100 ר'
אַ חדש און די רעשט ביים הערויסגעבען אַללע ווערקע.
אויב איין טערמין פון די טערמינען וועט נישט געהאַלטען
ווערן, פאַלט אָב דער קאָנטראַקט.

י. ל. פּר ז

51

צו יעקב דינעוואַן

(פונם אַריגינאַל)

[דער בריוו און די ווייטעהדיקע בריוו זענען געשיקט צו י. דינעוואַן
פון זאַקאָפּאָנע (דאָן געהערט צו עסטרייך). ווי מיר זעען, האָבן די

מאָרטען-בערג געמאַכט אויף פּרצן אַ שטאַרקן איינדרוק. אַנב, געפינען מיר אַן אָפּקלאַנג פון אַט די איינדרוקן אויך אין פּרצעס אַרטיקל. דער דיכטער, דאָס בוך און דער לעזער, וואָס איז צוערשט געדרוקט געווען אין זאַמלבוך „יודיש“ (1910). פּרץ דערמ דאָרט וועגן דעם „טוריסטן-וועג“: „געפערלעך איז אַפּא דער טוריסטן-וועג. געטריבן פון אַ פּרענענדיקער בענקשאַפט צו דער הויך, זוכט דער טוריסט זיין וועג צווישן פעלן אויף די שפּאַן פון די העכסטע בערג, צווישן גלעטשער און אָפּגרונטן... און געפערלעך איז דער וועג: פון אָפּגרונטן קוקט, רופּט און לאַזערט: שרעק, שנען און מויט...“ (זע אַלע ווערק פון י. ל. פּרץ, ב. XVI ז. 7 און ווייטער). אויף צוריקוועגס פון זאַקאָפּאַנע איז פּרץ אָפּ-געטראָטן אין קראַקע און אין לעמבערג, וווּ ער האָט זיך געטראָפּן מיט די דאָרטיקע יידישע שרייבטשאַפּטלעך און זיינע פּאַרעירן.

זאַקאָפּאַנע 6/8 1907

ה'רס"ט אַ מעשה? זענ' מיר גאָר אין Zakopane, אין ווילא Ochotnickiego, מאַרשאַלקאָווסקא גאַסע. קוים אויסגערוהט. לופט – גראַסאַרטיג. וועלדער, בערג און פעלזען – רופּען צו זיך. מאַרגען ערשט הייבט מען אָן געהען אָדער פּאַהרען. וואָס מאַכסטו? וואָס הערט זיך? איך שרייב אויף אַ באַנק אין גאַס.

דיין – י"ל און ה. [העלענא] פּרץ

52

צו יעקב דינעזאָן

(פּונם אָריגינאַל)

זאַקאָפּאַנע 7/8 1907

(פּאַראַזעצונג)

מיט מילערן! האָב איך וועניג וואָס גערעדט; איך האָב געזעהען ציי איהם דיינס אַ בריעף אַ גרויסען, האָב איך פּאַרשטאַנען, אַז איך דאַרף נישט רעדען. מילער איז אַ גוטער פּערשלאַפּענער יונגער מאַן.

(1) אַ סאָרטייער פון דעם אַמעריקאַנער יידישן פּאַרלאַג, וואָס איז אָנגעפירט געוואָרן דורך עוואַלענקא. ווי עפעטער האָט זיך אַרויסגעוויזן, איז עוואַלענקא געווען אָנגעשטעלט אין דער רוסישער אַכראַנקע.

ערשט נאך א חתונה. דאָס ווייבעל - א יונגס, א שוואַרצס מיט צוויי גאָלדענע צעהן אין ביידע זייטען מויל, נור א וואָהל ווייבעל. וואָס האָסטו פאַר מיר פון מילערן געוואָלט? וואָס טהוט קרינסקי? ער דרוקט צי ניין? אויב נישט, זאָל ער גע'נהרג'ט ווערען. אויב דו האָסט בעקומען געלד פון ווילנא², שיק אונז! אַז נישט, וועט מען באַרגען.

י"ל"פ

ווי מיינסטו, ס'וועט זיין א שרייב-מאַשין? איך זיך צו גאָסט ביים גראַף זאַמאַיסקי אין „מליעציאַרניע". הייס, מיעד פון שפּאַציערן.

53

צו יעקב דינעוואָן

(פונם אַריגינאַל)

זאָקטאָנע 9/8 1907

שטעל דיר פאַר: מען קריכט באַרג-אַרויף. שטיל און שטילער. ענדליך געהען קלאַמערן, מען האַפט זיך אָן מיט איין האַנד, דערנאָך מיט דער צווייטער, פון אונטען איין אַבגרונד, דער קאָפּ דרעהט זיך. אַבער אַלץ העכער, העכער. פּלוּצלונג - אַ קלאַמרע רייסט זיך אויס! - טויט! אַ מערכה, וואָס איך בין דערביי נישט געווען. עס האָט זיך געטראָפּען מיט אַ יונגען, וואָס האָט געטהון אַ שפּרונג אונטער און אַ האַפּ העכער.

שיק איין נאָך הונדערט רובל. געלד נליהט.

דיין י"ל"פ

(1) מ. קרינסקי, אַרויסגעבער פון „ראַמאַנצייטונג", ווי ס'האָט זיך אין 1907 געדרוקט פּרעס, „ביינאָכט אויפן אַלטן מאַרק". די דראַמע, ווי אין נומ' 19 (13 סעפטעמ-בער 1907) איז געזען געמאָלדן, האָט זיך געזאָלט אָנהויבן צו דרוקן אין נומ' 21 (טוף סעפטעמבער), נאָר זי האָט זיך אָנגעהויבן צו דרוקן ערשט דעם 18-טן אָקטאָבער 1907 (נומ' 23). -

(2) משמעות פון דעם זאַמלבוך „די וועלט", ווי ס'איז דאָן פאַרעפנטלעכט געוואָרן פּרעס, די גאָלדענע קייט". -

צו יעקב דינעזאן

(פונם אריגינאל)

1907 14/8

ליעבער דינעזאן,

כ'האָב שוין צוגעקלעבט אַ מאַרקע צו מיין איינפאַכער קאַרטע, איז פאַרפאַלן. פון היינט אָן בעקומסטו אויסזיכטען. וואָס טהוט קרינסקי? ער' האָט מיר געזאָלט שיקען קאַרעקטען. - וואָס טהוט הירשביין אין וואַרשוי? וויל ער זיך עטאַבליערען? דען בריעף פון נאַציאָנאַל-צייט-טונג האָב איך נאָך נישט געלעזען. איך האָב צייט. די מילערס זענען ביי אונז צו גאַסט, פאַהרט מען אַרום. מילער רעכענט דיר איבער-צוגעבען די אַגענטור פון עוואַלענקאס אויסגאַבען. ער וועט דיר שרייבען אויספיהרליך. וואָס טהוט אש? בלייבט ער אין וואַרשוי? איך האָב'ם צוויי קאַרטען געשיקט קיין קוזמיר, וואָהנט ער נאָך דאָרט?

בערג און בערג. פעלזען און פעלזען. אַ מחיה.

דיין י"ל פרץ

העלענע גריסט.

צו יעקב דינעזאן

(פונם אריגינאל)

1907 15/8 זאקאָפּאָנע

דאָ עס' מיר מיטאַג! ווייסט, ווער?

צו יעקב דינעזאן

(פונם אריגינאל)

1907 16/8 זאקאָפּאָנע

פאַר וואָס שרייבסטו נישט? דו וועסט פון ה' מילער בעקומען באַלד אַ וויכטיגען בריעף, זאָלסט קומען קיין קראקוי. זיי פאַרבערייט.

י. ל. פרץ

צו יעקב דינעזאן

(פונם אריינזאל)

זאקאפאנע, 18ן א דאטען

דיין גרויסען בריעף, ר' יענקל, האָב איך ערשט געכטען גע-
 לעזען. איך בין געווען אין קראקוי, געווען און אַ פאַרלעזונג געהאַל-
 טען: מוסר, ליעבע און אַ גלגול פון אַ נגון. די איינקונפט — פאַר
 ראָזענפעלד. דער זאַל איז געווען געפראָפט. אַלע געשטאַנען, געקוקט
 און נישט געהערט אַ וואָרט, ווי געווענליך. איך וועל נאָך אפשר
 פאַהרען „געזעהען צו ווערען“ קיין לעמבערג. איך וויל לערנען אַ
 שטיק גאַליציען. דאָס קבצנישע צענט-לאַנד. און דאָך, שבת, מאַכט
 קראָקוי אַ הערליכען איינדרוק, די שטאָט איז אַרומגענומען מיט
 „פלאַנטען“ — גערטנערישע שפּאַציער גענג. די גאַסען ברייט, זעהר
 ברייט, די הייזער נישט הויך, מאַנכע אַלטע, און איבער די גאַסען,
 איבער די סקווערען און גערטנער געהען יודאליך דאווענען. זעהר
 ריינע שטייפע וועש, שענע קראָוואַטס, אַטליסענע רעק, גירטעל, און
 פלאַכע שטריימליך. שבת שטראַהלט פון די אויגען. שענע יונגאליך,
 שענע יונגע לייט, ערנסטע מיטעלעטערישע, פערטראַכטע, קוים עטוואָס
 אַבגעלאַסטע אַלטע. מען זעהט נישט אונזער יודיש-פּויליש אַבגעריסענ-
 קייט, דעם בטול-היש אינ'ם גאַנג און אין דער טראַכט. פערקעהרט —
 די וועלט איז אויך אַ וועלט, ליידער איז שווער צו בעקומען אַ
 צענט און אַהן אַ צענט, איז קיין עולם הוזה נישט פעהאָן. די בעל-
 בתישע וועלט איז אַביסעל קאַמיש. דער טאַטע רעדט דייטש, אַפילו
 דער שמש פון דער אַלטער שוהל, אַפילו די קברות-יודענע ביים רמאָס
 קבר; דאָס יונגע דור — פּויליש. יודיש נישט אַ וואָרט. קענסט דיר
 פאַרשטעלן, ווי דערפרייט עס האָט מיך, אַז איך האָב פּלוצלינג, דאָ
 אין זאָקאָפּאנע, דעהערט אונטער מיר: „יעך? יעך? בין ערשט געקו-
 מען!“ — צוויי אַלטע יודענעס אין קופּקעס, האַנדלען אַוודאי דאָ מיט
 הערינג. און דאָך זאָגט מען, אַז עס ווערט דאָ אויך אַ יודישע בע-
 וועגונג. אויך פּערויכערט מען מיך, אַז לעמבערג איז פּיעל יודישער
 אַלס קראקוי, און סטאַניסלאָוו — אַלס לעמבערג. שען איז נור, אַז אין

(1) מאָריס ראָזענפעלד — דאָן זיך געפינען אין אַ שווערער מאַסעריעלער לאַגע —

קראוי, וואו די יודישע פאָוועגונג איז נאָך אַזוי שוואַך, וואו עס גע-
פינט זיך אין גאַנצען אַ פּאַר צענדלינג יונגע לייט, האָסט דו
אויך אַלע פּאַרטייען און שפּאַלטונגען, ווי אין וואַרשוי, ווילנא א. ד. ג. —
וואָס אַמבעלאַנגט דיין בריף, האָב איך דיר גאָר נישט וואָס
צו ענטפּערן. דו רופסט מיך פּערחלומטער, איך דיך — פּעסימיסט. איך
בלייב ביי מיינעם: אין רעכטע הענד, וואָלט אַלץ געווען רעכט.
עס וואָלט געווען אַ חדוש נפלא די ראַמאַנציסטונג) זאָל געהן.
אַ חדוש נפלא „אונזער לעבען“⁽²⁾ זאָל מאַכען גוטע געשעפטען. נור —
מוחל. —

וואָס הערט זיך מיט דער פּראָלעטאַרישער וועלט?
הירשפּיין האָט מיר געשריבען אַ קאַרטע פון ווילנא, געענדיגט:
„שפּעטער פון דאָרף מעהר.“ מעהר אָבער האָב איך פון איהם קיין
צייכען נישט ערהאַלטען. ער אָבער אינטערעסירט מיך מעהר פאַר אַלע
יונגע. שרייב מיר מעהר פון איהם, פון זיינע פּלענער, פּרעג אין מיין
גאַמען, וועט ער פּיללייכט מעהר רעדען.
זאָגען זאָג איך דיר: עס איז נישט אַזוי שלעכט, ווי דו מיינסט.

דיין י"ל פרק

„זאַקפּאַנע“ איז שעה, כ'ויל אָבער דעריבער אין בריעף נישט
שרייבען. עס איז מעהר ווערט, דער ד"ר ביראָ מוז שוין זיין אין
וואַרשוי, נעם דיר אַפּ דינע העמדער. אַ גאַנצע נאַכט האָט געגאַסען,
מען האָט קיין צייכען פון קיין פאַרג נישט געזעהן. מען האָט זיך
געפּיהלט, ווי דערטרונקען אין אַ נאַסער פינסטערקייט. צינד לייטערט
זיך אַ ביסל אויס. עס איז אָבער שווער צו גלייבען, מיר זאָלען נאָך
האַבען אַ גוט וועטער. די בערג דעמפּען מיט רויך. דער הימעל —
אלול'דיק, עס וויינט און עס בלאָזט קיהל.

און דאָס „שיקסעל“, וואָס בעדיענט אונז צום פּרישטיק וויל נישט
צוזאָגען קיין „פּאַגאָדע“. אַלץ אַרום, וואָס האָט געגלאַנצט און גע-
שטראַחלט שטעהט נאָס-אַבל'דיק. איין טרייסט: מען זעהט נישט דעם
צלם אויפן געוואָנט-שפיץ, ער איז אין וואָלקען אַריין. אפשר וועט'ר
מיט'ם ערגיץ אַוועקשווימען. שרעקליך קאַטאַליש אַרום. עס עטעמט
זיך שווער. איך בין נישט מקנא דעם הי זיגען יוד. דאָ צו וואָהנען

(1) האָסנבלאַט, צווייטע געב. דורך מ. קיינסקי.

(2) טאַנציסטונג אין האַרשע. —

בעשטענדיג, הייסט קיין סעקונדע פריי נישט עטעמען. און אפשר דאָסט זיך מיר אַזוי. מיין געוועלבניק, וווּ מען קויפט אייער, פוטער, מאָר-קען... עטעמט זעהר פריי: מאַכט צענטען. זיין לאַמע פלונית'טע טאַנצט אונטער און שמעלצט זיך אין אייגענעם פעץ. אַ פּערגאַסען חלב'ן פנים מיט לוסטיגע אייגאָליך.

האַסטו אויך, דאַנק דעם וועטער, אַ גרויסען בריעף. באַלד אַזוי גרויס, ווי אַ נאָוועלע. איך מוו אָבער איבערלאָזען איין אָרט פאַר דער פלונית'טע, אַזיסט, וואָלט איך דיר פאַרגעשטעלט מיין געוועלב-ניקס פּערהאַצט גרין טעכטעריל. אונטער קראַקוי אין טיניעץ - אַ דאָרף - וואהנט ר. מיט די דאַרע טעכטער, וואָס רעכען זיך אַביסל אונטערצושמדען.

58

צו יעקב די נעזאָן

(פונם אַריגינאַל)

זאַקאַפּאַנס, [אָן אַ דאַטע]

הכלל, ר' יענקל, מען האָט זיך געקירצט און אפשר דאָס ערשטע מאָל נישט קיין חבר, נישט קיין ליטעראַט. פּערקעהרט, אויפ'ן חשבון פון פּערלוסט, האָסטו בעקומען פון אַ ליטעראַט צוריק 25 רובל. לאַהר יאוש, דעם טעם פון בעגנבעט ווערען קען איך. אויב דו געדענקסט, האָט עס מיר שוין געטראָפּען. מען האָט מיך געלאָסט ממש בגלוי - און ווי ווייטער שטעהט. נור אַ שטיקל הנאה פון דער גנבה האָב איך דאָך. איך בין נישט, ה"ו, אַ שמח לאיד. נור ערשטענס: וועסטו ווערען בענייט, און אַז דו וועסט דיר געבען דאָס וואָרט, במשך אַ יאָהר, ליטעראַטען קיין געלד נישט צו באַרגען, וועסטו דיר אויסשלאָ-גען דעם היזק. מיט פּראָצענט. און צווייטענס האָסט דו מיר, דאַנק דער גנבה, אַ דענערוויערט בריוועל געשריבען. דאָס ווענטעל קוקט אויף דיר מעלאַנכאָליש און לאָסט זיך די גנבה נישט פּערגעסען. דאָס איז גוט. דו ענטלויפסט פון לעבען, פון אַלעם וואָס דענערוויערט און רופט אַרויס טיפּערע טענער, האָט זיך דאָס לעבען צו דיר אַריינגערי-סען אין געשטאַלט פון איין עקספּראָפּריאַציע. נאָ דיר און וויין נישט. און אַביסל ספּנה איז אויך געווען דערביי, און נצול פון אַ מעסער

ביסטו געוואָרען... זאָג דעם אמת, עס חלונט זיך דיר אַ מעסער? אויב יאָ, בעשרייב עס. זאָל זיין אין אַ בריעף.

דאָס וועטער האָט זיך געענדערט. רעגען און רעגען. און דאָך אויסהאַלטען קען מען. די לופט אין ערשטען רעגען-טאָג איז געווען אַזוי ריין, און אַזוי דורכזיכטיג, אַז די בערג זענען פּלוצלונג צוגעקומען מען נענטער, און אַזוי נאָנט, אַז מען האָט די קלענסטע שרימפען געזעהן. און פּלוצלינג, אַ מענש שטעהט אויף פאַר טאָג, לויפט אַרויס אויפ'ן פּאַלקאָן – אַ זילבערנער געוואָנט! שטאַרט אַרויס איבער די רעגלען – נידריגע, גרינע, וואלדיגע בערג, ווי אין איין עטרה. דורכ-זיכטיג וויסער שניי. און אונטען – נאָך שטעהענדיקע תּבואה! נאָך אַ שטונדע און פון די רעגלען בליהען אַרויס ווייסע וואַלקען-שנירען. אַ מאַטער הימעל פון אויבען, אַ שניי-פאַרג איבער אַ וואַלקען-גאַרטעל, און אונטער איהם אַ סאַמעטען-גרינער רעגלען-אַקסעל איבער אַ גרינעם האַבער-פעלד! משוגע צו ווערען...

און אַבענדען זענען געווען. עס רייכערן זיך די בערג, ווי מזבחות צו'ן אַ בייזען גאָט. דער רויך ווערט טונקעלער און טונקעלער. די וואַלקען איבער איהם שוואַרצער. לאַנגזאַם גיסען זיך פעלזען, פאַרג, וואַלקען און הימעל צוזאַמען... אין אַ געקושעריי צי אין אַ געשלענג און אַז די בערג רעכטס לאַכען, ווי פּריש אַבגעצוואַגענע קינדער, און די בערג לינקס טראַגען אויף זיך שווערע, דריקענדע, שרעקענדיגע וואַלקען – וואַרפט מען מיט די אויגען אַהין און אַהער אין מען שטעהט צודולט אין דער מיט.

און דאָס וואַסער פאַרג-אַב! ראַשענדיג, שוימענדיג, זילבער און פּערל...

און יעדע מינוט אַ נייע בעלייכטונג: נייע פעלזען, נייע בערג, נייע וואַסער-סטענגיס. און אַלץ, אַלץ ווערט פּערגעסען. אויס וואַרשוי, אויס פּאָליטיק, און אַז מען נעמט אַ צייטונג אין דער האַנד אַריין, איז אַלץ אַזוי גלייכגילטיג פּרעמד.

און דאָך, אויב עס וועט זיך נישט אויסלייטערן, וועט מען מוזען ענטלויפען. איך ווייס נאָך נישט: איבער לעמבערג אָדער איבער בו-דאַפּעשט. און אפשר וועט איינפאַלן עפעס אַ דריטט. עס איז מאַנכמאַל צו קאַלט, צו נאַס און ביים טונקעלערן רעגען וועטער, ווערען די

(1) הויכער בארג אין זאַקאַטאַב.

פעלזען מיט די בערג אין גאַנצען פערלירען. מען איז אַרומגערינגעלט מיט עפיס אַ פינסטערן, נישט ריהריוודיגען וואל. צינד, ווען איך שרייב עסענדיג פרישטיק, איז ספּק רעגען. און דאָס איז דאָס ערגסטע. פון געוואַנט זעהט זיך אַ קליין שטיקעל, דער שניי בלאַנקט נישט, אָבער גאָר נישט. אַ בטלניש-פּערוואַרלעסיגטער קאָפּ. אָבשטויסענדיג.

צופעליג האָב איך געלעזען אַ בראַשורע אויף דייטש: קליידונג און שמוק אין ביבלישען און תּלמוד'שען שריפטען פון ראַבינער דער יודישען געמיינדע צו בערלין - ד"ר אַדאָלף ראָזענצווייג. בערלין. מ. באַפעלבויער, 1905. אויב דו טרעפט זיך מיט קאַמינסקי¹⁾, ראָט איהם, ער זאָל זיך די בראַשורע פּערשאַפּען. די טראַכט איז זעהר גוט בע- שריבען. זי איז ביליג און לייכט צום בעזאָרגען. - עס ווערט עטוואַס העלער. אויב עס וועט מעגליך זיין, וועל'מיר נאָך איין אויספּלוג מאַכען.

דער פּאָריגער בריעף איז געלעגען 2 טאָג אויפ'ן טיש, מען האָט'ם פּערגעסען אַריינצוואַרפּען אין קעסטל. זיי מוחל. - צינד געהען, איבער די שניי שפיצען, ווייסע, ריהריוודיגע זיל- בער-וואַלקען. שניי און וואַלקען גיסען זיך צוזאַמען. ביאַליק, פּאָהרענ- דיג צוריק פון האַג²⁾, זאָל אָבטרעטען אין קראַקוי, וועט ער אפשר קומען אַהער צו גאַסט. אינטערעסאַנט, צי ער וועט מעהר געניסען פון די פעלזען, ווי פון ים אין אָדעס...

זיי געזונט און שטאַרק. מאַך דיר נייע שיינע קליידער. געה צום לעבען און וואַרט נישט, עס זאָל דיר מוזען איינברעכען די טהיר, אָבהאַקען שלעסער.

דיין י"ל פּר ק

איך האָב געלאָזט אַ שטיקעל אָרט פאַר העלענא, טהוט זי זיך אָבער אָן און ווען איך לאָז זי שרייבען, וואַלט איך צו פיעל צייט פּערלאָרען. גריס איך דיך הערצליכסט אין איהר נאָמען. אַזוי הייסט זי. - אַ שטיק בלאַהער הימל האָט זיך בעוויזען. אויף לאַנגע יאָהר!

1) א. י. קאַמינסקי - דער באַווסטער אַרטיסט אין טעאַטער-דירעקטאָר.

2) האַג, וווּ ס'איז פּאָרגעקומען דער ציניסטישער קאַנגרעס.

59

צו יעקב דינעזאן

(טונס אריגינאל)

זאקאָסאַזע 1907 25/8

ליעבער יענקל!

איך פֿאַהר צינד - זינטיג 3 - קיין קראקוי, פון קראקוי קיין לעמבערג, וואו איך בין פערבעטען אויף אַ פֿאַרלעזונג אויף דאָנערשטיג. פרייטאָג צוריק קיין קראקוי, וואוואהין העלענאַ (וועט קומען פון זאקאָפֿאַנע און צוזאַמען - קיין וואַרשוי. זונטיג - נאָך אַלעס! מאָנטאָג - צוריק אין בודעז) אַריין. עס איז זעהר, זעהר טרויריג. נעכטען גע- מאַכט דעם לעצטען אויספֿלוג. אַ סיום געמאַכט. עס איז מיר נאָך קיינמאַל אַזוי שווער נישט געווען אַ היים צו פֿאַהרען. די פֿאַר טעג אין לעמבערג וועלען מיך פֿיללייכט עטוואָס צושטרייען.

דיין י. ל. פרץ

60

צו יעקב דינעזאן

(טונס אריגינאל)

קראקוי 1907 30/8

גרוס פון קראקויער קאמערס.

י"ל פרץ (3)

(1) פרצעס פרוי.

(2) נעמיינט די גמיינע, וווּ פרץ האָט געאַרבעט ווי אַן אָנגעשטעלעטער.

(3) אויסער פרצן און זיין פרוי האָבן צוגעשר בן זייערע קורצע גרוסן י. ה. רכניצקי.

ה. אלעקסאַנדראָו, מ. צרליך, א. ל. שוואַהיים, אלישבע רעבינאוויץ, נ. פֿינס, ד"ר הילפֿשטיין, ד"ר ביליאַ, ד"ר שפּינדל, משה מישער, ב. באַראַכאַה, האַשין א. אַנד.

61

צו יעקב דינעזאן

(פונם אָריגינאַל)

לעמבערג 1/9 1907

מערס גרוס אויס לעמבערג.

י"ל פרץ א

62

צו יעקב דינעזאן

(פונם אָריגינאַל)

לעמבערג 1/9 1907

גרוס אויס לעמבערג.

י"ל פרץ 2

63

צו שלום עליכם

(פון א קאפיע)

[דער בריוו איז געשריבן אָנהויב 1908, ווען שלום עליכם איז אויף זיין אדורכרייזע געווען אייניקע מעג אין ווארשע. — קנאפע 20 יאָר האָבן פרץ און ש"ע געפירט אַ ברוגז און זיך קיין בריוו נישט געשריבן. — זע מײן ארטיקל „פרץ און שלום-עליכם“]
שלום עליכם „שלום עליכם“ —

אז בערקאָוויץ קען שרייבען, האָב איך שוין לאַנג געוואוסט. אז איהר זייט אין וואַרשוי — אדרבא וואו מען קען זיך זעהן?

- (1) צום בריוו האָבן צוגעשריבן קורצע גריסן אייניקע לעמבערגער תושבים.
- (2) אויסן קארטל האָבן צוגעשריבן זייערע פאמיליע-נעמען משה ריכטער, פישל וויטקאָמער, שמואל יעקב אימבער אין גרשום באדער. — עס איז אַן אַנזיכט-קארטל פון דעם ערשטן יידישן קלוב אין עסטרייכישן פאַרלאַמענט. אַרום אַ טיש זיצן ד"ר שטרייכער, ד"ר גאבעל אַדאָלף שטאַנד און ד"ר מאהלער. —

ווייסט איהר דאָך, אז עס איז פּערהאַן אַ טעלעפּאָן; בעשטעלט, וועט מען פּלוידערן. און אז מען וועט פּלוידערן, וועט מען רעדען פּון די מאָנאַטשריפטען (אויך.

אייער ל. פ.

64

צו לאַזאַ קאַהאַן

(פּונם אַרטיקל)

דאָס בריוול און די איבעריקע בריוולעך צו ל. קאַהאַן אין לאַדזש האָבן אַ שייכות צו די פּאַרלעוונגען, וועלכע ל. קאַהאַן האָט איינגעפּאַרדנט פאַר פּרעזן אין לאַדזש

27 יוני 1908

גוט. ווען געהט אַרויס דער צוג $3 \frac{3}{4}$ אָדער $2 \frac{3}{4}$

פּרץ

65

צו לאַזאַ קאַהאַן

(פּונם אַרטיקל)

6 יוני 1908

ליעבער, אויבּוואָהל האַלב משוגענער, הער קאַהאַן,

ד'קען קומען שבת. זעהט אזוי צו מאַכען, ד'זאָל קענען אוועק-פּאַהרען אָהן איבערנעכטיגען.

30 רובל שיקט מיר אַרויס, ווי עס איז אָבגערעדט געוואָרען, פאַראויס. דאָס נעמען איז נישט אנגענעהם. —

זייט געזונד און שטאַרק

י"א פּרץ

(1) „ליטעראַרישע מאָנאַטשריפטען“, חודש-זשורנאַל דערשינען דאָן אין חילגע, אונטער דער רעדאַקציע פּון א. ווייסער, ש. ניגער אין ש. גאַרעליק.

צו ב. וולאדעק

(פון א קאפי)

[דאס ליד איז אָנגעשריבן אויף א פאָסט-קארטל צו ב. וולאדעק אין יולי 1908. — ב. וולאדעק האָט עס פאָרעפּנטלעכט נאָך פּרצעס טייט אין ניו-יאָרקער „צוקונפט“ 1915, ז. 497 מיט א צו-שריפט: „אויף וויסל מיר נייטן, איז אָ דאָס ליד פֿן פּרצן איי ערגעץ נישט געווען געדריקט“]

א ברוינער וואַלקן-שטיק
אונטערן הימל דעם בלאַען
שוועבט און — טראַכט:

וויסט, ווייניקסטנס, דער
וואָס טרייבט,
וואָס יאָגט מיט דער געהיימער פליגל-באוועגונג,
וואוהין ער טרייבט?

יאָגט ער אונטער די זון,
ווייל ער כ'זאָל צעפליסן
אין אַ רעגן-שפּריי,
טרענקען די דורשטיגע ערד
אַרויסרופן ברויט און — בלומען?

אָדער אין שלאַגס רעגן צעגיסן,
און אויפן גרויסן יום-טוב
גרויסן פּרילינג-טאָג,
שייערן, שווענקען און רייניקן
די זינדיקע ערד?
אָדער ווערט אין מיר אַ דונער געבוירן?
אויף וועמען? אויף וואָס?

אָזוי שוועבט אונטערן הימל דעם בלאַען
א ברוינער וואַלקן-שטיק און טראַכט...

צו ד"ר נתן בירנבוים

(טובס אריגינאל)

[צווישן פרצעס איבערגעבליבענע פאפירן אינם דינעוואָן-ארביוו געפינט זיך פאָלגנדיקער בריוו, געשריבן דורך פרצן גופא. דער איניציאטאָר פון דער טשע-נאָוויצער יידישער שפּראַך-קאָנפּערענץ ד"ר נ. בירנבוים האָט פאָנאָנדערגעשיקט צו אַ ריי אָנגעזעענע יידישע פּערזענלעכקייטן אַ פּראָיעקט פון אַן אויפרוף וועגן דער שפּראַך-קאָנפּערענץ. אזא מין אויפרוף איז אויך צוגעשיקט געוואָרן פּרצן און דינעוואָנען מיט דער בקשה, זיי זאָלן אים אונטערשרייבן. מעגלעך, אז אַט דער בריוו איז איבערגעשריבן געוואָרן דורך י. דינעוואָן און אָפּגעשיקט צום ד"ר נ. בירנבוים, ווי ער איז. זע מיין אַרטיקל. פּרץ און די טשערנאָוויצער יידישע שפּראַך-קאָנפּערענץ.

— דער בריוו איז געשריבן אין 1908]

זעהר געעהרטער הערר ד"ר!

עס איז אונס, הער דאָקטאָר, זעהר שווער געווען צו ענפערן. מיר זענען, נאָטירליך, זעהר פּעראינטערעסירט אין קאָנפּערענץ, אָבער אונטערשרייבען אייער אויפרוף האָבען מיר אויף קיינפאַל נישט געקאָנט. מיר האָבען אייך נישט געוואָלט שטערען, מיר וואָלטען אויך געקומען אויף דער קאָנפּערענץ אָבער אַלץ נישט אונטערשרייבען. צום אַלעם ערשטען געפּעלט אונס נישט די, זייט אונס, מוחל, „אַמעריקאַ-נישע“ הקדמה... מיר, ליידער, גלייבען אין גרויסע פּאַרטשריט נישט. וואָס עקזיסטערט? ביי אונז — צוויי געלע בלעטער; דער פריינד איז פּערקויפט אונד ווערט אַ ציוניסטיש פּאַרטיי בלאַט... מען דאַרף אַ קאָנפּערענץ — צו פּאַ דערן די ענטוויקלונג, דעם פּאַרטשריט... און די אַמעריקאַנישע „מליצות“ — פּאַעטען שרייבען לייער, נאָטירלעך, מאַכען זיי קיין שטיוועל... אידישע צייטונגען פּערשפּרייטען פּאַליטיק, „דערגרייכען אַ מדרגה“, „פּיעסען“, „צוציהען פּל המיני קרענק און מומים“. דאָס איז פאַר אונס קיין יודיש נישט, דאָס איז, אין דער ערשטער ליניע, גראַב. און וועניגסטען די אויפרופּער דאַרפען האָבען אַ סטיעל...

„נישט לאָזען אַרומלויפֿען פּראַנק און פּריי, אָבאָהיטען ווי אַ טייער קינד א. ד. ג." איז פאַר איין אויפֿרוף צו קינד ש...
מיר קענען און ווילען אונטערשרייבֿען אַ נאַטירלעכען, אייערו-
פּעאישען אויפֿרוף, איין איינפֿאַכען...

אום צו פּעדערען די ענטוויקלונג פון דער יודישער שפּראַך ווערט
(דאָרט און דאָרט, אין דער און דער צייט) צוזאַמענגערופֿען אַ קאָנפּערענץ.
עס ווערען געשטעלט צו בעהאַנדלונג די פּראַגען

- (1) וועגען אָרטאָגראַפֿיע -
  - (2) גראַמאַטיק
  - (3) בענוצען פּרעמדע ווערטער
  - (4) אַ ווערטער בוך
  - (5) ביבעל איבערוועצונג
  - (6) די פּרעסע
  - (7) די ליטעראַטור
  - (8) דראַמאַטורגיע און סצענע
  - (9) די בעדייטונג פון דער שפּראַך אַלס נאַציאָנאַלע אָדער פּאָלקס־
טימלעכע שפּראַך און איהר בעציהונג צו העברעאיש.
  - (10) די מאָראַלישע צווישען פעלקערליכע ליטעראַרישע אייגענטהום-
פּעריזכערונג.
- אויב איהר בעשטעהט אויף דער פּאַרם שרייבט אייך און אונז
אונטער.

68

צו יעקב דינעזאָן

(פונם אָריגינאַל)

[ר' יודישע שפּראַך-קאָנפּערענץ האָט זיך געעפנט דעם 30-טן אוי-
גוסט 1908. פּרץ האָט אַרויסגעוויזן גרויס אינטערעס צו דער קאַנ-
פּערענץ. דער בריוו איז געשריבֿן צו י. דינעזאָן אין די ערשטע
טעג פון זיין קומען קיין טשערנאָוויץ]

ליעבער דינעסאָן,

הכלל איך בין אין - ציערנאָוויץ.
אַש'ן האָב'מיר פּערלירען אויפ'ן וועג: אין לעמבערג האָט'ס

צוגענומען א ד"ר רייך, א רעדאקטאָר פון *Wschód* און א חתן פון אַ כלה, וואָס וואָהנט אויפ'ן דאָרף, און אויפ'ן דאָרף בעקומט מען רייטפערד א. ד. ג.

פון ציערנאָוויץ שרייבען, פון דער קאָנפערענץ - אונמיגליך... בעקאנט געוואָרען מיט „אחר" - ד"ר בירנבוים, מיט אַ ביסל יונגע לייט, - קיין ריכטיגען בעגריף אָבער פון דער קינפטיגער קאָנפערענץ האָב איך נישט. און איך וואָלט דיר גור אַ אַנזיכטקארטע געשיקט, ווען נישט, וואָס דער יונגער עולם בעט דורכאויס איך זאָל דיך בעטען, דו זאָלסט תיכף ומיד אָבער טאַקע באַלד אַרויס[שיקען] 2-3 עקזעמפלאַרען פון דער „גאַלדענער קייט" און מיינע „דראַמען". זיי ווילען עפּיס אויב-פיהרען בשעת איין אָבענד און האָבען, לאַ עליכם, נישט. עס ווייזט זיך, אַז גאַליציען וויל שוין לעבען און האָט קיין בוכהענדלער נישט. דערפון אָבער שפעטער. דערווייל טהו דעם עולם צוליעב, שיק זיי די ביכער. מיין אַדרעס: ציערנאָוויץ, בוקאַווינאַ, עסטרייך, האַטעל בריסטאָל. א פּראַכטפאָל האַטעל, דאָס „נייעסטע". העלענע פּאַקט אויס אין שאַפּע אַריין. -

וואָס נאָך? גאָר נישט. זיי געזונד

דיין פּרץ

69

צו יעקב דינעזאָן

(פונם אַריגינאַל)

אָנאָך דער קאָנפערענץ האָט פּרץ צוזאַמען מיט ש. אש, ה. ד. נאָכ-בערג און א. רייזען אונטערגענומען אַ קינסטלער-טור איבער אַ ריי שטעט פון גאַליציע און בוקאַווינע לטובת דעם צענטראַל-ביוראָ פון דער קאָנפערענץ פאַר דער יידישער שפּראַך. - דער בריוו איז געשריבן פון איינער אַ שטאַט, ווהיין פּרץ איז געקומען האַלטן אַ פּאַרלעזונג.

ליעבער יעקב, וואַרשויער פּערטרויאונגס מאַן פּאַן דער שפּראַך-קאָנפערענץ". (וויסט דערפון?)⁽¹⁾

(1) יעקב דינעזאָן איז באַשטימט געוואָרן דורך דער שפּראַך-קאָנפערענץ אַלס פּערטרויאונגס-מאַן פון האַרשע.

מיר האָבען דאָ גאָר נישט דערהאַלטען, נישט דיין בריעף, נישט די „גאַלדענע קייט“. רעקלאַמיערט אויף דער פּאָסט, רעקלאַמיערט אין ביוראָ פון דער שפּראַך־קאַנפּערענץ און – גאָר נישט. אַז נומבערג איז אַ „פּערזאָרגער“ האָב איך געוואוסט, נור ער זאָל זיך אַזוי פּערנאַכלעטיגען האָב איך מיר נישט פּאַרגעשטעלט. קיין בלע-טער פון דאָרט בעקומען מיר נישט. און ווען איך שטעל מיר פאַר, וואָס וואָלט געהאַלפּען? בשעת קאַנפּערענץ האָב איך קיין רגע רוה נישט געהאַט געאַרבעט, פאַר צעהן, און נאָך דער קאַנפּערענץ פּאַהרט מען אַרום אין דער מדינה¹⁾ מיט די יונגען לעזען. ווייסט דו דאָך, אַז זיי לעזען, איך אָבער מוז אויך רעדען. איך בין שרעקליך פּער-נומען. צי עס וועט זיך אַמאָל אַנרופּען אויף מיין געזונד, ווייס איך נישט, דערווייל אָבער אַרבייט איך אויף אַלע פּליים. איך וועל דיר וועגען דער ק. [קאַנפּערענץ] נישט שרייבען, ערשטענס ווייל איך האָב קיין צייט נישט, און צווייטענס ווייל איך וויל דיר פּערציילען פּה אל פּה. אין וואַרשוי וואָלט איך געוואָלט די ק. [קאַנפּערענץ] רעפּערע-רען. אפשר וואָלט ד"ר לעווין פּאַרבערייט איין ערלויבניס? דאָ בע-געגענט מען אונז מיט גרויס פּאַראַד. מיט געזאַנג, סערענאַדען, קאַרע-טען און – מיט האַרץ. אונזער געגנער באַהאַלטען זיך און – שווייגען... כ'קען נישט מעהר. מיעד. זיי געזונד.

דיין י"ל. פ.

העלענע גריסט. זי וואַשט זיך. מיר פּאַהרען באַלד ווייטער.
אמ'ע נע ונד'ניקעס. –

צו יעקב דינעזאָן

(פּונם אַריגינאַל)

[געשריבן פון באַריסלאָוו אויף אַ פּאַרביק אַנזוכטס-קאַרטל, אויף וועלכן ס'זענען אויסגעמאַרט מיליטער-לויט, וועלכע גראָבן אַ גרוב צו פּאַרלעשן די שרפה פון אַ טאַכטע. – פּרץ האָט דאָן אין באַריס-לאָוו געהאַלטן אַ פּאַ-מ'אַג]

(1) ס'זענען דאָן איינגעאָרדנט געהאָרן פּאַרלעזונגען אין דראַהמיט, באַריסלאָוו, טאַרגאָפּאָל, טאַגניסלאָוו, סכּאָדיצע, סוטשאַווע, קומפּאַלונג, גורא הומאַראַ א. א.

[באָריטל 5, סעפטעמבער 1908]

זעהסט, וואו מען האָט מיך פּערוואַרפען?

?

71

צו לאַזער קאהאַן

וואַרשע, 18 סעפטעמבער 1908

גוט, מיסטער קאהאַן.

יל"פ

72

צו א. ווייטער

(פונם אָריגינאַל)

[די דריי בריוו פון פרק צו א. ווייטער זענען געשריבן סוף 1908 און אָנהויב 1909 אויף בלאַנקען — רעדאָקציען, יודישע וואָכענשריפט, י. ל. פרק, וואַרשוי, צענלאַנא 1. — ווי באַזוכט, האָט פּיץ אָנהויב 1909 אַרויסגעגעבן אין וואַרשע די יודישע וואָכענשריפט, דערשינען בלויז 4 נומערן. דער ערשטער בריוו איז געשריבן אויף אַ פּראָספּעקט פון דער יוד. וואָכענ-שריפט. אָנגעהויבן פון די ווערטער "ווי איר ווייסט" ביו האַנאַ-דאַר וועט צאָלן די רעדאָקציע, איז פון דעם געדרוקטן טעקסט. פרק האָט צוגעגעבן פאַר דעם פּראָספּעקט אין נאָך דעם פּראָספּעקט עמלעכע געשריבענע שורות. — די אָריגינאַל-בריוו געפינען זיך אין דעם עמאַגראַפישן אַנסקי-מוזיי אין ווילנע. די פינקטלעכע קאָפּיעס זענען מיר צוגעשיקט דורך משה שאַליט און ח. לונסקין]

ליעבער ווייטער,

איהר זייט מיר נאָך ווייטער געוואַרען, עס וואָלט אַפילו אַ יושר געווען, מיר צו שרייבען, אַז איהר זייט אַריין אין פּריינדל. וואָס וואָלט עס אייך געשאַד[ט].

אַבער וואָס געווען איז געווען —

(1) טאָגבלאַט אין פעטערבורג. —

ווי איהר ווייסט שוין פון די צייטונגס-אָנאַנסען, האָב איך איבערגענומען די רעדאַקציע פון דער „יודישע וואַכענשריפט“, וואָס וועט אַרויסגעהן פון 7-טען יאַנואַר (אַלטער סטיל) אין וואַרשוי. די רעדאַקציע און אַדמיניסטראַציע זענען פּאַלשטענדיג געטהיילט און אָהן שום בעציהונג צווישן איינער מיט דער צווייטער.

קענענדיג מיין ביזאַהעריגע אַרבייט, דאַרפט איהר וועגען דער ריכטונג פון וואַכענשריפט קיין ערקלערונג נישט. איך דאַרף נאָר זאָגען, אַז די הויפט-געוויכט וועט געלעגט ווערען אויף ליטעראַטור און קונסט. אָנפאַנגס וועלן אַרויסגעהן נור איינבויגענדיגע נומערן. אויב עס וועט גוט געהן, וועט קומען צו צוויי און צו דריי, און צו אילוסטראַציען. די זאַכען מוזען דערווייל זיין זעהר קליינע, ווייל המשכים זענען נישט פּראַקטיש.

איבערזעצונגען פון קלאַסיש גוטע זאַכען אויס אַנדערע שפּראַכען (אויסער רוסיש און פּויליש, וואָס אַ גרויסער 0% לעזט אינ'ם אַריגינאַל) זענען זעהר געווינשען, ווי אויך אַרטיקלען און פעליעטאַנען. האַנאַראַר וועט צאָהלען די רעדאַקציע אַ בעסערן אַלס דער פּריינד, און תּיכּף ומיד, שיקט מיר זאַכען פון 50, 100, — העכסטנס 150 שורות. כ'בעט אייך, שיקט, ווי אַמשנעלסטען, ווי אַממעהרסטען.

גוט מיר אויך אויף גוטע „פּירמען“ פון פעטערסבורג. איך לעב אַזוי פּעראַיינזאַמט, אַז איך האָב קיין איינציגע אַדרעסע נישט. שמועסט אייך דורך פּערזענליך וועגען דעם מיט באַקאַנטע. אַבער איין זאַך זאַלט איהר זיי זאָגען, קיין מיטעל מעסיגע זאַכען, וועל איך נישט דרוקען. גוטע איבערזעצונגען פון אויסלענדישע קלאַסישע קליינע זאַכען — רעכט גערן, — ווי געזאַגט מאַקסימום — 150 שורות די זאַך.

נאָר פּאַסענדיגע קען געהן אין 2—3 המשכים, אויב יעדער המשך וועט זיין אינטערעסאַנט און פיר זיך.

זייט געזונד און שטאַרק

איינער

י. ל. פּרין

צו א. ווייטער

(פּונם אַריינגאַל)

וואַרשוי, דען 6/20 יאנואר 1909]

ליעבער ווייטער

צי איך האָב פון אייך אַ בריעף ערהאַלטען און נישט געענפערט, געדענק איך נישט. מעגליך איז עס. מן הסתם האָב איך אייך נישט געהאַט, וואָס צו ענפערן. און פיללייכט בין איך אין דער היים נישט געווען און דערנאָך, צוריקגעקומען, דעם בריעף נישט געפונען. עס איז אָבער שוין צייט, איהר זאָלט אייך מיין שווייגן צום האַרץ נישט נעמען. גלייבט מיר, אַז ווען איך שווייג, מוז איך שווייגען; איז מיר אַזוי שווער, ווי ווען רעדען וואָלט מען פון דער לעבער גערעדט, און דאָס - וועל איך קיינמאָל נישט טהון. און טהו איך עס אַ מאָל, און ווערט איהר געוואָהר דערפון, זאָגט קדיש נאָך מיר... מיין בעציהונג צו אייך און נאָך אייך צו אייערע קאַלעגען, דאַרף אייך זיין קלאָר. און איז עס אייך נישט קלאָר, צווייפעלט איהר, איז נישט מיין שולד; איהר צווייפעלט אין אַלגעמיינעם, און אַ שאַטען שטראַהל פון אייער אַלגעמיינעם צווייפעל פאַלט אויף דער בעציהונג אויך... שרייבט און שיקט, וואָס איר ווילט און קענט... איהר האָט קיין „פירמען“? איך האָב געשריעבען צו ברוצקוס און ח. ד. הורוויץ וועגן עקאָנאָמישע אַרטיקל, פערבעטען אויך - אנסקי צו בעלעטריסטיק, רעדט מיט זיי איבער, זיי קענען מיך נישט אַזוי גוט, ווי איהר, און איך וויל קיין מיסטפערשטענדעניש נישט האָבען. ערקלערט זיי, וואָס איך וויל; איך ווייס, אַז איהר ווייסט עס... מיר איז צונד שווערער צו שרייבען, ווי געוויינליך... איך רעד צו אייך, ווי פונ אַ שווערען וואָלקען אַרויס. פיהלט איהר איהם נישט. געמוזט דאָך איינמאָל אַרויס צו אייך מיט אַ וואונק...

אייער י. ל. פּרָך

נאָך עפיס, שוין פערזענליך-געשעפטליך.
איך דרוק איבער אַלע מיינע זאַמען מיט די „שריפטען“ צוזאַמען.

עס וועט זיין איבער 120 בויגען⁽¹⁾; דאכט זיך נאך אויסער סצענישע זאכען. פעהלען מיר אָבער טהייל זאכען. מאַנכע פון זיי זיינען געדרוקט געווען אין פריינד (פאָלקסטימליך) „ליע בע“ — אין דאָס לעבען⁽²⁾. האָט דינעסאָן וועגען דעם געשריבען צו פראָפּוס⁽³⁾ און געבעטען, ער זאָל די זאָכען, וואָס ער האָט איהם פּערציכענט, איבערשרייבען. איי-גיגע האָבען זיך דערנאָך געפונען, האָט ער איהם געשרייעבן וועלכע. אין ביידע בריעף פּערזיכערט, אַז די אַרבייט וועט גוט בעלוינט ווערען. פון פראָפּוס איז קיין ענטפּער נישטאָ, און די זאָכען זענען נייטיג, זעהר נייטיג. ווערט, בעט איך געוואָהר, וואָס דאָס בעטייט, און וויל עס פראָפּוס נישט טהון, זעהט מיר עס צו פּערזאָרגען דורך וועמען עס איז. כּוועל גוט בעלוינען, נור געשווינד.

אייער י. ל. פּר ז

74

צו א. ווייטער

(פונם אַריגינאַל)

ליעבער ווייטער.

אַזוי טאָר נישט זיין. איך שרייב דורכאויס יעדען, און פּרטי אייך, דעם אמת, איהר טאָרט מיך נישט חושד זיין מיט אַ „מיינ“. ציניש איז דער ווירקליכסטער אויסדרוק פאַר דער זאך. נישט דעריבער וואָס עס קומט פאַר די איטאליערין, לויט ווי איהר, זעהט אויס, האָט מיך פאַרשטאַנען. ציניש איז דאָס, וואָס אַ מענש פּערציילט פון זיך אַ מעשה, לויט וועלכער עס קומט בולט אַרויס, אַז ער האָט זיין חבר ג'ע'מסר ט. דעם איינדרוק און ניט קיין אַנדערן מאַכט די ערצעה-לונג. וועניגסטענס פאַלט אויפן ערצעהלער אַ גרויסער, גראָבער חשד... פון זיך ערצעהלט מען פיהל בעהיטזאָמער... איז אַזאָ מענש, ביי וועל-כען אַ חבר פּערשווינד, ביי'ן אַזוינע אָנגעלעגענהייטען לאָזט מען איבער

(1) ס'האָנדלט זיך דאָ וועגן דער אויסגאַבע פון פּרצעס חרטיק, וואָס דער אַמע-ריקאַנער אונטערנאַציאָנאַל-פאַרלאַג האָט פאַרנענומען.

(2) מאָנאַטלעכער זשורנאַל — אַרויסגעגעבן אין 1905 דורך דער רעדאַקציע „דער פּריינד“ אין פּעטערבורג.

(3) י. ל. פראָפּוס — דאָן געאַרבעט אין פּעטערבורגער „פּריינד“.

דער שוועל; אַזוינעם גריסט מען נישט, אַזוינעם הערט מען נישט דערצעהלען. אין דער דריטער פּערזאָן וועט די זאַך זיין זייער אַ גוטע. „וויטער“ בעפרייט מיך פון אייער אונגלייבען, פון אייער „הינטער-מיין“; עס טהוט מיר ווירקליך וועה...
איך שיק אייך די זאַך צוריק צום פּערריכטען, אויב איהר וועט איינשטימיג ווערען מיט מיר. אַ'ניט, שיקט עפּיס אַנדערש.

איך פון מיין זייט, בעט נאָך אַמאָל דאָס זעלבע (אנדערע אויך) נור אין דער דריטער פּערזאָן... פון אַנסקין קיין בריעף האָב איך נאָך נישט ערהאַלטען.

די „מאַנאַט-שריפטען“¹⁾ וואָלט איך זייער גערן איבערגענומען. איך פון מיין זייט גיב 1.000 רובל, גיט שטיצע נאָך צוויי מיט דריי טויזענד גיב איך אַרויס. אָבער נאָך אַ בעדינג: די יוגענד זאָל העל-פען. איך לעיג אייך צו אַלס האַראַקטעריסטיק איינהאַרנס אַ בריוועל. נאַטירליך - קאָנפּידענציאָנעל. -

אייער יל"פּ

P. S. עס בעאנווהיגט מיך איין זאַך, איך קען נישט בעקו-מען קיין רעפּערענט פאַר עקאָנאָמיע, נאַטירליך זוך איך צווישען די ראַריקאַלע. קענט איהר מיר אין דעם נישט העלפען? פּערזענליך אָדער דורך אַנדערע? פון ניגערן האָב איך קיין וואָרט בעקומען. וואָס בע-טייט עס? נאָך עפּיס: איך האָב אַ רובריק - „גלאַסען“: קליינע ליטעראַרישע און געזעלשאַפּטליכע בעמערקונגען, אידעען און דאָסגליי-כען. העלפט מיט.

75

צו ראַזאַ יאַקוב אַוויטש

(פונם אַריגינאַל)

[די דריי בריוו זענען געשריבן אָנהויב 1909 אויף די בלאַנקען רעדאַקציאָן יודישע וואַכענשריפט. ר. יאַקובאַוויטש האָט געהאַט געשיקט פאַר דער וואַכענשריפט אייניקע זאַכן. די בריוו זענען מיר צוגעשיקט פון ר. יאַקובאַוויטש, איצט אין קאַליש]

(1) „ליטעראַרישע מאַנאַט-שריפטען“, פרייע ביזנעס פאַר קונסט און ליטעראַטור, דערשינען 4 העפּטן אָנהויב 1908 אין ווילנע אונטער דער רעדאַקציע פון א. הייטער, ש. ניגער און ש. גאַרעליק. -

אייער הארציגער בריעף האט מיך זעהר שטארק, מוז איך איין מודה זיין, געריהרט. אויבוואהל ער איז דורכגעשפינט מיט אזוינע שטעכענדיגע ווערטער, ווי גייסטיג לעבען, סטיליסטיקע. קאנצענטראציע און דערגלייכען...

לערנט איך שרייבען צו אלעם ערשטען - איינפאך, זעהר איינפאך.

צווייטענס - אַרטאָגראַפיע. נישט „לעיב“, נור „לעב“ א. ד. ג. ; עס איז זעהר שווער אייך צו לעזען. - שרייבט ריכטיג.

אייער געדיכט איז צוגעשריבען צום בריעף - טהוט עס נישט. א געדיכט דארף אַמאָל געשיקט ווערען אין דרוק אַריין, און אַהין קען מען דעם בריעף נישט שיקען. נישט וואָהר?

אין אייער געדיכט שטעקט ע פּי.ס. וועניגסטענס אַ פּערצווייפּ-לונגס-מאַמענט פון אַ נשמה. דאָס געדיכט איז אָבער נאָך נישט קלאָר-וואָס הייסט „געבען דעם לעבען אַ „נחלה“? און איבערהויפט דאָס אויסמישען העברעאיש מיטן יודישען, נישט אין דיאַלאָג, ווען דאָס „בית המדרש“ רעדן [ט], איז זעהר נישט האַרמאָניש. סאַציאַלע ליידן דרוקען זיך אַנדערש אויס.

פיליכט האָט איהר אויסער דעם געדיכט נאָך עפּיס געשיקט? די מאַנוסקריפּטען (ווי עס פּאַסט פאַר אַ נייער רעדאַקציע) האָבען זיך אויסגעמישט, און, ווי עס האָט זיך אויסגעוויזען, זענען געווען פיעל מאַנוסקריפּטען נישט אונטערגעשריבענע. אויב אזוי, שיקט איין [אַריין] נאָך אַמאָל. עהנליך צו אייער האַנדשריפט איז אַ מאַנוסקריפּט „איין אַלטע מויד“, איך וועל'ם לעזען, אויב איהר וועט אייך צו איהם בע-קענען.

אין אַלגעמינעם זעהט איהר מיר אויס זעהר דענערוויערט. [אַפּגעריסן אַ שטיק בריוו - נ. מ.]

מיט אַכטונג

י"ל פ ר ז

צו ראָזאַ יאַקובאַוויטש

(פּונם אַריגינאַל)

ליעבע מאַדאַם ראָזאַ.

איך האָב איבערגעלעזען „די אַלטע מויד“ – אין תוך אַריין זעהר אַ גוטע זאַך, אָבער פיל פּעהלערען. געווענליך ווערט עס פּערריכט אין רעדאַקציע, האָט איהר אָבער איין אייגענטליכען גערוועזען סטיל, און די ערטער, וואו די רעדאַקציע וואָלט אייך פּערריכט, וואָלטען אויסגעזעהן, ווי לאַטיס. איך שיק אייך דעריבער די זאַך צוריק מיט בעמערקונגען. אין אַריגינאַל זענען די פּעהלערהאַפטע שטעלען נומע-ריערט, און לויט די נומערען וועט איהר די פּאָלגענדע בעמערקונגען האָבען צו יעדער שטעלע.

(1 „די אַלטע מויד“ – אַ קאַמישער נאָמען, צו איין ערנסטער זאַך. עס דאַרף זיין: „די פאַריקמאַכעריין“. און עס געהט נישט אין עלטער. אַ האַרץ שטאַרבט אַמאָל יונגערהייט. – (2) [נישט ליענבאַר] (3) קיין בעצייכנונג. וואָס איז עס געווען? (4) מיט וואָס איז עס שען און גליקליך געווען? איהר האָט געוויס געוואָלט זאָגען, אַז איהרס יוגענדליכע יאָהרען קומען אייך יעצט פאַר, ווי אַ שענער גליקליכער חלום. קאָן מען אַזוי שרייבען. אַ'ניט – אויפן וואָרט גלויבט מען נישט. אַז דעם עלטערען מענש קומט די יוגענד פאַר שען און גליק-ליך איז נאַטירליך, דאָס דאַרף קיין אילוסטראַציע נישט. אָבער אַז איהר זאָגט עס פון זיך, מוזט איהר מאַהלען, נישט פּערזיכערען. פאַקטען: פאַר וואָס שען און גליקליך? (5) סטיעל פאַר אַ געלעהרט-פּסיחאָלאָגישע אָבזערוואַטירונג, אין דער צייט פיהלט מען ווירקליך אַזוי, אָבער נישט אין דער פאַרם. אַזוי ווערט עס פּערטייטשט. אָבער דער דיכטער האָט צוטוהן נור מיט דער פאַרם פון געפיהל, נישט מיט פירושים דערויף. און די נעפּעהלעאַפטע בענקשאַפט פון אַ יונג-מיידעל אויף דער שוועל פון געשלעכטס-ענטוויקלונג דאַרף מאַלעריש, נישט קלוג געשריעבען ווערען. טראַכט די שטעלע איבער, שרייבט זי אויף איינפאַכער נור טיעפער. (6) אַ שלעכטע בעצייכנונג. מיינט איהר זאָרגפּעלטיג? (7) די שוועסטער מיט עפילעפּסיע איז איין איבריגע זאַך, און וואָס איבריג – שטערט. בפרט עפילעפּסיע, וואָס ציהט אָב,

מיט איהר אונגעווענליכקייט און געהיימקייט דעם לעזער פון דער זאך, זיין געדאנק וויל אַוועק אין אַ זייט. נאַטירליך וועט איהר איהם צוריק-שלעפען צו אייער ערצעהלונג, אָבער דער לעזער דאַרף נישט גע-שלעפט ווערען. וועניג יונגע קינדער, וואָס דאַרפֿען ערצויגען, ערנעהרט ווערען? (8) ריכטיג, נור נישט קלאָר, זי זעהט, אַז דאָס הויז פאַלט און פאַלט אויף איהרע אַקסעל, און די זענען שוואַך, זי וועט דאַרפֿען פאַר אַלע טראַכטען, פאַר אַלע טהון - אָבער זי האָט נישט די מעג-ליכקייט צו העלפען, זי האָט נישט די מעגליכקייט צו אַרבייטען, צו פערדיענען א. ד. ג., און קלאָר מוז עס, און בילדליך געזאָגט ווע-רען... (9) עקסטראַקט איז אויסצוג, איר מיינט די סומא? און איבער-הויפט די געלעהרטע ווערטער זענען דיסהאַרמאָניש אין אַ געווענליך בילד. דאָס זעלבע: „פאַרויכטיג און קאַרעקט“, דאָס געהער צו אַ גאַנץ אַנדערן טאָן. און אַזוי איז דאָס גאַנצע, ווייטער אין טעקסט אונטערגעשטראַכטע - דייטשמעריש... נישט פאַסענד.

איך וועל ווייטער נישט צייכענען. איהר וועט דאָס ווייטערע, וואָס האָט אויך די זעלבע פעהלער אַליין שוין קאַרעגירען. איך מוז אייך אָבער נאָך אַנווייזען אויף אַ שטעלע, וואָס איז די וויכטיגסטע און די בעסטע אין דעם בילד, און דאָך נישט קלאָר אַרויס, ווייל דאָ גראַד איז צו ענג אין ווערטער. איך מיינ דאָס קאַליערט אונטערגע-שטראַכטע אויף דער לעצטער זייט.

אַ פאַר אַלגעמיינע רעגעל.

- (1) שרייבט נור אויף איין זייט.
- (2) לאָזט איבער מאַרגינעסען אויף באַמערקונגען.
- (3) לערנט אייך שרייבען אַרטאָגראַפיש.
- (4) לערנט אייך בענוצען די שרייבער-צייכען. (צו שווער פיר'א פרוי?)

(5) שיט נישט מיט זאכען אויס'ן אַרבעל... בעאַרבייט זיי... אום צו פאַרבעסערען דעם סטיעל, בעשעפטיגט אייך מיט אי-בערזעצונגען פון דייטשע קלאַסישע זאכען, און שיקט זיי מיר איין... איהר זעהט - אַזוי פיעל פעהלער! און דאָך גלויב איך, אַז פון אייך וועט עפעס אַרויס. עס איז אַ שאַד, וואָס שריפטליך איז שווער צו ערקלערען.

מיט אַכטונג

י. ל. פ ר ן

צו רָאָזאַ יאַקובֿאַרויטש

(טונם אָריגינאַל)

ליעבע מאַדאַם ראָזאַ.

אווה, ווי נערוועז איהר זייט. ווייטער אַ בריף, אונ ווייטער אַ נערוועזער. איך האָב, גאָט בעהיט, גאָר נישט קענען אייער אָמט שריי- בען, גלויבט מיר, אַז אייערע בריעף קענען זיין זעהר אנגענעהם...

אַבער - צו פיעל נערוואזיטעט.

וואָס אַמבעלאנגט דעם געדיכט:

(1) לערנט אייך פערז-מאָס...

(2) שרייבט מוזיקאַלישער...

(3) בילדער נישט בעטראַכטונגען: די צייטען פון דער אַלטער

פילאָזאָפישער פּאָעזיע זענען דערווייל פאַראיבער. אונ אייערע בע-

טראַכטונגען זענען נישט אזוי טיעף... איינפאַך - פובליציסטיש.

זייט מיר מוחל, וואָס איך שרייב אייך די פעהלער איינפאַך און

פון האַרץ אַרויס. ערשטענס שטעקט עס שוין אין מיין נאַטור; צוויי-

טענס, גלויב איך, אַז אין אייער [געדיכט?] איז עפּיס פעהאַן, אונ

ווער האָט נור עפּיס אין זיך, וויל נור דעם ריינעם אמת...

כ'בין נייגעריג צו זעהן אייך. קענט איר נישט איינשיקען

אייער פּאָטאָגראַפיע. -

זייט געזונד אונ שטאַרק, אונ שרייבט.

אייער י. ל. פּרץ

צו ש. ניגער

(פון א קאָפיע)

[דער בריוו איז געשריבען אָנהויב 1909. - די קאָפיע פון דעם]

בריוו איז מיר צוגעשיקט דורך ש. ניגער]

ליבער ניגער.

אייער אַרטיקל¹) איז אויסגעצייכנט, ער האָט נור איין פעהלער:
דער בריף אין עקסטענוואָך²) דאַרף זיין אין אַ בעמערקונג. אינם טעקסט –
נאָר דער קורצער אינהאַלט. איז אַזוי וועל איך טון, אויב איר וועט
ניט פראָטעסטירען, איך רעכען עס שוין אַריין אינ'ם 5-טען ביכעל.

אייער יל"פ

79

צו יעקב דינעוואָן

(פּונם אַרביניאָל)

מיליאָנאַוועק 21/VI 1909

ליבער דינעוואָן.

דיין בריעף האָב איך ערהאַלטען, די בייגעלעגטע בריעף פון
פרעמדע אונ אויסשניטען פון צייטונגען – געלעזען און, נאַטירליך,
דערפון קיין גרויס נחת נישט געהאַט.

איך האָב געוואָלט זיין אין אַמעריקא. אויסצופיהרען מיין אַלטען
פראָיעקט, צו שטאַנד צו ברענגען איין אַלגעמיין יודישע אויסגאַבע,
נאַטירליך – אַ קינסטלעריש-ליטעראַרישע פאַר דער גאַנצער יודישע וועלט,
פעסטצושטעלען דריי הויפט-פונקטען פאַר רעדאַקציע און דרוק: וואַרשוי,
לאַנדאָן און ניו-יאָרק מיט צייטווייליגע קאַמיסיאָנערען פאַר רומעניען
און גאַליציען.

עס איז מיר נישט איינגעפאַלען איבערצוגעבען, זיך אָדער די
זאך די אָדער יענער פאַרטיי, דעם אָדער יענעם ליטעראַרישען קלייזעל:
איך שעם זיך נישט מיט פּלל-ישראל-אַרבייט ביי מיין גאַנצער סימ-
פאַטיע פאַר ראַדיקאַלע קרייזען.

נישט זייענדיק אימשטאַנד צו פאַהרען אויף מייע הוצאות, האָב
איך גערעכענט אויף איינקינפטע פון פאַרלעזונגען.

אַש האָט געוואָלט מיטפאַהרען, מהיכא תיחא. ער האָט זיך אונ-
טערגענומען בריעף צו שרייבען, האָב איך דאַגעגען גאָר נישט געהאַט.
וועמען ער האָט געשריבען און וועמען נישט, ווייס איך נישט.

(1) די געשיכטע פון אַ נאַמען, געשריבן פאַר דער "יודישער וואַכענשריפט".

(2) אַ בריח צו מענדעלסאָן-באַרטאָלדי, העגן העמען עס רעדט זיך אין דעם אַרטיקל.

די ליטעראַריש-אַמעריקאַנישע אָנגעלעגנענהייטען זענען מיר נישט בעקאַנט. מאַכען זיך אינטריגען, ווי דו זאָגסט, וועל איך בעסער נישט פּאָהרען, אויסער אַז [עס] וועט אויפגעקלערט און אויסגעלייטערט ווערען דער ציעל פון פּאָהרען, און עס וועט נישט אַרויסקומען דערפון קיין אונאַנגענעמליכקייטען.

מעהר צו זאָגען האָב איך דיר נישט, אונ איך בעט דיך, די זאַך אויסצופאַרשען און מיר מודיע זיין, ווי אַמשנעלסטען. — אין דאָרף איז זעהר גוט; הלואי ווייטער.

דיין י"ל פּרָך

80

צו יעקב דינעזאָן

(פונם אָריגינאַל)

[דער בריוו צו י. דינעזאָן, איז געשריבן אין דעמזעלבן מאָג און פון דעמזעלבן אינהאַלט, ווי דער פּריערדיקער בריוו. ווייזט אויס: פּרָך איז נישט געווען זיכער, אַז איין בריוו איז דערנאַנגען צו דינעזאָנען און ער האָט גלייך אָנגעשריבן אַ צווייטן בריוו]

מיליצאַנאָוזעק, 21 יוני 1909

ליעבער דינעזאָן.

דיין בריעף האָב איך ערהאַלטען, די ביילאָגען פון אַמעריקאַנער בריעף און אויסשניטען פון ניו-יאָרקער צייטונגען האָב איך געלעזען, און פּערשטעהט זיך, דערפון קיין גרויס נחת נישט געהאַט.

איך האָב גערעכענט אַראַבצוחאַפען זיך קיין אַמעריקאַ, אויסצו-פיהרען מיין אַלטען פּראָיעקט, פון וועלכען איך האָב אין ציערנאָוויץ אַזוי פיעל גערעדט, נעמליך צו גרינדען איין אַלגעמיין יודישע אויסגאַבע פאַר אַלע יודישע גערנוויליגע און נישטגערנוויליגע געטהאַס, די יו-דישע שרייבער זאָלען אויפהערען צו זיין יודיש פּוילישע, יודיש רו-דישע, יודישע, יודישע רומענישע, יודיש גאַליצישע און אַנדערלענדישע שרייבער. און אונפאַרטייאיש זאָל די אויסגאַבע זיין, נור ליטעראַטור און קונסט געוידמעט.

נישט האָבענדיג די מעגליכקייט צו פּאָהרען אויף אייגענע

הוצאות, האָב איך גערעכענט אויסצושלאָגען זיך די הוצאות דורך פאָר-
לעזונגען. אש האָט בייגעשטימט מיטצופאָהרען, אונטערגענומען זיך
בריעף שרייבען, איך האָב בעשטאָנען. די אַמעריקאַנישע אָנגעלעגע-
הייטען זענען מיר נישט בעקאַנט... איבערגעבען די זאַך אַ פאַרטיי
אָדער זיך אַליין אַ ליטעראַריש קרייזעל, איז מיר נישט איינגעפאַלען.
אַשן געוויס אויך נישט. מיט מיין גאַנצער סימפּאַטיע צו די ראַדיקאַלע
קרייזען, שעם איך מיך נישט מיט פּלל ישראל אונאַרבייטען וויל איך
פאַר פּלל ישראל... אונ פּל זמן דאָס וועט נישט ערקלערט ווערען
אונ אויסגעלייטערט ווערען פאַר אַלע, עס זאָל דערינגען קיין שום ספק
נישט זיין, איז גלייכער נישט צו פאַהרען.

זיצענדיג אין דאָרף, איז מיר אונגעגליך אַלץ צו ערפאַרשען;
טהו עס דו, אונ שרייב מיר, ווי די זאַך שטעהט.
אַמבעסטען וואָלט געווען, אויב עס וועט האַלטען ביי פאַהרען,
דו זאָלסט מיטפאַהרען. פריינד אין אַמעריקא וועלען דיר נישט פעהלען.
אין דאָרף איז זעהר גוט... הלואי ווייטער.

דיין י"ל פ ר ז

81

צו ש. ניגער

(פון א קאָפייע)

[די עטלעכע בריוו צו ש. ניגער זענען געשריבן אין 1909—1910.
פרץ האָט דאָן געגרייט צום דרוק דאָס זאַמלבוך 'יודיש', וואָס
איז ארויס אין וואַרשע 1910. די קאָפּיעס פון די בריוו זענען מיר
צוגעשיקט דורך ש. ניגער]

ליעבער ה' ניגער,

איך האָב ערשט בעקומען אייער אַדרעס און איך בעט אייך, —
איך גיב אַרויס אַ זאַמלבוך פון 20 בויגן — אום דאָס אַרטיקל איבער
ביאַליקן. עס וואָלט זעהר וויכטיג געוועזען פאַר'ן בוך, פאַר'ן עולם
און בכלל פאַר גאָט און לייט. ענטפערט, צי איר וועט עס טהון.
צייט 3—4 וואָכן, וואָס געשווינדער, איז בעסער.

אייער י. ל. פ ר ז

צו ש. ניגער

(פון א קאפיט)

ליעבער ניגער

פרייט מיך זייער. זאל זיין אפילו 1 1/2 בויגען, נאָר-אויף זיכער וואָרען, פערפיהרט איר מיך, פערפיהרט [איר] דעם פלל ישראל.

אייער פרץ

צו ש. ניגער

(פון א קאפיט)

ליעבער ה' ניגער

אייער אַרטיקל האָב איך ערשט יעצט געקאָנט דורכלעזען. כ'בין געווען זעהר פערנומען. צינד האָב איך געמוזט, ווייל דער הערויס-געבער געהט שוין דרוקען. דאָס אַרטיקל אייער איז ווירקליך פראג-מענטאַליש. נור - פערפאַלען, איך דרוק עס אַזוי. - פאַרן יודישען לעזער וואָלט פיל בעסער געווען אַ לעבענסבילד פון ביאַליקן; דאָס איז אַבער אייער זאָך.

אַרויסגעהן וועט דאָס זאַמעלבוך ערשט אויף סופות. פון מיר איז אַרויסגעזאַנגען: (1) פאַלקסטימליכע, (2) אין פאַליש אויף דער קייט און (3) די גאַלדענע קייט. אויפדערוואָך געהט אַרויס (4) די צייט, וועל איך אייך אַלץ צוזאַמען שיקן. -

אייער ל. פרץ

צו ש. ניגער

(פון א קאפיט)

ליעבער ניגער,

דער אַלמאַנאך דרוקט זיך ערשט און איך קום ערשט צו פאַהרען...

קומענדיג פון אויסלאַנד האָב איך געפונען אייער זאך פאַרן אלמאנאך
אַבגעדרוקט רוסיש אין פעטערבורג און יודיש אין אַמעריקא... גאָט איז
מיט אייך און זאָל ער בלייבן ביי אייך, נור פאַרן אלמאנאך שיקט
עפּיס אַנדערש. געלד וועט איהר זאָפּאַרט בעקומען נאַטירליך נישט
זעהר פיעל...

אייער י"ל פּרץ

85

צו יעקב דינעזאָן

(טונס אַריגינאַל)

מאַריענבאַד 11/8 1909

הפּלל, מען האָט גערופּען קיין ניו-יאָרק, געצויגען האָט קיין
פּאַלעסטינא, געזאָלט האָב איך פּאַהרען איבערן ים און זיך - אַזוי
האָט ר"ר מינץ געוואָלט - אין מאַריענבאַד און דאָך - נישט אין
מאַריענבאַד - איך וואהן אונטער מאַריענבאַד - די אַררעסע,
נאַטירליך אויף גוטע בשורות: מאַריענבאַד, שלאָס (!!) וואלדפרידען.
געווען שוין ביים דאָקטאָר, טרינק שוין וואַסער, נעם בעדער און זיי
געזונד. ד'וועל דיר אין קורצען שרייבען. זיי עפעס מודיע און, געהט
אַרויס עפעס ניס, שיק מיר איין.

דיין יל"פּ

העלענע האָט נישט קיין צייט. - זי וועט דיר שרייבען איין אַנ-
דערט מאָל. -

86

צו יעקב דינעזאָן

(טונס אַריגינאַל)

מאַריענבאַד 15/8 1909

I. L. Perec

[א'זענען דאָ נאָך אַ ריי אינטערשריפטן פון קור-געסט]

צו יעקב דינעזאן

(פונם אריגינאל)

מאריענבאד 23/8 1909

ליעבער ר' יעקב,

איך האב פערלירען א מאסע פלייש און רעכען אין דער דריי-טער וואך נאך א ביסל צו פערלירען. וואו אהין איך וועל ווייטער פאָהרען, ווייס איך נישט. אז איך וועל וויסען, וועל איך דיר מודיע זיין. שיק הירשקאנען⁽¹⁾ 25 רובל און א הערצליכען גרוס פאר איהם און פאר ווייטערן. ווו איז דאָס באַנד דראַמען⁽²⁾? גריס לירסקין. דיין בריעף וועגען דער פריינטשאַפט מיט לוציאנען⁽³⁾ האָט מיך דערפריידט.

דיין יל"פ

העלענע⁽⁴⁾ וואַשט נאָזטיכליך אונ גריסט דך מיט נאַסע הענד. —

צו יעקב דינעזאן

(פונם אריגינאל)

מאריענבאד 30/8 1909

דינעסאן,

געוואַלט! עס וועט מיר פעהלען געלד. לערך 100—150 רובל. לכל הפחות 100. מוזט מיר דאָס געלד גרייט האַלטען און אַרויסשיקען

(1) צבי הירשקאן. משמעות, אויפן חשבון פון זיין דערציילונג „צוויי העלטן“, וואָס איז דערנאָך געדריקט געווען אין זאַמלבוך „יודיש“.

(2) אין 1909 איז אין פאַרלאַנג „פראַגרעס“ אַרויס א דיקער באַנד „דראַמען“ פון י. ל. פרק, ווו ס'זענען אַריין: אַמאָל איז געווען אַ מלך, וואָס אין פירעלע שטעקט שוועסטער, גאַלדענע קייט, אין פאָליש אויף דער קייט, ביינאכט אויפן אלטן מאַרק. — די שער-בלעטער זענען פאַרביק, געצייכנט דורך ב. קראַטקא. —

(3) פרצעס זון. —

(4) פרצעס פרוי. —

לויט אדרעסע; וואָס איך וועל דיר אָנשרייבען. זאנטאָג, ד. ה. מאָרגען
אום 12 אוהר מיטאָג געהטס נאָך מאָנאכיום (מינכען).

דיין י"ל פ ר ז

89

צו יעקב דינעזאָן

(פונם אָריגינאַל)

מערן 4/9 1909

ליבער יענקל, געלד ערהאַלטען: דאַנקען אין וואַרשוי. ווי איך
קום קיין מעראַן? עס ליגט אויפן וועג, וואָס ד"ר מינץ האָט געציי-
כענט. אָבער אויסמיהרען די רוטהע [?] וועל איך נישט. איך וואָלט
געברויכט דאַצו נאָך פיעל געלד. איין אַנדערש מאָל. איך זיך אין מע-
ראַן נאָך אַ פּאַר טעג און געה צוריק איבער וויען, מיט אָבהאַלטען
אין אינסברוק און זאלבערג. דעם אַמעריקאַנישען בריעף האָב איך
נישט ערהאַלטען. פערפאַלען. שרייב זיי אין מיין נאָמען, אַז איך
פיהל מיך זעהר בעעהרט מיט דעם פּאַרשלאַג, אַז איך שעץ מיך
גליקליך דערמיט און איך דאַנק זיי זעהר פאַרן פּבור. צי איז לוציאַן
שוין צוריק געקומען פון מאַסקווי? איך פרעג, אויבוואָהל איך קען
שוין קיין ענטפער נישט בעקומען. די זעקס איבעריגע ווערטער אין
דער דעפעשע זיי מיר מוחל, אָדער פּערשרייב אויף מיין חשבון. אייני
דריקע אָהן אַ שעה. אין וואַרשע וועל איך זיי דיר אויסשיטען, ווי
פון אַ זאַק. -

דיין י"ל פ

90

צו יעקב דינעזאָן

(פונם אָריגינאַל)

ביאַליסטאָק, 27 דעצעמבער 1909

[דאָס קארטל איז געשריבן אויף אַ באַנקעט, וואָס איז איינגעאָרדנט
געוואָרן אין ביאַליסטאָק ל'פּבור פּרצן, מסתמא נאָך זיינער אַ
פּאַרלעונג: אויף דעם קארטל זענען אונטערגעשריבן פריינט און

1) פּרץ האָט דאָן געהאַט אַ פּאַרשלאַג צו קומען קיין אַמעריקע.

פריץ אין יאָר 1910 — זײַט 165

בריוו פון י. ל. פרץ

פארערער פון י. ל. פרץ. צווישן אנדערע: פ. קאפלאן, איצ לינ-
מופסקא, מ. שיבה און אנד.]

י. ל. פרץ

91

צו יעקב דינעזאן

(פונם אריגינאל)

[געשריבן אויף א קארטל, אויף דער צווייטער זייט — א פאטא-
גראפיש בילד פון י. ל. פרץ. אין דובעלענער קוררוויז האָט פרץ
געהאלטן דאָן זייער אָן אינטערעסאנטן רעפערעט וועגן דער יידי-
שער ליטעראַטור]

דובעלין, 30 יולי 1910

צווי זעה איך דאָ אויס פאַר דער לעקציע. וואָס דערנאָך וועט
זיין, ווייסט שרה בת טובים.

י. ל. פ.

92

צו יעקב דינעזאן

(פונם אריגינאל)

דובעלין, 4 אויגוסט 1910

ליעבער ר' יענקל

זיי צווי גוט און הייס לידסקין¹⁾, ער זאָל דורכאויס אויף דער
שטעל אַרויסשיקען פאַר נאַכנאַמע מיינע 4 בענדער און בענדלעך יודיש,
לויט אַדרעסע: (גינדין) Г. Д. Гиндину Рига, — для Розы Шалитъ
וועסט טהון אַ גרויסע מצוה. איך בעט דיך זעהר זאָלסט
אַליין זעהען, מען זאָל אין דיין געגענווארט אַוועקשיקען. — שבת
פאַהר איך מיט'ן ים קיין שטעטין, פון דאָרט קיין קיסניגען.

דיין יל"פ

(1) יעקב לידסקי, דער אַרויסגעבער פון פרצעט חרסק, פאַרלאַג „פּראָגרעס“.

צו יעקב דינעזאן

(פונם אָריגינאַל)

קייסערליכע, 13 סעפטעמבער 1910

אייניגע בריעף זענען פערלירען געגאנגען. מאָרגען, פרייטאָג, פאָהרען מיר אַרויס קיין בערלין. זונטאָג ביינאַכט קומען מיר קיין וואַרשוי.

זיי געזונד

י. ל. פּר 17

צו דער פאָרזאַמלונג וועגן „בוך פון פייער“

(פונם אָריגינאַל)

[אין 1910 האָט שלום-עליכם פאַרעפנטלעכט אַן אויפּרוף צו די יידישע שרייבער, זעצער און פאַרלעגער וועגן אַרויסגעבן אַ זאַמל-בוך לטובת די יידן, וואָס האָבן דאָן געליטן פון די גרויסע שרפות אין פאַרשיידענע יידישע שטעט. — אין וואַרשעווער „הזמיר“ איז דאָן צונויפגערופן געוואָרן אַ פאַרזאַמלונג פון שרייבער און בלל-טוער וועגן דעם פאַרשלאַג. אויף דער איינזאַרונג צו קומען אויף דער באַראַטונג, האָט י. ל. פּרין צוגעשיקט פאַלגנדיקע דערקלע-רונג. — דער בריוו איז אינו אַיפּערגעגעבן דורך נח פּרילוצקי, דער פאַרזיצער פון יענער פאַרזאַמלונג. — דער בריוו איז צוערשט פאַרעפנטלעכט געווען אין „ביכער-וועלט“ 1923 ז. 286. פּרין האָט וועגן דעמעלבן ענין אָפּגעדרוקט דאָן אַן אַרטיקל אין „פּריוויד“ זע פּיצעס ווערק. ליטעראַטור אין לעבן ז. 284]

אַן דער פּערזאַמלונג וועגען „בוך פון פייער“.

אין דער פּראָגע זענען ביז אַהער געטהוען געוואָרען נישט זעהר פאַסענדיגע זאַכען.

(1) צום בריוו האָבן צוגעשריבן נחמה (העלענע) פּרין אברהם פּאָדלישעווסקי א. א.

דער ליעבער שלום-עליכם האָט נישט געדאַרפט אַרויסצוטערענען מיט איין עפענטליכען אויפרוף, נור פריהער זיך פערשטענדיגען מיט חברים.

די ביי וועלכע די זאך האָט בעקומען איין אַבקלאַנג, האָבען געברויכט די איינלאַדונגען אונטערצושרייבען. דער איינגעלאַדענער דאַרף וויסן, פון וועמען עס בעגעגענט אים דער כבוד, ער דאַרף אויך וויסן מיט וועמען ער וועט דעם כבוד טהיילען, און דעריבער האָט יעדער איינגעלאַדענער געדאַרפט בעקומען אַ ליסטע פון אַלע איינגעלאַדענע.

אונזער ליטעראַטור, בפרט די זשורנאַליסטיק, זענען אָבער נאָך צו יונג און דעריבער – אָהן טראַדיציאָנעלע פּאַרמען, וואַרין [וואָס?] ווערען ערגעץ אַנדערש שטרענג געהיטען. און דעריבער, ווען נישט אַ שטערונג, וואָס איז נישט אָפהענגיג פון מיר, וואָלט איך צו דער פּערזאָנלונג געקומען.

נישט קענענדיק קומען, ערלויב איך מיר מיטצוטהיילען מײן מיינונג דער פּערזאָנלונג צום בעטראַכטען.

(1) ווען שלום-עליכם בעראַט זיך פריהער, וואָלט איך (און אַנ-אַנדערע אויך) איהם געראַטען, ער זאָל דעם פּאַרשלאַג נישט פּער-עפענטליכען. הילף פאַר נשרפים מוז זיין אַ ראַשע, מאַמענטאַלע, זאַמעל-ביכער מווען געזאַמעלט ווערען לאַנגזאַם, זעהר לאַנגזאַם, אויב מען וויל דאָס זאַמעלבוך זאָל עטוואָס זיין.

(2) דאָ אָבער די זאך איז שוין געשעהען. פּערבינד אונס די סאָלידאַריטעט מיט'ן חבר שלום-עליכם, און די זאך דאַרף אויסגעפירט ווערען.

(3) אָבער, פּדי די זאך זאָל קאַנען אויסגעפיהרט ווערען ווי אַמבעסטען און ווי אַמגעשווינדסטען, וואָלט איך געראַטען, מען זאָל אַרויסגעבען אַ זאַמעלבוך פון אַ ל ט ע, נישט פון נייע זאַכען. נישט יעדערער, וואָס וואָלט גערן עפעס געטהון פאַר די נשרפים, האָט נייע זאַכען גרייט; נישט אַלע וואָס האָבען גרייטע זאַכען, קענען זיי געבען – עס קען זיין אַ צו גרויסע נדבה, פון אייגענעם מויל אַוועקגעריסען. און די זאַכען, וואָס וועלען געשריבען ווערען עקסטראַ צוליעב דעם בוך, אויסגעטראַכט און אויפגעשריבען – די זאַכען וועלען אין 90% נישט טויגען...

און די „רעדאַקציע“?

ווער וועט זי וועהלען? ווער וועט וועלען געוועהלט ווערען?
ווער וועט נעמען אויף זיך דאָס אַבוואָרפען אַ גדבה? – איך וואָלט
נישט געוועהלט און די וואָהל נישט אָנגענומען. פאַר זיך רעדיגירען,
לויט זיין פאַרשטאַנד און געשמאַק, האָט יעדערער דאָס רעכט. על
חשבון הנשרפים – שווערליך. –

און האָט עמיץ קיין נייע זאַך נישט, טאָר ער דעם נשרף נישט
העלפען?

(4) איך רעכען דעריבער פאַר נייטיג:

א) אַ קאָמיטעט פון אייניגע ליטעראַטען זאָל אויסשטעלען אַ ליסטע
פון שריפטשטעלער יודישע ווי העברעאישע, ווי אויך (שוין מיט דער
הילף פון קינסטלער) אַ קינסטלער-ליסטע.

ב) די ליסטע זאָל איבערגעגעבען ווערען אַ קאָמיטעט פון פער-
מעגליך פעראַנטוואָרטליכע פּלל-טהוער.

ג) די פּלל-טהוער זאָלען איינלאָדען די אַלע פון דער ליסטע,
זיי זאָלען אָנווייזען, וועלכע פון זייערע זאַכען זיי ערלויבען איבער
צו דרוקען פאַר די נשרפים, אָדער וועלכעס קונסטווערק צו רעפּראָ-
דוצירען.

אין דעם פאַל האָט מען דאָס מאַטעריאַל ב אַ ל ד, כמעט אויף
דער שטעל, און עס וועט נישט זיין קיין „קנאה, שנאה בסעודה“...

מיט אַכטונג

י. ל. פּרָך

[צושריפט פון יעקב דינעזאָן.]

אזוי ווי איך האָב ליידער גראָד קיין מעגלעכקייט היינט אויף דער פּער-
זאַמלונג צו קומען און בין גענצליך דערזעלבער מיינונג פון פּרָך

אונטערצייכען איך י. דינעזאָן]

צו מענדעלע מוכרס פריים

(פונם אַריגינאַל)

[סוף 1910 איז אין וואַרשע געגרינדעט געוואָרן אַ טעאַטער-געזעל-
שאַפּט, וואָס האָט זיך געשטעלט פאַר אַ ציל צו שאַפּן אַן ערנסטן
יודישן טעאַטער אין רוסלאַנד. פּרָך האָט פּיל צייט און ענערגיע

צוועקגעגעבן אַז דער מעאטער-געזעלשאַפּט. ער איז אַרויסגע-
 טראָטן אויף גרויסע פאַרזאַמלונגען, געפאַרן לסוף קיין פעטערבורג
 מבח דער געזעלשאַפּט. אין שליחות פון דעם קאָמיטעט איז אַ
 צייט אַרומגעפאַרן א. ווייטער איבער אייניקע גרעסערע שטעט,
 געפירט אַ פּאַפּאָגאַנדע און פאַרקויפט אַקציעס. — זע וועגן דעם
 גענייער אין מיין אַרטיקל „פּרץ און דאָס יידישע מעאַטער.“ —
 דער בריוו געפינט זיך אין מענדעלע-מוזיי אין אָדעס, — ער איז
 אָפּגעפּאַטאַגראַפֿירט אין מינסקער „צייטשריפט“ ב. I, ז. 71

[11 דעצעמבער 1910]

ליעבער, ליעבער מענדעלע!

עס איז געבליבען, אַז עס מוז געבויט ווערען אַ ניי יודיש
 טעאַטער. צום [צו] דעם צוועק מוז מען זיך ווענדען צו דער געזעל-
 שאַפּט נאָך הילף. טויזענדער און טויזענדער יודישע נפשות געהען
 טעגליך (בעסער געזאַגט: אבענדליך) אין יודישען טעאַטער און הערען
 נישט קיין וואָרט יודיש, ווען די זאַכען זענען ערטרגליך, אָדער נור
 יודיש, ווען עס ווערט געשפּילט דער ערגסטער שונד. „יודיש“ און
 „שונד“ זענען אין טעאַטער פאַרבינדען געוואָרען, ווי אַמאָל „יודיש“
 און „שמ“ר.“ —

אַ חברה שריפטשטעלער און פּלל טהוער אין וואַרשוי (צווישן
 אַנדערע [נישט לייענבאַר — נ. מ.] אויסער מיר — דינעזאַן, סאַקאַלאָוו,
 ד״ר דוידזאַן, ד״ר לעווין וכו') האָט גענומען אויף זיך אַרויסצוטראַע-
 טען מיט איין אויפּרוף וועגן דעם ענין. און אין נאָמען פון דער
 חברה, קום איך אייך בעטען, זעהר און זעהר בעטען, איהר זאָלט צו
 אונס צושטעהען און לאָזען אונטערצייכענען אייער נאָמען אויך. אייער
 נאָמען איז, דאָס ווייסט איהר אַליין, דער לויכטיגסטער, דער שטאַרק-
 סטער... אייער נאָמען טאָר נישט פעהלען. הויבט זיך אפשר אָן אַ ניי
 בלעטעל פון דער יודישער קולטור אָדער קונסט-געשיכטע, טאָ זאָל זיך
 דאָס בלעטעל אָהן אייער נאָמען נישט אָנהייבען.

בעטען מיר אייך דעריבער נאָך אַמאָל און זעהר האַרציג בעטען
 מיר אייך, איהר זאָלט היכף ומיד אונס אַריינשיקען אייער ערלויבניש
 אונטערצושרייבען אייער נאָמען אונטער דעם דערמאָנטען אויפּרוף.
 און זייט מיר געזונד און שטאַרק נאָך אויף לאַנגע, לאַנגע יאָהרען.

אין נאָמען פון אַלע

אייער י. ל. פרץ

צו ד"ר יצחק געליבטער

(פונם אריגינאל)

[ד"ר יצחק געליבטער איז פרצעס יוגנט-חבר. זיי האָבן אינאיינעם געלערנט אין זאמאָשטשער בית-המדרש און דערנאָך אַרויס למטרבות רעה. פּרָק דערציילט אין מייע זכרונות פיל וועגן יצחק געליבטער און זיין פאָטער פייוול (זע ז. 41 און ווייטער). — יצחק געליבטער האָט פאָרגעלייגט פּרָגן צו מאַכן אינאיינעם אַ נסיעה קיין פּאַלע-סמינע. — דער בריוו איז געשריבן קיין זאמאָשטש אויף אַ פּאַטאָ-גראַפיש בילד, אויף וועלכן ס'זענען אַראָפּגנומען פּרָק. העלענע פּרָק, דינעזאָן און פּרָק הירשביין]

[וואַרשע, 10 יולי 1911]

ליעבער געליבטער, האָסט געמאַכט זעהר איין אינטערעסאַנטען פּאַרשלאַג, איז אָבער ליידער יעצט נישט די צייט דאַצן. אין פּאַלעסטינא איז יעצט די צייט פון גרויסע היצען און געפעהרליכע פליגעל. פּאַהרען קען מען נור אויף פּסח. אָבער אויך דאַן איז מיר פּמעט אונמעגליך צו פּאַהרען. ערשטענס איז עס נישט קיין אורלויב-צייט, צווייטענס איז פאַר מיר פיער-פינף וואַכען פאַר פּאַלעסטינא צו וועניג. אפשר וועט זיך אַמאָל אונזער שטאַל(רייניגען, און אַ קינפטטיגער דאָזאַר וועט פּער-שטעהען, אַז מיין רייזע איז עפּיס ווערט נישט נאָר פאַר מיר אַליין... אָדער איין אַנדער נס וועט געשעהן — אַ קשיא אויף זיין ליעבען נאַמען?

דערווייל פּאַהר אַליין.

לענגער פּויל זיין און נישט ענטפּערן, האָב איך נישט געקאָנט ווייל איך פּאַהר די טעג אַרויס. דאַכט זיך, קיין טאראספּ. —

זיי געזונד

י"ל פּרָק

צו יעקב דינעזאן

(פונם אריגינאל)

26 יולי 1911 בערלין

ר' יעקב,

ד'ויץ שוין א טאָג אין בערלין, געזעהן יעקב אדלער(1), איין עם הארץ. שפעטער וועל איך דיר שרייבען, צי עס וועט עפעס זיין דער-פון. שיק באלד ארויס לויט אונטערשטער אדרעסע מיינע בוך דראמען און מיין פאָטאָגראַפיע. ד'בין הונגעריג.

זיי געזונד

ל. פרץ

צו יעקב דינעזאן

(פונם אריגינאל)

29 יולי 1911 בערלין

איך בין נאָך אין בערלין. איך האָב געמאַכט אַ געשעפט מיט אַדלערן. בעקאַנט געוואָרען מיט פרידמאַן. דער וועט דיר שרייבען אויספיהרלעך און וועט דיר פאַר מיר פאַרשלעגע מאַכן. מיר געפעלט ער? - מאָרגען אָבענד קיין דרעזדען.

יל"פ

צו יעקב דינעזאן

(פונם אריגינאל)

31 יולי 1911

איך בין ביים באַדען זעה, פאַהר קיין ציריך. אָבענדס אין סאַן מאַריס. פון דאָרט ערשט וועל איך שרייבן.

דיין יל"פ

(1) באַוווטער יידישער אַרטיסט און טעאַטער-דירעקטאָר פון אַמעריקע. —

100

צו ד"ר גרשון לעווין

(פונם אריגינאל)

31 יולי 1911

אלס אנדערש, ווי געטראכט,
 אין בערלין געשעפט געמאכט, -
 א נישט געשריבענע דראמע פערקויפט.
 און די צייט לויפט,
 ערשט איצט ביי באדען זעע
 (ענטציקטע דייטשער רופען: יוכהעע)
 און מיר זענען מיעד, אי וועה,
 ווי מיעד, קיין פיס, קיין האנד,
 א חרפה, א שאנד
 אפילו דרעודען נישט געזעהן.

101

צו יעקב דינעזאן

(פונם אריגינאל)

31 יולי 1911 ציריך

גרוס אויס צוריק. - ערשט מאָרגן סאָן מאָריס.

102

צו יעקב דינעזאן

(פונם אריגינאל)

1 אויגוסט 1911 ראגאץ

גרוס פון ראגאץ

י. ל. פרץ

צו יעקב דינעזאָן

(פּונם אַריגינאַל)

2 אויגוסט 1911 ס. מאַריץ

אויפן אָרט. מיטגענומען יאַנעקין(1). מיר זוכען אַ וואָהנונג.

י. ל. פ. 2.

צו יעקב דינעזאָן

(פּונם אַריגינאַל)

4 אויגוסט 1911, סט. מאַריץ

סאָן מאַריץ. מייעריי, זויער מילך, יאַנעק. וואָס נאָך פעהלט?

יל"פ

צו יעקב דינעזאָן

(פּונם אַריגינאַל)

4 אויגוסט 1911 בערנינא

אַ גרוס פון זעען און גלעטשער. -

יל"פ

צו ד"ר גרשון לעווין

4 אויגוסט 1911 בערנינא-האספיץ

שפיץ נאָך שפיץ: -

האספיץ נאָך סאָן מאַריץ - -

(1) פרצעס איניקל, דער זון פון לוציאן. -

(2) צושריפט צו די אלע בריהולעך פון העלענע פּרץ, י. י. טרונק, יאַנעק,

העלא (פרצעס שוור).

ר' מאך נישט צו קיין אויג - בייטאָג.
 עס בלוטיגט די נאָז, ווען איך שלאָג
 זיך אָן מיט איהר אָן א שטיין -
 לופט - פיין, בעדער - פיין,
 און יאָנעק איז דאָ איבער די וואָך,
 וואָס פעהלט מיר דען, וואָס דארף איר נאָך?

י. ל. פ.

107

צו יעקב דינעזאָן

(פונם אַריגינאַל)

5 אויגוסט 1911

איך האָב נאָך אַלץ קיין צייט צו שרייבען: עס פעהלט נאָך אַלץ
 קיין געלד נישט

י. ל. פ.

108

צו יעקב דינעזאָן

(פונם אַריגינאַל)

5 אויגוסט 1911, מארטעראטש

א גראָטע פון אייז -
 אין דרויסען - הייס.
 אינווייניג קאַלט -
 כ'וואַלט געריימט מעהר, -
 דער צוג קומט באַלד!

י. ל. פ.

צו יעקב דינעזאָז

(פונם אַריגינאַל)

[אָן אַ דאַטע]

ענדליך, ר' יעקב, בין איך אויס לאַנדשטרייכער און בין געוואָ-
רען אַ געווענליכער קור-גאַסט אין ס"ט מאָריץ. קיין טאַראַספּ פּאָהרען
מיר נישט, מיר בלייבען דאָ! אויסגעצייכענטע בעדער. מינץ האָט מורא
געהאַט פאַר מיר פאַר דער הויך - עס איז איין אומוזסטע שרעק גע-
וועזן. איך שפיער מיך הערליך. שלאָף אויסגעצייכענט.
געזעהען זאכען שיינע פיעל - נור פריהער געשעפט.

געטראָפּען אַדלערן אין בערלין. איין עם האַרץ דאורייתא און אַ
קולאַק. און אַ ליגנער און - וואָס אין דער קאַרט! מיין דאגה. איך
האַב מיך פּערפליכטעט צו געבען איהם אַ פיעסע פון פיער אַקטען. ער
פאַר יעדע פאַרשטעלונג 25 רובל. האַנד-געלד 800 רובל. האָט ער דע-
רויף געגעבען 250 און 250 דאַרף ער צושיקען וועהרענד צוויי וואָכען
אויף אַדרעס ל. פרק... אויב ער וועט שיקען, וועט ליוציאן אָבגעמען
דאָס געלט. וויאָזוי מען וועט זיך פּערזיכען[רען] מיט די 25 רובל פּער
פאַרשטעלונג - דערפון וועל מיר רעדען אין וואַרשוי.

מיט ס"ט מאָריץ האָב'מיר געמאַכט אַ גוט און אַ שלעכט גע-
שעפט. גוט דערמיט, וואָס די לופט איז אויסגעצייכענט, די בעדער
פיינ - די געגענד אַ גן עדן התחתון. שלעכט דערמיט, וואָס עס איז
אונגעהייער טהייער. אויף אַזוי טהייער האָב'מיר זיך נישט געריכט, און
אַדלערס געלד אויסגעגעבען אויף זאכען אין בערלין, וועט אונז פעהלען
געלד. מיר וועלען מווען האָבען נאָך 2-3 [הונדערט] רובל. אויב ליוציאן
וועט בעקומען די 250 רובל, זאָל ער אַדער דו זיי אונז באַלד אַרויס-
שיקען. וועט ער פּערשפעטיגען (מעהר קען ער נישט, ער פּגרט נאָך
אַ שטיק), זאָל ליוציאן אויספאַרגען און שיקען. די פּאַסט קומט דאָ פון
וואַרשוי זעהר שפעט, נאָך 4-5 טאָג. על כן מוזט איהר נאָך אייניגע
טעג אַרויסשיקען. די אַדרעס:

Bad Ct- Moritz, Wila Edelweis.

די אַדרעס איז אויך נישט אַזוי לייכט געווען צו בעקומען.
אונטען איז שרעקליך הייס. דערגרייכט ביז 55 גראַד היץ, לויפען אַלע

ארויף. וואהנען 3-4 מענטשן אין איין צימער. מיר האָבען שיער נישט געמוזט ווייטער פּאָהרען. אָבער וואו אַהין ווייטער? אין אַלע דערפער אַרום און אַרום איז פול געפּאַקט. דאָס גליק איז געווען, וואָס טרונק'ס קאָזע) איז גראַד אַרויסגעפּאָהרען אויף עטליכע טעג. האָט מען זיך אַ עצה געגעבען. יעצט וואהנען מיר אין אַ קליין צימערל. מיר מיט יאַנעקן, וואָס בלייבט ביי אונז נאָך איין 8 טעג. אָבער מען שפּיערט עס נישט. די פענסטערליך אָפען.

די אויסזיכט אונגעהייער! זעע און בערג. שטיל. וואָס נאָך? דעעלווייס איז פּשר, שטרענג פּשר. אַ רב פון עלזאַס, איינער פון די געסט, געהט אַלע מאָל אין קיך אַריין, אַכטונג געבען אויף פּשרות. אַ מאַסע פרומע דייטשען. „שיר המעלות“ פאַרן בענטשן ווערט געזונגען מיט די ווייבער צוזאַמען. מען פיהלט זיך ווי אין אַ קירכע... עטליכע „פּויליש-רוסישע“ ווערען בטל בששים. די רעשט מינדליך אין וואַרשוי. וווּ זענען בריעף, צייטונגען? (ביז היינט האָב איך געלעזען - טרונק האָט בעקומען.)

זיי געזונד

יל"ב

110

צו יעקב דינעזאָן

(פונם אַריגינאַל)

5 אויגוסט 1911, סט. מאַריץ

די באַנדע איז גרעסער געוואָרען. פון גרענאַבל איז געקומען די קאָזע. - פאַר וואָס שרייבסט דו נישט? איך לויף אַרום. מיין אַדרעסע?

Bad S. Moritz Willa Edelweis

איך האָב דיר שוין דאָס געשריבען! פע!

י. ל. פ.

111

צו יעקב דינעזאָן

(פונם אַריגינאַל)

8 אויגוסט 1911, סט. מאַריץ

אַ גרוס פון מאלאַיא. מען לעבט... געלד פליעסט, ווי וואַסער, נור העלע און די קאָזע זענען אַוועקגעפאַרן צום קאַנגרעס. -

י. ל. פ.

112

צו יעקב דינעזאָן

(פונם אַריגינאַל)

8 אויגוסט 1911, סט. מאַריץ

ק ר ע ס ט א ל ט א

אויפ'ן פעלד אַ שענק, -
אונטען, רעכטס אין דער לענג,
א זעל, אַ קאַמעלעאַן, וואָס טוישט
יעדע, ס'עקונדע די פאַרב. לינקס רוישט
דער וואַלד. - עס עטעמט זיך פריי,
אויף אַ באַרג-רוקען מיט שניי
רוהט דער הימעל, אונטערגעשפאַרט.
פאַרטזעצונג פאַלגט, אויב דו ווילסט, וואַרט!...

יל"פ

113

צו יעקב דינעזאָן

(פונם אַריגינאַל)

17 אויגוסט 1911, סט. מאַריץ

דאָס געלד ערהאַלטען - דאַנק. -

יל"פ.

פּרעסע בריוו (12)

114

צו יעקב דינעזאן

(פונם אריגינאל)

20 אויגוסט 1911, טט. מאַריץ

א גרוס פון פאָנטרעזינא.

י. ל. פ.

115

צו יעקב דינעזאן

(פונם אריגינאל)

20 אויגוסט 1911 טט. מאַריץ

נאָך א גרוס פון ס"ן מאַריץ. מיר זיצען און פלוידערען מיט צוויי פרומע ציוניסטען: מאַלער שטרוק און ד"ר ראַפּאַפּאָרט. טהו מיר א טובה: שיק זיי אַרויס מיינע נייע בענדער.

אַדרעסען: Herman Struk, Berlin, Birkenalee 33
און D-r. Samuel Rappoport, Lemberg (Galizien) Sykituska 43b

דיין י. ל. פ.

116

צו יעקב דינעזאן

(פונם אריגינאל)

28 אויגוסט 1911 פעקסטאל

א גרוס פון פעקסטאל
פאַר וואָס שרייבסטו נישט?

י. ל. פ.

(1) צונעשריבו גריסן העלענע פּרין, ד"ר שמואל ראפּאַפּאָרט אין הערמאַן שטרוק.

צו יעקב דינעזאָן

(פּונם אַריגינאַל)

ליעבער ר' יעקב.

ענדליך פון דיר אַ בריעף דערהאַלטען. אַז אדלער האָט מיך גענאַרט, דאָס האָב איך זעהר גוט געוואוסט, און אויב איך האָב מיך געלאָזט נאַרען, און פאַר קיין נאַר האַלט איך מיך דאָך נישט, איז אַ סימן, אַז עס איז רעכט... נור דאָס וועל איך דיר שוין מינדליך ער-קלערען. פערנעמען אַ בריעף פון ס"נ מאַריץ מיט ביזנעס האָב איך קיין חשק נישט, בפרט נאָך אַזאַ מליצה'דיגען בריעף, וואָס איך האָב פון דיר בעקומען. אַ בריעף, וואָס הייסט מיך, איך זאָל זייף מיר אַליין קוקען פון הינטען אַרויף. אַ מערקווירדיגע בעגעגעניש מיט מיין „משוגענעם בטלן"... נור — עס מאַכט נישט אויס. דער עיקר איז די „חאָפּטע" מיידליך, וואָס האָבען אַלץ געליינט און זענען זיך מפּלפּל... טאַמיר קענסט דו אויסקלויבען די שענסטע און די בעסטע און אַהער שיקען. דאָ, וועניגסטענס אינם פּשר'ן „עדעלוייס" איז סאַמע מאַוסיני-שען (גוט אויסגעלעגט?)...

דעם פאַרשלאַג פון מיסטער יונג (1) פערשטעה איך נישט. נעמליך: ווען גיט ער דעם אַוואַנס, צינד אָדער נאָכען בעקומען פון מאַנוס-קריפט אונ'ם אַקצעפטיערען לויט זיין מבינות? אין ערשטען פאַל — אַקצעפטיער תּיפּף ומיד. אין צווייטען פאַל, וויל איך פריהער בעפרי-דיקען אַדלערן...

אויב ד'האַטט ערהאַלטען פרידמאַנס בריעף, ווייסט דו דאָך אַלץ. איך האָב דיר שוין לאַנג קיין „אויסזיכטען" נישט געשיקט, ווייל צינד בין איך קור-מענש, נעם יעדען טאַג אַ קוילען-זויער באַד און מאַך גאַנץ קליינע שפּאַציערען. איין זאָך פערדריעסט מיך: די „שיינע" נאַטור מאַכט מיר פערנגיגען, גיט מיר נישט קיין שטאַף. שטאַף גיט מיר דער מענש, און דער מענש איז מיר דאָ לחלוטין פּרעמד. איין אויפפאַלענדיגע זאָך: פּערהאַן דאָ יודישע ענגלענדער, דיטשען, רוטען און פּאָליאַקען, און די קיפּקאַליך האַלטען זיך שווייגענ-דיג בעזונדער. קענען זיך כמעט נישט פּערטראַגען...

(1) טעאָטער-דירעקטאָר.

אַבשטויסענדיג זענען די פרומע דייטשען. עם הארצים, מיט די רבנים זייערע צוזאַמען. פאַרמאָליסטען. טרוקענע בשר ודם'ס. און דער- ביי, אייגענטליך אַזוי רוחיג, אַזוי ביי זיך זיכער... אַזוי פעסט איבער- צייגט... מען זינגט מיט די ווייבער צוזאַמען „שיר המעלות“, די קריסטליכע בעדינונג זינגט מיט. מען זינגט גאַנץ קירכליך, אויבוואהל גענוג פאַלש און מען שטראהלט פאַר נחת. אַ יונגער מאַן האָט מפטיר, ווינשט מען איהם „גוט געאַרבייט“. און ער ענפערט שטראהלענדיג: אַ פראַגע, ביי דעם און דעם ב"ב געלערנט...

און צו וואָס שרייב איך עס דיר? נור כדי דו זאָלסט וויסען, אַז איך דרעה מיך דאָ אַרום, ווי אַ יתום. אַזוי שפיער איך מיך זעהר גוט. די בעדער שמעקען מיר אויסגעצייכענט, נור די כשר'ע קיך, וואָס פערמאָגט נור פלייש און פלייש, און די ענגשאַפט, און דאָס דייטש- ווייבערישע גערודער אין וועסטיביל - קריכט אויפ'ן האַלז אַרום. איך וויל נאָך נעמען אַ 10 בעדער - 12 טאָג, און דערנאָך: היידא! ווי ארום, וועל'מיר זעהען. איין זאָך איז זיכער: סאָן מאָריטץ האָט אין זיך מינימום באָד, קען מען זיצען, קען מען יעדעס יאָהר פאַהרען. אין דער מינוט איז רענגעריש און ווינדיג. איז דער זעע, וואָס איך האָב אין פענסטער, נישט שען, - ביי שענעם וועטער קען מען אויפ'ן קוקען גאַנצע שטונדען.

פון לוציאַנען האָב איך נישט בעקומען קיין תמונת אות, איז ער אַזוי בעשעפטיגט אָדער וואָס?
דאָס רעשט פאפיער לאָז איך איבער העלענען.

דיין ילפ.

צו דאָמע ביי מיער

(פון אַ קאָפיע)

ווי אלע בריוו, וואָס קומען דאָ ווייטער, זענען געשריבן דורך פּרצן צו זיינער אַ באַקאַנטער פּין וואַרשע. די ראַמע האָט דאָן געוווּנט ביים באַלמישן ים. דערפאַר איז זי אַנגערופן דורך פּרצן. ראַמע ביים מעער. - די בריוו זענען פאַרעפנטלעכט אין דער

וואַכנשריפט, דאָס אירישע לעבען (לאַנדאָן 1923, נ'ט. 2—16) מיט אַ קורצער „איינלויפונג“ פון מאַריס מייער. לויט מ. מייער זענען די בריוו געשריבן זומער 1912. ס'איז נישט ריכטיק, ווי מיר זעען פון די ערטער, וואָס ווערן דערמאָנט אין די בריוו, זענען די בריוו געשריבן זומער 1911. — די בריוו ווערן דאָ געגעבן אין אַדעם סדר, ווי זיי זענען געדרוקט אין דעם „אירישן לעבן“ דאָמע ביים מעער,

אייער קאַרטע איז געלעגען און געלעגען, און געלעגען, אויף דער פּאַסט. איהר האָט אַדרעסירט נישט Tz, האָט מען אַלע מיינע אָנפראַגען געענטפערט מיט ניין. איך האָב שוין נישט געוואוסט, וואָס איבער צו קלערען...

ענדליך איז דעם פּאַסטבעאַמטען איינגעפאַלען צו פרעגען, צי איך שרייב נישט מיין פאַמיליען-נאָמען אַמאָל אַנדערש און צוויערנאָך איז דער בוימעל אַרויף אויפ'ן וואַסער —

דער בוימעל — אַ קורצע קאַרטע (קיין צייט נישט געהאַט!) מיט צוויי פּראַגע-צייכען, איין צייכען — אָפען, דער צווייטען איינגעשלאָ-סען... און — אַ קעלט, ווי אין דער אייז-גראַטע, וואָס איך האָב בע-זוכט אויפ'ן וועג... נור די אייז-גראַטע איז געווען אַ קינסטליכע, איז די קעלט פון דער קאַרטע אַ גאַנץ נאַטירליכע. וואָס ניין? וואָס איהר מאַכט, ווי אייך געהט, וואָס פאַר אַ שטימונגען איהר האָט, וואָס פאַר אַ שטימונגען עס האָט דאָס מעער — דאָס אַלץ איז געבליבען אין נעפעל...

איין גוט וואָרט איז געווען אין דער קאַרטע. פאַר דער אונ-טערשריפט. איז עס ווירקליך וואָהר? איר האָט שוין געוויס דאָס וואָרט פּערגעסען...

איך בלייב אין סט. מאַריץ-באָד (אזוי דאַרף מען אַדרעסיערען), אין „עדעלווייס“, וואוּ חתנים טרעפען זיך מיט פּלוט, און עס פּשר... איבעראַל פּענעט. קיין אַרט אַ שפּילקע צו וואַרפען. און אונגעהייער טהייער, טהייער. נור אויסגעצייכענטע בעדער. הערליכע לופט. גרויסארטי-גע אויספלעגע. נור דערפון אַן אַנדערט מאָל. איך בין דענערווירט און וואָלט געשריבען נישט דאָס וואָס מען דאַרף.

אייער י. ל. פ.

(1) די קאַפּעס פון די בריוו האָב איך באַקומען דורך א. גורשטיין און ש. ניעפּאַמאַשטי (מאָסקווע). — איך דריק זיי אויס מיין טיפּן דאַנק. —

119

צו דאמע ביים מעער

(פון א קאפיט)

געוועזענע „דאָטשניצע“, יעצט - דאָמע ביים מעער.

אַזוי איז גוט... איך דאַנק אייך פאַרן הערצליכען בריעף.
 אָבער פאַר וואָס ווילט איהר „שטימונגען“?
 אַ שטימונגס-לעבען איז אַ בוך, וואָס מען האָט געזעצט פון אַ
 נישט איבערגעזעהענעם מאַנסקריפט און געדרוקט אָהן אַ קאַרעקטור...
 איז דאָס א י י ב י ג ע נישט שעהנער פאַרן מאַמענט?
 און וואָלטען די מאַמענטען נאָך בליצען געווען; זענען זיי אָבער
 ש אַ ט ע ן...
 זאָל אייך דאָס מעער געבען די קראַפט פאַרן אייביגען.

דאָס זאָלט איהר פון מעער פערלאַנגען, נישט, ווי איהר טהוט,
 פערגעסענהייט. אַ דרייפאַכיג לעבען פיהרט אַ מענש. ער לעבט זיין
 יעצט אין דער טעטיגקייט, זיין צוקונפט אין דער האַ פנונג
 און לעבט איבער זיין פערגאַנגענהייט אין דער עראינערונג. פון דריי
 טהיילען בעשטעהט דאָס לעבען. נאָך וואָס ווילט איהר אייך אַרים מאַכען
 אויף אַ דריטעל?
 האָט איהר אין אייער פערגאַנגענהייט (!) קיין איין שטראַהל,
 קיין איין פונק?
 טרייבט נישט איבער.

און איז געקומען אייער „יעצט“ אַלט „געגענזאָץ“, שרעקט
 אייך נישט. פאַלט ביי זיך נישט אָב.
 לעבען איז עבען דער פראַצעס, וואָס פיהרט אַרויס סינטעזען
 פון טעזען און אַנטיטעזען. און איז עפיס וואָהר, איז אויך, און פונקט
 אויף אַזוי פיעל, וואָהר זיין אַנטיפאָד; און איז עטוואָס גוט, איז
 אויך, און פונקט אויף אַזוי פיעל, גוט - זיין געגענזאָץ. אינ'ם בעגריף
 פון געטליכען שטעקט שוין דער טייוועל; אינ'ם גליק - אונגליק;
 פון ביידע קומט דאָס לעבען, פון טעזע און אַנטיטעזע...

נור נישט אַבפאַלען ביי זיך אַליין. מוט היג אַקעגען
געהן דעם סינטעז...
נור נישט טרויערען!

הערט,
מען האָט אַמאָל איינעם געפרעגט, וויפיל קלוגע עס זענען פאַר-
האַן אין שטאַט. האָט ער געענטפערט:
— זעהר לייכט צו וויסען: נעמט די אַלגעמיינע צאָהל איינוואָה-
נער; שלאָגט אָב די צאָהל פון די, וואָס געניצען; דערנאָך פון
די, וואָס וויינען; דערנאָך נאָך פון די, וואָס לאַכען... די רעשט,
אויב זי וועט אייך בלייבען, וועט זיין די צאָהל פון קלוגע...
און ווילט איהר, מאַדאַם ביים מעער, נישט קלוג זיין, זייט,
וועניגסטענס — פרייליך!
זוכט, וועט איהר געבינען מאַטיווען... אין זיך אַליין זוכט, אין
איייערע אויגען זוכט...
עה, דאַטשניצ...

אַ קלוגער ברייער.
מעהר קענט איהר נישט פערלאַנגען.
צווישען די ביימער אין זאַקטישען גאַרטען בעווייזען זיך רא-
יערען ניט אייגענע... שוואַרצע פעדערן — פרעמדע...
און באַנקיערען, און טוך־הענדלער, און בעלי־בתים פון הייזער,
און נאָז-און-אוייערען דאָקטוירים שפאַציערען — מיט די בייכליך, מיט
די שטעקאַליך... מען ווערט קלוג...
איך וועל אייך נאָך שרייבען...

אייער י. ל. פ.

צו דאָמע ביים מערה

(פון אַ קאָפּיע)

דאַמע ביים מעער,

פאַר וואָס ניט יודיש?

פון וואָנען דער פּערדריסליכער טאָן?
 איך האָב אייך פון יעדער שטעלע אַ „אויסזיכט“ געשיקט. עס-
 ליכע מאָל געבעטען, איהר זאָלט עפּיס שרייבען וועגען זיך אליין
 און - די דאַמע אַם מער שווייגט - שמאַלט...
 איז מיר, און ניט דאָס ערשטע מאָל, נאַטירליך, איין און-
 ר ע כ ט געשעהען...

.....

סאָן מאָריטץ און איבערהויפט גאַנץ אָבער ענגאדין איז זעהר
 מאָלעריש, און דאָך בעשרייבען, טהיילען זיך מיט אייך בריעפליך
 מיט די איינדיקע איז ניט אַזוי לייכט, ווי איהר מיינט. וועניגסטענס
 פאַר מיר. מיך אינטערעסירט מעהר דער מענש, די זעלע. ביי דער
 טויטער נאַטור, ווי שען זי זאָל נישט זיין, האָב איך גענוס, אָטעם
 איך פרייער, רוה איך בעסער. אָבער מיין שאַפונגס-עלעמענט איז עס
 נישט. ווען איך געה אָדער פאַהר דורך ביינאַכט איבער אַ שלאָפענדיג
 שטעטיל, מיט פערמאַכטע לאָדען פון אין שאָטען איינגעהילטע הייזליך,
 כאַפט מיך אָן אַ בענקשאַפט, אַ נאָגענדיגע וועהטיג. אונטער די לאָדען
 לעבט מיינע גלייכען, ליעבט, האַסט, ליידט, האָט נחת, און דאָס איז
 פאַר מיר פערשלאָסען... די שענסטע אויסזיכט שאַפט מיר נור פער-
 גניגען... און ניט שטענדיג. פון אונטער די שענסטע וועגען, וואָס
 וויקלען זיך ארום באַרג, הערט זיך אַ געקלאַפּעריי. די שענע הערן
 און דאַמען הערען עס נישט. דאָס אַרבייטען איטאַליענער אין היילען
 און האַקען אויס שטיינער, פון וועלכע עס קומען אַרויס פאַלאַצען,
 קונסט-ווערק און ד. ג. געה איך אָבער זעלטען מיטן „גלייכען“ וועג,
 און זעה די איטאַליענער, און זיי - הונגען...!

דער ענגאדינער איינוואָהנער - אָדערן, אָהן אַ מענשליך אויס-
 זעהן. די פרויען - אַרבייטס-קיה... איבערגעבויענע קעפּ, פלאַכע
 בריסטען, טעמפע אויגען... „ער“ און „זי“ האַלטען מלחמה, און אַ
 שווערע מלחמה מיט דער ערד, איבער וועלכער מיר, די טוריסטען,
 די שפּאַציר-געהער, די קור-לייט טראָגען זיך, ווי אויף פליגעל, פון
 גענוס צו גענוס. אין אַ לאַנד פון האַטעלס. אין לוצערן איז פּערהאָן
 איין אונזערזיטעט פאַר האַטעל-וועזען...

איך וואָהן אין „עדעלוייס“. דער נאָמען פאַסט דעם האַטעל,
 נאַטירליך, נישט. גאַנץ שמוציג, פאַר דאָס פּשר. דורך די היצען אונטען,
 איז אויבען איבערגעפולט, און עס איז קיין פלאַץ צו געפינען. מיר

וואָלטען געמוזט אָבפּאָהרען, ווען נישט טרונק, וואָס איז גראָד געווען אָהן דער פּרוי, און האָט אונז זיין צימער אָבגעטרעטען. ער האָט זיך אַ צייט אַרומגעוואָלגערט. דאָס צימער איז ענג. נור אַ פענסטער האָט עס צום זעע. און די זעע איז ביינאָכט שעהן. אַרום ברענענדיגע האָטעל-פענסטער. פּערגעסט דער אָן און זעהט נור, ווי די בעלייכטונג שלאָגט זיך אָב אין דער זעע. פייערדיגע זיילען. אַ פייערדיג פּרוכט-אַ ריינע פּאבעל. מוז מען אָבער די האָטעלס פּערגעסען און דאָס וועט ערשט קומען מיט דער צייט, און מיט דער צייט וועל איך אייך די זעע-פּאבעל פּערייילען...

פּערהאַן אָבער-אַלפינאַ. גרויס-אַרטיגע וואַלד-וויזען. אַ ווילד צולעגטער טעפּיך. אונטען - צוויי איינגעשלאָסענע זעען... ווי צוויי שפּיגלען... פאַר וועלכע פעען?

נעכטען אָבענד איז געוואָרען ווינד. רוחות האָבען זיך דורכגע-טראָגען איבער די בערג. דאָס רוישען פון די פליגעל וואַרפט אָן אַ שרעק. מיין צימער איז הויך, אין דריטען שטאַק, אַזוי נאָהנט צו די רוחות. ווייטער אַ פּאבעל. עסט מען אָבער נאָך אונטען, אַרבייט מען מיט גאַפּעל און מעסער, אין וועסטיביל רעדען ווייבער דייטש... האָ-בען זיך די רוחות דערשראַקען, און דאָס פּאבעל-געשפּענסט האָט זיך איבערגעריסען...

זייט נישט ביז. איך קען דעם פּאפּיער נישט אַזוי פיל פּער-טרויען. ווען איהר זאָלט וויסען, וואָס איך פיל און טראַכט, וואָלט איהר מיר נישט געצירנט. ווירקליך נישט. שרייבט וועגען זיך. שרייבט.

ביי אונז איז איצט י א נ ע ק, לאַזט ער קיין רגע רוה. מיטוואַך פּאָהרט ער צוריק צו דער מוטער און מיט איהר קיין וואַרשוי... עס איז אַ טריבער מאַרגען. דאָס שרייב-צימער איז פּערנומען מיט געסט! מען שרייבט אין אַ טונקעלעם וועסטיביל און געסט געהען אויף און אָב, צום און פון פּרישטיק... און מען רעדט דייטש, משוגע צו ווערען.

121

צו דאמע ביים מעער

(פון א קאפיט)

דאמע ביים מעער,

איהר מאכט איין איינדרוק פון א קינד, וואָס האָט, אין אַ צייט
פון לענגערן רעגענוועטער, פּערגעסען, ווי אַ שענער זומער-טאָג זעהט
אויס און קען זיך, אויף קיין פּאַל, נישט דערמאָנען די זון.
ווייזט אייך נישט דאָס מעער, ווי פּערענדערליך די אייביגקייט
איז?

פאַר וואָס האַלט איר די שלעכטע שטונדע פאַר אייביג, דעם
וואַלקען פאַר אונבעוועגליך פּערגליווערט?
עס וועט אייך נאָך זיין, ווי עס ווינשט אייך

אייער י. ל. פ.

122

צו דאמע ביים מעער

(פון א קאפיט)

[געשריבן אויף א פאסט-קארטל מיט פּרעס פּאַטאַגראַפיע]

ווי איהר זעהט - דער זעלבער.
געענדערט, אָבער אויף דער געפעהרליכסטער אַרט, האָט זיך
נור דאָס אַרומיגע. פּערהאַן „זאַכען“, וואָס דערשטיקען, אויב זיי
גיסען זיך נישט אויס אין געשטאַלט פון אַ קונסט ווערק. איילט
נישט. בערוהיגט אייך. עס וועט זיך אַלץ ערקלערען און אויפקלערען.
מען מוז אַמאָל עמיצען, וואָס איז עס ווערט, פּערהיטען געגען
זיין ווילען, וואָס איז זאָנסט געזעץ.

אייער י. ל. פ.

צו דאָמע ביים מעער

(טון אַ קאָפּיע)

געווען אין טאראספ - אַ חלום!
האלזען זיך שבט איז [אין] מאַי!
צווישען זון און שניי
איין אייביגער שלום!

טאַלען -
צום מאַלען!
שליכטען - אונגעהייער!
אין זילבערנעם פּלה-שלייער
בערג - צום ענטזיקען!

לייכטע אבאזשורען-בריקען
איבער אַבגרונד געשאַסען!

ציגען-גלעקליך קלינגען...
דער „אין“ יאָגט צופּלאַסען,
זילבער-וועלען זינגען,
לאַכען, צירנען און ברומען...

געווען אַהיים געקומען,
אַ העקסען-שוס בעקומען,
דעם יוד שטעכט דער קרייץ -
אויס שווייץ!

דער דאַטשניצא אַ גרוס
פּון - העקסענשוס!

צו דא מע ביימ מעער

(פון א קאפיט)

פעקטטאל.

אַ גרינער טאָל, אַרומגעשלאָסען מיט הויכע בערג – פון איין זייט – דער ווייסער גלעטשער, פון וועלכען דאָס לוסטיגע טייכעל רינט, קלינגענדיג, און שניידט דורך דאָס טאָל אין דער לענג. איבערן איינגעשלאָסענעם טהאַל – הענגט אַ שטילער בלאָהער הימעל; בלאָה ווי די בלאָהסטע פּלה-אויגען, און אויך אַזוי שטיל גע-ריהרט און אַזוי אונשולדיג...

איבער דעם הימעל מוז זיין אַ גוטער, אַ גוטהערציגער גאָט, וואָס קען קיינמאָל נישט צירנען, וואָס קען נישט דונערען און בליצען, און שטורמען...

און די געזעלשאַפט, וואָס לאָזט זיך צום גלעטשער זענען אויך אַזוינע גוטע...

אַ רומעניש רייך פאַר מיט אַ יונג קינד, אַ מיידעל, פּול יודישען חן, נור אַהן אַ וואָרט יודיש. רעדט דייטש און רומעניש. דער פאַ-טער, איינער פון דער קליינער צאָהל יודען „מיט רעכט“ אין רומעניען, האָט זיך שוין דערמאָנט, אַז ער האָט יודיש געקאָנט... רעדט שוין אַמאָל מיט אַ גמרא-ווערטיל, וואָס דאָס ווייב, איין ערשט געקומענע פון קאַרלסבאָד, קען קוים פּערדייען... נור זי האָט לייעב און פּערגע-טערט איהר גרויסען, שטאַרקען, פּול-בערעכטיגטען מאַן, פּערקרימט זי זיך שטיל און האַנאָריערט מיך אויך; איהר מאַן רעדט מיט מיר, מיט'ן יוד... זי ווייסט נור וואָס פּשר, אָבער נישט, וואָס יודיש איז. פּשר עסט זי, אַ פּשרע קיך פּיהרט זי. אפשר שאַדט עס צום מאַגען? קען זיין, נור אַז דער יודישער דין וויל אַזוי! מען דאַרף, מען מוז זיין רעליגיעז. איהר מוטער איז געשטאַרבען שמיילענדיג אין די גרעסטע יסורים – זי האָט געהאַט רעליגיעז...

איך לויב דאָס טעכטעריל מיט'ן יודישען חן; זי נעמט עס אָן פאַר לייעב. זי ווייסט, איך בין אַ דיכטער. וואונדערבאַר איז עס; פון יודישע מעשיות, יודישע מעשה'לעך, יודישע וויצען... האָט זי געהערט. יודישע פּאָעזיע, פּאָעזיע אין דער „שפּראַך“!... דאָס וואָרט „שפּראַך“

בענוצט זי אויך מיר צוליעב, דעם „דיכטער“ צוליעב. זי האָט, איי-גענטליך, נישט געגלויבט, נור זי האָט געהערט פון שטרוק. און שטרוק איז פרום, רעדט פיין דייטש. איז „דייטשער מאלער“, מען רעדט פון איהם אין בערלין... און אַ שיינע באַרד ער האָט! און וואָס פאַר אַ אויגען...

און זי מעסט מיך מיט איהרע מאַמיש אויסגעבלאַקירטע אויגען און מוסטערט: אָהן אַ באַרד, גאַנץ אַנדערע אויגען און דאָך אַ „דיכ-טער“... אַ יודישער!

זי קען זיך נישט איינהאַלטען:

— איהר שרייבט מיט גראַמען אויך?

אונטערגעקומען אַנדערע, פון רוסלאַנד, צוויי ברידער מיט צוויי ווייבער מיט קינדער, איינער געקומען אויף נאַקור, דער צווייטער וואהנט שוין דאָ אַ צייט, צו ראַטעווען אַ יונגעל, וואָס האָט אַ קרענק-ליכען האַלז... מיט זיי — אַ דאַמע, אַ בריליאַנטען בעהאנגענע, פון בריסק. זי קען מיך, האָט קאַרעספּאַנדיערט וועגען אַ פאַרלעזונג אויף אַרימע לייט, נור דער גובערנאַטאָר, דאָ מעג מען פריי רעדען, איז אַ הונד. איינער פון ברידער פערריכט: Собачья натура, דער צווייטער זעצט איבער: אַ פלב שבפּלבים... און עס קומען נאָך און נאָך. און אַלע אַזוי זאַט. אַזוירייך. מען רעדט און עס קלינגט געלט — און די געלט-בייטלער מוזען זעהען דעם גלעטשער...

איך ציה מיך צוריק... כ'פיהל מיך, זאָג איך, נישט אין גאַנצען... כ'פיהל מיך צו אַרים פאַר די רייכע לייט, וואָס טהוען מיר און דעם יודישקייט אַ גרויסע טובה מיט דער „אַנערקענונג“... מען ברויך עס! נישט פאַר זיך. זיי דאַרפ'ן עס נישט, נור פאַר'ן פאַלק... איך ציה מיך צוריק אין קאַפע-הויז און שרייב צו'ן אייך.

זאָל זיין איין גלעטשער ווייניגער...

וואָס מאַכט איהר?

אייער י. ל. פ.

125

צו דאמע ביים מעער

(פון א קאפיט)

מארטעראטש גלעטשער.

דאס מאכט אן איינדרוק - קאלאסאל.
אבער נישט אלץ [מאכט] עס פערגעסען...
שטארקער וועקט זיך מאנכער קוואל...
און שטארקער פרעסען מאנכע ווערמיגע צווייפעל

י. ל. פ.

126

צו דאמע ביים מעער

(פון א קאפיט)

סילווא פלאנא.
בערגער מיט שניי, שנייענדע בערג,
אלץ דאס זעלבע ענגארין.
שוין געוואָהנט... נור אלפען - בליהען
דאָס איז ני... דאָס ציהט...
און אזוי בליהט. . . . .

י. ל. פ.

127

צו דאמע ביים מעער

(פון א קאפיט)

נאטירליך, וויל סאן מאַריץ פון דעם אליין ניט וויסען.
.....
דער רבונג של עולם האָט א טעות געהאַט. קיין סאן מאַריץ,
אין ווילא עדעלווייס, צו די דייטשע רבנים, צו די שיר-המעלות זינ-
גערינס מיט'ן שטיקעכץ אין די הענד און צו דער וואַרשויער-לאַדזער

יונגער דאמען-קאלאניע, האָט ער געדאַרפט שיקען שלום-עליכם'ן. ער
וואָלט רייך געוואָרען - אַ מענאַזשעריע!

י. ל. פ.

128

צו דאָמע ביים מער

(פון אַ קאַפּיע)

[געשריבען אויף אַ אילוסטראַט פּאַסט-קאַרטעל, אויף וועלכען
ס'איז אַ לאַנדשאַפּט פון כורערוואַסער פּאַל]

דאָ בין איך געווען צווישען טאָג און נאַכט,
פון עמיצען געטראַכט...

י. ל. פ.

129

צו דאָמע ביים מער

(פון אַ קאַפּיע)

הערצליכען דאַנק פאַר די קאַרטען. - איך האָב דאָ געזעהען
פיעל שענע זאַכען און נאָך מעהר נישט אינטערעסאַנטע מענשען.
יעצט האָב איך דאָ צוויי זעהר אינטערעסאַנטע מענשען: ד"ר ראַפּפּאָ-
פאַרט (אַ געלעהרטער) און דער ערשט געקומענער שטרוק. דאָס, צו-
זאַמען מיט אייערע עטליכע גוטע ווערטער, ווירקט...
זייט געזונד, שרייבט מעהר. באַדט אייך אין ים. שווימט און
לערנט אייך, ווי זיך צו בעגעהן מיט פּאַליעס...

גאַנץ אייער

י. ל. פ.

130

צ ו ד א מ ע ב י ם מ ע ר ר

(פון א קאפיט)

זאָל אייביג זיין,
ווי דער ריינסטער הימעל ריין,
און דער עבאן-ריים
דיין קעניגליכער שטערן. —

און זענען בעשערט טרערען
פאר דיין ברעם,
זאָלען עס זיין טרערען פון פרייד!

זאָל דיין אויג נישט זעהען קיין לייד.
זאָל דיין אויג קיין שלעכטען קלאַנג ניט הערען!
און פון דעם, וואָס איז געמיין,
זאָל דיין האַנד בעריהרט נישט ווערען!

פליעסען זאָל דיין לעבענס-צייט
ווי אַ צויבער-טרוים, —
ווי אַ זילבער-שיפעל זאכט
איבער'ן פערל שוים
פון דעם שטילסטען זעע.
אין דער שענסטער נאכט...

י. ל. פ.

131

צ ו ד א מ ע ב י ם מ ע ר ר

(פון א קאפיט)

ליעבע דאָמע אַם מעער,

היינט האָב איך דעם ערשטען שבת-טאָג פאַר די אויגען; עס
רעגענט! אַלץ איז איינגעהילט אין נעפיל, אַלץ פאַרוויינט, אַ שבת
אַ טרויעריגער, אַ תשעה-באב'ער.

איך האָב אייך, דאָכט זיך, שוין געשריבען, אַז „עדעל־ווייז“ איז אַ פּאַלשער האָטעל-נאָמען. דער פּאַנסיאָן איז נישט עדעל, נישט ווייס, נור פּשר... איך האָב אייך געשריבען, אַז איך האָב קיין צימער נישט, נור אַ פענסטער. איין ענג-בוידעם־שטיבעל, נור אַ פענסטער אויף זעע אַרויס.

נעכטען פאַר טאָג – קיין צייכען פון קיין זעע. אין'ם קליינעם טאָהל, אַרומגעשלאָסען מיט שוואַרצליכע בערג, ציטערט אַ ווייסער וואַלקען ווי איין אונגעהויערע ווייסע מאַליוסקע. נור אַט האָט זי פון הימעל אַ פּייל געטראַפּען – אַ טונקעלע וואונד. פון דער וואונד, וואָס פערשפרייט און פערגרעסערט זיך סעקונדען־ווייז, שווימט אַרויס די בלאָהע, בלאָהע זעע און שמייכעלט צום בלאָהעם הימעל. דער ווייסער וואַלקען ציהט זיך צו די באַרטיען, ווערט ווי איינגעזאַפט אינ'ם זאַמ, דער זעע שטראהלט און באַלד לאָזט זיך איבער'ן שטראה-לענדלעך זעע אַ קליין זעגעל-שיפעל, דזשיאַזעפּאַ (אַ גוט בעקאַנטער איטאַליענער שיפעל-פיהרער) אַרבייט שנעל, גראַציעז, פיהרט איבער אַ פאַר פון ס'ן מאַריץ צום וואַלד-הויז צו דער מייעריי, פּיליכט צו דער באַהן. דאָס פאַר זעה איך פון הינטען, נור יונג מוז עס זיין, שטראהלענדיג ווי דער מאַרגען, וואַרען דזשיאַזעפּאַ, וואָס זיצט זיי אַקעגען, לאָזט פון זיי קיין אויג ניט אַראָב און זיין פנים שטראהלט... און אַ מבין איז ער, דזשיאַזעפּאַ.

נאָך מיטאָג האָב איך אייך אַרויסגעשיקט אַן „אויסזיכט“ פון פּאַנטרעזינא, וואו איך האָב איין אויספלוג געמאַכט. צווישען און איבער צוויי גראָהע בערג-ווענד – אַ ווייסער שטראהלענדר גלעטשער. אויף'ן וועג צוריק, ביים אונטערגאַנג פון דער זון האָב איך נאָך עפּיס געזעהען. איבער אַ גאַלדיג פאַרביגער וויזע שווימט, זי דורכ-שניידענדיג, האַסטיג-קרעפטיג אַ שמאַלער, שווערער אַלטזילבערנער גלעטשער-פלוס. פון דער צווייטער זייט פלוס בעוואַכט פון איינצעלנע, פּעריתומטע, קראַנקע לערכען מיט וואַלענע, צוזאַמענגעוואַקסענע קאַל-טען-בלעטער. „איך בין געזונד“, – מורמעלט שטאַלץ דאָס וואַסער, – „איהר שטאַרבט!“ און העכער – אַ גאַנצער לערכען-וואַלד, – אַ הקדש... זיי שטאַרבען אויס די לערכען... און איבער איהם אַ גלאַטער, זאַמ-דיגער ריזען־פאַרג, וואָס גאַלדיגט זיך געגען דער אונטערגעהענדער זון. ער שפּעט איהם נאָך: „איך בין אויך רויט, אויך גאַלדען!“ די זון איז

אַרָאָב, און אַ בלאַסע לבנה איז אַרויסגעקומען, פּערחלומט-שאַטענהאַפּט...
 און קוקט זיך אום, באַזעהט איהר מלכות...
 שׂען, אָבער טרויעריג. שרעקליך טרויעריג - קיין איינציגער
 פּויגעל, קיין איינציגער טריל. דאָס אויער בעקומט נור דאָס פּייפען
 פון דער עלעקטרישער בערנינא-באהן. דאָס אַרָאָב-ראַסלען פון די
 שטיינדליך, פון אונטער די בערג-שטיינער פּיס, אַמאָל - דאָס ווייטע
 רוישען פון גלעטשיער-וואַסער, אָדער - גאָר נישט. אין דער הויך -
 רוי, שטרענג... אונטען דייטשען, איטאַליענער, פראַנצויזען, וואָס לויפען
 מיט גענעגעלטע שטיוועל, איינזאַפען וואָס מעהר שענקייט און בע-
 קומען וואָס מעהר אַפעטיט...
 היינט וועט שוין גאָר נישט זיין...

עס רעגענט...

וואַלטען דאָ וועניגסטענס בלימען געווען.

קענט איהר די אלפענדיגע, האַרטע, שטעכענדיגע אימאַרטאַלע?...
 „עדעלוייס“ האָב איך ליעב געהאַט אַמאָל, היינט נישט... געדענקט איהר
 די מעשה מיט דוד המלך, וואָס איז דאָרשטיג געווען און זיינע דריי
 גבורים, וואָס האָבען דורכגעשפּאַלטען דעם שונאַס אַרמיי און איהם
 פריש-וואַסער געברענגט? דוד האָט דאָס וואַסער, וואָס איז געקומען
 פון לעבנסגעפּאַהר, אויסגעגאַסען...

איהר זאָלט זעהען, וואו די „קינדער“ - יונגלעך און מיידליך,

5-7 יעהריגע, - רייסען די בלימלעך, און די וועגען, מיט וועלכע
 זיי קומען אַרָאָב אויף די שטראַסען, צו לאַקערן אויף די „שפּאַציערער“
 און אויסצובעטלען אַ פּאַר סאַנטים פאַר די בלימלעך...

בעהאַלט אייך דעם שטרויס, וואָס איך האָב אייך געשיקט, אויב
 ער געפעלט אייך, נור נישט אַלס אַנדענקען פון מיר. ווען מיר זאָלען
 ריכטיגע אויגען האָבען, וואַלטען מיר די בלימלעך געזעהען רויט.
 קינדער-בלוט-רויט...

דער ווירט (א יוד מיט אַ קראַפּ, וואָס איז אזוי אַפּט צו טרעפען
 צווישען די בערג) קומט צו, פּערלעגט דעם קאַפּ אזוי, ווי ווייט מעג
 ליך דעם קראַפּ צו פּערבאַרגען, און, ווילענדיג מיר זאָגען עפעס גוטס
 און פּיינס צום גוט מאַרגען (איך שרייב אונטען, עס איז צו פריה
 פאַר געסט), מאַכט ער: אַ הערליך וועטער פאַר קאַרטען-שפּיעלער...

זייט געזונד, י. ל. פ.

132

צו דאָמע ביים מעער

(פון א קאָפּיע)

עס רעגענט. וואָלט ווינד, וואָלט געוויטער געווען; עס רעגענט -
 דער הימעל וויינט, ווי אַן אַלטע אונבעהאַלפענע תּחנה-יודענע.
 אין פינסטערן „עדעלווייס“ וועסטיביל דרעהען זיך אַרום פּערחושכטע
 פּנימער... מען הערט נור: מאוס... לאַנגווייליג. אָדער: 20, 40 -
 דאָס ווערט 66 געשפּיעלט. איך ווינש אייך אַ בעסער וועטער.

י. ל. פּ.

133

צו דאָמע ביים מעער

(פון א קאָפּיע)

און דאָך געפעלט מיר ס״ן מאָריץ היינט בעסער. ער איז מעהר
 מ״י; אַלע האָבען איהם פּערלאָזט, אַלע פּערשעלטען זיינע נאָסע
 וועגען, פּערוואַלקענדען בערג, טריפענדיגען הימעל, שלעכטע קאָפּען
 און זיינען זיך נוקם אָן רעסטאָראַטער - נור איך איינער האָב איהם
 אַצינד ווירקליך ליעב, ליעב אין זיין טרויער, אין זיין טרייעבען
 וואַלקענשלייער...

י. ל. פּ.

134

צו דאָמע ביים מעער

(פון א קאָפּיע)

אַ זון נאָך אַן איינגעשפּאַרטען רעגען. די שאַטענזייט פון די
 בערג איז סאַמעטען, זאַפּטיג-גריין, טיעף, ערנסט. די בעהעלטע -
 שמייכלעריש, זיעגעריש. דאָגעגען דער הויכער באַרג רויכערט זיך.
 אַ מזוב מיט קרבנות פאַר אַ בייזען גאַט, אַ טהיר - און פּילייכט -
 מענשען-פּרעטער!

עמיץ קלאפט מיר אין אַקסעל: „קומט שפּאַצירען זיך — פּויליש — אַ דאַמע פון לאַדז. זי זעהט נישט, ווי בעשעפטיגט איך בין... בלינד.

י. ל. פ.

135

צו דאַמע פייזל

(פון אַ קאַפיצ)

ליעבע דאַמע אַם מעער,

סט. מאַריץ זעהט אויס, ווי אַ טרויער-פאַרשלייערטע פּלה. און דער טרויער פון אייער בריעף גיסט זיך מיט אַלעם צוזאַמען. פאַר וואָס זייט איהר אַזוי מוטהלאַז? איהר האָט נאָך פאַר זיך אַזוי פיעל לעבען, אַזאַ ווייטען וועג; איך בין זיכער, עס וואַרט אייך נאָך אַזוי פיעל פרייד... נור דאָס אַלץ וואָלט איך אייך אַזוי גערן געזאָגט, פון מויל צום אויער. דאָס אויפגעשריבענע וואַרט איז אַזוי קאַלט... און ווען אַ וואַרט שען איז, איז עס קריסטאַל.

עס ווערט באַנג פון אייער בריעף. און איינזאַם, וואָס גרעסער דער עולם איז, איז מען אַזוי אויך. איהר דערמאָנט יאַנעקן, העלען, טרונק: יאַנעק איז שוין אַ וואַך נישט דאָ, די אַנדערע — שוין דריי. עס דרעהען [זיך] פאַר די אויגען פיעל פאַרביגע פּופען אַדער גראַהע דייטשקיס. עס איז מיר אַלץ אַזוי פרעמד. און די מענשען עסען נישט, נור פרעסען, טרינקען נישט, נור זויפען, שפּאַצירען נישט, נור ווילען אויסטרינקען די לופט, די זעען; די בערג אייזאַפען. און נישט אויס ליעבשאַפט — עס קאַסט געלד!

דאָס מעער איז שען, שרייבט איהר, פיעל פאַרביג; איך האָב ערשט קיין לוסט צום מעער. איך וואָלט זיך ערגיץ געוואָלט בעהאַלטען, נור איין מענש זאָל וויסען די אַדרעסע.

אויב איך האָב עמיצען בעליידיגט, איז עס אייער שולד. שפּאַסט נישט וועגען דעם, וואָס איז עמיצען הייליג... אָבער — נעמט מיין ענטפער אויך אַלס שפּאַס, אויב איהר קענט; איך קען נישט. דאָס אייניגיגע קען איך נישט. און דאָך קען איך פיעל, פיעל ליידען, זעהר פיעל אויסהאַלטען, זאָגאַר סט. מאַריצער דאַמען-געזעלשאַפט...

דאָ איז אויך היינט אַ „ציוניסטיש יודישער“ אָבענד. אזוי זאָגט דער אָפּיש. די רעדעל-פיהרער: ד"ר באַדענהיימער, הילדעסהיימער און אַנדערע היימערס. איך „נעם אנטהייל“ אַלס נישט-ציוניסט, בפירוש אַלס אַזעלכער. איך וועל מעשיות פערציילען... די דייטשען וועלען נישט פערשטעהען די שפראַך, די פויליש-יודישע געזעלשאַפט — דעם אינהאַלט; איך וועל פערציילען ע מי צ ען, וואָס וועט נישט הערען. זיינט איהר אָבענד ביים ים? אַלע וואָסערן פאַלן אין ים אַריין. פילייכט וועט אייך אַ פאַליע ברענגען אַ קלאַנג פון אַ יודישער פא- בעל, דערקענט!

איך פאַהר נאָך אַ פאַר טעג אַהיים. נישט דירעקט, און ווייט נישט וואו אַרום, און קען אייך קיין אַדרעס נישט אויפגעבען. כ'וועל זיין אַביסל נע ונד, אָהן אַ וואָרט פון אייך. שרייבט נישט, אָבער סערגעסט נישט.

אייער י. ל. פ.

136

צו דאָמע ביים מער

(פון אַ קאָפּיע)

דאָמע ביים מער,

איך האָב אַוועקגעלעגט צו אייך אַ טרויעריגען בריעף — עס איז נישט גוט געווען אויפ'ן האַרץ — און צינד האָב איך חרטה, וואָס איך האָב צו א י י ע ר ע נאָך מיינע צוגעגעבען. — דאָס קעסטיל אָבער נעמט און גיט נישט צוריק. פערצייהט. איך וועל עס מעהר נישט טהון. —

זייט און מאַכט פרייליך!

י. ל. פ.

137

צו דאמע ביים מעער

(פון א קאפיט)

דאמע ביים מעער,

איך זעה אייך בעשיינפערליך. איהד טרעט פון מיר נישט אָב.
אייערע אויגען קוקען אויף מיר אַזוי פריינדליך, אַזוי גוט-האַרציג...
איז עס ווירקליך וואָהר?
שרייבט!

י. ל. פ.

138

צו דאמע ביים מעער

(פון א קאפיט)

דאמע אַם מעער!

אַ מענש דענקט און זיין לייעבער נאָמען לענקט.
איך האָב אייך געוואָלט שרייבען, אויב נישט יעדע שטונדע,
וועניגסטענס, יעדען טאָג, -שיקט ער מיר אַ גערשטען נאָך אַ גערשטען...
וואָס מאַכט דער באַלטיק?

אייער י. ל. פ.

139

צו דאמע ביים מעער

(פון א קאפיט)

דאמע ביים מעער!

מאָנטאָג מיטאַגצייט פּאָהרען מיר אַריין קיין סאַן מאַריץ (שפע-
טער - טאראספ) איבער וויען...

איז מעגליך, איך זאל אין סאן מאַריץ אייערס אַ פאַר ווערטער
בעקומען - זיי זאלען מיך אַבוואַרטען? יאָ?
איהר זייט אַמאָל אַזוי גוט, אַזוי גוט, ווי אייערע בריעף...
אויס די אויגען, טיעפער אין האַרץ.

י. ל. פ.

140

צו לאַזאַר קאַהאַן

(פונם אַריגינאַל)

[געשריבן אויף אַ וויזיט-קארטל "I. L. Perec" אָן אַ דאַטע. - עס
באַצייט זיך משמעות צו יאָר 1911]

עס איז געווען אַ מיספּערשטענדניס. די פאַרלעזונג וועגען
„טפּאַטר“ איז פריהער נאָך פּערשפּראַכען געוואָרען דער „האַרפע“.
מױז עס אַלזאָ אױב עדינגט זיין בשותפות מיט דער האַרפע.
פאַר דאָס וועט איהר בשותפות בעקומען נאָך אַ פאַרלעזונג.

י. ל. פרק

[נייך פּרצעס צושריפט איז צוגעשריבן „א. קאַפעל“, - דיר א. מוקדוני]

141

צו לאַזאַר קאַהאַן

(פונם אַריגינאַל)

[האַרשע, 8 נאָוועמבער 1911]

בסוד

ליעבער ה' כהן,

איך בין זעהר געענגט אין געלד. אויב איהר קענט מאַכען אַ
גרויסע פאַרלעזונג, איך זאל האָבען פון איהר, וועניגסטענס, 150 רובל,
וועל איך קומען. צייטען בייטען זיך. איך וויל האָפען - נישט
אויף לאַנג.

מיט אַכטונג

י. ל. פרק

142

צו לאזאר קאהאן

(פונם אריגינאל)

[ווארשע, 15 נאָוועמבער 1911]

ליבער ה' קאהאן,

דער ברענענדיגער געלד-מאָנגעל איז פאַרביי. אויס נצרך; דאָס הייסט - אויס אויסערגעווענליכער... אַלזאָ ברויך מען קיין עקסטרא וואַנאַנצען. איך קען איבעראַכטאָג פרייטאָג צו אייך קומען. - זייט מודיע, אויב עס לוינט אייך. -

מיט אַכטונג

י. ל. פּרָן

143

צו לאזאר קאהאן

(פונם אריגינאל)

[ווארשע, 20 נאָוועמבער 1911]

ד'קען אייך לעזען, וואָס איהר ווילט. - גרייט מיר נור פאַראויס אַ נומער אונ שרייבט, וואו אַהין צו פערפאַהרען. גוט וואָלט געווען, קיינער אויסער אייך זאָל נישט וויסען, וואו. איך בין יעצט זעהר מיט מיר אַליין בעשעפטיגט. נור דאָס זאָל ביי אייך בלייבען.

מיט אַכטונג י. ל. פּ.

144

צו י. צינבערג

(פון אַ קאָפּיע)

[דער בריוו איז געשריבן דעם 3-טן דעצעמבער 1911, צו י. צינ-בערג, וואָס האָט דאָן רעדאַקטירט די ליטעראַטור-אַפטיילונג אין דער יידיש-רוסישער ענציקלאָפּעדיע. י. צינבערג האָט זיך דאָן געזענעט צו פּאַן מיט דער בקשה צוצושיקן די נויטיקע ביאָ-

גראַפישע פּרטים. — די קאַפּיע פון דעם בריוו איז מיר צוגעשיקט
דורך י. צינבערג, לענינגראַד]

זעהר געעהרטער ד"ר.

איך טהו אייך צוליעב :

(1) אין די קינדער-יאָהרען האָבען אויף מיר געווירקט ש"ס
זפּוסקים, חובת הלבבות, מורה נבוכים, רלב"ג א. ד. ג. — דעם רבינ'ס
מעשהליך אין אַ יומא דפּנרא. — עטוואָס שפּעטער האָב איך אָנגע-
הויבען לערנען העברעאיש : אדם הפהן און די שפּעטערע ; איך האָב
אַבער נור פּערשטאַנען. אָבער נישט געפיהלט. איך בין נתפעל געוואָ-
רען פון דער קונץ, ניט מעהר. דערנאָך — תנ"ך! ...

(2) כ'בין קיינמאַל קיין חסיד נישט געווען און קיין משפּיל נישט
געוואָרען. נאָכען מורה נבוכים און אַנדערע איז געקומען די צייט אויף
קבלה-ספרים. אַ גרויס בית'המדרש ביי אונז, גרויסע שענק ספרים, איז
מען טאַפענדיג און זוכענדיג צוגעקומען צו דער שאַנק, וואָס „קבלה“
האָט פּערנומען, האָט מען געלערענט. אייגענטליך געלייענען זיי ענט. איך
האָב געוואָלט וויסען ווי אזוי דער מקובל, שפּעטער דער חסיד, טראַכט
און לעבט ; ווי פריעהר — ווי אזוי דער פּילוסוף. איך האָב ביז היינט
קיין רבין פאַר די אויגן נישט געזעהן, אויסער דעם ביאַלער, צו
וועלכען איך האָב געהאַט אַ פּלל-ישראל געשעפט, קיינמאַל צווישן
חסידים נישט געלעבט. פּטור בלא כלום אי אפשר — געווירקט מן
הסתם, האָבען אי חיים וויטאַל אי נחמן קראַכמאַל, אי דער שפּעטער-
דיגער אַפיקורס, נור אי נערליך בין איך געווען און געבליבען
יוד, מיט אַ יודישער, מעהר אַדער וועניגער קלאַרער, ביבלישער
וועלט אָנשויונג.

(3) אָנגעהויבען האָב איך צו שרייבען פּויליש (גאַר נישט גע-
דרוקט, פאַרברענט) — אַן אינטערנאַציאָנאַלער מאַמענט געווען — אוועק
געוואָרפּען, פּרעמד געווען. אָנגעהויבען העברעאיש, געפיהלט — נישט
לעבענדיג, אַריבער צו יודיש. דאָס איז געווען מיט אַ יאָהר 35—40
צוריק. דאָס ערשטע איז געווען אַ העברעאיש געדיכט אין „השחר“
(לי אומרים)⁽¹⁾ דער נאָך — אַ בוך צוזאַמען מיט ליכטענפעלד'ן, וואָס

(*) „לי אומרים“ איז פרעצע דריטע ליד, וואָס איז געווען געדרוקט אין
„השחר“ (תרל"ו). דאָס ערשטע געדרוקטע ליד איז „השחרות“ — „השחר“ תרל"ה —
— (1875).

איז מיין שווער געווען, דאָכט זיך : בעלי אסופות, כ'האָב פּערגעסען ווי ס'בוך האָט געהייסען¹⁾.

4) ערנסט האָבען אויף מיר געווירקט די פּראָפּעטען, אַ צייט לאַנג בין איך דאָך געווען אונטער דער ווירקונג פון היינע און בערנע — מינע ערשטע יודישע געדיכטע.

מיט אַכטונג

י. ל. פּרָך

145

צו ש. ניגער

(פונם אַריגינאַל)

[דער בריוו, אזוי ווי ער איז — נישט קיין פאַרענדיקטער און אַן אַ דאַטע, איז געלעגן צווישן די פּרָך-בריוו אין דינעזאַן-אַרכיוו. ווייט אים, אז פּרָך האָט אים אזוי אינמיטן איבערגעלאָזט און נישט אָפּגעשיקט ש. ניגערן. — די אַרטיקלען, וואָס פּרָך דערמאַנט זיי דאָ, זענען עס ניגערס גענויע אָפּהאַנדלונג איבער די פּאַלקס-טימליכע געשיכטן, וואָס איז געדרוקט געווען אין גלעבן און וויסנשאַפֿט, דעשינען אין ווילנע אין די יאָרן 1909—1912]

ליעבער ה' ניגער,

איך האָב ערשט דורכגעלעזען אייערע 2 אַרטיקלען איבער מיר. פּערשטעהט זיך, אז פון קאָמפּלימענטען איז מען צופרידען. געהט אָבער וועגען צוויי שטעלען, וואָס זענען לחלוטין קיין קאָמפּלימענטען נישט. און וואָס אַמבעלאַנגט די צוויי שטעלען, בין איך מיט איינער מסכים, מיט דער צווייטער נישט. גערעכט זייט איר וועגן די דריי צי פיער חופות. איך האָב דאָס מאַטעריאַל (אייגענטליך אָפּערן-מאַטעריאַל) נישט בעהערשט, איז אַרויס — בוידעם. פאַר דאָס איז אייער בעמערקונג וועגן שניידערס חלום אין פורים נישט ריכטיג. עס איז אַבסאָלוט נישט אַלאַ שלום-עליכם. עס איז אַ משל! די געשיכטע פון דער אַסי-מילאַציע, קוקט אייך בעסער צו. אָבער, נישט מיין דאגה. אין אַלגע-מיינעם וואָלט אויך געווען פון וואָס צו רעדען, אָבער פּערזענליך.

1) ספּורים בשיר ושירים שונים מאת שני בעלי אסופות הארשע, תרל"ז (1877) ז. 158.

צו שלום-עליכם

(פון א קאפיט)

[דארשען] 15/III 1912

ליבער שלום עליכם,

איך האָב געהערט, אַז איהר ווילט אַרויסגעבען אייערע זאַכען אי-
לוסטריערט און אַז מען פּראָפּאָניערט אייך דעם יונגען קראַטקע(1) צו דער
אַרבייט. און אַזוי ווי איך וואָלט זעהר געוואָלט זען אייערע זאַכען
אילוטרירערט און האָב דערביי אמונה אינם טאַלענט פון יונגען קראַטקע,
על פּן שרייב איך אייך מיין דעה אונ מיין עצה, איהר זאַלט מיט
קראַטקא ענדיגען.

אייער י. ל. פרץ

צו יעקב דינעזאָן

(טונס אַריגינאַל)

21/VII 1913

דאָס האַ'מיר געזעהן פאַר אַ יאָהרען,
(די רייווע די זעלבע געמאַכט...)
יעצט נעם אין דער האַנד אַריין די אויגען:
עס רעגענט אַ פינטטערע נאַכט.
(ביי טאָג איז געווען אַזוי שטיל,
אבענד-געענדערט דאָס וועטער)
ביז לאַנגעק נאָך באַהן, און שפּעטער -
קיין טאַראַספּ מיט אויטאָמאָביל...
י. ל. פרץ

צייטונגען!!!

(1) ב. קראַטקא — ייִדישער קינסטלער, געצייכנט אייך די שער-בלעמלעך פאַר
אייניקע פרזעס ווערק. —

148

צו יעקב דינעזאָן

(פונם אַריגינאַל)

טראסס 22/VII 1912

ליעבער ר' יענקל

ענדליך אָנגעקומען און נאָך גרויסע צרות אַ דירה בעקומען.
וואָס האָסט דו געמאַכט מיטן אַמעריקאַנער?
אונזער אַדרעסע:

Tarasp Shuls vit a Vorte

דיין י. ל. פ.

149

צו יעקב דינעזאָן

(פונם אַריגינאַל)

טראסס 29/VII 1912

דאָ, אונטער די דריי ביימער, וואָס זענען אַזוי שען אויף דער
קאַרטע און - גאָר ניש' מיט גאָר ניש' אין דער נאַטור, זיצ' מיר,
נאָך זויער-מילך מיט ברויט, און מען וואַרט, די זון זאָל אַ ביסעל
זיך אַראָבלאָזען, מען זאָל קענען צוריק-געהן קיהלער. מען זיצט און
מען קלערט, ווען עס וועלען זיין בריעף מיט צייטונגען. -

דיין יל"פ

150

צו יעקב דינעזאָן

(פונם אַריגינאַל)

טראסס 29/VII 1912

איך האָב דיר געשריבען, אַז די שענסטע איז געווען די ערשטע
דריי טעג, ווען מיר האָבען אונטען קיין וואָהנונג נישט בעקומען און
געוואָהנט אויבען. שיק איך דיר אַצינד דאָס בילד פון אונזער געווען

זענער וואָהנונג, דו זאָלסט זעהען מיט דיינע אייגענע אויגען, אַז איך האָב נישט איבערטריבען. קוק און פריי זיך אָדער הייב אָן צו בענ-קען. ווי דו ווילסט.

י"ל"פ

151

צו יעקב דינעזאָן

(פונם אַריגינאַל)

31/VII 1912 שולש

קיין צייטונגען, ר' יענקיל, האָב איך נישט בעקומען, נור - דיין גערוועזען בריעף. מקנא, נאַטירליך, בין איך דיך נישט. איך קען אָבער יעצט דעריבער נישט טראַכטען. איך זיך און האָב קעגען איבער, נידריגער, אונטער מיינע פיס א - רעגענבויען, וואָס האָט זיך גע-לעגט, ווי אַ פּיין-קאַליערט באַנד איבערן רוקען פון אַ באַרג. פראַכט-פאַל. טראַכט נאָך, שטעל דיר פאַר און זיי ענציקט, - אויב דו קענסט.

דיין י"ל"פ

152

צו יעקב דינעזאָן

(פונם אַריגינאַל)

31/VII 1912 שולש

דאָס איז די שלוכט, וואו מיר האָבען היינט שפאַציערט און וואו עס איז אונז בעפאַלען אַ שלאַגס-רעגען מיט דונער, בליץ און דערנאָך יאָגעל. קוים מיט'ן לעבען אַרויס. וואָס מאַכט ליוציאן? צי האַלט ער דעם חשד, וואָס העלענע האָט אויף דער דיענסט, פאַר בעגרינדעט? עס רענעט ווייטער. נור צינד זע'מיר אין צימער.

דיין י"ל"פ

153

צו יעקב דינעזאן

(פונם אריגינאל)

פּעטאן 5/VIII 1912

די קארטע איז שענער. —

י"ל"פ

154

צו יעקב דינעזאן

(פונם אריגינאל)

פּעטאן 5/VIII 1912

ד'האָב נעכטען געזינדיגט: געווען אין וואל-סינעסטרא אין פער-
קוט זיך און פערגעסען אַ קארטע צו שיקען, פאַר דאָס — היינט — אַ
שענע קארטע פון פעטאן. איך שרייב אָהן פיס. 2 1/2 שטונדען שטיי
ניגען וועג. מיר זענען אַ חברה לצים און מען טרינקט מילך לחיים!

י"ל"פ

155

צו יעקב דינעזאן

(פונם אריגינאל)

פּעטאן 7/VIII 1912

די קארטע, וואָס דו האָסט מיר געשיקט, האָט געמאַכט פּוראָר.
אַלע (3—4) בעקאַנטע צווישען זיי ד"ר לאַנדוי אויס וויען, זיי בעטען
קארטען אַזוינע. פערשטעהסט דאָך, אַז מען מיינט מיך, דאָס הייסט
מיין פּאַטאַגראַפיע. קען מען נישט עטליכע בעקומען?

י. ל. פ. ר. ז.

צו יעקב דינעזאָן

(פונם אַריגינאַל)

9 VIII 1912

אַ גרוס אַ הייסען
אין קאַלטען וועטער
פון אַ הייך
פון 1800 מעטער

י. ל. פּ

צו ד"ר גרשון לעווין

9 אויגוסט 1912 שולט

אַ קאַרטל פון ב. סמכסקי אין העברעיש: מצאתי פה את מר
י. ל. פּרָק ורעיתו. — הגשם שוטף בעוז והנני יושבים בחדרים
ושותים חמים הודות למדת הכנסת אורחים של מרת פּרָק

א מ ת ! י. ל. פּרָק

איהר זאָלט געווען זיין אין וואַרשוי, וואָלט איך געווען גע-
פּאַרען קיין ס"ט מאריץ. אייערע חברים האָבען מיך איבערגעשראַקען.
אַ שאַד...

ד ע ר א י י ג ע נ ע ר

צו יעקב דינעזאָן

(פונם אַריגינאַל)

10 VIII 1912 סענט

האַט צוויי טעג דורכאַנאַנד גערעגענט אויף אַ מבול - נעכטען
(וויילסט די דאַטע וויסען?) נאַכמיטאַג איז פּלוצלינג דער רעגען קאַלט
געוואָרען און [עס] איז אָנגעפּאַלען אַ שניי. אַרום-ווייסע בערג, יודען
אַלטע, געבויענע אין ווייסע קיטלען. אין די בערג, נאָך שניי, איז
אימער שייך. זעג' מיר שוין היינט אַרויס נאָך סענט. אַזא מין שמוציג

דאָרף מיט גוטער קיה-מילך. שיק מיר דיר אַ קאַרטע, און זיי געזונד.
אַ בריעף געהט 3 טעג.

י"ל פ.

159

צו יעקב דינעזאָן

(פונם אַריגינאַל)

13 VIII 1912 שולס

היינט - אַ קאַרטע פון שטוב, עס רעגענט און מען קען אין
ערגיץ גישט געהען. עס רעגענט אין די בערג, און די בערג רייכערען
זיך, ווי מזבחות פאר'ן טייוועל. מיר רעכענען אַרויסצופאַהרען איפ'ן
דער וואָך. אַ דאַנק פאַר די צייטונגען, וואָס זענען אין רעגען-וועטער
אַ רעטונג פאַר שגעון. אַ הערליכע אויסזיכט דורך די פענסטער, אָבער
אַ נאַסע, אַ פערוויינטע, וואָס לאָזט לאַנג אויף זיך נישט קוקען. וואָס
הערט זיך אין וואַרשוי? אַז די זון שיינט און די פיס לויפען איבער
די בערג, איז וואַרשוי מעבר לים. אין רעגען-וועטער ווילט זיך וויסען
עפעס פון דאָרט, וואו עס רעגענט אפשר נישט. דער באַרג, וואָס
איז אויפ'ן קארטיל פערשנייט, איז צינד פערנאָסען..

דיין יל"פ

160

צו יעקב דינעזאָן

(פונם אַריגינאַל)

15 VIII 1912

נאָך אַמאָל פון אַווראָנא, אָבער פון נייעם קאפעע. - אַ ביסעל
זון געהאַט, אַרויסגעלאָפען. - אַ קלענערע געזעלשאַפט.

יל"פ

Aus dem Nationalpark
Scott-Shus-Faraso
Val Minger in Piz Plana
02 dapr

Postkarte.

Herrn

Herrn
Eduard Gyneson

Wanthenau

Rue. Pieren

Strichen 15

Handwritten text in a cursive script, likely a letter or message, partially obscured by the stamp and other markings.

צו יעקב דינעזאָן

(פונם אריגינאַל)

20/VIII 1912 שולט

ויסעו - געצויגען האָט פלאט-פוס עט פרוי
 משולם, אין דער פרייה, זייגער עלף גענוי,
 געגאנגען דורך שלוכטען און בערג אַלערליי
 ויחנו בסקאַרל פונקט האלבער דריי. -
 עסען בעשטעלט. נור פאַרן גענוס
 שיקט מען אין וואַרשוי ר' יענקלען אַ גרוס
 די „צייטונג“ בעקומען, און שיק שוין ניש' מעהר,
 נאָך אַ פאַר „אויספּלוג“ קרייץ און קווער
 פאַהרט מען אַהיים, אַלץ האָט זיין סוף,
 צינד וויל איך עסען אַ שטיקעלע עוף.

צו יעקב דינעזאָן

(פונם אריגינאַל)

געשריבן אויף אַ קאַרטל - צוויי מיידלעך אין פרייבורגער טראַכט

22/VIII 1912 שולט

דאָס וועטער איז שלעכט
 קיין אויספּלוג געמאַכט.
 זאָל דיר זיין רעכט
 אין פרייבורגער טראַכט
 צוויי מיידליך פּיין...
 געפּעלט דיר צי ניין?

י.ל.פ

163

צו יעקב דינעזאן

(פונם אָריגינאַל)

27/VIII 1912 פּלועלא-האופּיטק

מען פּאָהרט אַהיים איבער דאָוואַס, ציריך, בערלין. אין דער
היים וועל מיר זיין שבת אָדער זונטאג פריה. יאָ. — שרייבען דאָ
קען מען נישט!

י"ל"פ

164

צו יעקב דינעזאן

(פונם אָריגינאַל)

29/VIII 1912 ציריך

א גרוס פון א ציריכער קנייפע.

י"ל פרץ

165

צו יעקב דינעזאן

(פון א קאפיט)

[דער בריוו איז געשריבן סוף אויגוסט 1912, — ער איז אָפּגע-
דרוקט אין ווילנער די יודישע וועלט אין 1915 נאָך פּרעס מיט]

זיך איך מיר, ר' יעקל, אין האַטעל סיטי אין ציריך, נאָכן פריש
טיק, אויף דער צוריקרייזע פון טאראספ... זיך איך מיר און טראַכט
נאָך, און קלער, און קלער איבער. פּערזענליך האָב איך פון די 5 וואָכען
אין דער שווייץ, אין אונטערענגאנדין, צווישען בערג און שניי-בערג,
וויזען און משוגענע וואַסער-פאַלען פיעל פּערדינט: אַ ביסל אויס-
גערעהט זיך דעם קאַפּ, אַ ביסל שטאַרקער געוואָרען דאָס האַרץ. אַ
מאָדעם איינדרוק מאַכט אָבער דער פּאַקט פון 5 וואָכען אַ נדערש
לעבען; פון אַ שטיק צייט, וואָס שווימט נישט אַרויס פון געוועזענעם,
שווימט נישט אַריין אינ'ם קומענדיגען: אַ בעזונדערער שטראָם פון
שטונדען, טעג און וואָכען, וואָס האָט זיך אַריין און דורכגעריסען.
בעוויזען אָבגעברויזט און פאַרשוונדען... און די אַל טע צייט, די

בעשטענדיגע, די יעהרליכע וועט צוריקקומען, ווייטער פליסען. און דו פיהלסט, אז דאָס בעשטענדיגע איז דאָס ריכטיגע, דאָס ווירקליכע; דאָס בוך, וואָס איך שרייב מיט אָפּט-מיעדע נערווען און צערינען בלוט, און דאָס 5-וואָכעדיגע, אַריינגערסענע איז עפּיס אַ מין משונה'נער חלום, אַ פּערווענדט-פּרעמדער טעקסט, אַ דרוק-פּעהלער, אַ מאָדנע קונץ פון הבחור הוועצער...

אַ מענטש לעבט מיט אידעען, מיט געפיהלען; מיט מאָמענטען פון ווילען, פון ליעבע און האַס, — פּלוצלונג קומט ער צווישען בערג און דאָס אַלץ פּאַלט פון איהם בליץ-שנעל אַראָב. די אויגען — פּער-קוקט אין שניי-פּעלדער, אין אויער רוישט דער באַך, שטורמט דער וואַסער-פּאַל; עס רייסט זיך אַריין אַ מוזיקאַליש-געשטימט ציעגען-אָדער קוה-גלעקיל. אַמאָל זיצסט דאָ און אונטער דייע פּיס צופאַרעבט זיך אַ רעגענבויען; נישט אין הימל הענגט ער, רבי, ער לעגט זיך איבער'ן רוקען פון באַרג, ווי אַ קאַליערטע לענטע, צום פּערציערען... דו קוקסט אויף שטילע גרינע בערג, פּלוצלינג שווימען פון לעכער און שפּאַלטען טיולענע, לייכט-לופטיגע בענדער אַרויס, האַלז-בענדער, גאַרט-לעך, נעמען אַזוי ליעבליך אַרום און הייבען זיך און צורייכערען זיך און צופליהען זיך. האַסט געהאַט אַ בלאָהעם הימעל, פליהען זיך שוין אַרום, וואַנדערען, בלאָנזען אַרום שטיקער און שטיקלעך וואַלקען, די זון — אַ ברענענדיגע, שווימט זיך איהר וועג, אַט איז זי אין אַ שטיקעל וואַלקען אַריין — עס צוגיסט זיך אין רעגענדיל, עס פּאַלט אַראָב גלייך; וואַסערדיגע שנירליך לאַזען זיך אַראָב, אויס וואַלקען-שטיק. דאָן ענדיגט אַזוי אַ צווייטס, אַ דריטס. צווישען איינעם און דעם צווייטען ברענט אַ זון; און אַט, זי ווערט ווייטער פּערטרונקען. דער גרינער באַרג ווערט פּיאָלעט סאַמעטען, טיעפּער פּיאָלעט, נור אַט שליסען זיי זיך די שטיקער וואַלקען. פּלוצלונג — עס גיסט; אויף אַ מבול! די זון איז שוין לאַנג פּערגעסען. די לופט אָבגעקיהלט. — „גוט — זאָגט דער שווייצער — עס וועט פּאַלען שניי, דערנאָך וועט זיין זון.“ און אין דער פּריה, דו האַפּסט זיך אויף. אַ ווייסע וועלט, דער שניי פּערדעקט די בערג כּמעט ביז צו פּיס... אין דער הייך — אַ גאַלדענע זון אינ'ם בלאָהסטען הימעל... מיטאָג צייט: פון די וואַלדיגע בערג-רוקען איז דער שניי פּערשוואַנדען, פון אונטערן וואַלד קוקען אַריבער שנייענע בערג-שפיצען, ווייסע, אָנגעהייער ווייסע... גרויסאַרטיג-שטיל ווייסע.

זען דו אריין דיין ווילען, דיין ליעבשאפט, דיין האַס, דיינע פערלאַנגען. עס געהט נישט. מען קוקט, מען איז אַ שטילער, זעהר שטילער, אָהן-ווילענדיגער צושויער... וואָס האָט צוטהון די וואַהל-פראַגע מיט'ן שוואַרץ-זע? נשמות פליהען נאָכט אויף נאָכט אַרויף אין הימעל אַריין און פערשרייבען זייער טאַג... מיאוסע זאַכען, ווערט דער מלאך-הממונה בייז, האַפט דעם טינטער און גיט אַ וואַרף, גיעסט זיך אַראָב אַ שוואַרץ-זע צווישען טאַראַספּ און דאַוואַס. שווימט ער אָב פון צוויי קעגענאיבערדיגע זייטען; רעכטס אַראָב – צוריק קיין טאַראַספּ, לינקס אַראָב – ווייטער קיין דאַוואַס. וואָס האָט עס צוטהון מיט'ן דאָקטאָר בייער? מיר פאַהרען מיט'ן טראַקט, רעכטס, אינ'ם באַרג-רוקען, – אויסגעהאַקטע גאַלערעען מיט ליכטער אַרויס... וואָס איז דאָס? ווינטער איז דער טראַקט געפעהרליך, באַרג-אָב לאָזען זיך לאַווינען פון שניי. הערסט עפּיס אַ גערויש פון דער הייך? לויף שנעל אַריין דורך אַ ליכט אין דער גאַלערעע. די לאַווינע לאָזט זיך אַראָב, זי וועט דיך פערשיטען אין דעם שטיינערנעם קבר. זיי דאָרט רוהיג. די לאַווינע וועט זיך אַבזעצען, די טראַקט-אַרבייטער וועלן קומען און דיך אויפגראַבען; וואַרים וועט דיר זיין אונטערן שניי.

און אַ יונגער בערג-מאַן אינ'ם פּאַסט-וואַגען פערצייהלט:
 – ווינטער, איך און נאָך איין עלטערער הערר האַבען פער-לאַנגט אַ פּאַסט-שליטען מיט פערד קיין דאַוואַס. מען האָט אונז קוים געגעבען. געפעהרליך געווען. געגעבען אָהן אַ שמיסער, איך, האָב איך פערזיכערט, קען „אַנטרייבען“, קען דעם וועג.

ער פערצייהלט נישט מיר. און רעכטס און לינקס ביים טראַקט – הויכע, הויכע שטאַנגען, וועג-ווייזער, וואָס זאָלען ווינטער שטאַרען איבערן שניי, און נישט לאָזען אַראָב פון טראַקט אין טאַג, אין אָב-גרונד אַריין. די שטאַנגען שאַקלען זיך, גלייך זיי מאַכען מיט די קעפּ, בעדויערענדיג און חזק-מאַכענדיג פון אַ מענש, וואָס „קען דעם טראַקט“, וואָס קען אַנטרייבען און שפּילט זיך מיט לאַווינען... דער שוויצער פערצייהלט ווייטער, איך הער, האַפענדיג איינצעלנע ווערטער און שטויס מיך צו די רעשט:

– פּלוצלינג – אַ שאַרף פון דער הייך, פון שפיץ באַרג. איך פערשטעה. איך גיב מיט דער גאַנצער קראַפט אַ ציה די מיטעל-לייך, דאָס פערד גיט אַ ריס אַרויף דעם קאַפּ, און דער קאַפּ בלייבט שוין איבערן שניי. די לאַווינע איז אַראָב, האָט אונז שוין אַראַבגעשליידערט.

דער שליטען - פערדעקט. איין מיטרייזענדער אין גאנצען פערדעקט מיט שניי, דער פערדס-קאָפּ שנויבט, האַפט לופט... איך בין אין שניי ביז'ן גארטעל"...

נור ער בעמערקט, אַז די אין וואָגן, וועלכע ער האָט פּערצייהלט, זענען איינגעדרימעלט, איינגעווייעגט פון שטילען ווינטעל פון טאָל.
- "קוים אַרויסגעצויגען!" - וואַרפט ער מיר, דעם פּרעמדען, צו, און האַקט אָב, און פּעררויכערט אַ לאַנגען, דינען עסטרייכער, נאָכ'ן אַרויסציהען די שטרוי, און פּיפּצט און דרימעלט אויך איין. און פּלוצלינג ווערט קאַלט. מיר זענען אַרויף אויפ'ן פּליעלאַפּאַס, צוויי-טויזענד מיט הונדערטער מעטער אין דער הייך. אַלע עפענען די בלאַסע אויגען, ציהען זיך איין, מאַכען צוריק די אויגען צו. דער יונגער בערג-מאָן דעקט זיך נישט איבער, גיט עטליכע שטאַרקערע פּיפּין פּונ'ם עסטרייכער, דרימעלט ווייטער איין. ווי אַזוי ער האָט אַרויסגעראַטעוועט זיך, זיין מיטרייזענדען און דאָס פּערד מיט'ן שליטען, ווייס איך נישט: די לאַווינע האָט זיי אַראַבגועוואַרפּען פון טראַקט אין טאָל אַריין... דעם שליטען האַבען זיי געמוזט אַרויפּטראַגען.

ענדליך - פּליעלאַ, איין איינזאַם הויז, בעוואָהנט נור זומער. פון אַלע פּאַסט-וועגען שפּרינגט מען אַרויס, מאַנכע קריכען אויך אַרויס-פּערשטאַרטע פּיס. אין גאַסט הויז אַריין. אַ גערופּעריי: טעע, קאַפּע, בוליאָן, גליה-וויין... ענגליש, פּראַנצויזיש, דייטש, ראַמאַניש, און אַלע האַבן איין פּערלאַנג: עפּיס וואַרימס! אָהן אויסנאַם-געזעצען, דער טיש פאַר אַלע...

זענוג. עפּיס איין אַנדער וועלט. כ'בין אָבער שוין אין ציריך. שבת, צי זונטאָג אין דער פּריה - אין וואַרשוי. צוריק די אַלטע וועלט... צוויי דריי שנייטעג איבערן יאָהר; דער רעשט ווינטער - קויטיג. רעגענבויגענס און וואַלקען, ווייט, ווייט אין דער הייך איבערן קאַפּ. רבי, איך גלויב: דער רעגענבויגען הענגט אין הימעל. איך זעה דאָך, יענען איז אַ הלום געווען... וואָס רוישט אין דרויסען? די וואַהל-קאַמפּאַניע, נישט קיין וואַסער-פּאַל, נישט דער זילבערנער משוגע צו-פּלאַסענער באַך... מענשען טראַגען שוין קיין גענאָגעלטע שוה-אַבער שטיוועל דאַרף מען, גרויסע, שטאַרקע, אַריבערצוגעהן איבער דער שמוציגער בלאַטע...
זיי געזונד...

עס איז טרויעריג - דיין יל"ג.

צו יעקב דינעזאן

(פונם אריגינאל)

31/VIII 1912 בערלין

ידידי ר' יענקל -

איך בין געווען אויפן וועג - טרעף וואָס? - באַנקיער! פער-
באַרג אַנדערע געלד! צינד פעהלט מיר. נעם איך ביי ה' לעוויט
200 (צווייהונדערט) מאַרק און איך בעט דיך, שיק זיי טעלעגראַפיש
לויט אַדרעסע:

W. Lewit, Berlin W. 50

די צווייהונדערט מאַרק

דיין יל"פ

צו דער וואַרשעווער גמיע

(פון פויליש)

יִרְדְּאוּקע ווענדונג-זאפֿיסקע" איז אַן ענטפער פון י. ל. פֿרַך
אויף אַ בריוו-אַנקלאַג פון אַדאַלף פערעמץ צו דער וואַרשעווער
יידישע גמיע-פאַרוואַלטונג. אין זיין בריוו, פון II-טן נאַוועמבער
1912, האָט א. פערעמץ געמאַכט אויפּמערקזאַם דער גמיע-פאַר-
וואַלטונג, פאַרוואָס אירע אָנגעשטעלטע פאַרנעמען זיך מיט פּאַלי-
מישער אַנימאַציע (בעת די וואַלן צו דער גאַסוואַרסווענע דומע").
דעם 18-טן נאַוועמבער האָט א. פערעמץ אַ צווייט מאָל זיך געוווּנדערט
אין דער גמיע מיט אַ מענה, פאַרוואָס מ'זעט נישט אין אַכט
זיין ערשטע ווענדונג, אין וועלכער ער האָט פאַרלאַנגט, אַז די
גמיע זאָל אין דער אינסטרוקציע, וואָס פאַרפליכטעט די באַזאַמטע
פון גמיע-פאַרוואַלטונג, אַריינמאַרשן אַ פאַראַרדנונג, לויט וועלכער
עס איז פאַרווערט די נאָמינירטע באַזאַמטע צו פירן אַ פאַרטייאישע
אַנימאַציע. די גמיע האָט דאָן אָפּגעהאַלטן אַ זיצונג און באַמראַכט
א. פערעמצעס בריוו. - פֿרַך איז געווען אויפגעמאַרשן פון
א. פערעמצעס האַנדלונג און זיך געווענדט צו דער גמיע מיט
דער פּאָליגנדיקער זאפֿיסקע" אין פויליש. - דער בריוו, געשריבן

אין פויליש איינהענטיק דורך פראן, געפינט אין דעם ווארשעווי
גמינע-ארביוו. — מיר ברענגען דא א גענויע איבערזעצונג]

צו דער פארוואלטונג פון דער גמינע פון סטאראזאקאניך
פון דעם מיטארבעטער פון פארוואלטונגס-בירווא

„זאפיסקא“

אין דער צייט פונם וואל-קאמף, האט די פוילישע צייטונג
„קוריער פאראנני“ געשריבן, אז אין די רייען פונם קעמפנדן יידישן
נאציאנאליזם געפינען זיך צוויי באצאמטע פון דער גמינע-פארוואלטונג,
און צי זיי זוכן פאר זיך שוין אן אנדערע באשעפטיקונג.

„דאס פארווייטע קערנדל פון בירגערלעכער פרייהייט האט גע-
טראפן אויף א גוט-צוגעפאסטן באדן — אויף דער גוטער באנק-ערד
(czarnoziem bankierski) פונם ה' אדאלף פערעטק, און עס האט
ארויסגעגעבן פרוכט אין דער פאָרם פון זיין בריוו, געשריבן אין
נאָמען פון נישט-דערמאָנטע פערזאָנען פון דער גמינע-פארוואלטונג,
אין וועלכן עס ווערט פארלאנגט ארויסצוגעבן א רעגולאמין, וואָס
פארווערט די באצאמטע פון דער בירווא אָנטייל צו נעמען אין פאר-
טייאישע פאָליטישע אַרבעטן.

„ווייל, — מאָטיווירט דער ה' פערעטק זיין געזעצגעבערישן פאָר-
שלאַג — זיי וועלן נישט קענען זיין אָביעקטיוו אין דער באַציונג
צו די אינטערעסאַנטן, וואָס ווענדן זיך צו זיי.

„די גמינע-פארוואלטונג, וועלכע האָט קיינמאָל נישט פארווערט
אירע אָנגעשטעלטע אויסצופירן זייער פאָליטישע אַרבעט ווי מיטגלידער
פון קרייזן, מיטארבעטער און רעדאקטאָרן פון צייטונגען טון אַ געווי-
סער ריכטונג.

„די גמינע-פארוואלטונג, וויסנדיק אויסגעצייכנט, אז ס'איז נישט
פאָרגעקומען קיין שום פאל פון פאָרטייאישער איינזייטיקייט, און
זייענדיק אינגאנצן איבערצייגט, אז אַזא פאל וועט קיינמאָל נישט פאָר-
קומען — האָט דאָך זיך באַראָטן איבער דעם אויבנדערמאָנטן פאָרשלאַג:
דערביי האָט זי אויף דער זיצונג טון דער פאָרגאנגענער וואָך, פאָר
דעם אָפלייגן פון דער זאך צוליב דעם פעלן פון דריי מיטגלידער פון
אַ געוויסער פאָרטיי, מודיע געווען די פאָרזאמלטע, אז דאָ גייט אין
אונזער ה' פרץ.

„אזוי איז אנטשידן געוואָרן דעם ה' א. פערעטצעס כּוונה. ווייל איך געהער נישט צו קיין שום פּאַרטיי, אזוי ציילט מען שוין אין מיין פּרייהייט אַלס מחבר, און קעגן דעם מוז איך פּראָטעסטירן. „נעמענדיק אין אַכט, אַז מיין פּאַרהעלטעניש צו דער גמינע-פּאַרוואַלטונג איז אויסשליסלעך נאָר אַ פּאַרהעלטעניש פּון אַן אַנגע-שטעלטן צו זיין ברויט-געבער, אַז אַזאַ פּאַרהעלטעניש גיט נישט דעם ברויט-געבער קיין שום רעכט אויף צו באַגרענעצן די רעכט און איבערצייגונגען פּונם אַרבעטער אויסער דעם אָרט און צייט פּון דער אַרבעט, אַז ביים שליסן דעם אָפּמאַך מיט העכער 20 יאָר צוריק, איז פּון אַזאַ מין באַגרענצונג קיין שום רייד נישט געווען, אַז נאָכן שליסן דעם אָפּמאַך, קען נישט קיין מאַדיפּיקאַציע אָדער דערגאַנצונג אָפהענגיק זיין בלויז פּונם ווילן פּון איין צד. „האָב איך דערמיט דעם כּבוד צו דערקלערן דער גמינע-פּאַר-וואַלטונג, אַז איך האָב נישט בדעה זיך אונטערצוואַרפן קיין שום פּון אויבן-אַנגעוואַרפענעם רעגולאַמין.

מיט געהעריקער אַכטונג
י. ל. פּרין

168

צו דוד בערגעלסאָן

(פּונם אַריגינאַל)

[די דריי בריוולעך, וואָס קומען דאָ, זענען געשיקט אין 1913 צו דוד בערגעלסאָן, וועלכער האָט דאָן רעדאַקטירט דעם זשורנאַל „די יודישע וועלט“, פּאַרלאַנג ב. קלעצקין. — פּרין האָט פּאַרעפּנט-לעכט שפּעטער אין די יודישע וועלט „מיניע זכּרונות“, וואָס האָבן זיך געדרוקט אין המשכים. — די בריוו געפינען זיך אין אַרכיוו פּון קלעצקין-פּאַרלאַנג]

ליעבער בערגעלזאָן,

איך שיק אייך איין אבצוג פון אַ זאַך, וואָס געהט אַריין אין אַ ניי בוך, וואָס וועט ערשיינען ערשט אין אַ פּאַר מאָנאַט. —

אייער צווייטער בריעף איז געווען נישט נויטיק. ׳בין איינפאך
צו פערנומען אונ אַ ביסל, פיללייכט דעריבער, פויל.

זייט געזונד
אייער י. ל. פרץ

169

צו דוד בערגעלסאָן

(פונם אַריגינאַל)

איין עולה, וואָס איך בעקום די ערשטע, נישט די צווייטע
קאַרעקטע.
אונ פיללייכט ווילט איהר טהון נאָך איין עולה אונ נישט עני
דיקן אינ'ם בוך דעם פרק?
איי... איי... איי...

170

צו דוד בערגעלסאָן

(פונם אַריגינאַל)

281 מערץ 1913, וואַרשע

ליעבער בערגעלזאָן,

איך האָב, ליידער, גאָר נישט, איך רעכען, אַזוּ חה"מ וועט
עפּיס ווערען. „וועגען זיך אַליין“ האָב איך נישט אויפצושרייבען, איך
שרייב קיין פאַרלעזונגען נישט אויף.
נישט אָבער צוליב דעם שרייב איך דאָס קאַרטעל.
נור אַט וואָס.
איך לעז אייער ראַמאַן!; עס איז סתורה...
זייט מיר געזונד אונ שטאַרק, באַלד נאָך יום-טוב וועל איך אפשר
האַבן וואָס צו שיקען, וועט זיין צום 5-טען ביכעל...
קומט איהר נישט קיין וואַרשוי?

אייער יל"פ

איך וויל די יודישע וועלט זאל מען איינבינדען, איז מיר דאָס
ערשטע בענדיל פערלוירען געגאַנגען, און וואָהנען וואָהן איך ווייט
פון פערלאַג. קענט איהר מיך [מיר] עס נישט שיקען ?

171

צו שלום-עליכם

(פון א קאפי)

[1913 I/12 האַרשט]

ליעבער, ליעבער שלום-עליכם,

איך בין בטבע אַ פיינד פון בריעף-שרייבען. אָבער דיין צושריפט
צו דינעזאָנס בריעף האָט מיך שרעקליך געריהרט. וואָס זאל איך דיר
שרייבען ? איך לעז אַלץ, וואָס דו שרייבסט אַפילו וועגן אונזער באַקאַנטען
פ... איך לעז און באַוואונדער... און וואָלט זייער געוואָלט דו זאָלסט
געזונט ווערן. זיי געזונט !

דיין י. ל. פּרז

172

צו ש. ניגער

(פון א קאפי)

די ווייטערדיקע 5 בריוו צו ש. ניגער באַציען זיך צו דער צייט
1913—1914, ווען ש. ניגער האָט רעדאַקטירט די יודישע וועלט,
אין פאַרלאַג ב. קלעצקי, ווילנע. — די קאָפיעס פון די בריוו
יענען מיר צוגעשיקט דורך ש. ניגער

ליעבער ה' ניגער

איך האָב אייך אויף אייער בריעף נישט געענפערט, ווייל —
ווייל מיר שטעהען אויף פערשיעדענע שטאַנדפונקטען. איהר — פון
קאַפעלמיסטער, וואָס זוכט אינסטרומענטן אין קאַפעלע אַריין ; איך —
פון סאָליסט, וואָס לאָזט זיך פון קאַפעלע בעגלייטען... אַלזוי — גאָר
נישט. איך וועל שיקען, וואָס איך וועל וועלען, און אויב עס וועט

איך ניט לוינען. וועט איר צוריק שיקען און מיר וועלן ווייטער לעבען בשלום. אַ יאָ?

אַבער ווייסט איר, ווער עס שרייבט, למשל, „באַשטעלען“ און נישט „בעשטעלען“? אַ טויבער, וואָס הערט ניט דעם אונטערשיעד פון קלאַנג און דערביי אַ בלינדער, וואָס זעהט נישט. דאָס ביי „בעשטעלען“ ריהרט מען קוים מיט די ליפען און ביי „באַשטעלען“ ענדערט מען זיי ווי אַ שלייען אויפן פיש-ברעטיל... דאָס מאַכט אַבער אויך נישט אויס...

אייער „עבודה זרה“ (פון פשרן יודיש געמאַכט), אייער ווילנער בית-המקדש (קלייזעל) און אייער פהן-גדול פון שפראַך-קענטעניש און אַרטאָגראַפיע...

מען וועט דאָס נאַרישקייט אויך איבערלעבען, מיט גאַטס הילף.

י. ל. פ.

178

צו ש. ניגער

(פון אַ קאָפּיע)

ליבער ה' ניגער,

אינפערשטאנדען, נאָר מיטן בעדינג, איהר זאָלט מיר תיכף ומיד אַבשיקען אויף דינע זאַנס אַדרעס דעם ליטווישן מלמד¹). אַבער תיכף ומיד, ווייל איך מוז אים אַוועקשיקען תיכף ומיד. וואָס אַנבעלאַנגט דעם רעליעף², טהוט ווי איהר ווילט. גריסט זיך, קלעצקינען און אַלע גוטע לייט.

וועגען מוועאום³) האָב איך ערשט וואָס געשיקט אין „היינט“ אַריין אַ „ווינקעלע“⁴). צו ער וועט דרוקען, ווייס איך נישט.

אייער י. ל. פּרץ

(1) אַ דערציילונג, האָס פּרץ האָט צוגעשיקט פאַר דער „יוד. העלט“.

(2) אַ רעליעף פון י. ל. פּרץ, וואָס „די יודישע העלט“ האָט געוואָלט געבן אַ רעפּראָדוקציע דערפון.

(3) אַ יודישער מוזיק, וואָס איז דאָן בעפלאַנט געוואָרן און וואָס ס'איז אַנבעלאַנגטן העגן אים אַ עאַלעמיק אין דער פרעסע, ווי ער זאָל געגרינדעט ווערן, אין פעטערבורג אָדער אין אַ מער יודישער שטאָט.

(4) פּרץ האָט אין „היינט“ דאָן געהאַט אַ שטענדיקע אַפּטיילונג מיטן נאָמען „מין הינקעלע“.

174

צו ש. ניגער

(פון א קאפייע)

ליעבער ה' ניגער,

איך שיק אייך גלייכצייטיג איינגעשריבען דעם צווייטען אַבשניט „זכרונות“. עס מוזען זיין פיעל גרייזען. איך בין מיעד געוואָרען איבערשרייבענדיג און איר איילט. מוזט איהר מיר דורכאויס שיקען אַ קאַרעקטע. איך וועל זי אייך נישט האַלטען: תיכף צוריקשיקען. איך האָב אייך צוריק געשיקט די ערשטע קאַרעקטור צום בוך. אַ שען ביסל גרייזען געווען. — למען השם, פערריכטן די מאַטריצן. —

אייער י. ל. פ.

אַ הערצליכן גרוס אייך, ליעבער ש. ניגער, וואָס הערט זיך מיטן פּנסקט?

זייט מיר געזונד און שטאַרק

אייער דינע זאָן

175

צו ש. ניגער

(פון א קאפייע)

געערטע רעדאַקציע.

איך רייס איבער די „זכרונות“ אין אייער זשורנאַל. בעט דורכ-אויס זאָגאַר דעם פרק נישט צו ענדיגען און מיר אַבצושיקען דאָס מאַנסקריפט: דעם האַלבן פרק און דעם צוגעשיקטן באַנצן. — איר קענט דרוקן איין ערקלערונג, אַז דאָס איז איבערגעריסן דורך אַ סבה פון אייך נישט אַבהענגיג.

מיט אַכטונג

י. ל. פּרָק

(1) ש. ניגער האָט דאָן געגרייט דעם „פּנסקט“, יאָרבוך פאַר דער געשיכטע פון דער יודישער ליטעראַטור און שפּראַך, פאַר פּאַקלאַר קריטיק און ביבליאָגראַפיע. דער-שינען אין 1913 אין פּאַרלאַג ב. קלעצקין. —

צו ש. ניגער

(פון א קאפיט)

ליעבער ה' ניגער,

אייער בריעף האָט מיך געברענגט אין פערלעגענהייט; איך ווייס נאָך נישט, וואָס אייך צו ענטפערען. די מעשה איז פשוט:

שוין פאַר וואָכען און חדשים האָב איך אייך געשריבען, אַז אויב איר וועט מיר טהיילען די פרקים, וועל איך מוזען אויפהערען ביי אייך צו דרוקען די זכרונות.

איהר האָט, נישט אַכטענדיג דערויף, ווייטער געטהיילט... הער קלעצקין האָט מיר אין סטארעוואָ געזאָגט, אַז די זכרונות מוזען זיך ענדיגען ביז ני-יאָר און איהר טהיילט נאָך. וואָס האָב איך צו טראַכטען? טראַכט איך אין מיין פראַסטקייט די זכרונות זענען פאַרן זשורנאַל קיין עסק נישט, נאָר מען שעמט זיך אָבצוזאָגען... האָב איך אָבגעזאָגט.

שרייבט איר וועגן צאָרן און שטראַף, ביידע זענען מיר צו ווייט, צו נישט פערשטענדליך. און געוואוסט האָב איך: יד דינעזאָן באמצע, ער האָט מיט די אייגאלעך געפינטעלט. פערשטעה איך: ער שרייבט אונטער מיניע פלייצעס...

האָב איך געשוויגען.

פאַרוואָס שרייב איך יעצט? איך וויל, -

ערשטענס, איהר זאָלט פערשטעהן, אַז איך גיב די אַרבייט אין פרקים, ווייל דאָס איז שוין די פאַרם, אין וועלכער זיי גיסען זיך מיר אויס, און טהיילענדיג, מאַכט איהר מיך איינפאַך מבולבל און איך רעכען, דעם לעזער נאָך מער.

דאָן צווייטענס -

צו קענט איהר נישט ביי דער קאַרעקטור צושיקען דאָס מאַנוס-קריפט. מען מאַכט ביי אייך אַזוינע גרייזען, אַז איך קען גאָר אויף זיי נישט פאלן; איינפאַך געניאַל! מוז איך איבערשרייבען מאַך איך לאַטיט; שוין נישט איין גוס...

און נאָך אַ מאָל:

קיין רגע פון צאָרן, פון שטרעף; דאָס וואָלט געווען נאַריש,
און איך בעליידיג מיך, אויב מען האַלט מיך פאַר אַ נאַר. —
אייער יל"פ

גריסט. וועמען — פערשטעהט איהר אליין. אָנהייבען וועט איהר
געוויס ביי אייער פרוי?

177

צו „מפיצי השכלה“

(פון א קאָפיט)

נסף 1913, אין צוזאמענהאַנג מיטן 50-יאָריקן יוביליי פון „חברת
מפיצי השכלה“, איז י. ל. פרץ — באַגלייך מיט נאָך אייניקע
שריפטמעלער — אויסגעקליבן געוואָרן אַלס ערן-מיטגליד פון
דער געזעלשאַפט. אַלס ענטפער אויף דער מיטטיילונג וועגן דעם,
האַט פרץ צוגעשיקט דעם קאָמיטעט פון „מפיצי השכלה“ פאַרנוג-
דיקן בריוו. — אין דעם זשורנאַל „וועסאניק יעוורעסקאָנאַ פראַס-
וועטשעניאַ“ (מערץ 1915) איז אָפגעדרוקט דער בריוו (אַלס
פאַקסימיליע). — די קאָפייע איז מיר צוגעשיקט דורך א. גורשמיין,
מאָסקווע]

אן דער געזעלשאַפט צו פערשפרייטען

בילדונג צווישען יודען

פערסבורג,

נעמט מיין הערצליכסטען דאַנק פאַר דער וואהל, וואָס איהר
האַט מיר אָנגעקנידיגט אין אייער בריעף פון דעצעמבער 1913.
איך דאַנק אייך, אונ ווינש: מיר צו קענען ניצלן צו זיין
דער געזעלשאַפט אונ אי ה ר — דער נאַציאָן.

מיט גרויס אַכטונג

י"ל פרץ

י. ל. פרץ, וואַרשוי יעראָזאָלימאָ 89

יאנואַר (אייראַם). 1914

צו שלום-עליכם

(פון א קאפיט)

[ראַסראָזקע קורץ בריוול איז געשריבן געוואָרן דורך פּרצן אין וואַרשע, נאָכן באַקאָמפן איינצידענט מיט שלום-עליכמען. ש"ע איז געקומען קיין וואַרשע לויט דער איינלאָזונג פון דער געזעל-שאַפט. הומיר, וווּ פרץ איז דאָן געשטאַנען אין דער שפיץ. אָן דעם וויסן פון הומיר איז שלום-עליכם אַרויסגעטראָפן פריער, נאָך פאַרן הומיר-אָונט, אין הייב-שפת-עב"י. אויסגעבראַכט פון דער האַנדלונג, האָט דער הומיר-קאָמיטעט באַשלאָסן זיך צוריקציען פון איינאַרדענען דעם אָונט. ש"ע איז געקומען צו פּרצן אַהיים, און געטראָפן דאָס בריוול. — זע אויספירלעכער מיין אַטיקל „פרץ און שלום-עליכם“]

[ההמ"פ ה' תר"ע (1914)]

ליעבער ה' שלום עליכם

צו מיין פערדרוס קען איך היינט אין דער היים נישט זיין.

י. ל. פ.

צו נישט אָנגערופן דער אַדרעסאַט

(פונם אַריגינאַל)

[דער פּאָלנדיקער בריוו, געשריבן אייגנשאַפטיק דורך פּרצן, איז פאַרבליבן צווישן די פּרץ-בריוו אין דינעוואָן-אַרכיוו. — עס איז אָן ענטפער אויף אַ פּריוואַט-אַנפראַגע וועגן פּרצעס אַני-מאָני און ביאָגראַפיע. — דער בריוו איז געשריבן מסתמא סוף 1913 אָדער אין 1914, ווען פּרץ האָט שוין געווינט אין זיין נייער דירה אויף יעראַזאָלימס-קאָ [89]

זעהר געהרטער הער,

אויף אייער ליעב-שמיכעלדיגען בריעף פון 17 ד. מ. בעעהר
 איך מיך אייך צו ענפערן פאָלגענדעס:
 אויב דאָס אויפלעבען פון יודישען פאָלק הייסט ביי אייך
 „ציוניזם“ — מה טוב! געהער איך דאָצו, האָב איך אַ טהייל דערינען.
 צום פאָליטישען ציוניזם האָב איך קיינ צוטרויען: דאָס גלות פער-
 לייקען איך נישט. דאָס איז דאָס שלאַכט פעלד, וואו מיר מוזען
 זיעגען. ביי דער גאַנצער בענקשאַפט צו ארץ ישראל (נישט צום
 „פאָטערלאַנד“ לויט'ן גוישען בעגריף) גלייב איך פעסט אין יודישען
 וועלט-פאָלק, ווי דער ר' פעט האָט עס געזעהען. איבעראַל די מינ-
 דעה הייט אין צאָהל, די מעהרהייט אין זין פון מאָראַלישער קולטור.
 נאָכען זיעג, וועט געבויט ווערען דאָס פראָפעטישע, נישט פאָליטישע
 ציון... פּי מציון תצא תורה פאר אַלע...
 ביאָגראַפישע נאָטיצען שרייבט צו, אויף מיין ביטע, מיין
 קאָלעגע י. דינעזאָן.

מיט אַכטונג

י. ל. פּרץ

180

צו יעקב דינעזאָן

(פּונם אַריגינאַל)

דאָס פּאָסט-קארטל איז געשריבן דורך פרצן פון וואַרשע צו
 י. דינעזאָן, וועלכער איז דאָן געווען אין פּינסק. — פרוי פרץ איז
 דאָן געווען אין אויסלאַנד און נישט געקענט זיך אַדורכרייסן דורך די
 פּראַנטן קיין וואַרשע. — אין וואַרשע זענען שוין דאָן געווען די
 היימלאָזע, און עס איז געווען אַ דוחק אין עס-פּראָדוקטן]

וואַרשע 30 אָקטאָבער 1914

ליעבער יעקב,

„נור שרייב!“ נו, שרייב איך אַ קארטעל. פון וואַרשוי זענען
 פערמאָכטע בריעף נאָך נישט זיכער. אונ וואָס זאָל איך דיר שרייבען?
 פון העלענען האָב איך נאָך קיין בריעף. איך האָב שוין דאָס דריטע

מאָל געלד געשיקט... עס איז משוגע צו ווערען. - אָבער ווי עס זאָל
נישט זיין, בלייבען אין פינסק איז אַ ביסל קראַטיש. דו דאַרפסט
דורכאויס אַ היים קומען. עס פאַסט נישט. יאַנעק אַרבייט מעשים, אַלע
שטובען איבערגעקעהרט, אַלע פאַרהאַנגען איבערגעהאַנגען; הענגער
אויף באַרשטען געמאַכט...

ברענג דורכאויס, אָדער ווען דו בלייבסט שיק פּראָוויאַנט. וואָס
דו קענסט. עס חאַפט מיך אָן אַ שרעק וויפיל „גיר חלק" (1) עס בלייבט
נאָך. אַהאַ: שרייבען שרייב איך דיר פון גמינא, וואו די טינט פליעסט
נישט, צייט פעהלט נישט אונ אַ גערודער פון אין גיהונם. יודען און
יודעניס פּערצייהלען פון צרות צרורות. א מאַדנע פאַלק - עפּיס איז
ביי איהם אַלץ אַזוי נאַטירליך. -

וואָס דער עיקר איך מיין פאר אַ פּראָוויאַנט, פּערשטעהסט דו
אַליין. קאַמפּראַמיטערען נאָך אַמאָל וויל איך דיר נישט.

דיין

י"ל"פּ

.....

(1) גלאַט פּאַסיר. -

רעדעס פון י. ל. פרץ

I

פּרץ שבעל-פה

פּרץ שבעל-פה איז נישט ווייניקער אינטערעסאנט און גייסט-רייך, ווי פּרץ שבכתב. ווי אין זיין שרייבן, אזוי אויך אין זיין רעדן איז פּרץ געווען דערזעלבער גלענצנדיקער וואָרט-מייסטער, דער-זעלבער חריפישער דענקער, דערזעלבער קאָנטראַסטנפולער דיכטער. דאָס שרייבן איז געווען ביי אים דער המשך פון רעדן. נישט נאָר פיל פון זיינע אַרטיקלען, אויך אַ גרויסער טייל פון זיינע מעשיות זענען דורך אים פריער פאַרציילט געווען און דערנאָך געשריבן געוואָרן. דער כאַראַקטער פון פּרצעס שאַפן איז געשפּרעכנבאַרטיק. פון זיינע אויפגעשריבענע זאַכן קוקט אַרויס דער לעבעדיקער, צאַפּלדיקער דערציילער. און דעריבער טאַקע איז דאָס אָנגעשריבענע ביי פּרצן נישט אַלץ. עס איז ווי שטיקער, ווי טיילן פון גאַנצערס, פולערס, וואָס איז נאָך פאַרבליבן ביים לעבעדיקן פּרץ. דאָס געשריבענע, וואָס מ'האַט געלייענט ביי פּרצן, האָט שטענדיק געוועקט בענקשאַפט, אינ-טערעס, נייגיר צו פּרצן גופּאָ, צו דעם קוואַל, פון וואָנעט עס האָט געשטראָמט דאָס פאַרפאַסטע.

אין זיין אינטערעסאַנטן אַרטיקל „וועגן פּרצעס יידישױ“, האָט ש. ניגער געשריבן: „הערט זיך צו צום אָטעם פון יעדן פּרצישן זאַץ באַזונדער, וועט איר זען, אַז דאָס איז נישט קיין געשריבענער, נאָר אַ גערעדטער זאַץ. דער טיפּיש-געשריבענער זאַץ האָט אַ לאַנגן אָטעם, פּרצעס זאַץ איז קורצאַטעמדיק... פּרץ שרייבט אזוי ווי ער פלעגט רעדן, נישט סתם ווי מען רעדט, — און ער פלעגט תמיד רעדן אָפּגעהאַקט, קורץ און אויפן ווונק. דאָס אַפּאַריסטישע אין פּרצעס שרייבן שטאַמט פון זיין שטייגער-רעדן, פון דאָנעט נעמט זיך אויך

דאָס אימפּראָוויזאַט אַרישע, דאָס פּלוצלינגדיקע און אומגעריכטע
 אין זיין סטיל. די דיאלאָגן פּרצעס זענען סטיליסטיש – אויך נישט
 מער ווי שריפטלעכע קאָפּיעס פון פּרצעס מינדלעכע געשפּרעכן... פּרץ
 איז אין שרייבן נאָענט אַזוי צו זיין רעדן, אַז אפילו דאָן, בעת ער
 שרייבט, וואָס אַנדערע רעדן, שרייבט ער עס אַזוי, ווי ער אַליין
 וואָלט עס גערעדט”...

אין משך פון איבער דריי-פיר צענדליק יאָר האָט פּרץ אויך
 אין זיין רעדן זיך שעפּעריש, דיכטעריש אויסגעלעבט, – אינם רעדן
 מיט זיינע אַרומיקע (און דערפאַר האָט ער זיך אפשר שטענדיק אַזוי
 גענויטיקט אין צוהערער-חסידים) און אין זיינע פאַרשיידנאַרטיקע עפנט-
 לעכע אַרויסטרעטונגען, – וועלכע האָבן זיך אָנגעהויבן נאָך אין זיינע
 זאַמאַשטשער יאָרן ביז די לעצטע טעג פון זיין לעבן.

מיר מאַכן דאָ דעם ערשטן פּרוּוו אויפצוזאַמלען אייניקע פון
 פּרצעס רעדעס און אַנצוואַרפן איינצלנע שטריכן צום בילד – פּרץ
 ד ע ר ר ע ד נ ע ר.

עס פּאָדערט זיך נאָך פּיל-פּיל אַרבעט, ביז מיר וועלן האָבן
 פאַר זיך אַ גענויע פאַרשטעלונג וועגן פּרצן שב על-פה.

II

א י נ ז א מ א ש ט ש

נאך אין זיין היים, אין זאמאָשטש, איז פּרץ באַקאנט געווען ווי אַ מענטש מיט אַ שאַרפער צונג און מיט גלענצנדיקע איינפאלן. פּרצעס יוגנט-חברים און קרובים אין זאמאָשטש ווייסן צו דערציילן פון זייער טעמפּעראַמענטפולן חבר און קרוב פאַרשיידענע שאַרפּזיניקע און טרעפלעכע ווערטער, וואָס ער פלעגט אַזוי בינו-ליבנו אַרויסוואַרפן בעת אַ שמועס און קריג. ער פלעגט יענעם דערלאַנגען ביז דער זיבעטער ריפּ אַריין. נישט אומזיסט האָט פּרץ אויסגעקליבן שפּעטער די פּראַפעסיע פון אַדוואַקאַטור און נישט לערער, — די באַקאנטע פּרנסה פון אַן אַמאָליקן יידישן משכיל, ווען ער האָט נאָך דער חתונה בעת ער איז געבליבן אַן געלט, געמוזט ווערן אַ זון ומפּרנס.

פּרצעס ברודער יונה יהושע דערציילט אין זיינע „זכרונות“ (1) וועגן „אַ פּייערדיקער דרשה“, וואָס לייביש האָט אַמאָל שבעות געהאַלטן „אין בית-המדרש ביים ארון-קודש“ וועגן דעם, אַז „חזקה איז אַן אַפּגעלעבטע זאַך“. ער איז דאַן שאַרף אַרויסגעטראָטן קעגן דעם מרא-דאתרא אין אַ ענין מיט אַ חרם, וואָס האָט דאַן אויפגערוי דערט דאָס גאַנצע שטעטל און ס'האָט דערלאַנגט אַזש ביז דער מאַכט. עס איז שוין איצט באַקאנט אין אַלגעמיין וועגן פּרצעס פּאָר-לעזונגען איבער יידישער געשיכטע, וואָס ער האָט געהאַלטן אין זאמאָשטש אַרום 1882. די פּאַרלעזונגען האָבן געהאַט גרויס דערפּאָלג. עס זענען דאַן געגרינדעט געוואָרן אין זאמאָשטש אַזעלכע מיני אַוונט-

(1) אין „זאמאָשטשער שטימע“ 1928 נוי. 6. —

קורסן פאר אַרעמע בעלי-מלאכות און אַרבעטער צו לערנען זיי ליינען, שרייבן און רעכענען. חוץ דעם זענען שבת איינגעאָרדנט געוואָרן פאַרלעזונגען פאַר אַ גרעסערן עולם. פּרצעס פּריינט שמואל אשכנזי שרייבט אין זיינע ערינערונגען, (ווי געפינען זיך ביי מיר אין כתב-יד): „די פאַרלעזונגען פלעגן ווערן אַזוי באַזוכט, אַז מען האָט נישט געפונען קיין אַרט. די דירה פלעגט זיין באַלאַגערט אין דרויסן פונם עולם. איבערהויפט פּרצעס פאַרלעזונגען האָבן געמאַכט אַן איינדרוק אויפן עולם. שוין דעמאָלט האָט מען געזען זיין טאַלענט צו רעדן צום האַרץ פון די צוהערער. און הגם עס האָט זיך אָנגעהויבן אַ קאַכעניש אין שטאַט, און חסידים האָבן געקערט וועלטן און מיט פלערליי מיטלען געזען מאַכן אַ סוף צו די קורסן און איבערהויפט צו די שבת-פאַר-לעזונגען. איז דער אינטערעס צו פּרצעס פאַרלעזונגען איבער געשיכטע אַלץ מער געוואַקסן, און אויך חסידים פלעגן לעקן די פינגער. זיי זענען געווען דערשטוינט פון פּרצעס רעדן.“

דערזעלבער שמואל אשכנזי האָט מיר דערציילט, אַז נאָך אין 1877 האָט ער געהערט פּרצעס אַ לעקציע אין העברעיש, וואָס האָט געדויערט אַ 2 שעה. פּרץ האָט דערביי גערעדט העברעיש זייער פליסיק. מיר האָט איבערגעגעבן ה' שלמה שפירא, וואָס האָט געלערנט אין דער זאַמאַשטשער גימנאַזיע אין די 80-טער יאָרן, אַז אַלס גימנאַ-זיסט איז אים אויסגעקומען פיל מאָל צו הערן שמועסן פּרצן אין דעם אינושענערסקי גאַרטן וועגן די נייסטע ביכער פון דער וועלט-ליטעראַטור. פּרץ פלעגט דאָן רעדן מיט די שילער פון דער אַרטיקער גימנאַזיע רוסיש. די שילער האָבן אים זייער געאַכטעט. די שבתדיקע פאַרלעזונגען פּרצעס האָבן זייער אויסגענומען אויך ביי די שילער.

י. ח. זאגאַראַדסקי, וואָס האָט געווינט אין זאַמאַשטש אַרום 1883, דערציילט¹⁾ וועגן אַ נסיעה, וואָס ער האָט איינמאָל געמאַכט מיט פּרצן אין איינעם פון די נאָענטסטע דערפער, וווּ פּרץ האָט באַ-דאַרפט אַרויסטרעטן אין געריכט אַלס פאַרטיידיקער פון אַ פּויער. עס איז געווען אַ ליבער זומער-טאָג, מ'איז געפאָרן אין אַ שיינער געגנט איבער פעלדער און וועלדער. „אַבער איך האָב נישט באַמערקט די אַרומיקע סביבה, וואָרים דער מאַן, וואָס איז געזעסן אַרום מיר, האָט מיך אַוועקגעצויגן אין אַן אַנדער וועלט, אַ וועלט, וואָס איז פיל

(1) לוח „אחיאסף“ תרס"ב—1901, ז. 357.

שענער פון דעם, וואָס אַרום מיר". „אַרויספאַרנדיק פון זאַמאַשטש האָט פּרץ אָנגעהויבן צו דערציילן אַ מעשה, און וואָס ווייטער אַלץ מער האָט ער מיך פאַרפישופט און באַצויבערט. איך בין אינגאַנצן פאַרכאַפט געווען פון דער מעשה, וואָס האָט זיך געוועבט און געפלאַכטן מיט אַ מענגע פאַרבן, מיט פאַרשיידענע העלדן. די מעשה איז דער-צייילט געוואָרן מיט אַ שטאַרק געפיל און מיט אַ אינערלעכן האַרצ-קלאַפּן. איך האָב זיך גאַרנישט אַרומגעקוקט, און דער וועג איז שוין געווען פאַרביי, מיר זענען שוין געקומען אין דאָרף... און אַז איך האָב געהערט פרצן טעהן פאַרן ריכטער, נאָכגעשפירט די שאַרפקייט און חריפות פון זיינע רייד, די איינפאַלן, די פּראָזאישע לאַגישקייט, האָב איך גאַרנישט געגלויבט, אַז דאָס איז דערזעלבער פּאַנטאַסט און טרוימער, וואָס האָט מיך ערשט אַזוי באַצויבערט און אַריינגעבראַכט אין גאַר אַנדערע עולמות".

וועגן זיין ליבע צו פאַרציילן ווונדער-מעשיות גיט איבער ש. ל. ציטראָן: „דריי מאָל אין וואָך פלעגט פרצן אויסקומען צו פאַרן צוליב זיינע אַדוואָקאַטישע אינטערעסן אין דעם גמינע-געריכט, וואָס האָט זיך געפונען אין אַ דאָרף אַ וויאָרט דרייסיק פון זאַמאַשטש... איז שוין ביי פרצן געוואָרן כמעט ווי אַ מנהג צוצופאַרן זומער-צייט איטלעכס מאָל צו דער תלמוד-תורה, אויסקלויבן דאָרטן פון די תלמידים אַ יונגעלע און נעמען אים אין דאָרף אַריין. פאַרנדיק פלעגט זיך פּרץ אונטערהאַלטן מיטן יונגעלע אויפן קינדערשן שטייגער, פאַראיני-טערעסירן אים מיט דער אַרומיקער נאַטור, אויפּמערקזאַם מאַכן אים אויף דאָס און אויף יענן, דערקלערן אים די און יענע דער-שיינונג... אָפּטמאָל פלעגט ער דערציילן אַ גאַנצן ספור-המעשה מיט אַ ווונדער-שיינער בת-מלכה, וואָס האָט געהאַט לאַנגע גאַלדענע צעפּ מיט טיפע בלויע אויגן און האָט געוויינט אין אַ גלעזערנעם שלאָס אויף אַ שפיץ-באַרג און האָט געזאַגט שירה מיט די פייגעלעך א.א.וו.".

(1) „הילנער זאַמלונג" I 237; דריי ליטעראַרישע דורות I ז' 139—141.

III

ערשטע יארן אין ווארשע

פּרץ קומט קיין וואַרשע, און אינאיינעם מיט זיין שרייבן טרעט ער אַרויס אַלס רעדנער און שאַפט זיך דורכדעם פריינט און פאַרערער. ש. ל. ציטרען דערציילט¹⁾ וועגן פרצעס אַ באַגעגעניש (אין 1886) מיט אברהם גאַלדפּאָדן ביי ש. פ. ראַבינאוויטש, דעם אַרויסגעבער פון „פּנסת ישראל“, אין שטוב. גאַלדפּאָדן האָט דאָן דעקלאַמירט זיין פּאָעמע „דער שטיין פון האַרצן“. „איך געדענק, אַז פּרצן איז נישט אַזוי שטאַרק געפּעלן געוואָרן דער אינהאַלט פונם געדיכט גופא, ווי גאַלד-פּאָדנס קינסטלערישע דעקלאַמאַציע. ס'האַט זיך אָנגעהויבן אָן אַלגעמיי-נער געשפּרעך וועגן דעם יידישן טעאַטער, און פּרץ האָט באַנוצט די געלעגנהייט אויפצווואַרפן גאַלדפּאָדענען זיין „שמענדיק“ מיט די „צוויי קונע לעמלעך“ א. א. ו.ו. „אַז איך וואָלט געהאַט איינער טאַלענט, וואָלט איך געבויט מיינע דראַמעס צי קאָמעדיעס אויף פּיל וויכטיקערע און אמתערע זייטן פונם יידישן לעבן...“ און פּרץ האָט גערעדט אַזוי און מיט אַזויפּיל התלהבות, אַז ער האָט באַגייסטערט אפילו דעם טרוקענעם, פּלעגמאַטישן שפּרין“.

אין וואַרשע איז פּרץ איין צייט (אַרום 1888—1889) געווען אַ טיכטיקער טוער אין דער חברה „שפה ברורה“. פּרץ פּלעגט האַלטן פּאַרלעזונגען אין העברעיש וועגן פאַרשיידענע פּראָגן. מ. י. פּרייד האָט מיר איבערגעגעבן, אַז ער האָט געהערט אַמאָל פּרצעס אַ פּאַר-לעזונג וועגן דער העברעישער ליטעראַטור און דעם יידישן פּאָלק.

(1) די יודישע וועלט, 1915, פּרץ-בוך; „דריי ליטעראַרישע דורות“ ז. 131.

וועגן אָט די העברעיִשע פּאַרלעזונגען דערציילט אויך ד"ר גרשון לעווין: „אַמאָל האָב איך דערהערט, אַז ס'איז געקומען פון זאַמאַשטש קיין וואַרשע י. ל. פּרץ, און האַלט יעדן שבת פּאַרלעזונגען אויף העברעיִש אין דער שול ביי דער הברה „שפה ברורה"... „אינמיטן שול, אויף דער בימה, איז געשטאַנען אַ יונגעראַן, וועלכן מען האָט געקאַנט געבן אַ יאָר 30, מיט אַ בלאַנד בערדל, מיט ענערגיש-ליידנ-שאַפטלעכע ליפּן און מיט אַ פּאַר גרויסע שיינע אויגן, פון וועלכע איך האָב מיך פשוט נישט געקאַנט אָפּרייסן. דאָס איז געווען יצחק לייביש פּרץ. ער האָט זייער פּליסיק גערעדט אַ שיינעם העברעיִש, מיט וועלכן ער האָט אונז זייער אימפּאַנירט. די השפּלה-טעמע, אויף וועלכער ער האָט זיך אָפּגעשטעלט און האָט זי באַאַרבעט פון אַלע זייטן, די טעמע האָט אויף אונז, סטודענטן, גראַד געמאַכט נישט קיין גרויסן רושם. מיר האָבן אייגנטלעך דערוואַרטעט עפעס אַנדערש“.

פּרץ דרינגט אַרײַן זייער גיך צווישן דער בעסערער וואַרשעווער יידישער אינטעליגענץ און פּאַרנעמט דאָרט גיך דעם אויבן-אַן. אין יענער צייט פלעגט מען זיך צונויפקומען אין די שבת-צו-נאַכטסן ביי ד"ר מינץ, „אויף די פּאַרזאַמלונגען - דערציילט ד"ר ג. לעווין? - האָט מען באַאָרט פּאַרשיידענע געזעלשאַפטלעכע פּראָגן, מען האָט דיסקוטירט מפּוה ליטעראַטור און קונסט, מען האָט געזונגען, געשפּילט, זיך גע-וויצלט... גערעדט האָט מען זעלבסטפּאַרשטענדלעך פּויליש... ווען איך בין אין אַוונט געקומען צום ד"ר מינץ, האָב איך שוין דאָרט געטראָפּן די גאַנצע געזעלשאַפט, וואָס שטענדיק, פנים חדשות זענען געוועזן פּרץ און יעקב דינעזאָן. אָן דעם הוט, מיט דעם שיינעם רבנישן שטערן, האָט פּרץ אין סאַלאָן געמאַכט נאָך אַ בעסערן איינדרוק ווי אין דער שול. איך האָב באַלד באַמערקט, אַז פּרץ פּאַרנעמט שוין אין דער געזעלשאַפט דעם ערשטן פּלאַץ, אַז ער בילדעט שוין די אַקס, אַרום וועלכער ס'האָט זיך געדרייט דער גאַנצער געשפּרעך. זיין שאַרפּזין, זיין בליצאַרטיקער וויץ, זיין שלאָגוואָרט האָט צו אים צוגעצויגן... וואָס פאַר אַ געזעלשאַפטלעכע פּראָגע מען האָט נישט באַאָרט, האָט פּרץ אַרויסגעוויזן אין איר גרויס בקיאות, זיין מיינונג איז געווען גאַנץ אַרײַגעל, ער האָט אַרויסגעזאָגט עפעס אייגנס, נישט דאָס, וואָס מ'קען לעזן ערגעץ אין אַ לערנבוך“.

(1) פּרץ - אַ ביסל זכרונות, ז. 17-18.

(2) דאָרט, ז. 19-20.

דאָטעלבע גיט אויך איבער נחום סאַקאַלאָוו וועגן פּרצן אין דער געזעלשאַפט פון דער וואַרשעווער יידישער אינטעליגענץ אין זיינע גלענצנדיקע אַרטיקלען „י. ל. פּרץ“⁽¹⁾: „ס'איז געווען אַ לאַנגע תקופה אין מיין לעבן, אַ תקופה, וואָס וואַרט נאָך אויף איר היסטאָ-ריקער. מיר פלעגן זיך דאָן טרעפן פּסדר לכל הפּחות איין מאָל אַ וואָך. נאָך די דאָנערשטאָג-באַגעגענישן, איז אַרגאַניזירט געוואָרן אַ גרעסערע גרופּע, וואָס האָט געהייסן „אַנשי שני בשבת“, (מאָנטאָג-מענטשן) - ס'איז אַ מין געזעלשאַפטלעך-ליטעראַרישער קלוב, וואָס פלעג זיך רעגולער צונויפּזאַמלען ביי מיר אין שטוב אין לויף פון עטלעכע יאָר, וווּ מ'פלעג האַלטן רעפּעראַטן, פירן דיסקוסיעס און שמועסן. כּמעט קיין איין מאָל האָט פּרץ נישט פאַרפּעלט צו קומען. דאָן איז שוין קלאָר געווען זיין גייסטיקער פּרצוף. אַ קוואַל פון לעבן האָט שטענדיק געשטראַמט פון אים. ער איז תמיד געווען יונג, מינטער, באַגייסטערט און קרעפּ-טיק. נישט שטענדיק האָט זיין ליכט געפירט און באַוווּן דעם ריכ-טיקן וועג, אָבער תמיד האָט זיין ליכט געשטראַלט, געלויכטן. דאָרט האָבן שוין דאָס רוב אַנשויונגען זיינע געפונען אַ קלאָרן אויסדרוק. דאָרט האָבן מיר געקעמפט און באַזיגט איינעם דעם אַנדערן, געגאַנגען אויף פּשרות און ווידער געקעמפט, דאָרט איז שוין די געזעלשאַפט געווען גרעסער, יונגער און פּיל-פאַרביקער. ווער פון יענער געזעל-שאַפט געדענקט נישט יענע לאַנגע אָוונטן און די רעפּעראַטן, שמועסן און דעבאַטן, - און אין זיי - איינע פון די צענטראַלע פיגורן - פּרץ?“

(1) „הצפירה“, 1915, נומ. 142

IV

צווישן אַרבעטער

אין די 90-טער יאָרן קומט פאַר ביי פּרצן אַ שטאַרקער קער פון די אינטעליגענטיש-משפּילישע קרייזן צו די ראַדיקאַל-סאָציאַליסטישע גרופּירונגען. דאָס לאָזט זיך שפּירן אין זיין העברעישער זאַמלונג „החץ“ (אַרויסגעגעבן אין 1894) און נאָך מער אין די „יום-טוב בלעטלעך“, וואָס פּרץ גיט אַרויס אין די יאָרן 1894—1895. וועגן דער ראַלע, וואָס די „יום-טוב בלעטלעך“ האָבן געשפּילט אין די אַרבעטער-קרייזן, איז שוין באַקאַנט. „די „יום-טוב בלעטלעך“ — שרייבט שכנא עפשטיין (1) — ווערן דאָן פאַרשפּרייט צווישן די מאַסן. מען לעזט זיי אין די אַר-בעטער-קרייזלעך, מען דיסקוטירט זיי אויף די „בירזשעס“... מען שעצט די „יום-טוב בלעטלעך“ נישט ווייניקער ווי די אומלעגאַלע ביכלעך מיט די שוואַרצע טאָוּלען...“ און נישט נאָר מיט זיינע לידער, נאָוועלן און אַרטיקלען ווירקט פּרץ. ער הייבט אָן אינגיכן אויך אַרויסצוטרעטן אויף געהיימע פאַרזאַמלונגען, לייענט זיינע זאַכן און דערנאָך אויך האַלט ער דאָרט רעפּעראַטן. —

אינטערעסאַנטע פּרטים דערציילט וועגן אַ פאַרזאַמלונג פון אַר-בעטער מיט פּרצן איינער פון די ערשטע בונדישע טוער — דער אַלטער באַקאַנטער⁽²⁾: „איך וועל, שיינט מיר, קיינמאָל נישט פאַרגעסן דאָס בילד פון דער ערשטער אסיפה מיט פּרצן. זי איז פאַרגעקומען אין דער ווייניג פון פינסקיס עלטערן אויף פּאַוויע גאַס. אַ מאַן עטלעכע

(1) י. ל. פּרץ אלס סאָציאַלער דיכטער, ז. 10 אין ווייטער. —

(2) פּרץ און די אַרבעטער-באַחזענונג אין דער „אַרבעטער שטימע“ יוביליי-זומער.

און צוואנציק איז געקומען, כמעט אויסשליסלעך אַרבעטער, און דאָ
האַט זיך פּרץ דאָס ערשטע מאָל אין זיין לעבן געטראָפּן מיט דעם
נייעם טיפּ יידישן אַרבעטער. און ווי איבערראַשט איז ער געוואָרן,
אַז דער אַרבעטער-לעזער, לא די, וואָס ער לעזט און פאַרשטייט אים,
פּרצן, האָט ער נאָך זיין אייגענע מיינונג איבער זיינע ווערק, אַ קרי-
טישן איבערבליק פון עפעס אַ נייעם „אַרבעטער-שטאַנדפּונקט“, און
זיינע מיינונגען זאָגט ער אַרויס אין אַ ריינעם, פּליסיקן ליטעראַרישן
יידיש, צוגעמישט מיט אויסדריקן פון אַ נייער טערמינאָלאָגיע, וואָס
איז ביז איצט געווען אומבאַקאַנט אויף דער יידישער גאַס. דערהויפּט
האַט אים איבערראַשט איינער ד., אַ טישלער, אַ קינד פון דער סמא-
טשע גאַס... אַ שענער יונג, האָט ער מיט זיין גאַנצן אויסזען און
פּיט זיין פּליסיקן „אינטעליגענטישן“ יידיש און מיט דער זיכערער
רעדנסאַרט געמאַכט אויף פּרצן אַ טיפּן רושם. דען אַ רעדע אויף
יידיש האָט פּרץ, ווי ער האָט זיך אַליין מודה געווען, בכלל דאָן
געהערט ס'ערשטע מאָל. און ער איז געשטאַנען פאַרגאַפּט, און האָט
נישט געגלייבט זיינע אייגענע אויגן. און אַז ס'איז געקומען צו זיין
וואָרט, האָט ער זיך אַביסל פאַרלוירן און האָט זיך אַנטשולדיקט, פאַר-
וואָס ער רעדט שלעכט יידיש, ווייל „האַלטן אַ רעדע אויף יידיש“, -
דאָס האָט ער זיך ביז איצט בכלל נישט פאַרגעשטעלט.

אַז פּרץ האָט ביז איצט זיך פּלל נישט פאַרגעשטעלט, אַז מ'קאָן
האַלטן אַ רעדע אויף יידיש - דאָס איז ביים אַלטן באַקאַנטן מסתמא
אַביסל איבערגעטריבן. האָט דאָך פּרץ שוין געהאַלטן פאַרלעזונגען
אויף פאַרשיידענע טעמעס אויך אין יידיש.

שכנא עפשטיין דערציילט, אַז פּרץ פּלעגט אָפּט אַרויסטרעטן
פאַרן „בונד“, מיט אומלעגאַלע רעפּעראַטן און פאַרלעזונגען. „פרעגט
אים אַן אַרבעטער אַ פּראָגע, פּילט ער זיך גליקלעך. ער זעט מיט
זיינע אייגענע אויגן, ווי זיין אַרבעט ברענגט גוטע פּרוכט, און זיין
טעטיקייט ווערט נאָך אַנגעשטרענגטער, ענטוואַסטישער.“

„די ערשטע אומלעגאַלע פאַרזאַמלונג - שרייבט ש. עפשטיין -
וואָס ער האָט בייגעוויינט איז געווען פּרצעס אַ רעפּעראַט אין וואַרשע
וועגן דער אַנטוויקלונג פון רעליגיעז.“ פּרץ איז אַפילו אַרעסטירט
געוואָרן און אָפּגעזעסן דריי חדשים אין וואַרשעווער ציטאַדעל פאַר
זיין אַרויסטרעטן מיט אַ פאַרלעזונג אין 1899 אויף פּלומרשטע, תנאים.“

ער האָט דאָן פּאָרגעלייענט די „פרומע קאָץ“, וואָס האָט אויף די אַרבעטער געמאַכט אַ סך גרעסערע ווירקונג, ווי די שטאַרקסטע אַגעיִטאַציע-רעדער). ס'איז נישטאָ קיין איין וויכטיקע קולטורעלע אונטער-נעמונג, — דערציילט ווייטער ש. עפשטיין — אויף וועלכער דער „פּונד“ זאָל פּרעז אַיינלאָדן און ער זאָל זיך אָפּזאָגן. ווען נאָך די „פּרייע טעג“ גרינדעט זיך אין וואַרשע אַ „פּאָלקס-אוניווערסיטעט“ און עס עפענען זיך אַוונט-שולן פאַר אַרבעטער, נעמט פּרץ אין זיי אַן אַקטיוון אַנטויל.“

V

עפנטלעכע פארלעזונגען

וואָס ווייטער ווערט פּרץ אַלץ-מער אַריינגעצויגן אינם שאַפּנדיקן קולטור-לעבן. פּרץ ווערט דער פּירער און באַגייסטערער פּון אַלע וויכטיקסטע קולטור-אויפטוען הן אין וואַרשע און הן אין אַנדערע שטעט פּון פּוילן. קיין איין איינציקע ליטעראַריש-קינסטלערישע אָדער טעאַט-ראַלע געשעעניש קומט נישט פּאַר אָן פּרצעס באַגייסטערטער רעדע-ברכה. ס'איז אַ באַזונדערס-וויכטיקע אויפגאַבע פּאַר דער געשיכטע פּון דער יידישער קולטור-באַוועגונג בכלל און פּאַר דער פּרץ-פּאַרשונג בפרט צונויפצוקלייבן דעם גאַנצן רייכן מאַטעריאַל וועגן פּרצעס עפנט-לעכע אַרויסטרעטונגען. די פּרעסע האָט, ליידער, זייער-זעלטן רעפּערירט פּרצעס פּאַרלעזונגען, און אַזוי-אַרום איז אַ שטיק פּרץ ווי פּאַרליירן פּאַר אונז, און אויף שטענדיק. פּרץ האָט געהאַלטן צענדליקער רעדעס אַ יאָר, און יעדע רעדע איז געווען ביי אים אַ נייע שאַפּונג, אַ ניי קונסט-ווערק. אין אַ בריוול צו דוד בערגעלסאָן שרייבט פּרץ (1): „איך שרייב קיין פּאַרלעזונגען נישט אויף“.

מיר ברענגען ווייטער אייניקע פּרטים וועגן רעדעס, וואָס פּרץ האָט געהאַלטן אין די לעצטע עטלעכע יאָר פּון זיין לעבן, און דאָרט וווּ עס איז אונז געלונגען, ברענגען מיר אויך קיצורים פּון די רעדעס, ווי זיי זענען איבערגעגעבן געוואָרן אין דער פּרעסע. נישט אַלע ציי-טונגען, הן וואַרשעווער און הן פּראָווינצער, זענען דאָ ביי אונז אונטערן האַנט, און דעריבער איז די רשימה ווייט-ווייט נישט קיין פּולע(2).

(1) זע אויבן זייט 217.

(2) די אַלע, וואָס געדענקען וואָסער ס'איז פּרצעס רעדע, אָדער האָבן זי פּאַר-צייכנט, ווי אויך די, וואָס הייסן וועגן נאָך פּרעסע - באַריכטן וועגן פּרצעס פּאַרלעזונגען, זענען געבעטן מיטלען מיר וועגן דעם. — ג. מ.

VI

וועגן טעאטער

דוד הערמאן דערציילט, אז די ערשטע פארשטעלונג פון דער דראמאטישער סטודיע (אין ווארשעווער „זומער-טעאטער“ אין זאקסישן גארטן אין 1907) האָט „פּרץ געעפנט מיט אַ באַגייסטערטער רעדע, גערופן צו אונטערשטיצן דאָס יונגע טעאטער“. אין יולי 1907 בעת דעם באַנקעט לכבוד דעם אַרטיסט אברהם יצחק קאַמינסקי צו זיין יוביליי האָט פּרץ געהאַלטן אַ רעדע, און די „ראַמאַנצייטונג“ (1907, נומ. 12) גיט איבער: „י. ל. פּרץ מיינט, אז גאַנץ צופרידן קאָן מען נאָך מיטן יידישן טעאטער נישט זיין; אַ טעאטער איז אַ בית-המקדש, וווּ קיין פעלערהאַפטע זאך, אַ בעל-מום טאָר נישט אַריינקומען; אָבער זעענדיק דעם פּאַרשריט, וואָס דאָס טעאטער האָט געמאַכט אין לעצטן יאָר, קאָן מען זיך טרייסטן און האָפּן, אז מיט דער צייט וועט זיך דאָס טעאטער אַנטוויקלען ביז דער העכסטער מדרגה“. פּרץ איז אַרויס-געטראָטן מיט אַ גאַנצער סעריע רעפּערעטן אין לאָדז וועגן טעאטער. אין „פּריינד“⁽¹⁾ געפינען מיר אַ קורצן באַריכט אונטער אַזאַ קעפל: „אַ גרויסע פּאַרזאַמלונג וועגן יידישן טעאטער“. דאָרט ווערט דערציילט: „וואַרשע האָט שוין לאַנגע יאָרן נישט געזען אַזאַ גרויסע פּאַרזאַמלונג, ווי די נעכטיקע אין גרויסן זאַל פון דער פּילהאַרמאַניע, וואָס די יידישע ליטעראַרישע געזעלשאַפט האָט איינגעאַרדנט. דער גרויסער זאַל, אין וועלכן עס גייען אַריין ביז 2400 מענטשן, איז געווען איבער-פולט. זייגער 2 האָט ה' פּרץ געעפנט די פּאַרזאַמלונג מיט אַ קורצער רעדע, און האָט געגעבן דאָס וואָרט דעם ערשטן לעקטאָר, ז"ר מוקדונג. דער צווייטער לעקטאָר איז געווען ה' ווייטער, דערנאָך ה' נאַמבערג. דער לעצטער רעדט ה' פּרץ. י"ל פּרץ איז בכלל מסכים צו דעם, וואָס איז אַרויסגעזאַגט געוואָרן פון זיינע יונגערע קאָלעגן. דער

(1) „פּריינד“ 1910, נומ. 8.

רעדנער פירט דורך אַ פאַראַלעל צווישן דער אַנטוויקלונג פון דער יידישער ליטעראַטור און דעם יידישן טעאַטער. מיט עטלעכע צענדליק יאָר צוריק איז געווען אַ קליין הייפעלע ליטעראַטן, וואָס האָט אין הונגער און נויט געאַרבעט און געשאַפן, ביז זיי האָבן דערצויגן אַ יידיש פּובליקום, אַ פּובליקום, וואָס לעזט זיי מיט באַגייסטערונג. דאָס יידישע טעאַטער שטייט זייער נידעריק, דאָרט ווערט דאָס הייליקסטע געטראַטן מיט די פיס. צו וועמען קאָן מען האָבן טענות, — פרענט דער רעדנער, — צו די ליטעראַטן אפשר? ניין; עס זענען פאַראַן פיל פעלקער, וואָס האָבן קיין אַריגינעלע דראַמעס נישט, זיי שפּילן אי-בערזעצונגען. אפשר זאָל מען האָבן טענות צום אַרטיסט, צו אונזער אומגליקלעכן אַרטיסט. וואָס אַרבעט טאָג און נאַכט? אויך ניין! דער באַריכט-אַפגעבער דערציילט: „דער רעדנער (פרץ) וויל דערקלערן ווייטער, פאַרוואָס זענען די אַרטיסטן נישט שולדיק אין דעם, וואָס דאָס טעאַטער אונזערס איז אַזוי געפאַלן, נאָר די צייט איז פאַריבער, דער זאָל פון דער פּילהאַרמאָניע איז געווען געדונגען נאָר אויף צוויי שעה, און די פאַרוואַמלונג האָט דעריבער געמוזט איבערגעריסן ווערן. דער פאַרזיצער שליסט די פאַרוואַמלונג מיט דעם צוזאָג, אַז איבער-אַכטאָג שבת וועט זיין די פאַרזעצונג פון דער היינטיקער פאַרוואַמ-לונג. די רעפּעראַטן בכלל האָבן געמאַכט אַן אומגעהויערן גרויסן איינדרוק!“

דאָ דאַרף מען דערמאָנען דעם אינצידענט, וואָס פּרץ האָט געהאַט אין פעטערבורג, ווהיין ער איז געפאַרן צו שאַפן געלט פאַר דער טעאַטער-געזעלשאַפט. אויפן באַנקעט, וואָס איז איינגעאַרדנט געוואָרן לכּבוד אים, איז ער אויפגעבראַכט געוואָרן פון דער הפּקר-באַציונג צו יידיש, — אויף דעם באַנקעט האָבן אייניקע גערעדט רוסיש. דער באַנקעט איז אויפגעריסן געוואָרן, און דאָס יידישע פעטערבורג האָט נישט דערפילט די האַפּנונגען, וואָס די טעאַטער-געזעלשאַפט האָט געלייגט דערויף.

VII

א פארלעזונג אין פעטערבורג

פרץ איז געווען געוואלדיק עמפינדלעך און זייער קאפריז. ער האט געקאנט ארויסווייזן אפטמאל אויף די פארלעזונגען און אומגע- הוייערע געדולדיקייט און נאכגיביקייט צו זיינע צוהערער (איבערהויפט, ווען ער האט געהאט פאר זיך באגייסטערטע, טרייע מאסן-צוהערער). ער האט אבער געקאנט זיין אויך עקשנותדיק און צו-להכעסדיק, ווען די אוידיטאריע איז אים נישט געפעלן. —

ש. אנסקי דערציילט וועגן א פארלעזונג, וואס י. ל. פרץ האט געהאט אין פעטערבורג פאר אן אוידיטאריע, — על-פי-רוב אסימילירטע יידן. ש. אנסקי האט, משמעות, געהערט ווייניק פרוצעס עפנטלעכע רעדעס. ער כארעקטעריזירט פרוצן דעם רעדנער לויט יענער פעטער- בורגער ארויסטרעטונג. אט וואס ער דערציילט:

„דער זאל איז געווען פארשטייט זיך, געפאקט, נאָר אַ גרויסער טייל פון דעם פובליקום איז באשטאנען פון אַזעלכע, וואָס זענען גע- קומען זען פרוצן און נישט הערן אים. געווען נישט ווייניק אַזעלכע, וואָס האָבן נישט פאַרשטאַנען אַדער קוים פאַרשטאַנען יידיש.

פרץ האט מייסטערהאפט געלייענט זיינע ווערק. נאָר פרץ איז דאָך בכלל געווען נישט פאַר אַ המון, ער איז געווען צו אינטיים, צו אידל און אייגנאַרטיק, און זיין מייסטערהאפט לעזן איז געווען צוגע- פאַסט צו אַ קליינעם אינטימען קרייז. פאַר אַ גרויסן פובליקום איז זיין שטים געווען צו שוואַך, די אינטאַנאַציע — נישט גענוג שאַרף. דערצו האט זיין פּוילישער אַקצענט געקלונגען פאַר דעם ליטווישן פובליקום פּרעמד, געמאַכט פּיל ווערטער אומפאַרשטענדלעך.

די וואָס זענען געזעסן אין די ערשטע 3—4 רייען האָבן נאָך געהערט און פּיל ווייניק פאַרשטאַנען, וואָס פּרץ האט געלייענט. אָבער

צו דעם איבעריקן פובליקום האָבן דערגרייכט נאָר איינציקע ווערטער. אָן אַ צוזאַמענבונד. די ערשטע 10 מינוט איז געווען שטיל. נאָכדעם האָט דאָס פובליקום אָנגעהויבן צו באַוועגן זיך, מען האָט גענומען שמועסן שטילערהייט צווישן זיך, ביסלעכווייז האָט מען אָנגעהויבן אַרויסגיין פון זאָל, פריער איינציקווייז, געלאַסן, דערנאָך אַלץ רעשדי-קער, אַזוי, אַז בשעת פּרץ האָט געענדיקט, איז דער פריער אָנגעפאַק-טער זאָל געווען האַלב פּוסט, און פון צווייטן חדר האָט זיך געטראָגן אַ רעש פון געשפרעכן.

בעת דעם אַנטראַקט איז מיר געווען שווער צו באַגעגענען זיך מיט פּרצן. איך האָב זיך געשעמט פאַר דער אויפפירונג פון דעם פּוב-ליקום און מיר האָט דאָס האַרץ וויי געטאַן, וואָס דער יום-טוב איז פאַרשטערט.

פּרץ האָט מיך פון דערווייטן דערזען, דורכגעשלאָגן זיך דורך דעם עולם און מיט אַ פּריילעכן, „שטיפערישן“ געלעכטער, מיט דעם טאָן פון אַ זיגער, אַרויסגערעדט:

— אדרבה, ווער נאָך וועט קאָנען אַזוי גיך און גוט צעטרייבן טון אַ זאָל אַזאַ עולם? אַ? דאָס איז דאָך אַ קונסט!
איך האָב געזען, אַז זיין געלעכטער איז נישט קיין געמאַכטער, אַז ער איז באמת געווען צומיידן, וואָס דאָ, אין פעטערבורג, וועלכן ער האָט פיינט געהאַט, האָט מען אים באַגעגנט, ווי עס פאַסט פאַר עס-הארצים.

דער אַנטראַקט האָט זיך געענדיקט. פּרץ האָט געדאַרפט ווידער אַרויסטרעטן.

— וואָס זאָל איך לעזן? — האָט ער גענומען פרעגן ביי די עטלעכע „אייגענע מענטשן“, וועלכע האָבן אים אַרומגערינגלט.
איינער האָט אָן עצה געגעבן לעזן „דעם שטריימל“, דער אַנ-דערער — „באַנציע שווייג“, נאָך איינער — „אַ גלגול פון אַ נגון“.
פּרץ האָט געשאַקלט מיטן קאָפּ: עס געפעלט אים נישט.
געטראַכט אַ וויילע, נאָכדעם אָפּגערופן מיך אָן אַ זייט.

— וווּ זיצט איר? ווייט פון מיר? זאָגט דער אָנפירערקע, זי זאָל אייך געבן אַן אַרט אין דער ערשטער ריי, איך זאָל אייך זען.
— צו וואָס?
— אַקוראַט אַנטקעגן מיר זיצט אַ פאַרזעעניש, וואָס גענעצט די גאַנצע צייט. זי נערווירט מיך.

און ער האָט צוגעגעבן מיט אַ דרייַסטן, שטיפּערישן שמייכל:
 — איר ווייסט, וואָס איך וועל טאָן? איך וועל גאַרנישט נישט
 לעזן. איר וועט זיצן אַנטקעגן מיר, וועל איך אייך דערציילן אַ מעשה,
 איך וועל אימפּראָוויזירן.

איך האָב דאָס אָנגענומען פאַר אַ שפּאַס. נאָר פּרץ האָט געהאַלטן
 וואַרט. אַז ער האָט געדאַרפט אָנהויבן לעזן, האָט ער זיך אַביסל
 איבערגעפּויגן צו מיר און האָט גענומען רויק דערציילן מיר אַ מעשה,
 גלייך ווי אין זאַל וואַלט מער קיינער נישט זיין ווי מיר ביידע. די
 מעשה איז געווען וועגן אַ שטראַל, וואָס האָט זיך מיט בענקעניש
 פאַרקוקט אויף דער ערד און נישט באַמערקט, ווי מיט דעם פאַרגיין
 פון דער זון האָט זיך דער הימל געשלאָסן. ער האָט נישט געקאָנט
 מער אומקערן זיך אויף זיין אָרט. האָט ער געפרוּווט אַראָפּלאָזן זיך
 אויף דער ערד און ווידער נישט געקאָנט, ווייל ער האָט זיך נישט
 געקענט אַפּרייסן פון הימל... דערמיט האָט זיך אָנגעהויבן די מעשה
 מיט דעם שטראַל. אַ ווונדער-שיינע אַלעגאָריע. אָבער הערן זי חוץ
 מיר, האָבן געקענט אפשר נאָך אַ צען מענטשן פון די 300—400,
 וועלכע האָבן זיך געטונען אין זאַל.

דאָס פּובליקום האָט אין אָנהויב נישט פאַרשטאַנען, צי פּרץ לעזט
 אָדער ער שמועסט מיט עמעצן, וואָס זיצט אַקעגן אים. נאָכדעם האָט
 זיך אין זאַל ווייטער אָנגעהויבן אַ באַוועגונג, שטילע געשפרעכן, און
 דאָס פּובליקום איז זיך ביסלעכווייז פּאַנאָדערגעגאַנגען..."

VIII

טשערנאָוויצער שפראך-קאָנפערענץ

לכתחילה איז פּרץ געווען, משמעות, מיט דער יידישער שפראך-קאָנפערענץ, וואָס איז צונויפגערוּפן געוואָרן אין אויגוסט 1908 אין טשערנאָוויץ, נישט איבעריק באַגייסטערט. איר כאַראַקטער, פאַרנעם, אויס-זיכטן זענען נישט קלאַר געווען פאַר אירע איניציאַטאָרן. ווי נאָר אָבער פּרץ איז געקומען קיין טשערנאָוויץ און איז אַריין אין דעם קאָך פון דער אַרבעט, האָט ער אַרויסבאַוויזן פיל אימפעט און לייַדנשאַפט. ער איז געוואָרן איינער פון די הויפט-טוער אויף דער קאָנפערענץ, איר לעבעדיקער נערוו. ער איז געווען דער וויצע-פרעזידענט, ער האָט געהאַלטן די צווייטע פּייערלעכע ערעפענונגס-רעדע, ער האָט געלייענט אַ רעפּעראַט וועגן דער אַלוועלטלעכער אַרגאַניזאַציע פון אַלע אָנהענגער פון דער יידישער שפראַך, גענומען אַ לעבעדיקן אַנטייל אין די דיס-קוסיעס, און בעת דער קאָנפערענץ און שפּעטער איז פּרץ אַרויסגע-טראָטן אויף אַ ריי אַוונטן אין טשערנאָוויץ און אין פאַרשיידענע שטעט פון גאַליציע און בוקאַווינע. אַדאַנק פּרצן זענען די אַוונטן אין די אַלע שטעט פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ גרויסער מאַניפעסטאַציע פאַר יידיש און יידישער ליטעראַטור.

די קאָנפערענץ איז געעפנט געוואָרן מיט דער רעדע פון ד"ר נ. בירנבוים. ווי דער „היינט“ טיילט מיט דאָן פון טשערנאָוויץ, האָט זיין רעדע נישט געמאַכט דעם געהעריקן איינדרוק, „ווייל ער רעדט זייער שוואַך יידיש. דערפאַר האָט אָבער געמאַכט זייער אַ שטאַרקן איינדרוק די רעדע פון צווייטן רעדנער - י. ל. פּרץ... זיין רעדע רופט אַרויס באַגייסטערונג ביים עולם.“⁽¹⁾ „פרצעס דערשיינען אויף דער טריבונע - דערציילט א. ק. 2) - האָט אַרויסגערוּפן אַ מוראדיקן אפלוז

(1) „היינט“ 1908, 2 טעפטעמבער.

(2) „ד. בירנבוים האַכבאַרט“ טשערנאָוויץ 1908.

און אן אומבאשרייבלעכע שמחה". די רעדע איז איבערגעריסן געוואָרן עטלעכע מאָל דורך באַגייטערטע אַפלאַדיסמענטן.
 אין זיינע זכרונות וועגן דער טשערנאָוויצער שפראַך-קאָנפערענץ דערציילט מתתיהו מינעוועס: „די ערעפּענונגס-רעדע פון פּרצן האָבן מיר דעמאָלט אויף דער שפראַך-קאָנפערענץ מיט שפּאַנונג און נייסטיקן הונגער דערוואָרט. ער האָט אונז נישט אַנטוישט. שטאַרקע, קרעפטיקע ווערטער האָבן מיר אויס זיין מויל פאַרנומען... איינצלע סצענעס פון דערדאָזיקער רעדע זענען פאַרבליבן אין מיין זכרון. איך דערמאָן מיך, וואָס פאַר אַן עלעקטרישער שטראָם איז דורכגעלאָפּן דורך מייןע איברים, און וואָס פאַר אַ בליק איך האָב פּלוצים געטון אין דער נשמה פון פּרץ דעם מענטש, ווי ער האָט אין זיין ערעפּענונגס-רעדע זיך אויסגעדרוקט: „דער שטאַט איז דער גרעסטער פאַרברעכער“... איך האָב אין די פאַר ווערטער געהאַט פאַר מיר דעם שפיגל פון דער וועלט-אַנשויונג פּרצעס“.

מיר ברענגען דאָ ווייטער די רעדע, ווי זי איז איבערגעגעבן אין „ד"ר בירנבויםס וואַכנבלאַט" (נומ. 2):
 „געערטע קאָנפערענץ!

דריי אינערלעכע באַפרייונגס-מאָמענטן האָבן אונזער באַוועגונג געשאַפּן.

איך וויל קיין פּראָפעט נישט זיין און נישט זאָגן שוין פאַרויס, אַז מיר לעבן דאָ איבער אַ נייעם היסטאָרישן מאָמענט, אַז מיר עפע-נען אַ נייעם קוואַל פון פּריש, לעבעדיק וואַסער אין גאַסס ווייגנאַרטן, אַז פון היינט אָן וועט דאָס אָרט פייכט ווערן און בליען. „עטוואָס“ דאָך זענען מיר געוואָרן, און דאָס עטוואָס איז אַרויסגערופן געוואָרן פון די אָנגערופענע דריי באַפרייונגס-מאָמענטן.

עס הויבט זיך אָן צו באַפרייען דער יידישער „המון“, דער אַרעמער יידישער עם-הארץ. ער פאַרלירט זיין צוטרויען אי צום גרויסן למדן, אי צום גרויסן גביר. דעם גרויסן גבירס „צדקה“ מאַכט אים נישט זאָט, דעם גרויסן למדנס תורה גיט אים קיין גליק. דער המון הויבט אָן אַליין צו בענקען, צו פילן. וויל לעבן זיין אייגן אַרעם לעבן פאַר זיך. און עס וואַקסט אויף דער חסידיזם. די תורה פאַר אַלע. און דאָס איז דער ערשטער מאָמענט.

(1) פּרץ-זכרונות פון יער יידישער שפראַך-קאָנפערענץ, „יט. בלעטער“ 1925.

יידיש הויבט זיך אָן מיט אייזיק-מאיר דיק. דאָס חסידישע מעשהלע דאָס איז דער „בראשית“. שבתִי בעל-שם און אַנדערע ווונדער-געשיכטן זענען פּאָלקס-דיכטונגען, דער ערשטער פּאָלקס-דיכטער איז ר' נחמן פון ברעסלאָוו מיט זיינע זיבן בעטלער.

עס האָט אויך ערוואַכט און פּאַרלאַנגט עפעס פאַר זיך די יידי-שע פרוי, דאָס יידישע ווייבל, דאָס יידישע מיידל. און עס באַווייזן זיך „ווייבערשע ביכלעך“. פון עברי-טייטש ווערט אַ „מאַמע-לשון“... און צוויי שפּראַכן האָט נאָך דאָס יידישע פּאָלק. אַ שפּראַך פאַר לומדים אין בית-המדרש: תורה-לשון, גמרא-לשון; און דאָס צווייטע פאַרן „המון“ און פאַר דער יידישער טאַכטער...

נאָר פון דעם וואָלט נאָך קיין „יידיש“, קיין יידישע שפּראַך נישט געוואָרן. דאָן באַווייזט זיך דער יידישער אַרבעטער, דער יידי-שער פּראָלעטאַריאַט און שאַפט זיך זיין אינסטרומענט פאַרן קאַמף פאַר זיין לעבן, זיין אַרבעטער-קולטור אויף יידיש. דער אַרבעטער באַגנונגט זיך נישט מיט תּחנות און תּפילות פון דער ווייבערישער שול, און נישט מיט ווונדער-געשיכטן פון הינטערן אויוון און קלויז, ער וויל און מוז זיך אויסלעבן אויף יידיש. און עס באַווייזט זיך דאָס יידישע בוך אין דער יידישער שפּראַך...

דאָס אַלץ וואָלט אונז דאָך נישט צוזאַמענגערופן; אויב מיר זענען זיך צוזאַמענגעקומען פון אַלערליי לענדער און שטאַטן צו פּראָ-קלאַמירן אונזער יידיש אַלס גלייכבאַרעכטיקטע שפּראַך צווישן אַלע שפּראַכן, האָבן מיר עס צו פאַרדאַנקען אַ פּערטן סאַציאַל-פּאָליטישן וועלט-מאַמענט.

דער שטאַט, וועלכן מען פלעגט אָפּפערן קליינע און שוואַכע פעלקער, ווי פּאַרצייטן קינדער דעם מולך, דער שטאַט, וואָס האָט צוליב די אינטערעסן פון די הערשנדע קלאַסן און פעלקער געמוזט אַלץ ניוועלירן, אויסגלייכן: איין אַרמיי, איין שפּראַך, איין שול, איין פּאָליציי און איין פּאָליצייִלעך רעכט, — דער שטאַט פּאַרלירט זיין גלאַנץ. דער רויך, וואָס פלעגט זיך אַזוי געדיכט און פעט וויקלען אַרום זיין מוז, ווערט וואָס דינער און צעשטרייטער. דאָס „פּאָלק“, נישט דער שטאַט איז דאָס מאַדערנע וואָרט! די נאַציאָן, נישט דאָס פּאָ-טערלאַנד! און אייגנאַרטיקע קולטור, נישט גרענעצן מיט יענער באַוואַכן דאָס אייגנאַרטיקע פעלקער-לעבן...

און שוואַכע, אונטערדריקטע פעלקער ערוואַכן, און קעמפן פאַר

זייער שפראך, פאר זייער אייגנארט קעגן דעם שטאט, און מיר, די שוואכסטע, האָבן זיך אויך אין די רייען געשטעלט!

דער שטאט זאל מער נישט פעלשן די פעלקער-קולטור, נישט מער פארניכטן אייגנארט און אינדיווידוואַליטעט. אָט דאָס ווערט גע-רופן און געבלאָזן אין דער מחנה, און מיר שטייען שוין אין אירע רייען אונטער אונזער אייגענער פאָן, אין נאָמען פון אונזערע אייגענע קולטור-אינטערעסן.

מיר ווילן קיינעם נישט דינען, פעלקער-לאַקייען קאָנען קיין קולטור-גיטער נישט באַשאַפן. מיר טוען עס!

און דער בעסטער פלאַץ פאר אונזער פארזאמלונג איז געווען בוקאווינע, נעמלעך איר הויפט-שטאט, טשערנאוויץ. דאָ, ווו עס לעבן צוזאַמען פארשיידענע נאַציאָנאַליטעטן און פארשיידענע שפראַכן – איז לייכטער אונזער וואָרט צו פירן. מיר שפאַצירן פארנאכט אין גאס און פון פארשיידענע פענצטער פליסן אַרויס פארשיידענע שפראַך-טענער, אַלערליי פעלקער-מוזיק, מיר ווילן אונזער פענצטער האָבן! אונזער זעלבשטענדיקן מאַטיוו אין דער פעלקער-סימפאָניע.

מיר ווילן זיך שוין נישט צעברעקלען און אָפּפערן יעדן מולך-שטאט זיין בראַקן; איין פאָלק יידן. זיין שפראַך איז – יידיש.

און אין דער שפראַך ווילן מיר אונזער אוצר זאַמלען, אונזער קולטור באַשאַפן, אונזער נשמה ווייטער וועקן, און קולטורעל זיך פאַררייכן צווישן אַלע לענדער און אין אַלע צייטן.

און נישט נאָר צוזאַמענרעדן זיך און זיך פאַר אַנדערע פראַקלאַ-מירן זענען מיר געקומען, מיר ווילן צוזאַמען אַרבעטן. און איר וועט האָבן אַלערליי פאַרשלאַגן צו פרוכטבאַרער אַרבעט, אָבער צוויי פון זיי מוז איך אַלס די וויכטיקסטע דערמאָנען פאַרויס: זאָל יידיש ווערן אַן אַלגעמיינ יידישע שפראַך, אַזוי מוזן אין איר איבערגעטראַגן ווערן אונזערע אַלטע קולטור-גיטער פון דער גרויסער פאַרגאַנגענהייט; זאָל אונזער יידיש ווערן צווישן אַלע וועלט-שפראַכן אַ גלייכבאַרעכ-טיקטע שפראַך, מוז זי צוגענגלעך ווערן דער וועלט.

מיר ווילן אייך דעריבער פאַרשלאַגן: די איבערזעצונג פון אַלע ווירקלעכע קולטור-גיטער פון אונזער גאַלדן-פרייער פאַרגאַנגענהייט, איבערהויפט פון דער ביבל. און די טראַנסקריפּציאָן פון אונזערע בעסטע קולטור-גיטער אויף לאַטיינישע לעטערן. מיר ווילן מער קיין אומסימפאטיש לינקישע פאַרוועניע, קיין אויפגעקומענע עשירים נישט

זיין! קולטור איז אויך טראַדיציאָן! און מיר ווילן דאָס וואָרט צווישן די פעלקער פירן נישט דורך מעכאַנישע איבערזעצונגען, וואָס טויטן דאָס לעבעדיקע וואָרט.

מיר זענען געקומען ווייניק רעדן און מער אַרבעטן. איבערדעם בעטן מיר אַלע מער צו אַרבעטן (בייפאַל). מיר דאַנקען דעם דר. בירני בוים דערפאַר, וואָס ער האָט אונז צוגויסגערופן, מיר דאַנקען דעם אַקאַדעמישן פאַריין „יידישע קולטור“, וואָס ער האָט זיך געווידמעט דעם אידעאַל און האָט מיט אַלע זיינע כוחות צוגעהאַלפן אונזער קאַנפערענץ פאַרצוברייטן. און מיר מוזן אויך היינט געדענקען אָן יענעם גרויסן מאָן, וואָס איז צום ערשטן מאָל אַרויסגעטרעטן אין דער מאָ-דערנער, איינגטלעכער יידישער ליטעראַטור, וואָס האָט אונז געשענקט די ערשטע קלאַסישע ווערק אין יידישער שפראַך, און וואָס איז ליידער דאָ נישטאַ: אָן מענדעלע מוכר-ספרים! (שטאַרקער מינוטן-לאַנגער בייפאַל) איך דערלויב מיר צו שטעלן דעם אָנטראַג, אַז מען זאָל אים אינם נאָמען פון דער גאַנצער קאַנפערענץ אָפשיקן אַ באַ-גריסונגס-טעלעגראַם (נאָך שטאַרקערער בייפאַל).“

ווי געזאָגט, זענען בעת דער קאַנפערענץ און נאָך איר איינגע-אַרדנט געוואָרן אין טשערנאָוויץ און אין אַ ריי שטעט אַוונטן. אין וועלכע ס'זענען אַרויסגעטראָטן אייניקע דעלעגאַטן פון דער קאַנפערענץ. אויף אָט די אַלע עפנטלעכע אַרויסטרעטונגען האָט דעם גרעסטן דער-פאַלג געהאַט פּרץ. ער האָט געלייענט זיינע זאַכן און אויך גערעדט וועגן דער יידישער ליטעראַטור און קולטור. אין דעם גרויסן ליטע-ראַרישן אַוונט, וואָס איז איינגעאַרדנט געוואָרן אין טשערנאָוויצער שטאָטישן טעאַטער אין דעם טאַג, וואָס די קאַנפערענץ האָט זיך גע-עפנט, האָט פּרץ געלייענט אַן אַקט פון דער „גאַלדענע קייט“ און „פיר דורות — פיר צוואות“. אויסער דעם אַוונט איז איינגעאַרדנט געוואָרן אַן אַוונט דורך די יידישע אַרבעטער-אַרגאַניזאַציעס ספעציעל פאַר אַרבעטער. פאַר די אַרבעטער האָט פּרץ געלייענט „באַנציע שווייג“, „דאָס שטריימל“, — און דער אַרבעטער-עולם האָט אויפגענומען פּרצן מיט גרויס ענטוזיאַזם, און יעדע זאַך רוישיק אַפלאַדירט, ביז אַנטשיקונג¹⁾.

באַגייטערטע אויפנאַמעס האָט פּרץ געהאַט אין די אַלע איבע-

1) אברהם ריווען — „עפיואָדן פון מיינ לעבן“, פרייהייט, 15 מערץ 1926.

זע מיינ אַרטיקל: פּרץ און די טשערנאָוויצער יידישע שפראַך-קאַנפערענץ.

ריקע שטעט פון גאליציע און בוקאווינע, ווו ער איז אַרויסגעטראָטן לטובת דער צענטראַל-ביורא פון דער קאָנפּערענץ פאַר דער יידישער שפּראַך. אין אַ בריוו צו יעקב דינעוואָן שרייבט פּרץ; „נאָך דער קאַנפּערענץ פאַרט מען אַרום אין דער מדינה מיט די יונגען לעזן. ווייסט דו דאָך, אַז זיי לעזן, איך אָבער מוז אויך רעדן“. פאַרלעזונגען זענען פאַרגעקומען אין דראַהביטש, באַריסלאָוו, טאַרנאָפּאָל, סטאַניסלאָוו, סכאַדיניצע, סוטשאָווע, קימפּאָלונג, גורא הומארעס א. א. „ד״ר בירנ-בוימס וואַכנבלאַט“ ברענגט קורצע באַריכטן וועגן אייניקע אַוונטן. „אין קאַלאַמיי, לייצענען מיר דאָרט, איז פּרץ אויך איינגעלאָרן געוואָרן דורך די פ. פ. ס. (פאַרטיי פון פּוילישע סאָציאַליסטן). ער האָט געלייענט ביי זיי איינע פון זיינע סאָציאַלע סקינן. ה' ד״ר שאָר האָט געהאַלטן אַ דייטשע רעדע, אויף וועלכער פּרץ האָט אים געגעבן אַ גוטע תשובה.“

דעם 16-טן סעפטעמבער איז פאַרגעקומען אין בוטשאטש אינם טעאָטער-זאַל „דער גרויסער דיכטער-אַוונט“. אַלס ערשטער איז אויפגעטראָטן מיט גרויס התלהבות און בייפאַל באַגריסט, י. ל. פּרץ. פּרץ האָט גע-האַלטן אַ פאַרטראַג איבער דער אַנטוויקלונג פון דער יידישער ליטע-ראַטור. דעם אַוונט אין דראַהביטש האָט פּרץ געעפנט, מיט אַ פאַר-טראַג איבער דעם צוועק פון אַוונט. „זיין פאַרמפּאָלעדעטע, שיינע און זייער בייפעליק-אויסגענומענע רעדע האָט ער געענדיקט מיט די ווערטער: מיר האָבן צוואַר אונזער אַלטע העברעישע קולטור-שפּראַך, וועלכע האָט פאַר זיך אפשר אַ צוקונפט; זי קען אָבער אוממעגלעך פון היינט אויף מאַרגן ווערן אַפּאָלקס-שפּראַך, און דאָס פּאָלק באַדאַרף שוין היינט אַן אייגענע שפּראַך, פּדי נישט מיטגעריסן צו ווערן מיט דעם שטראַם פון דער אַסימילאַציע. מיר מוזן זאָרגן פאַר דעם היינט, אויב מיר ווילן דערלעבן דעם מאַרגן.“

וועגן איינער אַ פאַרלעזונג אין דער אַסימילירטער שטאַט באַריס-לאָוו דערציילט אברהם רייזען אין זיינע ערינערונגען. לכתחילה האָבן די דאָרטיקע רייכע און אַסימילירטע יידן אויפגענומען די געסט גאַנץ קאַלט. „נאָ צאָ נאָם טען זשאַרגאַן“, – האָבן אייניקע געטענהט, איי-דער די פאַרלעזונג האָט זיך אָנגעהויבן. „האָט עס דערפאַרן פּרץ... – און ווען די דאָזיקע רייכע דאַמען און הערן זענען שוין געווען אויס-געזעצט אין די ערשטע רייען, און עס האָט אַראָפּגעפינקלט פון זיי זייער צירונג... האָט פּרץ אָנגעהויבן זיין רעדע.“

„ער האָט אויסגעזען דאָן ווי אַ נביא... פון זיין מויל האָט ער

געוואָרפֿן פֿונקען. ער האָט געזידלט, אָדער, איידעלער, געטאדלט, די
 אינטעליגענטע נאַרשע אַריסטאָקראַטיע פֿאַר איר באַציונג צו יידיש,
 זי פֿאַרגליכן צו פֿאַרוועלקטע בלעטער אויף אַ בוים, אין דער צייט,
 ווען דער שטאַם איז פֿריש און זאַפטיק, און די וואָרצלען זענען טיף...
 ער האָט, אין בוכשטעבלעכן זין, געשוימט מיט אַפֿאַריזמען, געדאַנקען
 און שטראָף-רייד ווי אַן עמוס, ווי אַ מיכה... איך האָב געמיינט, אַז
 דאָס רייכע פּובליקום וועט ביז ווערן, זיך באַליידיקן, אָבער ווי?
 ווען? איבערראַשט פֿון דערדאָזיקער פֿרצעס גלענצנדער רעדע אין פֿאַרם
 און אינהאַלט, אין פֿאַטאַס און שווינג, זענען זיי, נאָכדעם ווי ער
 איז אַ בייזער, ווי אַ נביא, אַראָפּ פֿון דער בימה - געוואָרן מילד
 ווי שאָף"...

IX

וועגן דער יידישער ליטעראטור

די רעדע, וואָס מיר גיבן דאָ ווייטער, איז געהאלטן געוואָרן דורך פרעז אין חודש יולי 1910 אין דובעלנער קורהיז. זי איז גע- דרוקט געווען אין דעם טאָגבלאָט „די יידישע שטימע“ (נומ. 1), וואָס איז דערשינען אין ריגע. אונטער דער רעדאָקציע פון בעל-מחשבות. וועגן דעם מאַניר פון פרעסע רעדן שרייבט, אגב, אין דער זעלבער „יידישער שטימע“ ל.: „...פרץ האָט געדאַרפט לעזן אַרעפּעראַט וועגן די נייע שטרעמונגען אין דער יידישער ליטעראַטור. פרץ מוז אָבער לויט זיין טעמפּעראַמענט זיך אַלץ אָפּנייגן פון דער טעמע... אין קאָפּ איז אַ גאַנצער זודיקער קעסל פון מחשבות – איין געדאַנק יאָגט אַריבער דעם צווייטן, איין געדאַנק ווערט אויסגעשלאָסן פון צווייטן. זיין שטייגער איז, אַז פאַרן רעפּערירן צייכנט ער אַן אַ פּלאַן. וואָס ווייטער ווערט דער פּלאַן אָבער פאַרגעסן. אין די אויגן, וועלכע קוקן אַראָפּ פון דער בינע, זעט מען, ווי עס ווערן אַלץ נייע פּייער- לעך אָנגעצינדן, עס שפּריצן פון זיי בליצן און רופן אַרויס ביים פּוב- ליקום אַ פּלאַם פון באַגייסטערונג“...

פון דובעלן האָט, אגב, פרץ געשיקט אַ בריוול (30 יולי 1911) צו יעקב דינעזאָן, געשריבן אויף דער צווייטער זייט פון פרעסע אַ פּאָטאָגראַפּיש בילד. אין בריוול שטייט געשריבן: „אזוי זע איך דאָ אויס פאַר דער לעקציע. וואָס דערנאָך וועט זיין, ווייסט שרה בת טובים.“
פרעסע רעדע:

„עס וואָלט פּילייכט קאָמיש געווען צו האַלטן אַ רעדע וועגן אַ ליטעראַטור, וואָס איז אזוי יונג און אזוי אַרעם, ווי די יידישע. פאַר אַ רובל הונדערט, אויב נישט ווייניקער, קויפט איר איין אַלע אירע ווערק און שטעלט זיי אַריין אין איין, נישט זייער-גרויסן שראַנק. וועגן אַ ליטעראַטור, וואָס אירע שעפּער האָבן נאָר איין מצבה אויפן

בית-עלמין (אייזיק מאיר דיק), און דער עלטסטער נאָך אים (מענדעלע) האָט ערשט נישט לאַנג גענומען אַן אַנטייל אין אַ ליטעראַרישן אַוונט אין אָדעס צוזאַמען מיט זיינע יונגסטע אוראייניקלעך. — מען דאַרף זיך אָבער נאָר איינקוקן אום איינצווען, אַז יונג איז נאָר די שפּראַך; די קולטור אָבער, וואָס האָט זי אַרויסגעטראָגן, איז אַלט און רייך. דאָס פּאָלק, דער שעפּער פון דער קולטור, — דאָס עלטסטע פּאָלק! זענען מיר אַ פּאָלק?

פיל איז גערעדט און געשריבן געוואָרן פאַר און קעגן אונזער נאַציאָנאַליטעט. אין דער ווירקלעכקייט אָבער זענען מיר מער ווי אַ פּאָלק. מיר זענען ראַסע, פּאַמיליע; ריין בלוט זענען מיר! קליינע צומישונגען פון פרעמד בלוט ווערן לייכט אַסימילירט. ערב-רב, פרעמד-דע ווייבער, בפרט זעלטענע „יפת-תוארס“ — האָבן קיין שפורן אין יידישן בלוט נישט געלאָזן. די שפּראַך, דאָס לאַנד און אַנדערע אַטריי-בוטן פון אייראָפּעיִשע נאַציאָנאַליטעטן זענען ביי אונז נישט מאַכגעבנד. מיר בייטן לענדער און שפּראַכן, פליסן זיך אַריין אין פרעמדע עקאָ-נאָמישע סטרוקטורן און בלייבן אימער די זעלבע, אימער ייִדיש!

פעלקער פון געמישט בלוט, נישט פאַרייניקטע מיט לאַנד, שפּראַך און עקאָנאָמישע סטרוקטורן — זענען אומגעלאַך; פאַרשיידן בלוט און פאַרשיידענע קולטורן, פאַרשיידענע וועלט-אַנשויונגען, זיי קאָנען נאָר האַלטן און צייטווייליק, מעכאַניש צוזאַמענשמעלצן די אויסערלעכע אַטריבוטן, נעמט זיי צו, צעפּאַלט דאָס פּאָלק.

ריין בלוט איז רעליגיאָנס-איינהייט, וועלט-אַנשויונג. די ייִדישע ליטעראַטור איז דעריבער נאָר איין רינג אין דער קייט און דאַרף באַטראַכט ווערן נאָר אַלס מאַמענט פון דער אייביק-ייִדישער קולטור. אָבער ייִדיש גענומען האָט דאָס וואָרט „ליטעראַטור“ אַ גאַנץ אַנדערע באַדייטונג. דאָס איז שוין נישט דער ראַמאַן — די נאָוועלע, די סקיצע — דער טוראַגאַט פון לעבן, דאָס פעפּער פון לעבן — די פאַרוויילונג. פאַר אונז איז קונסט נישט שפּיל; קיין מיטל אַפּצושוטן די צייט, אָדער די מעגלעכקייט זיך אויסצולעבן (מערסטנטייל: זיך אויסצוזינדיקן) אויסער די גרענעצן פון לעבן, אָדער אָן דער זייט פון לעבן. אויף ייִדיש איז קונסט, ליטעראַטור אַזוינס, וואָס שטייט איבערן לעבן און צייט עס צו זיך, וואָס שאַצט דאָס לעבן פון העכערן, אידעאלן שטאַנדפּונקט און לויבט און שטראַפּט עס.

ביי אונז איז דאָס „וואָרט“ הייליק. די וועלט איז באַשאַפּן

געוואָרן מיטן וואָרט. „ויהי אור“ — און עס איז געוואָרן ליכט! בעשרה מאמרות נברא העולם, און דין-וחשבון וועלן אָפּגעבן די, וועלכע צעשטערן די וועלט, וואָס איז באַשאַפן געוואָרן מיטן וואָרט... אַ סך הייליקייטן זענען געוועזן... „ואין לנו שיעור רק התורה הזאת“ — קלאַנג זיך דער ייד אין גלות. אָבער, באַקליידט אינם וואָרט, וואַנדערט מיט אים די „שכינה“ — דער הייליקער גייסט איבעראַל און לאָזט אים נישט אונטערגיין. נישט די פיזישע קראַפט — נאַציאָנאַל הייליק איז דאָס וואָרט, און זיין פירער — דער נביא. שמשון הגבור איז קוים אַ טראַגיש-קאָמישע פיגור, בר פּוכבא איז ווייניקער ווערט פאַרן נס פון אַ פּלעשל בוימל. און אין דער צייט פון דער אויבערמאַכט פון גריכן און רוימער, און דעם ווילקיר פון זייער שאַטן, דעם יידישן קעניג — רעגירט דער פירער פון וואָרט — דער פּרוש, דאָס סנהדרין און דערנאָך זייערע יורשים, די אויסטייטשער פון וואָרט. און משיח, וואָס דאַרף אויסלייזן די וועלט, איז דער שוואַכסטער, דער שטילסטער, וואָס טוט אַלץ מיטן וואָרט. נישט פאַר אונז איז „קונסט צוליב קונסט“, נישט קיין שפּיל איז דאָס וואָרט. עס איז און מוז זיין אונזער וועלט-אַנשווינג, אונזער רעליגיאָן, אונזער געוויסן...

און דעריבער, וויל די יידישע ליטעראַטור זיין יידיש, — מוז זי עס זיין נישט נאָר אין דער שפּראַך, אין דער אויסערלעכער פאַרם פון וואָרט, זי מוז ווערן יידיש אין תּוֹך, אין דער נשמה. אין פּראָב-לעם! זי מוז אויפהערן נאַכצומאַכן אייראָפּע, אויפלעבן און קלינגען מוז דאָס יידישע וואָרט. רענעסאַנס פון דער ביבל אַרויס, רענעסאַנס פון פּראָפּעטנטום אַרויס! זאַלן מיר בלייבן אייראָפּעיִשע נאַכמאַכער, באַשאַפּער פון פּאַרוויילונגס-ביכער, דאַמען-פּאַרוויילער, — דינען מיר דער זעלבער אַסימילאַציע, קעגן וועלכער מיר שטרייטן, ווייל יידיש-קייט איז נישט אָפּהענגיק פון לאַנד און שפּראַך, יידישקייט איז רע-ליגיע, וועלט-אַנשווינג, — ריין בלוט!

אַזוי האָט באַדאַרפט זיין, עס איז אָבער אַזוי נישט געשען. אויפן אָרט פון זיך אַליין צו אַנטוויקלען, די אייגענע נשמה אויסצושטראַלן, האָט מען זיך גענומען צום נאַכמאַכן. נישט אומזיסט, אויב אַ יידישער שריפטשטעלער ווערט באַקאַנט, זאָגט מען: עס האָט זיך באַוווּזן אַ יידישער טשעכאָוו. עס גייט אַ יידישער מאַפּאַסאַן... עס קומען אויך יידישע שעקספירס, זיי דערגייען נאָר נישט. ענג און נישט לופטיק איז אונזער שטוב געווען, אַ פענסטער אין אייראָפּע אַריין

אויפרייסן האָט מען געמוזט, נייע קולטור-ווערטן ווערן באַשאַפן, עוואָ-
 לוציאָנערע פאַרשריטס-מאַמענטן זענען מעגלעך נאָר ביים צוזאַמענטרעפן
 זיך פון פאַרשיידענע קילטורן, פון פאַרשיידענע אָבער גלייכבאַרעכטיקטע.
 דעמאָלט קומט צו אַ קעגנזייטיקן איינפלוס. צו אַ קעגנזייטיקער באַ-
 פרוכטונג און ביידע פראָגרעסירן... ביי אונז איז עס אָבער, ליידער,
 עטוואָס אַנדערש געשען. און דאָס האָבן מיר די „גרים“, די צו אונז
 צוריקגעקומענע, צו פאַרדאַנקען. אַ שמחה איז געווען, אַ פרייד: אונזער
 יוגנט קומט צו אונז צוריק, פאַרפּרעמדטע, רייכע, פּרעמד-דערצויגענע
 קרעפטן קומען צוריק צו דער אָרעמער „כנסת ישראל“ און ווילן איר
 דינען. דער דינסט איז אָבער גאָר אינגאַנצן אָן שאַדן נישט געווען.
 פאַרן צוריקקומען איז געווען „מענדעלע“. און געהאַט האָט ער פאַר
 זיך אַ גרויע, טויב-שטומע גאַס, מיט אַדער אָן קאַרטאָפּל... אָן איין
 גרויסן געדאַנק, אָן איין גרויסן חלום, אָן איין פּערזענלעכקייט, און
 אַזוי האָט ער געמאַלט, ער האָט קיין מענטשן נישט געזען, נאָר שטעט-
 לעך, מאַרקן, הקדשים, בתי-מדרשים און דג"ל.

דערנאָך האָט אויפגעלעבט די יידישע גאַס, פּאַנען אויפגעהויבן,
 בלוט האָט געפלאָסן, תּפּיסות זענען פּול געוואָרן און גרויסע חלומות
 זענען געווען...

האָבן זיי זיך אָפּגעשפיגלט אין דער ליטעראַטור? האָט דער
 יידישער קינסטלער זיי דערפילט און זיך אַלס קינסטלערישע פּראָבלע-
 מען געשטעלט?

ניין... אויסער בראַשורן און טענדענץ-ביכלעך - קיין איין
 קינסטלעריש ווערק... ביי זיין בעסטן ווילן, פולסטן האַרץ מיט יידישע
 בענקשאַפט און ברענענדיקסטן מיטלייד צום ירישן פּאַלק האָט ד"ר
 הערצל, דער פון דער פּרעמד צוריקגעקומענער, נישט געקאַנט טאָן
 פאַרן יידן און אין יידישקייט, פאַר דער נאַציאָן, נאָר פאַר די... וואָס
 ווילן אָבער קענען זיך נישט אַסימילירן! און די לינקע זייט? זי קומט
 און פּרעדיקט אידעען פון אַ קינפטיקן סאַציאַלשטאַט, אַלס עטוואָס-
 פּרעמדס, נישט יידישס... יידיש - מאַכט זיי נישט קאַלט, נישט וואָ-
 רעם, די יידישע נאַציאָן איז געשטאַנען אויסער דער גרענעץ פון די
 ווירקלעכע אינטערעסן! פון דעם אַזוי פאַרפּרעמדעטן מאַטעריאַל
 האָט די יידישע נשמה נישט געקענט וועבן, און דער יידישער קינסט-
 לער איז אַזוי אין דער, ווי אין יענער באַוועגונג, מיט האַרץ נישט
 אַריין.

יידישקייט איז נישט לאַנד און נישט שפּראַך. אָן יידישקייט און נישט צוליב יידישקייט — איז עס געצן-דינעריי. עבודה-זרהס. די אייניקונג פון יידן איז הגם נישט אין דער שפּראַך, אָבער אויב יידיש איז דאָס איינציקע וואָרט, אויף וועלכן מיר קאָנען וועקן דאָס פּאָלק, דאָן מוזן מיר רעדן יידיש, רענסטמאַל וועט זיך דער ענגלישער ייד שוין במילא לערנען זשאַרגאָן.

די שפּראַך איז נאָר אַ הילפּסמיטל. האָב איך נאָך נישט וואָס צו זאָגן, טאָר איך נישט זאָגן דעם אַנדערן — לערן יידיש. עס מוז אָנהייבן צו וואַקסן דער יידישער דיכטער, דער יידישער געדאַנק, די פּאָרם וועט שוין במילא קומען. און דאָס וואַקסט!.. מיר האָבן נאָך נישט קיין אייכן, קיין דעמבעס, אָבער ווען זיי וועלן שוין זיין, וועט קיין שפּראַך-פּראָגע נישט עקסיסטירן.

איר ווייטט, אַז אין טשערנאָוויץ איז פּאַרגעקומען אַ קאַנגרעס פון יידישע שרייבער. מ'האַט דאָרט געשטעלט די פּראָגע: וואָס איז זשאַרגאָן — אַ נאַציאָנאַל אָדער אַ פּאָלקס-שפּראַך? מען האָט געענטפּערט: אַ נאַציאָנאַל-שפּראַך. נאָכגעבנדיק דער מערהייט האָב איך אויך אונ-טערגעשריבן די רעזאָלוציע. אָבער דערמיט האָבן מיר אַרויסגעזאָגט נישט דאָס, וואָס עס עקסיסטירט אין אמתן, נאָר דאָס, וואָס מיר ווילן, עס זאָל זיין. אָבער דערמיט טאָרן מיר נישט מיינען, אַז העברעאיש זאָל פּאַרגעסן ווערן! וואָלט דאָס געשען, וואָלטן די ווייבער נאָר צאינה וראינה געקענט, אָבער מענער דאָס אויך נישט. מען וואָלט דעמאָלט אָפּגעהאַקט געוואָרן פון דער פּאַרגאַנגנהייט און מיר וואָלטן אָפּגעהאַנגען פון צען-צוועלף דיכטער.

ווילן מיר אָבער, אַז די הערשנדע שפּראַך זאָל זיין יידיש! האָבן מיר עס? — ניין...

נאָך מענדעלען איז אַרויס שלום-עליכם. מען זאָגט, אַז ער איז אונזער מאַרק טווען. מאַרק טווען דאַרף זיך געוויס דערמיט נישט פּאַלידיקן. טווען האָט פאַר זיך די גאַנצע וועלט, אָבער שלום-עליכם האָט נאָר פאַר זיך דעם יידישן קאָמיטאַטע, דעם גרעסטן זוכם אין דעם קלענסטן שטעטל. שלום-עליכם איז שטאַרק, אָבער די סקיצן זענען אַרעם, ווייל אַרעם איז דאָס יידישע לעבן.

ביי דינעזאָנען אין אַ ראָמאַן דערציילט דער העלד זיין גע-ליבטער וועגן פיזיק, — וויאָזוי אַנטשטייט אַ דונער אין אַ וואָלקן... ווי קומט דאָס? אַזאָ אַרעם געשפּרעך צווישן צוויי ליבנדע נפשות?

ס'איו איינפאך : דאָס ייִדישע לעבן האָט בעסערס נישט געגעבן. גנבע-
נען זיך אַרײַן אַנדערע טעמעס. איז עס גאָר גענומען פון פרעמדע
פאַרמען. דער „גאַט פון נקמה“ איז דער ייִדישער גאַט געזען מיט
גוישע אויגן. אַנדערע נייע מענטשן קומען צו, אָבער זײַ געבן זיך
צופיל אונטער פרעמדע פאַרמען, באַנעצן אַלץ מיט פרעמדע פליסיקייטן.
זײַ ווילן שרייבן וועגן ליבע, אָבער קיינער האָט נישט געזען, ווי אַ
ייִדישער בחור דערקלערט ליבע אַ מיידל. — — —

עס ליגן פאַר אונז צוויי וועגן. איין וועג קיין אייראָפּע, וווּ די
ייִדישע פאַרם דאַרף פאַרניכטעט ווערן, דער צווייטער וועג צוריק —
צו אונזער אַמאָליקן, צו דער פאַרגאַנגנהייט. אין אַמעריקע איז אַרויס
אויף ייִדיש: ביבל, שיר השירים... וועט אַזאַ בוך קומען צו אונז,
אַריינדרײַגען אין אונזער לעבן, וועט זײַן גערעטעט דאָס ייִדישע לעבן.
איך קום יעצט צו אַ פונקט, וועלכער פאַלט מיר נאַטירלעך אויס
אַמשווערסטן, ווייל איך מוז רעדן וועגן זיך. אין ייִדישן לעבן געפינען
מיר דאָס פּאָלקסטימלעכע, דאָס, וואָס דאָס פּאָלק דערציילט וועגן זיך
אַליין, דאָס חסידישע א. ד. ג. — וועט דער ייִדישער דיכטער נעמען
די אַלע רייכטימער און באַאַרבעטן זײַ דורך זײַן אייגן גײסט (נישט
אייראָפּעיִש באַאַרבעטן), וועט דער ייִדישער מוזיקער אויפזוכן און
באַשײַנען די מעלאָדיען פון פּאָלק, וועט זײַן גוט. וועלן מיר באַ-
קומען אַן אָנפאַנג פון אַ ייִדישער ליטעראַטור. אונזער הויז איז גע-
בויט פון פרעמדע שטיינער, עס שטייט נאָך אָבער דערווייל לער. עס
מוזן אַהין צוריקקומען די אַלטע ייִדישע פּראָפּעטן, די עכט-ייִדישע
אידעען, די ייִדישע וועלט-אַפּשאַצונג, דעמאָלט וועלן מיר ערשט באַ-
קומען אַ טעמפל. דעמאָלט וועט דאָס פּאָלק ווערן פאַרייניקט, ווי צע-
וואָרפן עס זאָל נישט זײַן. רעדן מיר וועגן שטרעמונגען, מוזן מיר
רעדן, ווי אַרייַנצופירן דעם ייִדישן שניט אין אונזער פאַרם.
נאָר אין אונזער ביבל, אין חסידיש, אין דער פּאָלקסטימלעכ-
קייט ליגט אונזער איינציקע שטרעבונג.
ייִדישקייט איז נישט-לאַנד און נישט שפּראַך — מיר זענען
מער, ווי אַ פּאָלק. רײַן בלוט זענען מיר!

X

די אַרױסטערטונגען אין װײלנע

פּעברואַר 1912 איז פּרץ אַראָפּגעקומען קיין װײלנע לױט דער אײנ-לאַדונג פּון דער געזעלשאַפּט „תּורה תּמימה“, און פּאַרבראַכט דאָרט דריי טעג. „דידאָזיקע יום־טובֿדיקע טעג – שרײַבט מ. שאַליט (1) – זענען באַװוסט אונטערן נאָמען „די פּרץ־טעג אין װײלנע“... „אזעלכע זונדיקע טעג, װען אונזער גרוי לעבן איז געװאָרן באַשײנט און באַלױכטן, און יע-דער און אַלץ האָט מיטגעטאַנצט און מיטגעזונגען, האָט שױן אונזער ליטעראַטור מער נישט אײבערגעלעבט אין דער אַלטער װײלנע“. פּרץ האָט דאָן געלייענט אַ רעפּעראַט אויף דער טעמע „די יידישע ליטע-ראַטור“ אין זאַל „פּילהאַרמאַניע“. ס'זענען געװען באַגריסונגען, אַדרעסן. ס'זענען אויך אײנגעאַרדנט געװאָרן באַנקעטן לכּבוד פּרצן. פּרץ האָט אויך באַזוכט די פּורים־פּאַרװײלונג, װאָס די װײלנער יידישע געזעלשאַפּט פאַר קינדער־פּאַרזאָרגונג האָט אײנגעאַרדנט אין זאַל פּון „פּילהאַרמאַניע“ בײטאָג. אויף דער פּאַרװײלונג זענען גרעסטנטייל געװען אַרעמע יידישע קינדער, פּאָלקס־קינדער. פּרץ האָט געהאַלטן פאַר די קינדער אַ רעדע, װאָס איז געװען פּול מיט ליבע צו אָט די קינדער. ער האָט אויך פאַר זײ פּאַרגעלייענט זײן מעשהלע „שרה בת טובים“.

„צום גליק – שרײַבט מ. שאַליט – זענען פאַרצײכנט פּרצעס מערקװירדיקע, טיפע, גײסטרייכע װערטער און געדאַנקען, װאָס ער האָט אַרױסגעזאָגט מיט אַזאַ שפע אין די פּאַר טעג.“

„עס זענען געװען בליצן און דונערן, װאָס האָבן אױפּגעװירט די מוחות. אָפּטמאָל פּאַראַדאָקסאַל, אָפּטמאָל נישט דערענדיקט, אָפּטמאָל בלױזע פּונקטן פּון געדאַנק, שפּריצן פּון גײסט, – איז פּרצעס רעדע, אײנגאַנצן גענומען, געװען אַ זעלטן־שײנע דורכדרינגענדיקע, גלענצענדיקע, און די סתּירות, װעלכע האָבן דאָ און דאָרט זיך דורכגעװאָרפן אין

דער רעדע, האָבן אין זייער אייגנארטיקער פראַכט פאַרבלענדט מיט זייער שאַרפּקייט.

משה שאַליט ברענגט פּרצעס רעדעס אויף דער פאַרלעזונג און אויף דעם באַנקעט, ווי זיי זענען דורך אים, שאַליט, פאַרצייכנט געוואָרן. — „די יידישע ליטעראַטור — האָט געזאָגט פּרץ — האָט זיך אַנטוויקלט אויף גאַר אַ באַזונדערן אופן.

בעת די אַלע איבעריקע ליטעראַטורן זענען געגאַנגען פון אויבן אַראָפּ, גייט די יידישע ליטעראַטור פון הינטן אַרויף. די יידישע ליטעראַטור האָט אָנגעהויבן פון פּאָלק, פון זיינע נידעריקסטע שיכטן, אַלץ גייענדיק העכער און העכער, שטרעבנדיק ביי היינטיקן טאָג צו באַפרידיקן די גייסטיקע באַדערפענישן פון דער אינטעליגענץ.

בעת דער נערוו פון דער אור-אַנטוויקלונג פון די איבעריקע ליטעראַטורן איז געווען — פאַרוויילונג, איז דערדאָזיקער נערוו ביי דער אַנטוויקלונג פון דער יידישער ליטעראַטור געווען — נוצלעכקייט. צוויי פאַרשיידענע וועגן.

וועלכער וועג איז בעסער? נאַטירלעך, קען נישט געשטעלט ווערן די פּראַגע. נאָר די מאַראַלישע אָפּשאַצונג איז דאָך וויכטיק. די ליטעראַטור, וואָס גייט פון אויבן אַראָפּ, גייט פון פאַרוויילונג צו נוצלעכקייט, אין דער צייט, ווען אונזער ליטעראַטור איז אויסגעוואַקסן פון די שיכטן, וועלכע האָבן געדאַרפט ברויט און וואַסער, ליכט און וואַרעמקייט, דאָס איינפאַכסטע, מענטשלעכע. דעריבער איז זי די דערהויבנסטע און מענטשלעכסטע, דעריבער, אויב איר הערט אין גאָס דאָס פּרעכע ליד, זייט וויסן — דאָס איז נישט יידיש.

דאָס יידישע בוך איז נישט געווען קיין פאַרוויילונג, קיין בוך צום איינשלאָפּן, דאָס איז נישט געווען קיין סוראַגאַט. די ליטעראַטור האָט אַנדערע צילן און צוועקן: ערנסטקייט — דאָס דאַרף זיין דער סטימול פון דער יידישער ליטעראַטור. ווי ווייט דאָס געשעט נישט, איז עס נישט יידיש.

אַנהויבנדיק פון פּאָלק, האָט די יידישע ליטעראַטור לויט איר עצם נישט געקענט זיין אַנדערש פאַרן פּאָלק, ווי די טרעגערן פאַר אים פון נוצלעכקייט, נויטווענדיקייט, גייסטיקן ברויט, איינציקן און אויסשליסלעך, ווייל זי איז די ערשטע געקומען צו אים אויף זיין שפּראַך, אויף דער שפּראַך פון פּאָלק.

אָן פּאַלק איז קיין ליטעראַטור נישטאָ.

אין דער געשיכטע פון פעלקער איז נישטאָ קיין פּאַנטאַזיע. וואָס ס'האָט געמוזט ווערן, איז געשען. ווער האָט געמוזט אָנערקענען יידיש אַלס שפּראַך? דאָס זענען געווען די עלעמענטן, וואָס האָבן קיין אַנדער שפּראַך נישט געהאַט.

צוויי עלעמענטן האָבן געשפּילט די גרעסטע ראָל אין דער אַנטוויקלונג פון דער יידישער שפּראַך. די יידישע טרוי און דאָס חסידות. פאַר דער יידישער פרוי איז קיינמאָל נישט געווען קיין זשאַרגאָן, פאַר איר איז די שפּראַך תמיד געווען - יידיש.

די יידישע פרוי איז געווען די הייליקע היטערין פון איר איין-איינציקער שפּראַך. זי האָט אויסגעוויינט אויף דער שפּראַך איר נשמה אין די תחינות. זי האָט זיך אויף דער שפּראַך באַהעפט מיט דער גייסטיקער וועלט אין צאינה וראינה, זי האָט אויף דער שפּראַך פאַר-וויגט איר קינד און געזייט אין זיין נשמה די ערשטע זוימען פון ליבע און איבערגעבנקייט צו זיין פּאַלק.

דאָס חסידות, אַלס אמתע פּאַלקס-באַוועגונג, האָט אַנדערש נישט געקענט ווי באַזירן אויף דער שפּראַך פון פּאַלק.

אין חסידות איז דאָס העברעישע געוואָרן אָן איינפאַכע אי-בערזעצונג פון יידיש. אַלע יידישע שפּראַך-פּאַרמען זענען דאָרט גע-ווען. דער חסידים, וואָס איז געווען פאַרן פּאַלק, האָט געמוזט אָנער-קענען די יידישע שפּראַך, ווייל די יידישע מאַסע האָט שטענדיק גערעדט יידיש, האָט קיין העברעיש נישט געקענט, ווייל זי האָט נישט געלערנט קיין תורה. זי פלעגט גיין אין קהל-שטיבל, אַ פאַר-יאַגטע, פאַרהאַוועטע. זי האָט קיין העכערע געדאַנקען נישט געהאַט. אָבער די פינסטערע, הונגעריקע, פאַראַרבעטע מאַסע הויבט אָן צו שפירן אַ לעבנס-דורשט, אַ דורשט צו פרייערע געדאַנקען, פרייערע געפילן, און ווען זי וועקט זיך אויף, מוז זיך אויפוועקן די יידישע שפּראַך.

דער חסידים האָט זיך געהאלטן אויפן פּאַלק. און די שפּראַך, אויף וועלכער מען האָט גערעדט צום פּאַלק אמתן, האָט געדאַרפט זיין פאַרשטענדלעך אַלעמען, ד. ה. יידיש.

מען דערציילט וועגן קאַצקער רבין, אַז איינמאָל, געברויכנדיק אין זיין רעדע די פּראָזע: „וואָס איז אמת?“ האָט ער זיך גלייך געכאַפט און פאַרריכט: „וואָס איז וואָר?“ ד. ה. ער האָט נישט

געוואָלט באַנוצן אין זיינע דרשות קיין איין נישט-יידישן וואָרט, ווען אַפילו דאָסדאָזיקע וואָרט איז העברעיִש...

די נאַציאָנאַל-פּראָגע פון דער שפּראַך איז די ברענענדיקסטע פּראָגע אין ייִדישן לעבן.

האַבן מיר, אָבער, שוין אַ נאַציאָנאַלע ייִדישע ליטעראַטור? אין דער ייִדישער ליטעראַטור פעלן מאַסן, צייט, עפּאָכן. איר פעלט דאָס גאַנצע מיטלאַלטער פון ייִדישן לעבן. איר פעלן קלאַסן. ס'פעלט דער היסטאָרישער ראַמאַן.

אין פּוילן און ליטע זענען באַשאַפן געוואָרן ייִדישע שריפט-שטעלער: עס וואַקסט אַ נייע ייִדיש-אַמעריקאַנישע ליטעראַטור. מיר האָבן אָבער נאָך נישט געוואָרפן די בריק פון וואַרשע – ווילנע קיין ניו-יאָרק. ווילן מיר שטיין אויפן שטאַנדפונקט פון נאַציאָנאַלער ליטעראַטור, מוזן מיר אַרייַננעמען די ביבל, דאַן האָבן מיר אַ קרוין פון שאַפונג.

מיר דאַרפן ברענגען די ייִדישע ליטעראַטור צו אַזאַ הויך, אַז אַנדערע ליטעראַטורן זאָלן זיך גויטיקן אין איר.

מיר מוזן באַשאַפן דעם סינטעז, די מעטראָפאָליע. מיר מוזן זען ס'קינפטיקע לעבן.

האַבן מיר אָבער קיין שולן נישט. ווען די שולן זענען נישט ייִדיש – זענען זיי קעגן ייִדיש.

אַז מען ווייסט, וואָס עס פעלט, ווייסט מען ווי עס צו דער-גרייכן. דאָ האָט געטראָפן אַן אַנדער אומגליק – מען האָט אונזערע אינטעליגענטן אַרויסגעטריבן פון די הויך-שולן, זענען זיי געקומען צו אונז און פעלשן די ייִדישע מוזיק, דאָס ייִדישע טעאַטער, די ייִדישע קונסט. זיי פעלשן די ייִדישע שטרעבונגען און שטימונגען. אַלס מענטשן, וואָס האָבן פאַרמען גענומען, סטרוקטורן געשאַפן, אָבער נישט יידן זענען זיי צו אונז געקומען. זיי זענען געקומען צו אונז מיט פרעמדע נשמות אין זייער ייִדישן גייסטיקן טלית-קטן, און דאָס האָט אונז פאַרדראָסן!

דער גרויסער ייִדישער קינסטלער, וואָס דאַרף נאָך קומען, וועט דאַרפן זיין אַ גאַנצער ייד, וואָס האָט איינגעזאַפט אין זיך די פאַרגאַנגנהייט פון פּאָלק מיט אַלע זיינע האַפנונגען אויף דער צוקונפט. די ליטעראַטור וועט דאַרפן אַרומנעמען אַלע שיכטן, אַלע

קלאַסן, אַלע טיילן פון גאַנצן יידישן פּאָלק אויף דער גאַנצער וועלט. זי וועט דאַרפן זיין אַ גאַנצע, איינציקע, אַלץ-אומפּאַסנדיקע.

גלויבן איז נויטיק, דער גרויסער גלויבן אין דער לעבנס-פּעיקייט פון אונזער פּאָלק. אָבער נישט קיין טעאָריעס דאַרפן מיר. נישט קיין פּלאַטפּאָרמעס, נישט קיין פּראָגראַמען, אז מיר יידן זאָלן ווערן ענלעך אויף כל הגויים!

די יידישע ליטעראַטור דאַרף ווערן אַ נאַציאָנאַלע ליטעראַטור, וואָס איז פּולל דאָס גאַנצע לעבן פון גאַנצן פּאָלק. און זאָז וועט זי ווערן!...

„מער אינטים – דערציילט ווייטער מ. שאַליט – האָט פּרָץ גע-רעדט אויף די באַנקעטן.

ענטפּערנדיק אויף די באַגריסונגען און רעדעס, האָט פּרָץ ווי אַנטוויקלט זיין קרעדאָ.

ווענדנדיק זיך צו א. דרויאַנאָוו, רעדאָקטאָר פון „העולם“, וועלכער האָט באַגריסט פּרָצן אויף העברעיִש, האָט פּרָץ געזאָגט:

– „אַרץ-ישׂראל האָב איך ליב מיט אַלע פיבערן פון מיין נשמה, איך הלום צו באַזוכן דאָס לאַנד, זיין דאָרט, אָבער פאַרבלייבן אין ארץ-ישׂראל – דאָס וויל איך נישט. העברעיִש איז אונזערס, זי נשמה פון יידיש – איז זיין העברעיִשער אינהאַלט, אָבער רעדן אויף העברעיִש אויף אַ פאַרזאַמלונג, וווּ די מערהייט פאַרשטייט מיך נישט, וואָלט איך נישט...“

צו אייך, ציוניסטן געהער איך נישט...“

און אויך צו די טעריטאָריאַליסטן געהער איך נישט. די יידן איז נויטיק אַ טעריטאָריע, זוכט און געפינט זי, אָבער בויט נישט קיין טעאָריעס, ציט נישט אָפּ דאָס פּאָלק פון זיינע לעבעדיקע באַדער-פּענישן, רייסט אים נישט אָפּ פון שאַפּונג. קוקט נישט אויף דאָס יידישע לעבן דורך אייערע שוואַרצע ברילן... נישט אין דעם נויטיקט זיך דאָס פּאָלק...“

איך געהער אויך נישט צו די דעמאָקראַטן, צו די פון זיי, וואָס זעען די גאַנצע רעטונג פון פּאָלק אין דער דערגרייכונג פון דער פּאָליטישער גלייכבאַרעכטיקונג.

איך געהער, אפשר, יאָ צו דער יוגנט, צו דער נייער, וואַקסן-דיקער יידישער יוגנט, וועלכע איז בלב ונפש איבערגעגעבן צום

יידיש-נאַציאָנאַלן לעבן אין זיין גייסטיקן אינהאַלט, אין אינ-
האַלט פון קולטור, גייסט, גלויבן, אידעאַל, שאַפונג! ...
און איך געהער אויך, געוויס, גיכער צו די „יידישיסטן“, אַבער
דער, וואָס מיינט, אַז מ'קען זיין אַ יידישער שרייבער, נישט קענען-
דיק העברעיִש, דער האָט אַ טעות...“

אויפן צווייטן באַנקעט, צווישן די חב״ים און קאַלעגן, האָט
פּרץ ווידער גערופן צו גלויבן און שאַפונג – און שטרענג אָנגע-
וויזן, אַז אָן גלויבן האָבן מיר, יידישע שרייבער, קיין פּאָדן נישט
פאַר שאַפונג, און אונזער גאַנצע אַרבעט האָט קיין זין נישט...“

XI

אײף אַ פאַרוואַל-פאַרזאַמלונג

ס'איז אפשר געווען דאָס ערשטע און איינציקע מאָל, ווען פּרץ איז אַזוי ליידנשאַפטלעך אריינגעצויגן געוואָרן אין פּאָליטישן קאַמף. עס איז געווען די וואַל-קאַמפּאַניע צו דער פּערטער רוסלענדישער גאַסדאַרסטווענע דומע, אין וועלכער פּרץ האָט גענומען אַן אַקטיוון אַנטייל און אַפילו פיגורירט אַלס וואַלמאַן (וויבאַרשטיק). אין „היינט“ (1912) נומ. 224 סוף 1-טן אַקטאַבער) געפינען מיר אַ באַריכט פון פרצעס אַ רעדע, געהאַלטן אויף אַ פאַרוואַל-פאַרזאַמלונג אין וואַרשע:

„איך, למשל, - הויבט אָן פּרץ - בין קיין אַסימילאַטאָר נישט, האָב מיין ווינקעלע אין „היינט“, און בין קעגן יאַצקאנען. יאַצקאַן שרייבט: „די טראַגעדיע פון די וואַרשעווער יידישע וואַלן“; איך זאָג: עס איז אַ טראַגי-קאַמעדיע...!

עס איז טראַגי-קאַמיש, וואָס ביזאַהער ווייניקסטנס, האָבן די יידישע וואַל-קאַמפּאַניע אין וואַרשע געפירט אָדער די, וואָס גלויבן נישט אין יידישן לעבן אין דער פרעמד, וואָס קוקן אויפן יידישן לעבן אין גלות דורך שוואַרצע ברילן, און, פון דער צווייטער זייט, די אַסימילאַציע, וואָס גלויבט נישט אויף איר אייגן רעכט אויף לעבן, - וואָס זוכט דעם טיטל אויף אין אַ ברועם-טאַש, וואָס האָט גאַרנישט אין זיך. און אַלץ אויסער זיך, ווייניקסטנס, אויסער דעם יידישן פּאָלק, וואָס זיי פאַרטרעטן און אפשר איז דער „פּאַר“ איבעריק, „ט ר ע ט ן“ איז גענוג...

ס'איז דאָ נאָך אַ מנין וואַל-מענער.

דאָס זענען די אַלטע קאַנסערוואַטאָרן, וואָס שלעפּן זיך נאָך דער אַסימילאַציע, און אַז זי הייסט, שפייט מען אויף דער דומע!

עס קענען זיין יידישע לעבנס-פראגן אין דומע, פון דער יידי-
שער טשערטא ביז ביייליס, אָבער, אַז די אַסימילאַציע הייסט, פאַרפאַלן:
דער חסידישער צילינדער-הוט שפייט אויף דער דומע.

די האָבן געפירט; דער ייד, דער פשוטער ייד, וואָס בויט דאָ
אויפן אָרט און וואָס וויל דאָ אויפן אָרט זיין שטעטל באַשטיין, דער
האַט געשוויגן, דער איז נישט אָרגאַניזירט און איז אָן זיין ווילן. עס
ווערט אַלץ אָפגעטון מפלומרשט אין זיין נאָמען!

איך אַליין וויל רעדן אין נאָמען פון פשוטן ייד; פון אַ ייד,
וואָס וויל, איבעראַל ווו ער איז, זיין שטעטל באַשטיין: וואָס ווייסט
באַנץ באַשטימט און קלאָר, אַז לעבן איז קאַמף און ער קעמפט פאַר
זיין לעבן...

וואָלט ער אָרגאַניזירט געווען, וואָלט צו קיין טראַגי-קאַמעדיע
נישט געקומען. באַקומען אַ מערהייט, אין פּאָליטיק איז מערהייט —
געזעץ. אין מערהייט דער מיטל אויף רעכט, וויילט מען אַ ייד!
ס'איז דאָך אַזוי פשוט, אַזוי איינפאַך. האָבן אָבער דאָס רעדל אַנדערע
געפירט, האָט מען דערפירט צו אַ טראַגי-קאַמעדיע.

שטייען זיך אַקעגן צוויי פעלקער: אַ פּאָלק פון האַנגאַרנע שליאַכטע
און מיר, יידן, דאָס אַזוי-גערופענע קרעמער-פּאָלק. גייט דאָס קרעמער-
פּאָלק און זאָגט זיך אָפּ פון אַלעם גוטן און דערלאַנגט אַלס מתנה
לעשיו זיין וואַל-רעכט. באַריש, אָבער נאָך נישט קרעמעריש, און דער
שליאַכטשיץ, וואָס האָט איבער דער גאַנצער צייט געהאַנדלט אין פע-
טערבורג ווי אַ קרעמער, און נישט נאָר אונז, נאָר אויך דעם שטאַלץ
פון זיין פּאָלק פאַרקויפט, פאַרשאַכערט, — וויל מיט אונז קרעמער
נישט האַנדלען און דערלאַנגט אונזער מתנה מיטן פוס.

נאָר איך בין נישט אַהערגעקומען מאַכן אַ סעצעסיע. וואָס געשען
איז געשען. מען האָט זיך אין אונזער נאָמען אָפגעזאָגט פון אַ יידישן
קאַנדידאַט, אונזער אייביקער „גוטער פריינט“ שווענטאַכאָוסקי זאָגט.
אַז עס איז פון אונזער זייט פיין און איידל! מאַכן מיר די „גוטע
מינע“ צום שלעכטן שפיל און זאָגן זיך אָפּ — פאַרפאַלן!

האַט מען אָבער אונזער מתנה מיטן פוס דערלאַנגט, און די
אַסימילאַציע זאָגט „אַבסטינענציאַ!“ טרעט איך אַרויס אויסשליסלעך
קעגן דער אַבסטינענציע, קעגן אָפּהאַלטן זיך פון די וואַלן.

וואָס פאַר אַן אויסריידן מען זאָל נישט נעבן, איר וועט נישט
פאַררייען דעם אמת, דעם פשוטן אמת:

מען וואָרפט אויף אונז אַ פּחד! מען שרעקט מיט פּאַגראָמען! און די שרעקיקע ווילן זיך אָפּהאַלטן! אָבער נישט נאָר ביי די וואָלן צו דער דומע ווערט גענוצט דאָס אַלטע געווער; דאָסזעלבע פּלי-זיין האָט מען גענוצט ביי די וואָלן צו אינווער אייגן היימישן קהל! נישט נאָר ווען עס גייט, וויאָזוי עס זאָל אויסזען די „פּוילישע שטוב“ (סטשעכאַ), נאָר אויך אין דער פּראָגע, ווער עס זאָל זיין גבאי אין אונזער קהלשער שטוב, ווער עס זאָל אונזערע אָרעמע שפּייזן, אונ-זערע מתים באַגראָבן, האָט מען געזאָגט: קלויבט אונזערע משרתים, אַז נישט... און דאָס, מיט דער הילף פון באַנקיר-שטימען, האָט גע-האַלפּן!... מוז דעריבער צום אַלעם ערשטן אָפּגעוואָרפן ווערן די שרעק. שרעק איז אַ שלעכטער יועץ. מען מוז קלאַר מאַכן די פּאָליטיש-סאָציאַלע לאַגע.

וועט מען אונז עלאָגן?

איך ווייס נישט. דער „קוריער-וואַרשאַוסקי“ פּאַרוזיכערט, אַז ס'פּעלן אים די אינסטיקטן צום שלאָגן. די לינקע זאָגן זיי לאָזן נישט שלאָגן. דער רעוויזיאָווי זאָגט: מען וועט נישט שלאָגן!
נאָר אויב שלאָגן, רבותים, שלאָגט מען דעם געבוירגענעם, וואָס לאָזט זיך שלאָגן...

די ריטער-צייט און איר מאַראַל, די צייט פון דאָן-קיכאַטס, איז פּאַרביי. מען שלאָגט ליגנדע און נאָר ליגנדיקע – אָבער אַנטיסעמי-סיוז, דער פּיינער, וואָס שמייסט נישט. ער נעמט דעם ביסן צו פון מויל.

און דעריבער זאָגט מען: רייצט נישט! דאָס פּוילישע פּאַלק איז אַדרבא ואַדרבא. לעבט און לאָזט לעבן! גיט אייך אונטער, האָט איר אַלע פּרייהייטן, די גאַנצע פּולע גלייכבאַרעכטיקייט. לאָז נאָר דער אַנטיסעמיטיוזם שלאָפן, וועקט אים נישט.

איך האָב פּיינט דאָס וואָרט „אַנטיסעמיטיוזם“. עס איז אַ גראָבער ליגן, נישטאָ קיין אַנטיסעמיטיוזם. סעמיטן – טערקן און אַראַבער – זענען קעגן אונז גלייך מיט די אַריער, גיבן אונז אַזויפיל מאַנדאַטן, ווי זיי!

איך קאָן אויך נישט ליידן דעם שקר פון טובות אויס לויטער בוטהאַרצייקייט, פּל-זמן דער אַנטיסעמיטיוזם שלאָפּט...

לעבן איז נישט לעבן לאַסן!

מען גיט נישט. אין לעבן מוז מען נעמען, אין לעבן מוז מען

פאר אַלץ באַצאָלן. מען גיט אַמאָל, נאָר פרעמדס. גיט אַ קעניג „רעכט“, „גלייט-בריוו“, „גראַמאַטעס“ אויפן חשבון פון אַדל, גיט דער אַדל רעכט און גראַמאַטעס אויפן חשבון פון דער שטאַטישער באַ-פעלקערונג – וואָלט די ליבעראַלע בורזשואַזיע געגעבן רעכט אויף אַרבעט אין פאַבריק – ליידער, קוים איז אויפגעשטאַנען די פאַבריק, האָט זי שוין, די בורזשואַזיע ווייניק וואָס צו זאָגן! ניין, ליבע צו-הערערס, אייגנס גיט מען נישט. אייגנס איז אַ קאָנקורענץ-זאָך!

האָט רעגירט דאָס דאָרף, האָט מען אונז געדאַרפט טאָר דער שטאַט. געלט האָט מען געברויכט, האַנדל און געווערעב האָט געפעלט! אַ קליין ביסל פּויליש פּאָלק האָט געקאָנט שמיסן, און דער רוב – אונטער די ריטער אַרבעטן אין פעלד מיט אַ הילצערנעם אַקער!

קאָנען ביידע נישט באַשאַפן קיין מיטלשטאַנד, קיין האַנדל און קיין געווערעב. האָט מען פרעמדע גערופן. דייטשן, אויך אונז! מיר זענען געקומען, מער קיין היים נישט געהאַט!

היינט שפּרייזט דאָס דאָרף מיטן קליין-אַדל און פּויערן אין שטאַט אַריין, מיר דאַקעגן אין דאָרף אַריין קאָנען נישט; דערפאַר האָט שוין דאָס געזעץ געזאָרגט. איז אַן איינזייטיקע קאָנקורענץ! עס ווערט ענג! ווי גוט דער פּאָליאַק זאָל נישט זיין, דעם ביסן פון מויל רייסן מוז ער!

יאָ וויילן, נישט וויילן! די עקאָנאָמיש שוואַכע פון אונז מוזן און וועלן אָפּטרעטן, מוזן עמיגרירן; די עקאָנאָמיש שטאַרקערע, גאָר שטאַרקע האָבן מיר נישט, וועלן זיך מוזן אַרגאַניזירן, פאַרטיידיקן און מיט דער יידישער איינגעשפּאַרטקייט איבערלעבן און זיגן!

דאָס, און מער קיין נייעס איז נישט געשען. רעדט נישט פון אַנטיסעמיטיזם.

האָט זיך געענדערט די באַציונג, איז דאָס פּאָלק אַנדערש גע-וואָרן. די פּוילישע פרעסע אויף דער גאַנצער ליניע קעגן אונז – איז עס נישט קיין פּראָגע פון ליבשאַפט און האַס, פון ליבשאַפט און נקמה! – מען האָט אונז גאַנץ באַשטימט ליבער, ווייניקסטנס ווייניקער פיינט, ווי דעם „זשיד ניעווערני“ אַמאָל, אין די עקאָנאָמיש בעסטע צייטן.

געענדערט האָט זיך וואָס:

פּל-זמן אַ פּאָליאַק האָט געהייסן צער האָבן, וויינען אויפן גלות פון דער פּוילישער שכינה, פּראָטעסטירן (אין דער היים שטיל, איז

אויסלאַנד (הויך) קעגן אונטערדריקונג, האָט מען אונז זייער גערנוויליק ערלויבט דעם טיטול פּאַליאַק.

יידעלע, קלאַג! שריי-מיט! האָסט אויך אויערן אין אייראַפע, און וואָס שאַדט עס? זאָג קינות אויף אונזער גלות אויך!

הייסט אָבער אַ פּאַליאַק אַזוינער, וואָס האַנדלט און וואַנדלט און בפרט אַזוינער, וואָס דאַרף זיך פּאַרען ביי דער קאַסע פון דער זעלבסטפּאַרוואַלטונג, איז „פּויליש“ נישט נאָר טרערן און קרעכצן, נאָר אויך מאַכן הוצאה והכנסה אויפן קהלשן חשבון אין שטעטל – ברידערלעך, טרעט אָפּ! איר זענט זרע אברהם, יצחק ויעקב, מאַכט קיין קונצן נישט.

דאָס איז דער קלאַרער אמת, דער אָפּענער איין-און-דרייסיק.

און די אַסימילאַציע ווייסט נאָר איר שפּראַך:

– נייע דראַזנישט! שווייגט, נוצט אייער רעכט נישט אויס. לייגט אייך ווי די לעמעלעך, אַ געשמאַקע זאַך. מען וויל געקוילעט ווערן ווי פפרות אין דער שטילער נאַכט.

מען פאַרציילט, אין פעטערבורג, אין אַ רעסטאָראַן, האָבן זיך געטראָפּן אינספּעקטאָרן פון שולן, וואָס זענען געקומען „באַמיען“ זיך צו פאַרבעסערן זייער לאַגע מיט גרויסן געהאַלט און „טשינעס“.

זיצט מען, טרינקט מען און מען רעכנט אויס זכיות...

נאַטירלעך: דער טיטול אויף זכיות זענען מיר! דער האָט פעסט אָפּגעהיט די נאָרמע. דער צווייטער האָט זי נאָך פאַרקלענערט, דער דריטער, נאָך מער בריה, אַ צירקולאַר פון מיניסטער באַקומען, צוצונעמען אַ יידן – און נישט גענומען:

וואָן!

שטייט אויף נאָך איינער:

נישט אַזוי פּשר האָט ער פאַרדינט אַ „וואַלדימיר“, צו אן „אַננאַ“ אָדער ח"י גדולים הוספה. ער האָט גאָר אין שולע קיין יידן נישט. דאָס האָט מען שוין פאַר אים געטאַן. ער האָט אַ דערפינדונג געמאַכט: אַ מאַשין צום שמייסן, מען דאַרף נישט צולייגן קיין הענט. אונזער אַסימילאַציע האָט אַ גרעסערע דערפינדונג געמאַכט: זי האָט זיך אַליין אָפּגעשמיסן.

„מיר זענען פּאַליאַקן! און ווען אַלע פּאַליאַקן זאָלן עס ליי- קענען – מיר פּילן, מיר זענען און – אבסטינענציע: מיר יידן וויילן נישט!“

נאָר פאַרוואָס האָט זי גענאַרט, דעם אמת נישט געזאָגט? מיר לעבן נישט אזוי נאָענט מיט דער „שליאַכטע“, מיר לעבן אונזער אָפּגעזונדערט יידיש לעבן, מיר האָבן געקאָנט אַ טעות האָבן, אָבער זיי? אזוי נאָענט, אזוי קנעפל בקנעפל, אזויפיל אין דער משפּחה! ביי איין טיש, אָפּט אין איין בעט – זיי האָבן דאָך שטענדיק דעם אמת געהערט – פאַרוואָס האָבן זיי געשוויגן, נישט אויסגעזאָגט דעם סוד, אַז די גאָלדענע צייט פון טובות און ליבשאַפט איז אַוועק? אַז יענע ווילן עסן? פאַרוואָס האָבן זיי נאָך געוואָלט אונז אַנרעדן, אַז שולדיק זענען ציוניסטן, ליטוואַקעס און יאַצקאָן, – אַ–ניט – אַ גן-עדן! פאַרוואָס האָבן זיי אונז נישט דערציילט דעם אמת, אַז די שליאַכטעס זענען קרעמער געוואָרן.

מיר קענען מיט מענטשן, וואָס פאַרהוילן דעם אמת, בפרט מיט אזוינע, וואָס שמייסן זיך אַליין, נישט גיין! אָפּילו נישט שווייגן מיט זיי צוזאַמען! מיר דאַרפן וויילן, קעמפן דאַרפן מיר – מיר זענען דאָ און קעמפן דאָ. קוכאַרזשעווסקי שפּאַצירט איבער וואַרשע, מיר – אויך! אַרבעטן, אַרבעטן מיר נישט ווייניקער פאַר אייך.

ער וויל וואַרשע אָפּשטעלן אויף סקאַרגא און סטאַשיץ, וואָס זייערע שאַטנס באַגעגענען אים אויפן שפּאַציר. מיר מוזן פאַרקערט, מיר מאַכן וואַרשע באַוועגלעך, טרייבן זי ווייט אַוועק פון די שאַטנס, מיר מאַכן אָפּילו די שווערע הייזער באַוועגלעך, סחורה מיד ליד. און געווער און האַנדל און אינדוסטריע האָבן אונז פיל, זייער פיל צו פאַרדאַנקען...

קוכאַרזשעווסקי טרעפט אויף זיין שפּאַציר פּלעצער, וווּ דאָס אַלטע האָט געגלאַנצט מיט טויזנט חן, וווּ סטאַשיץ האָט אונז געהאַלטן פאַר היישעריקן און סקאַרגא פאַר פאַרשאַלטענע. מיר טרעטן אויף דיזעלבע פּלעצער, נעמלעך אויף די, פון וועלכע מען האָט אונז גע-טריבן, און וווּ מ'האַט אונזערע זיידעס און באַבעס געשמיסן, און די „טומולט-פּלעצער“, און די ראַגאַטקעס מיטן „טאַג-צעטל“. נאָר ווען קוכאַרזשעווסקי וויל די שאַטנס רופן צוריק, טרייבן מיר וואַרשע – אַלץ ווייטער, און אויף נייע וועגן.

און אויב קוכאַרזשעווסקי האָט געהערט ווי אַ ייד פּרענט אויף דער אַלטער שטאַט:

– ווי טייער איז אן אייל ערד?

האָב איך געהערט גויים פרעגן:

— וווּ איז דאָ אַ קאַבאַרעט? וווּ אַ פּריילעך הייזל?

„ג. ל. שרען — דערציילט דער באַריכט-אַפגעבֶּזֶר אין „היינט“ —

ענדיקט זיין רעדע מיט דעם אויפרוף:

„מיר ווילן וויילן!“

די פאַרזאַמלטע האָבן דעם רעדנער געמאַכט שטורמישע אַוואַציעס.“

XII

אַרויסטרעטונגען אין „הזמיר“

די באַדערפעניש אין אַן אידיטאריע וואַקסט ביי פּרצן אַלץ-מער און מער. פּרץ הייבט אָן אַרויסצוטראַגן אין „הזמיר“ מיט פּאַרשיידנערליי רעפּעראַטן, אין „הזמיר“ לייענט ער פּאַר אַפּטמאַל זיינע ניי-אַנגעשריבענע זאַכן. פּרצעס פּאַרלעזונגען רופן אַרויס גרויס אינטערעס ביים עולם, עס שאַפט זיך אַ קרייז פּון פּרצעס צוהערער-פּאַרערער. שפּעטער, אָנהויב 1914, ווען דער „הזמיר“ האַלט ביי גוססן, ווערט פּרץ אַריינגעצויגן אין דער פּאַרוואַלטונג, ער ווערט אַפילו אויסגעקליבן ווי דער פּאַרזיצער פּון „הזמיר“-קאַמיטעט. לויט זיין אי-ניציאַטיוו ווערן אין „הזמיר“ איינגעאַרדנט ליטעראַרישע אַוונטן, וואָס קומען פּאַר יעדן מאָנטאָג. די אַוונטן האָבן געטראָגן דעם נאָמען, וואָס איז דערנאָך זייער פּאָפּולער געוואָרן - די „קעסטל-אַוונטן“. אויפן פּרעזידיום-טיש איז געשטאַנען אַ קעסטל, ווהיין דער עולם האָט אַריינגעוואָרפן אַ צעטלע, אַ פּאַרשלאַג איבער וועלכער פּילאָזאָפּישער, געזעלשאַפטלעכער אָדער ליטעראַרישער טעמע מ'זאָל רעדן. פּאַר פּרצן דעם אימפּראָוויזאַציע-רעדנער זענען אָט די אומגעריכטע דערוועקטע פּראַגן באַזונדער רייצנדיק געווען. פּרץ האָט געהאַט די מעגלעכקייט פּאַנאַדערצעפּינקלען מיט אַלע זיינע ליכט-בליצן אין אָט די אַוונטן. „פּרצעס פּאַרלעזונגען - דערציילט ד"ר ג. לעווין) - האָב איך קיינמאַל נישט פּאַרפעלט. איך פלעג שטענדיק באַזונדערן די לייכטקייט, מיט וועלכער ער האָט גערעדט. איז אים אויסגעקומען איבערצוחזרן איינע און דיזעלבע פּאַרלעזונג עטלעכע מאָל - איז דאָס שטענדיק

(1) ג. לנחין, - פּרץ - אַ ביסל זכרונות" ז. 108 און הייטער. -

געווען אַ שפּאַגל-נייע פּאַרלעזונג : דיזעלבע טעמע, דערזעלבער אינהאַלט, אָבער די פּאַרם גאָר אַן אַנדערע. צוויי מאל דאָסזעלבע האָט פּרץ קיינמאל נישט גערעדט. צו די פּאַרלעזונגען האָט זיך פּרץ אודאי גאַנץ ווייניק פּאַרגעברייט און אַפּטמאל גאַרנישט. ער פּלעגט שטענדיק רעדן אויסווייניק. אַנב, גיט איבער ד"ר ג. לעווין, אַז פּאַר זיינע פּאַרלעזונגען אין „הזמיר“ האָט פּרץ מערסטנטיל נישט גענומען קיין שום האַנגאַראַר, עס פּלעג בלייבן אין דער קאַסע פון „הזמיר“ שיינע עטלעכע צענדליק רובל, און „אונזער קאַסירער נחמיה פינקעלשטיין האָט די הענט געריבן פון גרויס שמחה“, און „איב ער האָט פון צייט צו צייט יאָ גענומען עטלעכע רובל, האָט ער זיי אַוועקגעצבן דינעזאַנען פּאַר נויטבאַדערפטיקע ליטעראַטן“.

אין דער וואַרשעווער יידישער פּרעסע פון יאָר 1913 – 1914 געפינען מיר פּאַלגנדיקע ידיעות וועגן די פּרץ-פּאַרלעזונגען אין „הזמיר“ : אַ ליטעראַרישע פּאַרזאַמלונג, אויף וועלכער פּרץ וועט רעפּערירן איבער דער שמד-באַוועגונג ; אַ פּאַרלעזונג פון פּרצן אויף דער טעמע „ליטעראַטור און קריטיק“ ; אַ גרויסע ליטעראַרישע פּאַרזאַמלונג, אויף וועלכער פּרץ וועט רעפּערירן איבער „די רעליגיעזע און אַנטי-רעלי-גיעזע שטרעמונגען אין דער יידישער ליטעראַטור“ ; אַ פּאַרלעזונג פון י. ל. פּרץ, וועלכער וועט לייענען זיינע נאָך-נישט געדרוקטע זאַכן ; אַ פּאַרטראַג, די נאַציאָנאַלע פּערזענלעכקייט. וועגן פּרצעס אַרויסטרעטונג-גען אויף די קעסטל-אָונטן : „וועגן גאַטהייט“ ; „די יידישע פּרעסע“ ; „צי קאָן זיין נאַציאָנאַליזם אָן רעליגיע“ ; „וואָס איז אַפּטימיזם און פּעסימיזם“ ; „זוי אַזוי מאַכט מען ניחא דאָס לעבן פון דער יוגנט ?“ ; „וואָס פעלט דער יידישער ליטעראַטור ?“ . וועגן פּרצעס פּאַרלייענען זיין „ביינאַכט אויפן אַלטן מאַרק“, זיין איבערזעצונג פון „שיר השירים“ ; פּרצעס רעדעס אויף די אָוונטן לכבוד שלום-עליכם⁽¹⁾ ; אַחד-העם און דוד פּרישמאַן⁽²⁾ .

פּרץ איז זייער אַפט אויך אַרויסגעטראַטן אין די דיסקוסיעס איבער פּאַרשיידענע רעפּעראַטן. אָט דערציילט דער „היינט“ 1913³ נומ. 6 : „אַלס ערשטער פון די אַפּאַנענטן (נאָך בעל-מחשבותעס פּאַר-

(1) די רעדע לכבוד שלום-עליכם איז אַפּגעדרוקט אין אַלע הערץ פון י. ל. פּרץ XVI, ז. 71—75.

(2) די רעדע איבער דוד פּרישמאַן איז אַפּגעדרוקט אין מיין אַרטיקל „פּרץ און פּרישמאַן“.

לעזונג וועגן דער יידישער ליטעראטור) איז אַרױסגעטראָטן י. ל. פּרץ. שײן, װי שטענדיק, נאָר אױך סיסטעמאַטישער און לאַגישער, װי שטענדיק, האָט פּרץ אַרױסגעזאָגט זײן קרעדאָ וועגן קונסט אין אַ לאַנגער, הייסער רעדע. פּרץ גלױבט ערשטנס נישט, אַז אין דער יידישער ליטעראַטור איז אַ קריזיס און אַז קײן נײס װערט נישט געשאַפן די לעצטע צײט. נאָר בכלל איז ער נישט מספּים מיט ה' בעל-מחשבות אין דעם באַ-גריף וועגן קינסטלער און דיכטער. דער קינסטלער, לױט פּרצעס מײ-נונג, װעט קײנמאַל נישט געבן דעם אַביעקט, פאַר אים עקזיסטירט נישט די זאַך אָן און פאַר זיך, נאָר אַזױ װי ער אַלײן זעט זי. דער יידישער קינסטלער װידער קאָן געבן נאָר דאָס, װאָס איז דורכ-אױס יידיש. װאָס איז אײביק אין יידנטום. ס'איז דעריבער פאַלש, װען מען זאָגט, אַז דער סוחר דאַרף פאַרנעמען דעם פּלאַץ אין דער יידישער ליטעראַטור. פאַר דעם נביא איז דער סוחר אַ גנב, פאַר דעם דיכטער – אַ ליגנער. אמת איז פאַר אים נאָר דאָס, װאָס איז פאַר-בונדן מיט זײן „איך“ און מיט דער יידישער פאַרגאַנגענהײט און צוקונפט.“

XIII

וועגן דער שמד-פאָוועגונג

אין „היינט“ 1913 (נומ. 89) לייענען מיר פּאָלגנדיקן פּאַריכט וועגן דער פּאַרלעזונג פון פּרצן אויף אָט דער טעמע.

„שוין לאַנג – ווערט דערציילט – האָט דער „הומיר“ נישט גע- האָט אַזאַ גרויס פּובליקום אויף אַ פּאַרלעזונג און אַזאַ אָנגעשטרענגטע אויפּמערקזאַמקייט און אינטערעס פון די צוהערער, ווי אויף דער פּאַר- לעזונג פון י. ל. פּרץ וועגן דער שמד-פּאַוועגונג ביי יידן.

אין דער ערשטער העלפט פון זיין פּאַרלעזונג האָט פּרץ דער- ציילט וועגן די משומדים, וועלכע ער האָט פּערזענלעך געקענט.

אין מיין לעבן – האָט פּרץ אָנגעהויבן – האָב איך קענען גע- לערנט עטלעכע משומדים. צוויי געדענק איך פון מיינע קינדער-יאָרן אין מיין שטעטל זאַמאַשטש. איינער איז געווען אַ סטרוזש, אַ שפור, אַן איינפאַכער גוי און אַ קאַריקאַטורישער מענטש. ער איז געווען אַ קאַנטאַניסט, נאָר יידיש האָט ער אַ וואָרט נישט געקענט און קיינמאַל וועגן זיין אָפּשטאַמונג נישט גערעדט. און פּלוצלינג איז ער איינמאַל אין צושטאַנד פון שפרות, אַוועקגעפאַלן אין מיטן גאַס, אויסגעשריען „שמע ישראל“ און געשטאַרבן. דער צווייטער איז געווען אַ פעלשער, אַ יונג מיט ביינער, אַ לעבנסלוסטיקער און געזונטער ייד, וועלכן עס האָט עפעס געצויגן צו „זיי“ און ער האָט זיך געשמט.

שפעטער האָב איך אין פעטערבורג זיך באַקענט מיט דעם פּאַ- וויסטן העברעישן דיכטער שאַפּירא, דאָס איז געווען אַ צעריסענע, צעקאַליעטשעטע נשמה. ער האָט שטענדיק מיטגעפּילט די יידישע צרות און יעדן טאָג געזאָגט, אַז אָט מאַרגן איז ער זיך מגייר. נאָר

פון דער צווייטער זייט האָט ער אויך פיל רעות געטאָן יידן. איך האָב אויך געקענט אַ צווייטן משומד, דעם דעמאָלסדיקן יידישן צענוואָר אין פעטערבורג, לאַנדוי, אויך אַ צעריסענע נשמה, וואָס האָט שטענדיק געבענקט נאָך איר ר.ו. זיין הויז איז תמיד געווען אַ בית-מקלט פאַר די אַלע יידן, וואָס האָבן אין פעטערבורג קיין וווינרעכט נישט גע- האָט, און ווען איך בין צו אים איינמאַל אַריינגעקומען אין תשעה- באב, האָב איך אים געטראָפן זיצנדיק אויף דער ערד אין די זאָקן. און הייסע טרערן האָבן זיך געגאָסן פון זיינע אויגן.

וואָס אָנבעלאַנגט דער שמד-טעאָריע, גלויבט נישט דער רעפּע- רענט, אַז די באַוועגונג זאָל האָבן עפעס אַ שטיקל אידעאָלן גרונד. מען שמדט זיך נאָר צוליב קאַריערע, און אַ סימן האָבן מיר, אַז אין די לענדער, וווּ עס עקזיסטירט נישט קיין קאַריערע-מאַכעריי, ווי שווייץ, למשל, שמדט מען זיך זייער ווינציק. די גרעסטע צאָל משומדים איז אין רוסלאַנד. וווּ יידן ווערן שטאַרק געיאָגט און וווּ די יונגס האָט נישט קיין פרייען צוטריט צום מלוכה-לעבן. די לעצטע צייט האָט זיך אין פּוילן אַנטוויקלט אַ שטאַרקע שמד-באַוועגונג און דאָס איז דערפון, וואָס צווישן די פּאָליאַקן און יידן איז אַוועקגעשטעלט געוואָרן אַ וואַנט. פּרעגט מען די אינטעליגענטע משומדים, פאַרוואָס זיי האָבן זיך געשמדט, ענטפערט איינער, אַז ביי יידן איז אים צו ענג געווען און ער איז אַוועק אַהין, וווּ מען קאָן פרייער אָפּאַטעמען; אַ צווייטער ענטפערט, אַזוי ווי רעליגיעז איז ער נישט און אין קיין ספעציעלער יידישער וועלט-אַנשווינג גלויבט ער נישט, גייט ער אַהין, פּונדאָנען ער וועט קענען יידן גוטס טון. דאָס אַלץ זענען אָבער נאָר ווערטער, מיט וועלכע מען נאָרט זיך אַליין און מען בויט אויס אַ טעאָריע, פּדי צו פאַרענטפערן די אייגענע פּערזענלעכע אינטערעסן.

אין דער שמד-באַוועגונג באַשולדיקט פּרץ אַלע יידישע פאַרטייען. דאָס יידישע לעבן האַלט זיך איצט נאָר אויף פאַרטייאישקייט, אָבער די אַלע פאַרטייען ווילן נישט וויסן, אַז יידן האָבן אַ וועלטלעכן גע- דאַנק צו פאַרטיידיקן. יעדע פאַרטיי קומט מיט איר אייגענער שיטה, איר עקשנות, און דאָס ברענגט דערצו, אַז די יידישע אינטעליגענץ האָט אַ געוויסע באַרעכטיקונג, ווען זי באַקלאַגט זיך, אַז דאָס יידישע לעבן באַפּרידיקט זי נישט.

נעמען מיר די חסידים.

עס איז אויסגעוואָקסן אַ יידישע יונגט, וואָס האָט געהאַט צום

לעבן גרויסע פרעטענויעס. אינדערהיים האָט מען זיי גערודפּט, געטריבן, און פון דרויסן האָט זיי געצויגן! די פרייהייט. איז די יוגנט צוגע-
ווינט געוואָרן צום געדאַנק. אַז אַלץ, וואָס איז ערהאַבן, איז קעגן
יידישקייט, און עס איז געשאַפן געוואָרן דער געדאַנק: „זיין אַ ייד
אינדערהיים און אַ גוי אין דרויסן“. מען איז געלאָפן צו אַנדערע
לערנען געדאַנקען, זעען שיינקייט און אַזויערנאָך האָט מען זיך
ביסלעכווייז דערווייטערט פון יידישקייט. און אויב דער מאַנספאַרשויך
האָט נאָך געהאַט עטוואָס, וואָס האָט אים צוגעבונדן צו יידישקייט,
איז די יידישע פרוי, אָן תורה און אָן מצוות, שוין אינגאַנצן אַנטלאָסן
פון יידן. די חסידים האָבן דערצויגן די יידישע טאָכטער פאַרן פּרין.
זי געלערנט די פּוילישע שפּראַך, דערצויגן זי אין אַ פּרעמדער קולטור,
און ווען זי האָט חתונה געהאַט, האָט זי אויך אירע קינדער דערצויגן
אויף פּויליש, קעגן יידישקייט.

אַבער אויך די איבעריקע פאַרטייען האָבן גאַרנישט געטון קעגן
דער שמד-באַוועגונג. מיר פאַרגעסן, אַז מיר לעבן מיט אַ שוואַכערן
פּוילן, ווי די קריסטלעכע וועלט. מיר זענען ערשט פרישע גרעזעלעך.
מיר היבן ערשט אָן שאַפן אַ ליטעראַטור, ווערנד ביי זיי זענען שוין
דאָ גרויסע שטורעמדיקע ימים. און מיר לעבן נאָך דערווייל מיט
פּלאַגיאַט, מיט פּרעמדס, מיר האָבן נאָך זיך נישט געפונען, מיר האָבן
נאָך קיין אייגענע וועלט נישט געשאַפן און מען האָט אייגנטלעך נישט
וואָס צו ענטפערן די משומדים, ווען זיי פּרעגן, וואָס עס זאָל זיי
צופינדן צום יידינטום. מיר דאַרפן – ענדיקט פּרין מיט זיין אַלטער
אידעע – ווערן אַ משיח-פּאַלק, מיר דאַרפן אונזער אייגענע וועלט-
אַנשויונג שאַפן.

„צו די ריסקוסיעס וועגן דעמאָזיקן אינטערעסאַנטן רעפּעראַט –
ווערט צוגעגעבן אין באַריכט – האָבן זיך פאַרשריבן אייניקע באַווו-
סטע שריפטשטעלער, און די פאַרטזעצונג פון דעמאָזיקן אינטערעסאַנטן
אַונט איז באַשטימט אויף היינטיקן שבת-צונאַכטס אין לאַקאַל פון
„הזמיר“. – אין נומ. 90 פון „היינט“ ווערט איבערגעגעבן, אַז י. ל.
פּרין וועט מאַרגן פאַרטזעצן זיין אינטערעסאַנטן רעפּעראַט וועגן דער
שמד-באַוועגונג.“ קיין באַריכט וועגן דעם צווייטן העלפט פונם רעפּע-
ראַט איז, ליידער, נישט געגעבן.

XIV

די נאציאנאלע פערזענלעכקייט

אויף אָט דער טעמע האָט פּרץ געהאַלטן יאָנואַר 1914 צוויי פּאַרלעזונגען אין „הומיר“. מיט דער ערשטער פּאַרלעזונג האָט פּרץ אָנגעהויבן זיין טיכטיקע אַרבעט אין „הומיר“, נאָך דעם, ווי ער איז אויסגעקליבן געוואָרן אַלס פּאַרזיצער פּון „הומיר“-קאָמיטעט. „צו הערן דעם באַליבטן לעקטאָר – דערציילט „דאָס לעבן“ (נומ. 22) – איז גע-קומען זייער אַ גרויסער עולם און פיל האָבן געמוזט אַוועקגיין אָן בילעטן“. וועגן דער ערשטער פּאַרלעזונג דערציילט אונז דער „היינט“, אַז זי „האַט זיך, ווי שטענדיק, אויסגעצייכנט מיט דער זייער-שיינער פּאַרם און די ווערטער-בליצן, אין וועלכע זי איז געווען איינגעפאַסט“. „געבנדיק פּריער אַ לענגערע דיכטערישע באַצייכנונג פּון דעם באַגריף פּערזענלעכקייט אין אַלגעמיין, האָט פּרץ אין דעם צווייטן טייל פּון זיין פּאַרלעזונג גערעדט וועגן דער יידישער נאציאנאלער פּערזענלעכקייט, דורכפירנדיק די אידעע, אַז דידאַזיקע נאציאנאלע פּערזענלעכקייט מוז שטענדיק געפינען איר אויסדרוק ביי יענע, וואָס גייען אַוועק אַרבעטן אין פרעמדער קולטור, אַלס קעגנזאץ די אַסימי-ליאַטאָרן, וועלכע פלעגן, אַרבעטנדיק צווישן פרעמדע פעלקער, זיך באַמיען צו באַקומען זייער גייסטיקע פיזיאָנאָמיע, פאַרשטיקנדיק דאָס אייגענע נאציאנאלע“.

דער באַריכט-אַפגעבער פּון „היינט“ קלאַגט זיך, „אַז די פּאַר-שטייער פּון דער פרעסע איז אוממעגלעך געווען צו פאַרצייכענען די פּאַרלעזונג, ווייל עס איז פשוט נישט געווען וווּ צו זיצן. עס וואַלט געווען זייער געוונשן – גיט ער צו – אַז אויף די קינפטיקע פּאַרלעזונגען

זאל דער „הומיר“ זען פאַרוואַרגן די פרעסע-פאַרשטייער מיט אַ שטיקל פּלאַץ, פּדי די אינטערעסאַנטע פאַרלעזונגען זאָלן קאָנען אַרויסלעטראָגן ווערן אויך פאַרן ברייטן יידישן לעזע-פּובליקום.

די צווייטע פאַרלעזונג אויף דער זעלבער טעמע איז פאַרגעקומען אין עטלעכע טעג אַרום. אין „היינט“ 1914 (נומ. 30) ליינען מיר: „ביי אַן איבערגעפּולטן זאַל הויבט אָן י. ל. פרץ זיין צווייטע פאַר-לעזונג איבער, דער נאַציאָנאַלער פּערזענלעכקייט“.

דאָס טעמא – דערציילט דער באַריכט-אַפּגעבער – טיילט ה' פרץ אויף דריי מאַמענטן: די פּערזאָן בכלל, די פּערזענלעכקייט אַלס הע-כערער אינטעלעקט און די נאַציאָנאַלע פּערזענלעכקייט.

פּערזענלעכקייט איז אַ ריי-מענטשלעכער באַגריף און דערשיינט נאָר אין דער מענטשלעכער געזעלשאַפט, אָבער נישט צופּעליק און אומבאַוווּסטזיניק, נאָר אַלס רעזולטאַט פּון אַ גרויסן היסטאָרישן וועג. ווען מען זאָל אַ דערוואַקסענעם מענטשן באַוווּיזן זיין בילד אַלס וויי-קינד, וועט ער זיך נישט דערקענען, אָבער די הויפט-ליניע, וואָס האָט געלעגט אַ שטעמפל אויף זיין גאַנץ וועזן, וועט מען געפינען סיי דאָ, סיי דאָרט. און נישט קוקנדיק אויף אַלע ענדערונגען, נישט קוקנדיק אויף דעם, וואָס דער מענטש שטרעבט דורכצוברעכן אַ נייע ליניע אין לעבן, וויל אַפּרייסן אַלע פּעדעס, וואָס פאַרקניפּן אים מיט זיין לאַנג-פאַרגעסענער קינדהייט, דאָך ווייסט דער מענטש זיין שטאַם, און פּילט אָן איינהייט מיט זיין פאַרגאַנגנהייט, און דאָס קומט דאָ-דורך, ווייל מיר זענען באַשאַנקען מיט אַ זכרון, מיט אַ געדעכעניש, וואָס ליגט טיילווייז אין אונזער באַוווּסטזיין. טיילווייז אַריבער דעם שוועל פּון אונזער באַוווּסטזיין, און דער לעצטער קניפט אונז אומ-באַוווּסט צונויף מיט דער פאַרגאַנגנהייט, דער ערשמער – אינ-סטינקטיוו מיט דער צוקונפט.

און פּערזענלעכקייט איז די, וואָס לעבט איבער איר גאַנצע פאַרגאַנגנהייט, פּילט זיך אַלס היסטאָרישער טייל, באַזיצט דאָס אינ-סטינקטיווע שטרעבן צו דער צוקונפט און איז אַמפּולסטן אינדיווי-דועל אויסגעשפּראַכן אין אַלע הינזיכטן.

פּערזענלעכקייט איז אָבער נישט עגאָיזם.

מיט דעם נאָמען פּערזענלעכקייט באַצירן מיר דעם, ווער עס באַזיצט נישט נאָר אַ שטאַרקן ווילן, און אַ פּלאַמענדיקן פאַרלאַנג, נאָר אויך אַ מאַראַלישע און אינטעלעקטועלע הויך און קראַפט. די

פערזענלעכקייט מוז שטענדיק זיין אין קאמף, נישט עררייכנדיק איר ציל, ווערט אויך איר גרויסקייט נישט געמינערט.

וועגן דער ראָלע פון דער פערזענלעכקייט אין דער מענטשלעכער געשיכטע, צייגן די שפורן, די ווירקונג פון די היסטאָרישע פערזענ- לעכקייטן אויף דער אַנטוויקלונג פון רעליגיע, קולטור, פּאָליטיק און עקאָנאָמיק.

פּאַרטונקלעט איז נאָר געוואָרן די ראָלע פון דער נאַציאָנאַלער פערזענלעכקייט.

ערשט ביי נישט לאַנג האָט מען אַלץ פּאַרלייקנט די נאַציאָנאַלע פערזענלעכקייט, טענהנדיק, אַז עס עקסיסטירן נאָר קלאַסן און נישט קיין נאַציאָנען. ווערנד נאַציאָנאַליטעט איז דאָס זעלבע, וואָס פּער- זענלעכקייט. זי האָט אויך אירע היסטאָרישע וואַרצלען און מאַראַלישע באַגריפן און פּאַרשטעלונגען אויף דער צוקונפט. און ווען אַ פּאָלק שטראַלט, קעמפט און ליידט פאַר זיינע קינסטלערישע און מאַראַלישע אידעען, קאָן זיך נישט צופאַסן און וויל נישט צעפלאַסן ווערן צווישן אַנדערע פעלקער.

און נישט נאָר עס קעמפט, נאָר פאַלט זאָגאַר אין קאמף, איז עס אַ סימן פון אַ נאַציאָנאַלער פערזענלעכקייט.

מען קאָן זיך פּאַרשטעלן אַ אינטערנאַציאָנאַלן פאַרבאַנד, אַ צו- זאַמענשמעלצונג פון ליטעראַטור, אַרבעטער, זאָגאַר מענטשן, וואָס גע- הערן צו פאַרשיידענע פעלקער און האָבן איינהייטלעכע קולטורעלע און רעליגיעזע אויפגאַבן, און אין דערזעלבער צייט וועט די נאַצי- אָנאַלע פערזענלעכקייט נישט טושירט ווערן, ווייל דאָס אומבאַוויסטע אין זיי שפינט צונויף די ליניען פון דער פאַרגאַנגנהייט מיט דער פּאַרשטעלונג פון דער צוקונפט און צייכנט אויס יעדע גרופע אַלס טייל פון אַ נאַציאָן. און וויפל מען זאָל נישט שטרעבן צו פּאַרליי- קענען זיך זעלבסט, קאָן מען פאַרט גאַרנישט עררייכן, ווייל סיי אינם פערזענלעכן, סיי אינם נאַציאָנאַלן ווירקט די פאַרגאַנגנהייט ביזן טויט. נאָר מערקווירדיק: קיין איין פּאָלק, ווי דאָס יידישע, ווייסט נישט אזוי גוט זיין אייגענע פאַרגאַנגנהייט, און דאָך איז ביי אונז דאָס שטרעבן צו פּאַרלייקענען זיך זעלבסט פיל שטאַרקער, ווי ביי אַלע פעלקער.

עס איז אָבער אַ חלום. אונזער פאַרגאַנגנהייט באַשטימט אונזער

צוקונפט, און מיר זענען די אויסגעשפראכענע נאַציאָנאַלע פּערזענ-
לעכקייט.

קוקט זיך צו: פּעלקער האָבן טעריטאָריעס, מלוכות, שפּראַך,
קולטור, און מיר זענען צווישן פּעלקער, ווי אַ טראָפּן אינם אוקינוס,
האָבן נישט קיין איינהייטלעכע שפּראַך, קיין קראַפט, ווערן פון אַלע-
מען געדריקט, געשמאַלצן, און לעבן דאָך אַלס פּאָלק.

אַלע אייראָפּעישע פּעלקער זענען אַנטשטאַנען פון געמישטע
שטאַמען, וואָס האָבן ביים שוואַכערן צווינגעריש פאַרשלונגען זיין
שפּראַך, זיין קולטור, זיינע אידעען, און נאָך דעם אַלעם — צי זע-
נען זיי שעפּעריש אין דעם נאַציאָנאַלן זין, ווי מיר פאַרשטייען?
ניין! רעליגיע האָבן זיי גענומען ביי אונז, געזעץ — ביי די רוימער,
קונסט — ביי די גריכן, און דאָס אַלץ האָבן זיי צוגעפאַסט צו זייער
לאַנד, צו זייער כאַראַקטער, און דאָך האָבן זיך אויסגעבילדעט נישט
קיין נאַציאָנאַלע פּערזענלעכקייטן, נאָר פאַרמען. און מיר האָבן אונזער
לאַנד פאַרלוירן, און עקזיסטירן מיט אייגענע געזעצן, מיט אַן אייגע-
נער רעליגיע און קולטור, מיט אייגענע מאַראַלישע פאַרשטעלונגען
אויף דער צוקונפט, און נישט קוקנדיק אויף אַלע מיטלאַלטערישע
און מאַדערנע שייטער-הויפּנס, עקזיסטירן מיר דאָך אַלס נאַציאָנאַלע
פּערזענלעכקייט. און נישט ווייל מיר ווילן אַזוי, ניין! מיר זענען
געצווינגען דורך אונזער אינערלעכן אינטעלעקט און אין דערזעלבער
צייט שטרעבן מיר נישט, ווי דער עגאָיסט, צום מינימאַלן, נאָר צום
מאַקסימאַלן.

פאַר אונז איז דאָס נאַציאָנאַלע נישט דער ענר-פּונקט, צו וועלכן
מיר גייען, נאָר דער וועג, אויף וועלכן מיר גייען צום ווייטערדיקן.
ווערנד דער אידעאַל פון די אייראָפּעישע פּעלקער איז באַהערשן און
בלייבן אַלס פּאָלק אויך אין דער צוקונפט.

מיר אָבער אַנערקענען, אַז די געזעלשאַפט מוז געענדערט ווערן,
און נישט באַצווינגעריש, נאָר דורך דעם גרויסן משיח-אידעאַל, דורך
דעם נייעם וואָרט, וואָס וועט פרייוויליק צונויפשמעלצן די גאַנצע
וועלט און שאַפן דעם נייעם מענטש, די הויכע פּערזענלעכקייט.

אונזער אידעאַל איז איבער-נאַציאָנאַל, און קומען די יידישע
נאַציאָנאַליסטן און שליטן אים איין אין אַ טעריטאָריע, אין אַ באַ-
שטימטער שפּראַך, שמידן זיי אין קייטן די יידישע וועלט-אַנשויונג.

אונזער אידעאל איז נישט פארשטארט צו ווערן אין באשטימ-
טע פארמען, נאר אויסצוגיסן זיך איבער דער גאנצער וועלט".
ביי די לעצטע ווערטער - ענדיקט דער באריכט-אפגעבער -
ברעכן אויס שטורמישע אפלאדיסמענטן, און זיי באגלייטן דעם דיכטער
פון דער טריבונע ביז צו דער טיר".

XV

וועגן גאַטהייט

אין זיין גרעסערן אַרטיקל וועגן פּרצן, גיט איבער א. קאַציונעו וועגן דעם ערשטן „קעסטל-אָוונט“ אין „הומיר“. ס'פּליסן אַריין מצד די צוהערער פאַרשיידענע פּראַגן. לטוף ווערט באַשלאָסן זיך אָפּצו-שטעלן אויף דער פּראַגע וועגן גאַטהייט. א. קאַציונע דערציילט:

„פּרץ נעמט דאָס וואָרט.

ער איז שטרענג-ערנסט. ער וואָרנט זיין אוידיטאָריע, אַז ער האָט פּיל געטראַכט וועגן דער פּראַגע.

די ערשטע פּראַגן קומען לאַנגזאַם און שווער. עס פּילט זיך די אַנשטרענגונג, מיט וועלכער פּרץ באַמיט זיך די טעמפע מידקייט פון זיין טאַגיקער אַרבעט אַראָפּצוואַרפן. זיין שטיים קלינגט הילכיק האַרט — אַ האַמער אָן בלעך, אַבער עס לויפן פאַרביי די ערשטע פּאַר מינוט, און עס אַנטפּלעקט זיך פּרץ אין זיין רעדע וועגן גאַטהייט, אַנטפּלעקט זיך, ווי אַ פּרעכטיקע דערשיינונג.

פון וואנען האָט זיך גענומען צו אונזער מאַמע-לשון אַזאַ גלענ-צנדיקע פּליטיקייט, אַזאַ אויסדרוקס-קראַפט אין קורצן אַפּאַריזם, אַזאַ שטאַרקער און האַסטיקער ריטם? פּראַגן צינדן זיך אָן, בייטן זיך, ווי פייערלעך אויפן שוואַרצן עקראַן פון צוהערערס מח' לויטערע, צייטיקע געדאַנקען, פאַרענדיקטע, אָפּגעטאַקטע אין קורצע פּראַגן, ווי סקולפּטור-מיניאַטורען פון גרויסע אידעען. בליצן פון טיפּוין, אוממיטלבאַר גע-פּוירענע נאָר-וואָס אינטער דער צונג, זיי מאַכן דעם איינדרוק פון נביאות, און אויפן גאַנצן וועג פון דער רעדע זענען ווי בלומען צעוואַרפן פּרעכטיקע בילדער-פאַרמען — פּרישע, אַז די פאַרב איז

נאך פייכט. איך הער פרצן רעדן וועגן גאטהייט, און מיר דוכט: איך האב אים שוין לאנג געהערט רעדן די זעלביקע רייד. און וועגן וואָס ער זאָל נישט רעדן און ווען ער זאָל נישט רעדן - האָט נאָר זיין וואָרט אַ שייכות צו גייסטיקע וועלטן. - רעדט פּרין וועגן זיך, וועגן זיין וועלט-אַנשווינג, וועלכע שטאַמט אַרויס פון דער אורזאַלטער יידישקייט, לויפט דורך די פאַרגאַנגנהייט און קעגנוואָרט, ווי אַ דאָרנדיקן וועג און פאַרלויפט אין דער ווייטסטער איבער-נאַציאָנאַליס-טישער צוקונפט. פאַרקערפערן זיך זיינע העכסטע עטישע אידעאַלן אין זיינע באַגריפן פון יידישקייט. ווערט ביי אים די צוקונפט-וועלט יידיש. זעט ער יידיש-דענקנדיקע גייסטער אין דעם פּילאָזאָף בערגסאָן, אין ראַבינדראַנאַט-טאַגאַר. זענען דאָס איינצלנע שטימען פון גייסטיקער נאַענטקייט. די גאַנצע וועלט אָבער איז באַ-הערשט פון נישטיידישן געדאַנק. די וועלט האָט אים אין קאַמף פאַרשטופט אין אַן ענגן ווינקל. פּרין גלויבט אָבער אין זיין געווער. ער גלויבט, אַז דער יידישער געדאַנק מוז ווידער די וועלט באַהערשן. די צוקונפט-וועלט וועט זיין יידיש, ווייל אין יידישקייט, ווי פּרין באַנעמט עס, ליגט דער קערן פון אייביקער וואָרהייט.

— ווען אַלע גוים וועלן ווערן יידן - דאָן וועט דער אַנטי-סעמיטיזם אויפהערן.

נישט קיין פאַרזאָקס, נישט קיין רייד פון אַ פאַרצייטיקן יידן. אין פּרצעס מויל זענען דאָס ווערטער פון אַ גרויסן יידן.

...ווען איך הער פרצן רעדן וועגן אַ וויכטיקער פּראָגע, ווען ער רעדט פון זיך אַרויס, פון זיין וועלט-אַנשווינג, דאָן פיל איך און איך זע פאַר זיך איינעם פון יענע געציילטע גרויסע גייסטער, וועלכע האָבן דורך דעם לאַנגן היסטאָרישן וועג געטראַגן פאַר דער צוקונפט די עטיק פון משה-רבינו. נישט זעכציק יאָר קוקן פון פּרצעס אויגן אַרויס - זעקס הונדערט יאָר און מער. דער גאַנצער הייליקער פּלאַם פון אַ קדוש, וועלכער גייט מיט זיין גלויבן אין שייטערהויפן אַרײַן, די גאַנצע מיט בלוט געשריבענע, נאָר אין וואָרט נישט אויס-געדריקטע טראַגעדיע פון יידישן געדאַנק, פון דעם מלך אין קייטן - זיי לייזן איך פון פּרצעס אויגן אַרויס, זיי הער איך אין זיין וואָרט קלינגען. ער שטרעקט אויס זיין האַנט און טרעפט אָן דער פּריינטלעך אויסגעשטרעקטער האַנט פון יהודה-הלוי, דורך אים נאָך טיפער אין דורות אַרײַן, און עס ציט זיך די גאַלדענע קייט...

דערדאָזיקער פּרָך האָט איצט גערעדט וועגן גאָטהייט. אין דער פּאַרפּשוּפּטער שטילקייט פון זאל האָט זיין האַרטע שטום פון גייסטיקן פּלאַם געשמידט ווערטער. און פּיין און ליכטיק איז געווען זיין באַ- גייסטערט גרויס געזיכט.

זיינע רייד האָבן באַצויבערט מיט זייער פּאַרם און פּאַרבּלענדט מיט זייער בליץ. אָבער דער וועג פון זיינע געדאַנקען איז געבליבן האַלב פּאַרהויין. אַ טיפּער געדאַנק קאָן זיך, בכלל, נישט אויפּדעקן ביז צום גרונט. פּרצעס געדאַנק אָבער האָט נאָך די אייגנשאַפט אַרויס- צוועצן פון דער פינסטערער טיפּעניש, ווי אַ באַלויכטענער טורעם. איין טורעם, אַ צווייטער, אַ דריטער. איינער פאַרן צווייטן העכער און פּרעכטיקער. און פון איינעם צום צווייטן איז קיין בריקל נישטאָ. פּרָך איז פּויל אים צו בויען. אים איז קלאַר דאָס, וואָס פאַר דער אוידיטאָריע בלייבט אומקלאַר. זיין געדאַנק קאָן שוועבן. דער צוהע- רער מוז קריכן צופּוס. און דידאָזיקע אייגנשאַפט, ווי אויך זיין טיפּ- קייט שטערט פּרצן זיך פּולקום אויפּצוקלערן, זיך מאַכן פּאַפּולער פאַרן צוהערער.

רעכט פּאַרשטאַנען, שלעכט פּאַרשטאַנען - דער עולם איז אָבער דאָך אונטערן צוילער פון זיין וואָרט. און ווען ער ענדיקט זיין רעדע, ברעכן זיך די ווענט פון אַפּלאַדיסמענטן. פּרָך גיט זיך אַ האַסטיקן נויג מיטן קאָפּ אַלס דאַנק און זעצט זיך אַן אויפּגערודער- טער פון גרויסן עקסטאַז"...

זוכצעטל

פערזאָנען, ווערק און אינסטיטוציעס וואָס ווערן דערמאָנט אין בוך

אלמנה, די — 57
אלעקסאַנדראָוו ת. — 141
אַמאַל איז געווען אַ מלך — 163
אַנסקי ש. — 151, 153, 243
אַרבעטער שטימע, די — 237
אַשכּנזי שמואל — 232
אַש שלום — 131, 135, 146, 147, 158, 160
באַדענהיימער דוד — 197
באַדער גרשון — 142
באַנציע שווייג — 87, 244, 250
באַראַכאָוו ב. — 141
בוך פון פייער — 5, 166
בינד — 238, 239
ביאַלער רבי — 201
ביאַליק ת. נ. — 140, 160, 161
ביבל — 258
בײַ דעם פרעמדן חובֿה-קלייד — 87
בייליס מ. — 266

אַבראַמאָוויטש ש. י. (מענדעלע מורס) —
5, 19, 20, 32, 168, 250, 254, 256,
257
אַדלער יעקב פ. — 171, 175, 179
אַרים דבֿון — 46, 114, 201
אַיס ראָמאַנצער — 87
אַינזער לעבן — 137
אַוהרה למכתבי עמל — 44
אַחר-העם — 273
אַחיאסף — 121
אַידישע לעבן (לאַנדאָן) — 181
אַיינהאַרן דוד — 153
אַימבער שמואל יעקב — 142
אַין אַ קעלער שטוב — 87
אַינטערנאַציאָנאַלער ייִדישער פּאַרלאַמֿ-
5
אַין פּאָליש אײַף דער קייט — 161, 163
אַ בעס פון אַ ייִדענע — 87, 92
אַלאַפּין — 88
אַלמער באַקאַנטער — 237

- גורשמיין א. — 10, 181, 222
 גלגול פון א ניגון — 136, 244
 געליבטער יצחק דוד — 5, 170
 געליבטער פייזל — 170
 גרינבוים י. — 84
 דאווידזאן נח דוד — 169
 דאמע ביים מער — 4, 9, 180, 182, 183, 186, 187, 188, 190, 191, 192, 198, 197, 196, 195
 דובנאוו ש. — 85
 דופוסל דער — 20
 דינעזאן יעקב — 5, 7, 34, 36, 39, 44, 45, 55, 58, 61, 68, 74, 81, 84, 86, 88, 89, 94, 117, 119, 120, 126, 128, 129, 132, 133, 135, 136, 141, 142, 144, 145, 146, 147, 158, 159, 162, 163, 164, 165, 166, 168, 169, 170, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 203, 204, 205, 206, 207, 209, 210, 219, 221, 223, 235, 251, 253, 257
 דיק אייוק מאיר — 248, 254
 דעם רבינס ציפיק — 87
 דער דיכטער, דאס בוך און דער לע-
 זער — 133
 דראמען — 163
 דרויאנאוו א. — 263
 דרין ליטערארישע דורות — 233, 234
 דאלט ס'מיל — 57
 האסיף — 21, 22
 הארפע — 199
 הבוקר אור — 19, 21
 הדור — 124
 הויז-פריינד — 42, 87
 הורוויץ ח.ד., דוד — 151
 ביינאכט אייזן אלטן מארק — 134, 163, 273
 ביראן — 39
 בילדער פון א פראווינק-רייזע — 57
 ביזיא דוד — 141
 ביכער-וועלט — 166
 בירנבוים נתן דוד — 5, 145, 147, 246
 בירנבוים וואָכענבלאט — 246, 247, 251
 בית שומם — 21
 בן-אביגדור — 69, 117, 118
 בן-דוב א. — 85
 בעכער מ. — 10
 בעל-מחשבות — 253, 273, 274
 בעקענטע בילדער — 55, 68, 82
 בערנסאן א. — 284
 בערגעלסאן דוד — 5, 216, 217, 240
 בערקאוויטש י.ד. — 10, 12, 13, 142
 ברוצקום — 151
 בר-בוכבא — 255
 בשעת מגפה — 87, 92
 גאָטלאָבער א. ב. — 19
 גאָט פון נקמה — 258
 גאָלדענע קייט, די — 130, 134, 147, 148, 161, 163, 250
 גאָלדפארן אברהם — 234
 גאָרדאן י. ל. — 20
 גאָרדאן ד. — 21
 גאָרין ב. — זע גוידא י.
 גאָרעליק ש. — 143
 גוידא יצחק — 60, 86, 100
 גומפלאָוויטש — 28
 גורל און די ירושה, דער — 81

ווו נעם איך א העלד — 39
 ווימקאווער פישל — 142
 ווימער א. — 5, 143, 149, 151, 152, 153
 241, 169
 וויסבערג י. י. — 69, 81
 וויסברעם — 81
 ווילנער זאמלבוך — 233
 וולאדעק ב. — 5, 144
 ווסכוד — 147
 וועבער מיכל — 60
 וועג — 126
 וועלמ, די — 134
 ווענוס און שולמית — 6, 11
 וועסמניק יעוורעסקאווא פראָסוועמסע-
 ניא — 222
 ווער עם וויל נישטן שמאַרעם נישט
 אויף חלירע — 61
 זאנאָרדסקי י. ח. — 232
 זאמאָשטער שטימע — 231
 זיבנטע בענטש ליכטל, — 57
 זינגער אברהם — 68
 זאשין א. — 141
 חובבי שפת עבר — 223
 חובת הלבבות — 201
 חיי המשורר העברי — 21
 חיים וויטאל — 201
 חלוקת החכמות — 21
 חלום החלון ופתיונו — 22
 חנה (שיר כפורי) — 21
 טאנאָר ראבינדראנאט — 284
 מווען מאַרק — 257
 מעאַטער-געזעלשאַפט — 168, 242
 משאילר הייראָלד — 39
 משעכאָנו — 255

הזמיר — 166, 233, 272, 273, 275, 277, 283
 הזמן — 5, 121, 123, 125
 הזמן — 87, 92, 237
 היום (פעטערבורג) — 22
 היום (ווארשע) — 126
 היינט — 219, 246, 265, 271, 273, 275, 277, 279
 הילדעסהיימער דיר — 197
 הילפשמין דיר — 141
 הירשבין פּרץ — 135, 137, 170
 הירשקאָן צבי — 167
 הפלב והירח — 21
 המניח — 21
 המליך — 67, 73, 74
 המלשין — 68
 הגאדבים והנעימים — 56
 העונג — 87, 92
 העולם — 263
 העצל — 21
 הערמאן דוד — 130, 137, 241
 הערשעלע (דינעוואַנס) — 55, 89, 92, 93, 95
 הציץ ופגע — 22
 הצפירה — 21, 22, 44, 60, 67, 73, 74, 81, 82, 83, 98, 121, 236
 הקדיש — 22
 השחר — 21, 201
 השותפות — 21, 201
 וואָס אין פירעלע שמעקט — 131, 163
 וואָס הייסט נשמה — 6
 וואָסכאָרד — 22, 78
 ווארשעווער גמיע — 5, 127, 141, 170, 214, 215, 216, 225

לאנדוי (דער צענוואַר) — 270
 לוח אחיאסף — 232
 לונסקי ת. — 10, 149
 לוריא י. — 110
 לי אומרים — 21, 201
 לידסקי יעקב — 165
 ליטווישער מלמד — 219
 ליטעראַטור און לעבן — 87, 89, 90
 ליטעראַרישע בלעטער — 247, 259
 ליטעראַרישע מאָנאָטשריפטן — 143, 153
 ליכטענפעלד ג. י. — 21, 46, 201
 לינטופסקי א"צ — 165
 לכבוד פסח — 88
 לעבן, דאָס — 152, 278
 לעבן און וויסנשאַפט — 202
 לעוויט מ. — 214
 לעווי פראָפ. — 151
 לעווי יצחק צבי — 48
 לעווין ג. דיר — 5, 10, 125, 127, 128, 129, 148, 169, 172, 173, 235, 272, 273
 לעווערין, די — 57
 לעלמה העבריה — 22
 לעסין א. — 5
 מאַגידאָוויטש — 68
 מאוויסזאָן — 72
 מאָניש — 6, 11, 35, 36, 41, 56
 מאָפּאָסאָן — 255
 מוקדוני א., דיר — 199, 241
 מורה נבוכים — 201
 מורעי — 24
 מו"ח — 69
 מטרפולין — 68
 מיזיל היענע — 10

משערנאָוויצער שפּראַך-קאָנפּערענץ —
 246, 252, 257
 מרונק י. י. — 5, 173, 176
 מרונק פרוי — 176, 177
 יאַצקאָן ש. י. — 265, 270
 יאַקובאָוויטש ראָזא — 5, 10, 153, 155, 157
 יהודה הלוי — 284
 יהל"ל — 82
 יוד, דער — 101, 116
 יודיש — 133, 160, 163
 יודישע ביבליאָטעק, די — 48, 49, 50, 55, 57, 69, 70, 83, 86, 87, 89, 92, 95, 96
 יודישע וואָכנשריפט, די — 149, 150, 158
 יודישע וועלט, די — 210, 216, 218, 219, 229, 234, 243, 283
 יודישע פּאָלקס-ביבליאָטעק, די — 12, 13, 20, 35, 36, 40, 44, 57
 יודישע שטימע, די — 253
 יום-טב בלעטלעך — 87, 88, 92, 96, 101, 237
 יונאַשאַ קלעמענס — 20
 יונג ביעז — 179
 יידישער וויסנשאַפטלעכער אינסטיטוט — 130
 פּהנאָבסקי — 68
 בום, דער — 48, 49
 בותל מערבי — 49
 בנסת-ישראל — 22
 בעלמער מלמד — 6, 11
 כתבים (פון פּרץ) — 117
 לאַנדוי דיר — 206

סמאוסקי ב. — 207
 סמאשיץ — 270
 סלאנימסקי ת. ז. — 74, 73, 46, 21
 סמאלענסקין פ. — 46, 21
 ספורים בשיר ושירים שונים — 202, 21
 ספעקטאָר מ. — 91, 88, 87
 ספרי אגודה — 69
 סקארנא — 270
 עוואלענקאָ — 133, 132
 עולם קמן — 118, 117
 עיר המתים — 67
 עיר קמנה — 22
 עם ברענט — 131
 עפוזאָן פון מיין לעבן — 250
 עפשמיין (משה?) — 13
 עפשמיין שכנא — 239, 238, 237
 ערליך — 141
 פאָרלישעווסקי א. — 166, 5
 פוסקים — 201
 פושקין א. — 77
 פינסקי דוד — 231, 93, 39, 5
 פינעס נ. — 141
 פנקס, דער — 220
 פערעטץ אדאָלף — 216, 215, 214
 פ. פ. ג. — 251
 פראַוודאָ — 32
 פראָפּוס י. י. — 98, 96, 95, 10, 5
 פרידלוצקי נח — 152, 115, 110, 107, 104, 103, 100
 פרץ אַ ביסל זכרונות — 166
 פרץ אַלס סאַציאַלער דיכטער — 272, 234
 — 239, 237
 פרץ העלע — 177, 173

מיין ווינקעלע — 219
 מייע זכרונות — 220, 216
 מייער מאָרים — 181
 מילער — 135, 133
 מינץ ד"ר — 235, 175, 164, 162, 67
 מ עזעס מתתיהו — 247
 מנגינות הזמן — 22
 מסעות בנימין השלישי — 32
 מענדל ברייניס — 57
 מענדעלסאָן-באַרטאָרדי — 158
 מענדעלסאָן משה — 46
 מענדעלע — זע אַבראַמאָוויטש ש. י.
 מענדעלע-מוזיי אין אָדעס — 169
 מפצי השפלה — 222, 5
 מקובלים — 87
 משוגענער במלך, דער — 179, 11, 6
 משולח — 6
 נאָך אלעמען — 217
 נאָמבערג ה. ד. — 147, 121, 120, 117
 241, 148
 נגניאל — 21
 נחמן דייטש — 19
 נחמן בראַסלאַווער, — 248
 נינער ש. — 157, 153, 143, 10, 5
 229, 220, 219, 218, 202, 161, 160
 ניוטאָן — 46
 נייטאָרין, די — 87
 ניעפאָמיאמשי ש. — 181, 10
 נס הנופה — 87
 נסיון, דער — 130
 נעקראַסאָו — 50
 סאַפּאָלאָו נחום — 236, 169, 83, 73, 67
 ס'העיצל צאפלט — 57

צייטגייסט — 102
 צייטשריפט — 169
 צינבערג י. — 5, 9, 200, 201
 צערערבויים א. — 46, 74
 קאהאן אב. — 5
 קאהאן לאזאר — 5, 10, 143, 149
 199, 200
 קאמינסקי א. י. — 5, 130, 140, 241
 קאמינסקי א. ר. — 130, 131
 קאמינקא א. — 44
 קאפלאן א. — 121
 קאפלאן דוד יוסף — 5, 48, 49
 קאפלאן פסח — 165
 קאציונע א. — 283
 קאצקער רבי — 261
 קורבאזשעווסקי — 270
 קוריער ווארשאווסקי — 267
 קוריער פאראנני — 215
 קידוש השם — 21
 קליוזנער י. — 121
 קליאטשע, די — 20, 32
 קליינע געדיכטן — 57
 קלענעלס — 77
 קלעזמער — 131
 קלעזמערס טויט — 57
 קלעצקין ב. — 39, 216, 218, 219, 220
 221
 קעסטל-אוונטן — 272
 קראטקא ב. — 163, 203
 קראכמאל נחמן — 201
 קרינסקי מ. — 134, 135, 137
 קרעפלעך זאלטמן עסן — 36
 ראבינאוויטש אלישבע — 141
 ראבינאוויטש ש. — זע שלום עליכם

פרץ העלענע (נחמה) — 5, 119, 126, 140, 141, 147, 162, 163, 166, 170, 173, 180, 205, 207, 224
 פרץ יאנעק — 173, 174, 185, 196
 פרץ יונה יהושע — 231
 פרץ לוציאן — 163, 164, 175, 180, 205
 פשענגלאנד מיגאדניאווי — 32
 פאלק דוד — 5, 10, 50, 51
 פאלקס-בלאט — 42
 פאלקסטימלעכע געשיכטן — 161, 202
 פונק — 91
 פיינבערג — 66
 פינקלשטיין נחמיה — 10, 273
 פיר דורות פיר צוואות — 250
 פישער משה — 141
 פעטער שבנא און די טומע יאכנע — 87, 92
 פערבער — 78
 פרוג ש. — 48, 49
 פרומע קאץ, די — 239
 פרידבערג א. ש. — 85
 פרידמאן — 171, 179
 פרייד מ. י. — 93
 פרייהייט — 250
 פריינד — 119, 149, 152, 166, 241
 פרישמאן דוד — 123, 124, 273
 פרענק — 93
 פאנינה וראינה — 261
 צוואנציקסטע יארהונדערט — 48, 117
 צוויי קונע לעמלעך — 234
 צוקונפט — 144, 238
 ציוניזם — 224
 ציוניסטישער קאנגרעס — 140
 ציטראן ש. ל. — 5, 44, 233, 234

שוֹסְתֵיִם א. ל. — 141
 שְׂרוּק הַעֲרֵמָן — 191, 189, 178
 שְׁמֵרִימֵל, דָּאָם — 255, 244
 שִׁיבָה מ. — 165
 שִׁיר הַשְּׁרוּיִם — 273, 258
 שְׁלוֹם עֲלֵיכֶם — 5, 6, 11, 12, 14, 15,
 19, 20, 24, 31, 35, 37, 39, 44, 56,
 147, 165, 166, 191, 202, 203, 218,
 223, 257
 שְׁלוֹם-עֲלֵיכֶם בּוֹךְ — 20
 שְׁמַעִיה דְּעַר גְּבוּר — 73
 שְׁמַעֲנֵדְרִיק — 234
 שְׁמִיר — 20, 169
 שְׁמִשׁוֹן הַגְּבוּר — 255
 שִׁים — 201
 שְׁעִפְטַעַל יַעֲקֹב — 82
 שְׁעִקְסִפִּיר — 255
 שְׁפִינְדֵל דִּיר — 141
 שְׁפִירָא — שְׁלֵמָה — 232
 שְׁפִירָא ק. — 275
 שְׁפָה בְרוּרָה — 234, 235
 שְׁקָר אִין כּוֹ הַגְּלִים — 18
 שְׂרָה בַת טוֹבִים — 165, 219
 שְׂרָרָה תְּמִימָה — 259
 שְׂתִיךְ — 201

רַאבִּינְאוּמִשׁ ש. פ. — 22, 234
 רַאזִינְאִיקִי י. ה. — 141
 רַאזְעֵן — 92
 רַאזְעִנְפַּעֲדֵר מְאָרִים — 136
 רַאזְעִנְצוּוּיִג אַדְאֵלָה דִּיר — 140
 רַאָמִינְצוּוּיִג — 134, 137, 241
 רַאפְאָרְט שְׁבַתִי — 119
 רַאפְאָרְט שְׁמוּאֵל דִּיר — 178, 191
 רוּיָהּ דִּי — 87
 רִיבָא — 24
 רַחְמֵי אַבוּרִים — 67, 68
 רִיזְעֵן אַבְרָהָם — 5, 48, 77, 78, 96,
 99, 101, 117, 147, 250, 251
 רִיזְעֵן זְלָמָן — 39
 רִיזְעֵן דִּיר — 147
 רִיכְטַעַר מִשָּׁה — 142
 רִלְבִּיג — 201
 רִשְׁמִית — 121
 רַשְׁלִיט מִשָּׁה — 10, 149, 259, 260,
 263
 רַשְׁלִיט רַאָא — 165
 רַשְׁרָה דִּיר — 251
 שְׁוִיעִנְטְאָבְאָזִוסְקִי — 266
 שְׁוִיעִסְטַעַר — 103
 שְׁוִלְדְּבַעַרְג — 68, 78
 שְׁוִלְמָן אַלְעֹזֵר — 57, 58, 68, 83

.....

א י נ ה א ל ט

בריוו פון י. ל. פרץ

דייט			אריינפיר	בריוו
5	-	-	-	-
11	-	1888	פון זאמאָשטש 7 יוני	1 צו שלום-עליכם
15	-	"	" 4 יולי	" " "
24	-	"	" 18	" " "
31	-	"	" 22	" " "
32	-	"	" אָן אַ דאַטע	" " "
35	-	1889	פּעברואַר 3	" " "
36	-	"	" 24	7 יעקב דינעזאָן
37	-	"	" 17 מאי	8 שלום עליכם
42	-	"	" אָן אַ דאַטע	" " "
44	-	"	" " "	" " "
45	-	"	" " "	11 יעקב דינעזאָן
48	-	1891	7 אָקטאָבער וואַרשע	12 ד. י. קאַפּלאַן
49	-	"	" אָן אַ דאַטע	" " "
50	-	"	" 19 נאָוועמבער	14 דוד פּאַלק
55	-	1892	" 24 יוני	15 יעקב דינעזאָן
58	-	"	" 21 סעפטעמבער	" " "
61	-	[1892]	" אָן אַ דאַטע	" " "
70	-	"	" " "	" " "
74	-	"	" " "	" " "
79	-	"	" " "	" " "
84	-	1893	" 3 נאָוועמבער	" " "
86	-	1894	" 23 אַפּריל	" " "
89	-	[1894]	" אָן אַ דאַטע	" " "

138	-	1907	אָן אַ דאַטע]	פון זאַקאַפּאַנע	יעקב דינעזאָן	צו	58
141	-	"	25	אויגוסט	"	"	59
141	-	"	30	קראקע	"	"	60
142	-	"	1	סעפטעמבער	"	"	61
142	-	"	1	"	"	"	62
142	-	1903	אָן אַ דאַטע]	וואַרשע	"	שלום עליכם	63
143	-	"	27	יוני	"	לאזאר קאהאן	64
143	-	"	6	יולי	"	"	65
144	-	"	"	"	"	ב. וולאָדעק	66
145	-	"	אָן אַ דאַטע]	"	"	ד"ר נתן בירנבוים	67
146	-	"	"	טשערנאָוויץ, אויגוסט	"	יעקב דינעזאָן	68
147	-	"	"	סעפטעמבער	"	"	69
148	-	"	"	באָריסלאָוו	"	"	70
149	-	1909	"	18 וואַרשע	"	לאָזאר קאהאן	71
149	-	"	אָן אַ דאַטע]	"	"	א. ווייטער	72
151	-	"	6	יאנואַר	"	"	73
152	-	"	אָן אַ דאַטע]	"	"	"	74
153	-	"	"	"	"	ראָזאַ יאַקובאָוויטש	75
155	-	"	"	"	"	"	76
157	-	"	"	"	"	"	77
157	-	"	"	"	"	ש. ניגער	78
158	-	"	21	מיליאַנאָוועק יוני	"	יעקב דינעזאָן	79
159	-	"	"	"	"	"	80
160	-	"	אָן אַ דאַטע]	וואַרשע	"	ש. ניגער,	81
161	-	"	"	"	"	"	82
161	-	"	"	"	"	"	83
161	-	"	"	"	"	"	84
162	-	"	11	אויגוסט מאַריענבאָד	"	יעקב דינעזאָן,	85
162	-	"	15	"	"	"	86
163	-	"	23	"	"	"	87
163	-	"	30	"	"	"	88
164	-	"	4	סעפטעמבער מעראָן	"	"	89
164	-	"	27	דעצעמבער ביאַליסטאָק	"	"	90
165	-	1910	30	יולי דובעלן	"	"	91

זייט	גרייך	
190	126	צו דאָמז ביים מעזר פון סאַן מאַריץ [אַן אַ דאַטע 1911]
190	127	" " " " " " " " " " " "
190	128	" " " " " " " " " " " "
191	129	" " " " " " " " " " " "
192	130	" " " " " " " " " " " "
192	131	" " " " " " " " " " " "
195	132	" " " " " " " " " " " "
195	133	" " " " " " " " " " " "
195	134	" " " " " " " " " " " "
196	135	" " " " " " " " " " " "
197	136	" " " " " " " " " " " "
198	137	" " " " " " " " " " " "
198	138	" " " " " " " " " " " "
198	139	" " " " " " " " " " " "
199	140	וואַרשע " לאַזאַר קאַהאַן
199	141	" " " " " " " " " " " "
200	142	נאַוועמבער 15 " " " " " " " " " "
200	143	נאַוועמבער 20 " " " " " " " " " "
200	144	דעצעמבער 3 " " " " " " " " " " י. צינבערג
202	145	1912 [אַן אַ דאַטע] " " " " " " " " " " ש. ניגער
203	146	14 מערץ " " " " " " " " " " שלום עליכם
203	147	21 יולי " אינסבורג " " " " " " " " " " יעקב דינעוואַן
204	148	22 " " טאראס " " " " " " " " " "
204	149	29 " " שולס " " " " " " " " " "
204	150	29 " " " " " " " " " " " "
205	151	31 " " " " " " " " " " " "
205	152	31 " " " " " " " " " " " "
206	153	5 אויגוסט " פעטאַן " " " " " " " " " "
206	154	5 " " " " " " " " " " " "
206	155	7 " " שולס " " " " " " " " " "
207	156	6 " " " " " " " " " " " "
207	157	9 " " " " " " " " " " " דר גרשון לעווין
207	158	10 " " " " " " " " " " " יעקב דינעוואַן
208	159	13 " " " " " " " " " " " "

זייט					300	בריה	
208	—	1912	15	אויגוסט	פון שולס,	צו יעקב דינעוואַן,	160
209	—	"	20	"	"	"	161
209	—	"	22	"	"	"	162
209	—	"	27	"	"	"	163
210	—	"	29	"	ציריך	"	164
210	—	"	29	"	"	"	165
214	—	"	31	"	בערלין	"	166
214	—	"				דער וואַרשעווער גמינע פון וואַרשע נאָוועמבער	167
216	—	1913				דוד בערגעלסאָן פון וואַרשע [אָן אַ דאַטע]	168
217	—	"			"	"	169
217	—	"	28	מערץ	"	"	170
218	—	"	1	דעצעמבער	"	שלום עליכם	171
218	—	[1914—1913]				ש. ניגער	172
219	—	"			"	"	173
220	—	"			"	"	174
220	—	"			"	"	175
221	—	"			"	"	176
222	—	1913				מפיצי השכלה	177
223	—	1914				שלום-עליכם	178
223	—	"				אומבאַקאַנטן אַדרעסאַט	179
224	—	1914	30	אָקטאָבער	"	יעקב דינעוואַן	180

רעדעס פון י. ל. פּרץ

229	—	—	—	—	—	פּרץ שבעל-פה	I
231	—	—	—	—	—	אין זאַמאַשטש	II
234	—	—	—	—	—	פּרשטע יאָרן אין וואַרשע	III
237	—	—	—	—	—	צווישן אַרבעטער	IV
240	—	—	—	—	—	עפּנטלעכע פּאַרלעזונגען	V
241	—	—	—	—	—	וועגן טעאַטער	VI

301

זייט						
243	-	-	-	-	פּעטערבורג אין פּאַרלעזונג	VII
246	-	-	-	-	טשערנאָוויצער שפּראַך-קאָנפּערענק	VIII
253	-	-	-	-	וועגן דער יידישער לייטעראַטור	IX
259	-	-	-	-	די אַרויסטרעטונגען אין ווילנע	X
265	-	-	-	-	רעדע אויף אַ פּאַרוואַל-פּאַרזאַמלונג	XI
272	-	-	-	-	אַרויסטרעטונגען אין „הזמיר“	XII
275	-	-	-	-	וועגן דער שמד-באַוועגונג	XIII
278	-	-	-	-	די נאַציאָנאַלע פּערזענלעכקייט	XIV
283	-	-	-	-	וועגן גאַטהייט	XV
					זוכ צעטל, פּערזאָנען, ווערק און אינסטיטוציעס, וואָס ווערן	
287	-				דערמאָנט אין בוך	

1. The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records of all transactions and activities. It emphasizes that proper record-keeping is essential for transparency and accountability, particularly in financial matters. The text suggests that organizations should implement robust systems to track and report on their operations, ensuring that all data is up-to-date and easily accessible.

2. The second part of the document addresses the challenges of data management and security. It highlights the need for strong cybersecurity measures to protect sensitive information from unauthorized access and breaches. The text also discusses the importance of data backup and recovery strategies to ensure business continuity in the event of a disaster or data loss.

3. The third part of the document focuses on the role of technology in improving efficiency and productivity. It explores various digital tools and platforms that can streamline workflows, reduce manual errors, and enhance collaboration among team members. The text encourages organizations to invest in modern technology solutions that can scale with their growth and adapt to changing market conditions.

4. The fourth part of the document discusses the importance of continuous learning and development for the workforce. It emphasizes that employees should be encouraged to pursue professional growth and stay updated on industry trends and best practices. The text suggests that organizations should provide training opportunities, mentorship programs, and access to educational resources to support their employees' career development.

5. The fifth part of the document addresses the importance of maintaining a positive organizational culture. It discusses the role of leadership in setting the tone and values of the organization, and the importance of fostering a supportive and inclusive work environment. The text suggests that organizations should prioritize employee well-being, recognize and reward achievements, and encourage open communication and feedback.

6. The sixth part of the document discusses the importance of staying compliant with relevant laws and regulations. It emphasizes that organizations must regularly review and update their policies and procedures to ensure they meet the latest legal requirements. The text suggests that organizations should seek legal counsel and stay informed about changes in the regulatory landscape to avoid potential penalties and reputational damage.

7. The seventh part of the document discusses the importance of building strong relationships with stakeholders. It emphasizes that organizations should engage with their customers, suppliers, and community partners to build trust and loyalty. The text suggests that organizations should communicate transparently, listen to feedback, and work collaboratively to address concerns and improve their services.

8. The eighth part of the document discusses the importance of financial management and budgeting. It emphasizes that organizations should carefully track their expenses, manage their cash flow, and create realistic budgets to ensure long-term financial stability. The text suggests that organizations should regularly review their financial performance and make adjustments as needed to stay on track with their goals.

9. The ninth part of the document discusses the importance of innovation and creativity. It emphasizes that organizations should encourage their employees to think outside the box and explore new ideas and solutions. The text suggests that organizations should create a supportive environment for innovation, provide resources for experimentation, and reward creative contributions that drive business growth.

10. The tenth part of the document discusses the importance of sustainability and social responsibility. It emphasizes that organizations should consider the environmental and social impacts of their operations and strive to minimize their carbon footprint and promote ethical practices. The text suggests that organizations should engage with their community, support social causes, and report on their sustainability performance to build a positive reputation.